

1. kötet
ABONYI LAJOS

16

AZ UTOLSÓ KURUCZVILÁG

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

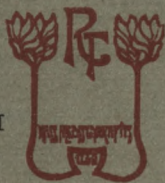
ILLUSZTRÁLTA

ENDRÓDI SÁNDOR

GARAY ÁKOS

I. KÖTET

BUDAPEST MDCCCXVII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 19. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

ABONYI LAJOS MUNKÁI

Első egyöntetű illusztrált diszkiadás 20 kötetben

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:

ENDRŐDI SÁNDOR

ILLUSZTRÁLTÁK:

GARAY, GARA, POGÁNY ÉS SARKADI

TARTALMA:

- A mi nótáink. Regény 2 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
- A fonó krónikája. Elbeszélések 2 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
- Itt a szép Alföldön. Elbeszélések 1 kötetben Garay Ákos rajzaival.
- Az egyetem pallosa. Regény 1 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
- Árvaleányhaj. Elbeszélések 1 kötetben. Garay Ákos, Gara Richárd és Sarkadi Emil rajzaival.
- Magduska öröksége. Regény Garay Ákos rajzaival. — A pénz-molnár románcza. Elbeszélés Gara Richárd rajzaival. A kettő 1 kötetben.
- Apró regények. 2 kötetben Gara Richárd rajzaival.
E két kötet tartalma:
Az özvegy tehénkéje. — A Tyuki prókátor kllensei. —
A fejetlen barát. — A fekete kutya.
- Kenyér és becsület. Regény 2 kötetben Garay Ákos rajzaival.
- Ágról-ágra. Elbeszélések 1 kötetben Pogány Willy rajzaival.
- A betyár kendője. Elbeszélések 1 kötetben Garay Ákos rajzaival.
- Kandalló mellett. Elbeszélések 1 kötetben Pogány Willy rajzaival.
- Az utolsó kurucvilág. Regény. 2 kötetben Garay Ákos rajzaival.
- Pásztortűz. Elbeszélések 1 kötetben Garay Ákos rajzaival.
- Tarlóvirágok. Elbeszélések 1 kötetben Pogány Willy rajzaival.
- Emlékek. — Életrajz. 1 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.

Egy-egy kötet ára füzve 4 korona, rendkívül diszes
vászonkötésben 6 korona.

ABONYI LAJOS MUNKAI

XVI. KÖTET.

AZ UTOLSÓ KURUCZVILÁG

I.

ABONYI LAJOS MUNKÁI

XVI.

AZ UTOLSÓ KURUCZVILÁG

I. KÖTET

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ENDRÓDI SÁNDOR

BUDAPEST MDCCCXVII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZAM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

ABONYI LAJOS

AZ UTOLSÓ KURUCZVILÁG

I. KÖTET

ILLUSZTRÁLTA

GARAY ÁKOS

38

BUDAPEST MDCCCXVII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

felől, honnan a ragyogó nap éltető melege sugárzik felénk.

Szép, derült magas homlokát, — ott a távol Rostóban, a Pontus szomorú, sivár partján, — a bánat rég bevonta már a vénhedés kezdetének apró, sűrű redőivel. Délczeg vállalai meghajoltak az idők súlya alatt, s vállaira omló, hagyományos, híres, nevezetes, göndör fürteit megzilálták s deres szálakkal vegyítették, szép, eszes, tüzes szemeit a csüggedés bágyadtságának árnyával borították be a hontalanságnak sokra felszaporodott napjai, — s mégis oly fiatalnak, oly délczegnek, oly daliának maradt meg az itthoniak emlékében, mint mikor azt dalolták utána: „hogya a lába nyomát ne fújja el a szél“.

Hadd csókolhassák azt még évek múlva is.

Még most is oly szép volt az itthon maradottaknak, vállaira omló selyemfürteivel, ragyogó, bővölő, szívig ható szép szemeivel, a ki után rajongani, bolondulni kell nőnek, férfinak egyaránt, ha magyar.

Hát a szegény paraszt hogyan bolondult volna érte, a ki szakadásig dolgozik és szenved testben, lélekben egyaránt, — ha van is istene, a kihez fohászkodik, — olyant is vár, a kit még életében színről-színre lásson, a földi megváltót, a földi szabadítót, a kitől sorsa könnyítését reményli. S kitől remélte volna azt, ha nem ő tőle, a kit a legjelesebb, legdicsőbb magyarnak emlegetett mindig.

Nem halványodott el nevének fényessége, ragyogása és még soká, nagyon soká fog fényleni és melegí-

teni egész az idők végéig. Mint a hogy a ragyogó nap véglobbanásáról mondják a tudósok, mikor azzal egyszerűs mind annak tőlünk való óriási távolát akarják megértetni; — mikor már rég megszűnt létezni belőle az utolsó sziporka-porszemecske is: még akkor is folyvást látjuk fényét, sugarát, ellobbanása után még ezer és ezer évek múlva is világít.

Még folyvást ragyogott, melegített az a csodás varázsú nagy név, az a legnagyobb név, a legeszményibb szabadsághős, a legigazibb magyar dalia dicsőséges neve, melytől egyaránt megtelnek égető tűzzel és forrongó vérrel a fényes várkastélyok és a kunyhók lakosainak szíve és lelke. A név, melyről egy magyarnak többet, nagyobbat nem lehet mondani, mint mennyt Petőfi mondott róla, hogy hallatára lángolunk és sírva takadunk.

Az a név a magyar szív számára egy jelentőségüvé vált a hazaszeretettel.

Ösmerve e dicső név hatalmas varázsát, s ellenségeinknek a múlt században azt a kárhozatos igyekezetét, hogy nemcsak nemzetiségünkben, de úgyszólván testileg, lelkileg mindenünkből szerettek volna bennünket kivetkőztetni, s a hol csak lehetett, akaratjokat meg is kísérlették, érthető lesz az olvasó előtt, sőt még annak vad bolondságán sem fog csodálkozni, hogy abban az időben, mikor a szegény paraszt néppel nem törődött senki, volt valaki, a kit csak a rokonszenv s a nép iránti szeretet vezetett. Mikor uraink egy része daczos bánatában visszavonulva élt ősi kuriáján, gondolkozva azon,

hogy ha már századok csatáiban, tatártól, töröktől, némettől meg tudta védelmezni a földet, melyre a nemzetség letelepedett, vagy melyet régi királyaik adtak eleiknek hűségökért: miképen tudják most megvédelmezni saját véreik ellen, a birtokjog-vizsgáló comissió ellen; — a másik rész pedig czipőben járni, csupaszra borotválkozni és uradalmakat szerezni tanúlt; nem fog csodálkozni, hogy akkor, abban az időben akadtak eszeveszett emberek, a kik arra az örülségre hagyták magukat ragadtatni, hogy egy hóbortos hadjáratot indítsanak; ágyúk ellen, katonaság ellen, várak ellen, pénz nélkül, fegyver nélküli hadsereggel.

Valósággal meg voltak bolondúlva, vagy elbolondítva.

Nem kell ezen csodálkozni; egyszerű, tudatlan emberek voltak azok, szegény parasztok.

Még hozzá akadtak olyanok is, kiknek csak az kellett, hogy hadd legyen már egyszer vége minden ábrándnak, minden újra meg újra felújuló álomnak Magyarországon; hadd veszszen el még jó emlékezete is azoknak az időeknek örökre, a melyeket büszkén emlegetnek; hadd vesztse el már egyszer a hazában az a kurucznev minden nimbuszát, minden szépségét, hadd legyen már egyszer nevetségessé és útálttá, undorral és borzalommal forduljanak el tőle mindazok, kiknek jó lelkök van.

Nyomorult kalandorok voltak ezek, kik a szegény nép félrevezetésére egész machinatiót hoztak mozgásba, hogy ama szegény szerencsétlenek rovására meggazdagodhassanak,

Nagyon szomorú dolog volt ez. Talán éppen azért nem foglalkozik vele a történelem hővebben. Óvatosan, fukaron emlékezik meg annak titkairól s magáról erről az eszeveszettségről, mely jelen történetünknek hátterét alkotja.

Egy szegény magyar falucska történetét mondjuk el, hasonlót a madárka fészkének sorsához, mely a vihar útjába akad, midőn az országokon száguld keresztül, erdőket, városokat söpör el a földszinéről, levén az neki mindegy — ha útjában áll — akár Isten, akár ember építette.

Az 1734. évben azok közül a szegény, régi kurucz vitézek közül, kik a temesvári várból, mikor azt Sabaudiai Eugén*) 1716-ban bevette volt, a kapituláció után, Kruzsai uram alatt a török sereggel együtt török földre, majd véglegesen Belgrádra vándoroltak, már igen kevesen voltak oda kívül, régi és igen megbocsátható emberi gyöngeség szerint, megúnták a nyomorúságot, apródonként hazaszállingóztak.

Azok, a kik még ott künn maradtak, lesoványodtak, lekoppadtak egészen, s talán csak is ezt várták, hogy semmi ajánlatos forma ne legyen rajtok, nehogy — a mint beszélték — a német mundérba bújtassa őket vagy eladja hajóvezőnek, malomhúzóknak a venecziai dicziókba, vagy vársánczot csináltasson velök Sziléziában. Mert a milyen világ van most Magyarországon, minden megtörténhetik ott a nemes emberrel. Nem

*) Sabaudiai Eugén = Savoyai Eugén. Származási helyét — Savoyát — régi nevén Sabaudiának nevezték.

használ ott most sem a *corpus juris*, sem a *tripartitum*. Többet parancsol ott most egy lajtinánt, mint egy viczispán.

No pedig mindezekhez sem Matula Pál uramnak, sem Filiusz uramnak nem volna kedvök, ha még hozzávaló erejük volna is és nem lötyögne úgy a lábok szára a széttágult kordován-szárban.

Bizony nemcsak kiporolják most odahaza a nád-rágot, akármilyen zsinóros, minden rövid proccessus nélkül, de még könnyen fel is kötik, ha Oláh Geróként, vagy Buga Jakabként többed magával kóborol, felrántják a legelső vadkörtefára, mely az útszélen megmaradt azokból a derék régi erdőkből, melyeket a mi boldogságunkért egymással veszekedő s minket a nagy pártfógásban agyonsarczóló törökök és németek a falvak alól kipusztítottak.

Azt se kérdik, nemes ember volt-e vagy sem, s mi több, a legelső nemes-e a világon, magyar nemes, *membrum sacrae Coronae* — a szent korona tagja. — Ha százszor meg százszor kiegészítő része volna is a szent koronának, beszélhet most már, még ki is csúfolják; ha nem kellett neki a korona, ő maga elállt attól, hogy ő annak valamely kiegészítő része, a keze, vagy a lába-újja lehessen.

Kiabálhat *actus majorist*, — *violentiát*, — erőszakoskodást, hatalmaskodást, — mehet panaszra országbíróhoz, palatinushoz, vagy akár a protopápához, csak prókátora akadjon.

Egy szóval azon kívánczozott, azon aggodalmasko-

dott Filiusz uram 16 álló esztendeig, hogy százszor is meggondolja az ember előbb, hogy mire megy haza. Sem magának, sem Matula uramnak nem bízott a nyelvtudományában; töviről-hegyire tíz göröggel, tíz ráczzal megmagyaráztatta magának a temesvári kapituláció azon példányának tartalmát, melyet Krucsai uram hagyott hátra nekik, mielőtt elszármazott volna ő kegyelme, nem ugyan a hova vágyakozott, a hazájába, hanem a mennyeknek országába.

Hogy még is legyen valami írásuk, igazságuk.

Azok közül a rácok és görögök közül, kik velök barátságot kötöttek, különösen a ki Pécskáról járt ki Belgrádba hírt kihordani és hírt bevinni. Numaszterly uram volt legjobban járatos a nyelvekben, mert világot járt ember volt, sok mindenféle kereskedést űzött, a mint a rossz nyelvek mondják, még a pasa urak számára rabolt leányokkal is. Megfordult Venecziában csak annyiszor, mint Stambulban, Bécsben, Francofurtumban és Utrajecsumban s még az ismeretlen belsejü Muszkaországban is. S a merre csak járt, beszélté mindazon népeknek a nyelvét.

Alhoz pedig, a mi attól a Sabaudiai Eugéniustól jött, sok nyelvnek ösmerete volt szükséges, mert annak még a saját neve aláírása is — Eugenio von Savoie — három nyelven volt írva egyszerre.

Mivel hogy Numaszterly uram magyarul, németül, olaszul, francziául jól beszélt, s talán nyelv se volt a világon, melyet ne értett volna, s mert e mellett őszinte jóakarója volt nemcsak a szegény bujdosó magyarok-

nak, de általában a magyarnak, — a mint állította — minden érdek nélkül — hűségesen megmagyarázta hát, a mi abban az írásban diákul, németül, sőt még ha olaszul volt is; mert volt abban minden nyelvből, csak magyarul nem volt egyetlen szó sem.

Tetszik is benne minden Filiusz uramnak, még nevet is a bolond németen, hogy a kuruczokat úgy nevezi, hogy „die Corezzen“, hanem azon megbotránkodik, megszegyenli magát, hogy Sabaudiai Eugénius azt mondja abban az írásban róluk, régi jó vitézekről, tisztességes, becsületes magyar nemes emberekről, hogy „rimák“.

— Uram bocsá! — Rimák!

Ezt nem tudja elviselni. Mondhatott volna róluk akármit, még azt is, a mit szinte csak németül tudtak kitalálni, hogy „hunczut“, csak ezt ne mondta volna.

Az a jó öreg Mitrus, már tudniillik Numaszterly, világosan olvassa azt onnan, azt mondja, hogy nem tehet róla, de azt, a mi rólok oda van írva olaszul a 8-ik punktumban:

„La canaglia puo andare dove vuole“*)

magyarán megmondani masképen nem lehet. Hála istennek, ebben a becsületes magyar nyelvben nincsen reá semminemű más szó. No mert Magyarországon sincsen még ilyen minémiségű fajzat, úgy a mint az van már ezidőszerint Bécsben és más híres városokban. Otтан aztán, a kit megvet a hatalom és a tiszta erkölcs, az a Canaglia.

*) A söpredék mehet, a hova akar.

Numaszerly azt mondja, hogy Canaglia a leg-rútabb szó a világon, rútabb a personánál, még a bestiánál is. No persze, meg is toldta egy kis figurával az öreg Mitrus. Így szól tehát az az írás a kapituláció megfelelő pontjában.

„Octavo: Denen Corezzen, so sich in Temeswar befinden, solle auch mit nacher Belgrad zu ziehen verstattet erden 8°. La canaglia puo andare dove vuole.“

Azon kuruczoknak, a kik Temesvárott találtak, szinte megengedendő, hogy Belgrádba vonulhassanak.

Mehet a Canaglia, a merre nekik tetszik.

Ez volt a beleegyezés kifejezése, melylyel Sabaudiai Eugén a kapituláció ezer pontját elfogadta. Osztrák indulatossággal vetette e megjegyzést oda:

A Canaglia. A pizok nép! A ronda nép! — A nép alja! — A söpredék!

Hát mit vétettek ők Sabaudiai Eugénnek? Nem harczoltak ők soha egymás ellen. Sabaudiai Eugénnek még a bajsza sem serkedt, — mikor ők már harczokat vívó, németet verő vitézek voltak. Miért haragszik hát reájok, miért gyűlöli hát őket? Csupán azért, hogy magyarok, — s hazájokat védték, nem engedték a németek Csáki-szalmájává tenni.

A Canaglia.

No, ezt nem tudja a gyomor megemészteni 16 esztendő óta.

Filiusz uram összeszorítja az ökleit, dühös, rúg, a fogait csikorgatja. — No, még ilyent nem mondtak egy magyar nemes embernek.

Matula uramnak pedig nem az a nagy meggyalázás, nem az a nagy rúgás, a mi ebben a szóban van, hanem az a kevély pöffeszkedés kergeti az arczába a vért, az a megvetés, az a fel sem vevés, hogy már nem is félnek tőlük vitéz kuruczoktól, — kimondják nekik bátran, hogy mehetnek, a merre tetszik. Ettől a lenézéstől forr a vére 16 esztendő óta.

Hej, de kedve lenne megmutatni még egyszer, hogy micsoda az a kurucz-világ. — Hah! Hogy szeretné azt a papirost, sok csete-patét látott szablyája élén, annak a németnek az arczába vágni.

Ha neki hörcsögösi magát, még Numaszterly uramra is haragszik, a ki még jót is akar abból az írásból kimagyarázni, tudniillik azt, hogy már réges-régen bátorsággal haza mehettek volna.

És még ezt jónak is meri mondani.

No de hát, hadd menjen haza, a ki akar. — Ha mindnyájan mennének is, ő nem fog menni.

Ugyan megy-e valaki? Nem hiszi, hogy menne. Büszkén, diadalmasan, parancsolón igen, — de nem mint bókoló, meghunyászkodó szolgá, — ki a derekát végre is beadta.

Pedig már a csónak is készen vár, — a bárka is.

De ki fog annak utasa lenni. Annyit tud, hogy ő nem, sem Filiusz, sem Ivuly. Ezekért már jót mer állani.

Pedig nem lehet ám mindenkiért jót állani, saját magáért talán. Másért semmi esetre. — Olyan furcsa dolgok történnek a nap alatt. Talán némelyiknek jelentősége is van.

Ivulyval is az elmúlt estén valami különös dolog történt.

Itt a csónak. Amott a bárka.

Numaszterly uram annyi felett rendelkezik, a mennyi felett akar, mivel hogy a Szávánál, Dunánál minden kereskedésnek, szállításnak jóformán ő a főintézője.

Ügyes egy ember.

Azt mondja, hogy pécskai lakos s mégis legtöbbször látják Budán, Belgrádon és Stambulban, a hol mindenütt helybeli lakosnak tartják. Pécskán pedig alig fordul meg egy napra egy esztendőben. Akkor is valami nagy dolognak kell történni.

Mikor itthon van Belgrádon — mert most éppen Belgrádon van itthon, mivelhogy megígérte egynehány bujdosó magyarnak, hogy haza szállítja, — rendszeresen lejjár a vizivárosból a Duna- és a Száva-partra. Páratlan ügyességgel képes egyszerre kiterjeszkedni az innenső és túlsó parti intézkedésekre. Mig itt a riskásás zsákokat hordatja csónakokra — van beléjük lopva egy kis török dohány is — addig átles amoda a túlsó partra is, hogy a harminczadnál azok a dereglyék kászolódnak, melyeket ő vár, néha jóféle itallal, telt hordókkal, néha egy kis tiltott sócskával, vagy éppen eleven portékával terhelve.

Ugy el-ellesegeti most is.

A felhőtlen ég légtetején tündöklő nap beragyogja a Szávát, Dunát. A napsütötte víztükör millió apró fodorokban csillog. Belekáprázik a szem, Numaszterly mégis

farkasszemet néz a vakító fénynyel. Összehúzza bokros szemöldeit. Nap-ellenzőül föléjük tartja tenyerét kövér újjaival. Kerek arcza nekiderül, mosolygásba öl-

tözködik. Vizsga szemei olyas valamit fedeznek föl, melynek nagyon megörül.

Ez egy búzáshajóhoz hasonló egészen fedett fekete bárka volt, az egyenes oldalú négy ablakos, egy ajtós lakással; a többi része, mint egy úszó házfedél, lehajolt ereszével majd a víz színéig ér.

Rögtön elővette a perspektívát s gyönyörködött azon, a mit látott.

A bárka korlátai fekete-sárgára voltak festve. A fedél tetején egy fekete harisnyás katona-őr sétált hosszú muskétával, a póznán pedig a szellő egy sárga zászlót lengetett, melynek széle körül volt czifrázva háromszög-alakú fekete és vörös posztódarabokkal.

Tehát hadi zászló. Imperiumbeli regimenté. A pózna tövében dobok egymáson, oldalt gúlába rakott fegyverek, a bárka orrában és hátulján egy-egy csoport pihenő katona.

Ezt mind jól látta a messzelátón, sőt azt is kivehette, hogy a bárka aljának hosszas ablakai, melyek mint sötét üvegek bámultak messzire, sűrű drótrostélylyal voltak bevonva.

Mindezekből ő már jól tudta, miféle szállítmány van a bárkában.

De mindenekfölött legjobban megörvendezett annak, mi előtte nagyobb jelentőségű volt, hogy a tulsó partra két nagy dereglye indult meg a bárka felé.

A dereglyékben félig paraszt, félig katona népség ült. A naczionalis miliczia.

Hitebeli, nemzetbeli mind.

Azok fogják a bárka szállítmányát átvenni. Név szerint tudta, kik lehetnek ott: Szegedinác Péro, Strba János. Éppen azok, a kikkel beszélni akar. Ezért örül legjobban.

Gyorsan visszafordult s felsietett a parton.

Ivuly jött vele szemben. Az is szerfölött víg volt.

A magyar ember akkor legvígabb, ha füttyül és ragyog hozzá a szemé.

— Hallod-e öreg. Hát én is megyek veletek.

Numaszterly megráncsóvalta a fejét.

— Ugyan ne beszélj.

— Furcsa történt velem.

— Ugyan micsoda?

— Micsoda? Jer, segíts kitalálni. Te is tudsz diákul, hátha el tudod olvasni azt is, ami nincs kiírva.

S még vidorabban, némi rejtélykedéssel egy szét-tört karikagyűrű felét tartotta újjai között a szeme elé.

Numaszterly lehúzta szemölcseit árnyvetőnek, hogy jobban lásson.

— No, hát mit látsz rajta?

— Nem ér ötven dénárt.

— Nem azt kérdem én, hanem mit látsz az abroncsán?

— Tudja az ég, olyan valami szív forma.

Ivuly türelmetlenkedett.

— Ejnye, öreg, tehát egyáltalában nem akarsz látni, hogy a külső oldalon, az abroncson körül betűk vannak.

— Vagy úgy? No, látom már. Csakugyan betűk.

S nem is a mi fajtánk, aztán biz úgy a, alig ha nem diákul van írva.

És olvasta: Ez A., ez M. És az egész GITAMORE. Biz ez egy római gyűrű. Tudod, mert a rómaiak hajdanában itt laktak ezen a vidéken és tehát itten sok ilyent lehet találni. A velenceiek veszik, de mert csak fél e gyűrű, hát nem sokat ér.

— Nekem sokat ér. Mert az van mondva, hogy a

ki e gyűrűnek a másik felét bírja, az fog engem arra a nyomra reá vezetni, melyet meg kell keresnem, ha haza megyek. — Attól tudom meg, hol van a Krucsai ládája.

Numaszterly egy nagyot, jóízűt nevetett.

— No, ez már aztán valami.

Krucseinak lukas volt a zsebe, a ládája meg bizonyosan üres.

— Nem üres biz az. Tele volt dokumentumokkal. Abban vannak a karánsebesi írások.

Numaszterly tréfásan kimeresztette szemeit.

— De már ennél mégis többet érne, ha csak polturával is lenne tele.

— Hallod-e, nem igaz az. Ezek az írások valamennyi tömösközi és szörénységi nemes familia igazait foglalják magokban, s ez a kulcsa, hogy hozzájussanak birtokaihoz. Sok embert úrrá, boldoggá teszek.

— No, hát most már talán tölem akarod megtudni, hogy hol van a gyűrű másik fele?

— Nem egészen. Hanem segíts kitalálni ezt a mondatot, a mi e gyűrűn van. Nem vezetne-e az nyomra.

Numaszterly a fejét rázta.

— De már az ilyenhez nem fogok, édes fiam, a mit nem értek. Ez a mondat jöhet Ámortól és Mars-tól is. Szerelem és halál.

Nem akarok egyikkel sem tréfálkozni. Hanem hát jobb, ha megmondod, mint jutottál e gyűrűhöz?

Ivuly elkezdte beszélni titokteljes regényességgel.

— Hát a mint este ott ülök a várhegy alatt, a

nagy szilfa tövében, egyszerre egy vén asszony terem előttem.

— Mondom, hogy boszorkány-história. Hát aztán a többit honnan tudod, a miket nekem azokról az írásokról beszéltél?

— Az a félgyűrű a Krucsai levelébe volt csavarva. S a levélben minden el van mondva . . . De még mi minden.

— De hát az a vén szipirtó hogy jutott ehhez a levélhez?

— Krucsai adta neki. Ott halt meg nála.

Numaszterlynek sehogysem fért a dolog fejébe, csak most is csóváltatta.

— No hát, hallod-e, ha én neked volnék, utána nem mennék annak, a ki engem azzal a félgyűrűvel csalogatna. Bizonyosan valami bolond kalandba akarnak fortélyosan belevinni . . . Ha törökhez visznek, úgy bizonyos, hogy ott hagyod a fogadat, ha rácshoz visznek, akkor a rajtadvalót, nemcsak a gyűrűdet, övedet, gombjaidat, mentekötődöt, de magát a mentét és a dolmányt is. Nagyon sok rossz ember van Belgrádon, ki akarnak fosztani.

— De értsd meg már egyszer, édes öreg Mitruskám. A gyűrű másik felét nem itt kell várnom, hanem odahaza Magyarországon.

Numaszterly felbiggyesztette ajkait s nagyot bólintott a fejével.

— Ugy. No hát csak várjad, mint a sült galambot, hogy a gyűrű másik fele honnan kerül elő.

Azután egy nagyot kaczagott.

— Persze az a másik is így cselekszik. Az is vár. Éltek, jártok, keltek, elmentek egymás mellett, a nélkül, hogy tudnátok egymásról valamit. És várjátok, mikor ugrik ki a másik társolyából a titkos félgűrű. De már ez, hallod-e, nagyon okosan van elvégezve. Ezt már aztán ugyan csak jól megcsinálta az öreg Krucsai.

— De hátha aztán nem is így csinálta, vagy nem is ő csinálta?

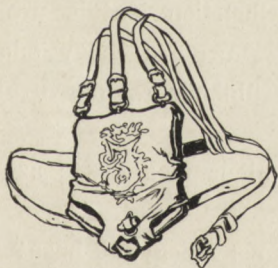
— Vagy pedig te . . . hallod-e . . . nem valami gonoszságot forralnak ellened?

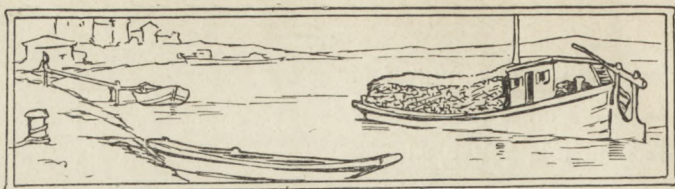
Ivuly szemébe nevetett az öreg Mitrusnak.

— Ugyan miféle gonoszság lehetne az?

Mitrus megint csak azt a nótát muzsikálta.

— No! no! Nagyon szoktak ám kapni ilyen gazdag nőtelen úron, mikor így haza megy. Az a szerencsés, a ki először, hamarább kaphatja.

II.

A DEPORTÁLT SYRÉN.

Dunaparton várakoztak a bujdosók és hevesen vitatkoztak egymással. A szomorú bujdosásban hosszú, keserű esztendőig testvéri szeretetben éltek együtt, most a bujdosás utolsó pillanataiban közel jutottak ahhoz, hogy összeveszsenek.

Az engesztelhetetlen Matula uram mérgesen reáripakodott Filiusz uramra, hogy oda kezdett dörgölőzni a hazakészülőkhöz, a nagyurakhoz, mint őket csufolni szokta.

Hát még mikor meg merte azt a kérdést kockáztatni:

— Hát mi nem megyünk haza?

Majd keresztül szúrta a szemeivel.

— Megy, a ki megy; már tudniillik, a ki akar, a ki megunta a várakozást, a ki annyit, meg annyit el tudott felejtetni.

Filiusz savanyú képet vágott, mentegette magát, a hogy tudta, mintha csak valami nagy bűnt követett volna el, hogy a szíve megmozdult haza felé.

Matula uram még mérgesebben förmedt rá.

— Hát nem kegyelmed volt az, a ki olyan nagyon dühös ember volt? Mi? Vagy pedig a szomszéd aszszony? Mi? No hát, csak tegye magát nénémasszony, s tegye az öklét a tomporára, toporzékoljon, haragítsa magát, hogy kanáljának nevezték, — aztán menjen szépen haza karsamadinernek. Nem hiába csak olyan félmagyar kigyelmed.

No hiszen ennél nagyobbat nem lehetett mondani Filiusznak. Ezzel meg volt fogva szegény. Urrá lett fölötte Matula.

— Ne beszéljen nékem ilyent kegyelmed, hiszen még azt sem tudja, haza akarok-e menni vagy nem.

Közbeszölkáltak azután Szenttornyay és Doroszlay uraimék.

— Ugyan ne tüzeljék kegyelmetek egymást, mi-
kor már elhatároztuk, hogy békességgel haza megyünk.

— Fogadta, a ki fogadta! — röffent vissza Matula Pál.

— Miért akadékoskodik itt kegyelmed? A maga dolga a maga bajá; miért akar másokat lebeszél-
ni?

— Akarja a manó; én tölem akár dajcsot járhatnak kegyelmetek.

Mint a mely lánynak nincsen orczája.

Minden uj úrnak köteles szölkája.

Ivuly tüzesen odalépett eléje.

— De hallja kegyelmed, ilyeneket kegyelmednek nem szabad ám mondani, ha még egyszer olyan nagy ősz szakállá volna is kegyelmednek.

Szenttornyay pedig vállvonva mondta reá:

— Hagyja Ivuly öcsémuram, — ő kegyelme veszekedett ember, még ki nem fujja magát; inkább szóljon Filiusz öcsémnek; Filiusz öcsém csak beszél, haragszik, pöfög, de azért okos ember és megadja magát a sorsnak.

Matula uram a róla mondottat világért sem vette másnak, mint dicséretnek.

— Bizony igazsága van kegyelmednek, nem is sert szíttam én a vérembe, hanem az édes anyám tejét. — Nem is leszek én soha a németnek szolgálja.

— Uram Jézus, segíts! hiszen mi sem azért akarunk haza menni, hogy a németnek szolgálói legyünk, — vágott oda Doroszlay uram, annyira elkeseredve a köztük beállt szakadáson, hogy kálvinista létére az urunk Jézus mellé majdnem a Máriát is utána mondta.

— Ugyan micsoda gyönyörűség vinné hát akkor haza kegyelmeteket? — Nincs már Tokajon szüret, — szólott keserűen Matula uram, és kérges tenyerével végigtörölte szeméit és bajuszát.

— A kinek volt otthon valakije, azt már régen haza sírta a szíve. De hát Ivuly uram miért megy haza? Ivuly uramnak régen meghalt mindenkije odahaza; maga az utolsó a familiából, miért nem hagyja hát deficziálni, kiveszni a familiát tisztességesen, a bujdosás dicsőségében? Hát Szenttornyay uram miért akar haza

menni, mikor Szenttornyay uramnak vele van minden-
kije, vele van az egész familiája; mert bujdosásban
vette el a szép oláh leányt, bujdosásban születtek a gyer-
mekei, azoknak nem hazájok Magyarország. Hát Do-
roszlay Szabó János uram miért akar haza menni?
Csak azért, hogy egy koldussal több legyen otthon. Hi-
szen annyi a Doroszlay odahaza, hogy azzal reggetik
Semjénnél az ért, ha csikot akarnak fogni.

A megtámadottak rögtön mind oda toppantak
Matula Pál felé, majdnem oly tüzzel, mintha becsületük
megvédése forgott volna szóban.

Ivuly rázta a kezét a levegőben.

— Nincsen szükségem a német ajándékára, ado-
mányára; nagy birtokaim, terjedelmes uradalmaim
vannak otthon; csak azért megyek haza, hogy csalá-
domnak a hazámban szép emlékezetű nevét utódomnak
fentarthassam. Aztán nemcsak magam, de még sok fele-
barátom érdeke is úgy kívánja, — én adhatok útmuta-
tást, birtokaikat hogy igazolhatják.

Matula nagyot kaczagott:

— Sok szerencsét a dominiumokhoz!

Ivuly nem tartotta érdemesnek, hogy többet felel-
jen, vagy pedig tovább is szót váltson.

Szenttornyai pedig mély megindulással a szívére
tette kezét.

— Miért akarok haza menni?! Felebarátom! Buj-
dosásom társa és magyar ember! Azt kérdezed tőlem,
miért akarok haza menni? Hogy lássam még egyszer
szülőföldemet, hazámat. Hogy megmutassam gyerme-

keimnek őseim tornyos várkastélyát a tarjai völgyben, az öreg Mátra aljában, kis patak mellett, hogy megörvendeztessem apámat, anyámat, testvéreimet, a kik régen holtnak hisznek, hogy ott rakjak fészket a fészkek mellett s ott haljak meg. Tudod-e most már, hogy miért akarok haza menni?

És szemei felragyogtak az elragadtatás könyeitől. Erre is megtette az észrevételét Matula:

— Füröszszenek tejben, vajban örömben híres labancz atyádfiai. Bizonyosan legalább is bárók azóta.

— Hát én megmondjam-e, miért akarok haza menni? — kérdezte Doroszlay Szabó János uram, — csipőjére téve erős ökleit. Csakugyan azért, a mint mondtad, hogy egygyel többen legyünk otthon. Egy se hiányozzék a Doroszlayak közül. Sokan vagyunk, az igaz, ott az Érmelléken, el lehetne reggetni az ért a familiával, de legalább nagyon sokan fognak örülni, ha viszontláthatnak, s nagyon jó ízűt, fognak enni azokból a csikokból, a melyet az én örömömre fogdosnak össze a tarcsai réten.

Szemei szinte megnedvesültek a meghatottságtól, nem neheztelt, átértette a vén daczos, marcsona kurucz keserűségét és kezét nyújtotta neki.

— Jőjj öreg, vedd te is a békesség olajágát a kezembe, — hisz neked is van otthon bizonynyal — mint nekem — hét szilvafád, családod, apád, anyád, vagy valakid a világon. — Nem jó volna még szerető karok között pihenni le késő vénységünkben? Egyes egyedül akarsz itt maradni ez idegen nép között?

Matula elrántotta kezét s gúnyosan vetette oda nekik:

— Urak voltatok mindég, s úgy-e, nagyon jó úrnak lenni?

— Eddig sem volt közöttünk különbség. Bujdosók és magyarok voltunk mindannyian. Most sem akarunk egymástól elszakadni.

— Csak menjeteK és ne törődjeteK velem.

— Numaszterly már megfogadta a dereglyét, már amott jön; úgy látszik, csakhamar indulunk.

— Mondtam már, hogy én majd csak háborúval, lángoló karddal, égető tüzzeK fogok haza menni; — mert én arra esküdtem meg.

— Bohó vagy! Akkor nagyon soká kell várnod, azt ez életben meg sem éred.

— Hát várok egész addig; akkor felkelek a sirbóK, és ha a rozsdá akkorra megeszi a kardomat, sírom fejféjával verem agyon ellenségeinket.

— Ne tusakodj a lehetetlenséggel.

— Nincs lehetetlenség!

— De mikor maga ő nagysága, a fejedelem, sem akarja a háborút, sem a támadást. — Az a dicsó, nagy lélek, az a szent, összetett kézzel imádkozik hazája boldog, nyugodt felvirágzásáért. Ez minden óhajtása, ez minden gondolatja.

Matula vadul felelt.

— Mit tudod te, mit gondol ő?

Doroszlá Szabó János a mellére tette a kezét.

— Én tudom, hogy ő helyesli, kívánja, hogy haza

menjünk a békesség olajágával, a becsületes magyar szív őszinteségével.

Matula összecsiszorította fogait.

— Neki sem szabad ilyeneket gondolni. Mi még visszahozhatjuk őt valaha.

— No ilyenre már nem gondol senki odahaza.

— Gondol a nép, meg aztán Oláh Gerő.

— Az egy mese! — felelt Ivuly.

— Hiábavalóság! — felelt Szenttornyay.

— Gondolj te, a mit tetszik, mi már repülni szeretnénk!

Numaszterly e pillanatban toppant oda, és nem minden izgatottság nélkül.

— Ma ismét nem mehetünk! — Ez volt az első szava, a mint oda érkezett.

— Miért nem?

— Ha én mondom, hogy nem, akkor elhiheted, hogy nem.

— Talán megint ünneped van? Soha annyi ünnepet, mint a tied. — Szerdán Szent Iván, csütörtökön Dömötör, pénteken az egyik apostol, szombaton a másik apostol, azután vasárnap, azután meg mind a tizenkét apostol.

— No bizony — felelt durczásan Numaszterly, — sohase hányd nekem szememre az én hitemet. Tehetek én arról, hogy a mult héten úgy rakásra esett. Hadd essék. Biz én megtartom mind. A szegény embernek úgy sincs egyébben állandó boldogsága ezen a földön, csak a vallásban.

— Abban a sok böjtölésben úgy-e, eczetes babban, olajos káposztában?

— Ejnye, de csúnya a szád, még rosszabb vagy az áriánusnál is; — talán bizony lutheránus vagy?

— Annál is rosszabb. — Hanem azért ne haragudjál, Mitrus!

— Nem haragszom, mert tudom, hogy tréfálsz. Nagy úrnak, bolondnak minden szabad; te pedig Ivuly fiam, nagy úr is lehetnél, ha megvolnának a dominiումaid. Kicsúfolhatsz hát hátran egy ilyen szegény ráczot. Nohát csak tréfálj, hanem azt nem tanácslom senkinek, hogy komolyan bolygassa a hitemet. Hallod-e? Jegyezd meg ezt jól magadnak, ilyenek vagyunk mi mind, s ha ez mindég eszedbe jut, úgy barátok maradjunk. — Most pedig tudd meg, nem azért nem mehetünk, mintha nekem megint ünnepem volna, egész más oka van annak.

— Hát mi az oka?

— Majd én mindent az orrodra kötök.

— Talán valami gyanusat láttál?

— Láttam is, nem is; a mit én láttam, attól már régen otthon lehetetek volna; azok pedig, a kiket te gondolsz, mind csak örülnének azon, ha már otthon volnátok.

— No, hát megszerezzük azt az örömet nekik, megyünk már! — felelt vidoran Ivuly.

— Jó, jó; hanem kérlek szépen benneteket, várjatok legalább még ma.

— De hát mi bajod van neked ma megint?

Mitrus elkezdett hadarni, mintha csak olvasta volna.

— A püspökünk most jön Bécsből, bánsági püspökből belgrádi érsek lett, szabad, nem szabad magát pátriarkának hivatni, az nem kérdés, hanem vajdánk nem lesz, egy német generális alá rendelték bennünket. Kapott egy nagy arany-keresztet, olyan nagy lánczczal a nyakában, mint egy kerékkötő, s aztán hoz még magával sok czifra ajándékot, mindenféle színű és tollú tarka énekes madarakat, egy olyan madarat is, melyik beszélni is tud. — A fullajtárja tegnap este jött meg. — Hétfőn, azaz ma egy hete, Szegedében háltak, ma hát vagy holnap megjön s meghozza a hírt, a nagy pecsétes levelet.

S hirtelen gúnyossá, csúfolódóvá vált a hangja.

— Azt a sok privilégiumot, nagy szabadságot, melyet a rácz nemzet a nagy hűségéért kapott. Meg ne haragudjatok hékás, azt a földet, a mely a Duna, Tisza, Maros és Erdélyország között fekszik, melyet most vettek vissza a töröktől, nekünk ajándékozzák.

— Hallod-e Mitrus; azzal nem ütöd ám el, hogy bolondokat beszélsz.

— Hát akkor mit firtatjátok. Nem akarok ma menni; hát nem akarok.

— De hát mért akarsz te minden áron a mai nap alól kibujni? Folyvást az orrunknál fogva hurczolsz bennünket. Hallod-e te, nem töröd valami rosszban a fejedet?

Mitrusnak arczát ezekre a szavakra egészen előn-

tötte a vér, nemcsak bajusza, de még a szemöldöke is fölberzenkedett. Olyan lett, akár egy mérges pulyka.

— Vigyázz! Ne sértegezz; mert kihásítalak!

Nagyott ütött öklével az Ivuly vállára.

— No hát vigyen el az ördög; — de téged ám, ne engem, ha már kiveszed belőlem.

Összeszorította mind a két öklét s oda tartotta az Ivuly és Szenttornóy orra elé; az arcját is odanyomta; mint a bősízített kígyó, összecsiszorított foga közül szűrte a szót.

— Hát tudd meg; rászedtek bennünket. Mennyi vérünket ontották és aztán még most akarnak a legjébban rászedni. Ma vagy holnap kisül minden.

— De te süsd már ki, hogy mi forrott úgy fel a fazekadban?

Mitrus nagyot fujt, nagy lélekzet vett.

— Elmondok mindent! Ugy-e észrevetted, hogy csak csúfoltam, gúnyolódtam az elébb. — Megjött a fullajtár, elmondott mindent, mit hoz a pátriárka, — de már azt nekem úgy is megírták Bécsből, mi akar itt lenni. — És aztán annak örültem, a mit láttam a perspektíván, hogy a nagyfejűvel szemben nem leszek magam; megérkezett egy pár a mi okos, hatalmas embereink közül. — Itt van a Péro Szegedinác, a Strba és Gyurkó. Akkor aztán írásával fordul a pénz felfelé, nem a császár fejével; mert tudod, a pénznek két oldala van.

Ivuly csak a szeméit meresztette rá.

— Nem érted? — kérdé Mitrus.

— Nem.

— Azt akarom, hogy maradjatok itt . . . s lassú titokzatos hangon tette utána — mert itt lesz valami.

Ivuly, Szenttornyay, Doroszlay mindnyájan vállat vontak.

— Hát aztán mi közünk nekünk ahhoz?!

Az ő feleletükre Numaszterly is megrántotta a vállát, mutatta, mintha ő is csak olyan könnyen vette volna.

— Igazságotok van, semmi közötök hozzá. — No hát csak menjetek, mindenki úgy cselekszik, a hogy a gusztusa tartja.

Ekkor elfordult boszúsan, s odataszította a csónakot a parthoz, hogy a nagyobb dereglyére a hazatérőknek mindenét áthordathassa, mielőtt a nap leszállana.

Mind a csónakba szálltak, szemök, arczuk ragyogott az örömtől.

Egyedül csak Filiusz maradt ott Matulával.

— Hát te nem mégysz?

Filiusz nem bírt felelni, csak az ajka és az álla rezgett, a mint az elérzékenyedést magába fojtotta.

Matula pedig fenyegetett a többiek után az öklével.

— Haza mentek hát úrnak, gazdag nemzetes uraknak, nagyságos uraknak. No csak, legyetek hát nagy urak. Majd megkeressük azokat a nagy urakat, labancz uraimék.

Filiusz nagy szomorúan nézett utánuk, két könyccsepp is perdült hirtelenszöke kajla bajúszára.

S már nem bírta megállni, hogy Matulától, kinek ily nagy hatalma volt fölötte, ne tudakozódjék, hogy hát vajjon ő nagysága, a fejedelem gondol-e a támaszra vagy csakugyan nem gondol.

— Majd meg fogod látni.

— Mit fogok meglátni?

— Megmozdulni azt a rettenetes nagy, roppant óriási török sereget, mely Anatoliában szedi össze magát s csak a felséges szultán parancsolatát várja, hogy Rákóczit visszahozza nekünk.

— Tudom. Ezt sokszor mondtad már nekem tizenhat esztendő óta.

— Most bizonyos.

— Ki mondta ezt neked?

— A ki odakünn járt Rákóczinál, Numaszterly.

— S a többinek nem mondta?

— Nem. Azoknak soha se beszélt oly nyíltan, világosan, — mert csak én bennem biznak. Engem néztek ki az elkezdőnek, mert én szegény bocskoros vagyok, nem adom el a hazámat. Nem viszem el pénzért a titkot Bécsbe. Sokkal nagyobb dicsőség lesz nekem az, ha a fejedelem a vállamat megveregeti.

Filiusz mohó szemekkel meredt reá.

— S mikor lehet várnunk ezeket a szép napokat? Egy vagy két esztendő múlva. Hiszen annak a nagy hadseregnek csak a tengeren átszállani is idő kell.

Matula szánólag mosolygott.

— Rövid időn meg lesz az, atyafi. Már csak hónapok kérdése.

Filiusz elordította magát örömeiben és zokogva borult Matula kebelére. Köszönte, hogy megmarasztotta.

És szánta azokat, a kik amott mentek a dereglyén kedves hazájok felé.

— No hát csak hadd menjenek.

Nézett utánuk gúnymosolylyal, mint a hogy nézett az egyszeri jámbor a tatár után, a ki a menyécskét elvitte.

No ugyan megjárták.

Azok pedig csak mentek a csónakon s a dereglyén.
Egyszerre egy lövés dördült el a tulsó part felől,
a fekete bárka felől.

Egy golyó sivített végig a Duna tükre fölött.

— Mi volt ez?

— Nem minket illet. Valaki megszökött a bárkáról. — felelt Numaszterly.

A hazatérők még csak ekkor lettek a bárkára
figyelmesebbek.

— Hát mit szállít az a bárka? Mi van abban a
bárkában?

Numaszterly egy nagyot kaczagott, s ujjain sorolá
el egymásután.

— Zsiványok, orgazdák, kóborló dologtalanok,
korcsok, csalók, rosszéletű asszonyok, korhely kártyások,
verekedő gézengúzok és megrögzött iszákos csavargók,
mindenféle szemete, piszka az emberi nemzetnek — s
hirtelen a homlokára ütött és még nagyobbat nevetett.

— No látjátok, ihol van ni, ez már magyarázat.
Valósággal ez az a Canaglia. Ez egy szennyes, rongyos
csőcselék. Csakhogy azután van ám közöttük néha igazi
szép Canaglia is.

És erre megint egy nagyot röhögött.

— S mi célja van ennek a szállításnak?

— Biz annak nem egyéb, mint hogy itt leteszik
Pancsován és elviszik Temesvárra, ott eladják őket an-
nak, a ki megveszi, hogy a szállítási költség megtérül-
jön. — A melyik el nem kel, eleresztgetik, mint a mada-
rakat a kalitkából. Így akarják a Temesközt és a Glis-

surát benépesíteni, mivelhogy a népség nagyon meg-
ritkult és titeket is keveselnek, minket is keveselnek, meg
talán érdemesnek se tartanak annyi jó földre. — Hát
ezeknek szánták.

Ivuly gúnyos mosolylyal kérdé.

— Németek úgy-e?

Numaszterly egyet csapott a tenyerével a levegőbe.

— Dehogy. Arra nem éppen néznek, csak arra,
hogy rossz legyen valamennyi. Van a közt hanák, po-
lyák, slezák, talján, franczia, még spanyol is. Minden,
a mi csak rossz, erkölcstelen fajta van Bécsben, Ausztriá-
ban, de még az imperiumban is, éjjelenként összefogdos-
sák és idehozzák. Hát tudod-e, ez egy fajtája a büntetés-
nek. Te tudsz diákul, hát tudod mit tesz, ha úgy nevezik,
hogy deportáció. Ez most európai divat. Nem egyéb,
mint fogság szabad levegőn, mert a ki el akar szökni
máshová, azonnal lelövik.

— Azt tudom, hogy nem lötték agyon, de azt nem
tudom, hogy nem sebesítették-e meg.

— Kit?

— Ezt ni, a ki itt úszik egyenesen a mi csónakunk
felé. A bárkáról, a mint látszik, nem fognak többször
utána löni. Csónakot oldanak el. Utána eveznek. Ne ve-
gyük-e pártfogásunk alá a nyomorultat?

— Ki tudja megérdemli-e! S a mi azt illeti, nem
is tanácsos.

— Már itt úszik közel.

Valóban a hazatérők csónakától nem messze egy
kerek pont, egy emberfej látszott ingani a habok fö-

lött. A nap sugarai körülragyogták s fényök csillogott az utána úszó hosszú aranyfürtökön.

— Ez egy nő.

— De hiszen míg az a csónak ide ér, elmerülhet. Bele kell ebbe avatkozni. Már bágyad, csügged, fárad. Ezt a néhány ölet se bírja hozzánk megküzdeni.

Ivuly abban a pillanatban a habok között termett, kezét nyújtá a szökevénynek s vont a csónak felé.

A szökevény a csónak közelében, hogy meg is pihenjen, a mentő nyakát átkarolta gömbölyű fehér karjával és a szemébe mosolygott hálásan, csábosan, mintha csak szándéka, a menekvés, teljesen sikerült volna.

Gyönyörű nő volt.

Haja aranyfényes, szeme koromsötét, ajka bíborpiros, foga gyöngysor, termete alabastrom.

Mosolygott, tündökölt, bájolt, elragadott szépségével.

Mint egy syrén, emelkedett ki Ivuly segélyével a lanyha habokból.

Szentornyay jóízűen nevetett s tréfált Ivuly elé.

— No neked jól kezdődik, már asszony van. A többit majd meghozzák a karánsebesi írások.

— Szó, a mi szó, szép Canaglia.

Numaszterly nagyot bólintott a fejével, azután licizált magára.

— Megadnék érte ötven, mit, hetven, nyolczvan, sőt kilenczven darab aranyat.

Doroszlay odafordult hozzá.

— Ejnye, vén akasztófárávaló. Ugy-e most sül ki minden. Te ilyesmikkel is kereskedel. Nem a patriárkának, nem a jeles ráczoknak, hanem ezért örültél meg elébb a bárka látásának, tudtad, hogy szép, értékes terhet hoz. S azért nem akartál ma áthozni bennünket, nehogy tanúi legyünk emberkereskedésednek.

Ekkorra a másik csónak is odaért.

A naczionalis miliczia kapitánya, egy szép barna, magas férfi állott és parancsnokolt a csónakban.

A szökevénynek nagyobb fontosságú személynek kellett lenni, hogy éppen kapitány jött utána. Ha csak nem személyes érdek vezette.

A szép deportált nő beburkolózott a köpenybe, melyet a mentők reádobtak s az érkezőt gúnyos megvetéssel nézte végig.

Numaszterly azt se várta, hogy a csónakkal megálljon, már átkiáltott hozzá.

— No lám, csakugyan te vagy. Hát van-e valami?

A kapitány visszakiáltott.

— Nincs semmi.

— Hát ez itt ni?

— Az nem neked való.

— Majd elválík Temesváron.

— Biz az nem válík, mert kiváltsága és külön levele van. Még a strázsa sem lőtt golyóval utána, hanem csak avizót a levegőbe. Reákiáltott a bárka-komendans. Hallod-e, te, nem szabad agyon löni. Tehát ez olyan vad, melyet meg akarnak tartani elevenen maguknak.

— Hát tartsák meg. Hanem ha te nem hoztál nekem semmit, hoztam én neked. Most én mondom neked valamit, Strba János.

— Mi az a valami?

— A Diakorics ma jön haza. Érsek lett. Meg van a patriárkaság, de nem lesz köszönet benne. Se vajdaság, se szabadság. A szakálla nagyobb, hanem a hűsége és a becsülete kisebb lett. Alig vártam, hogy megmondjam. Valahogy ne higgyetek neki. Eladta a ráczi nemzetet.

— Ugyan ne beszélj.

— De beszélek. Előjjetek arra mindnyájan Belgrádba, a mikor kell. Nagy dolog készül itt. Emlékszel-e az öreg Szvetkóra, a vak guzliczásra, a ki mindig azt a régi ráczi mesét dalolta, hogy az a fejedelem, a ki soha nem látott czifra állatokkal, madarakkal jön be Belgrád várába, az fogja a Dusán császárságát viszszaállítani.

— Hát aztán mire való ez a régi mese?

— Hát arra, hogy ez a rossz ember aranyos hintóban, czifra tollú madarakkal jön Bécsből, melyeket kakadúknak neveznek, melyek beszélni is tudnak. És el akarja bolondítani a szegény népet. Mindenre ráveheti.

Strba lesütötte a fejét komoran.

— Vagy úgy?

— Biz úgy.

Numaszterly ekkor nagyot lélezett s felvetette büszkén a fejét . . .

Erre várt, ezt kellett neki megmondani a Péró-

nak, a Strba Jánosnak és mindazoknak, a kik a rácز nemzetet elveszni nem engedik.

— Hát úgy-e, nem hagyjátok?

— Majd elbánunk vele röviden — szólt Strba János.

Tőréhez, gyöngyházás pisztolyához kapott az övében, — de a másik pillanatban, mintegy észrevéve magát, hogy idegenek is vannak ottan, már hideg, mozdulatlan volt mint a jég, meg sem látszott rajta, hogy mi forr belől.

Okos, elővigyázó volt nagyon.

S arra még sem gondoltak, hogy a saját feleiken és a németet gyűlölő magyarokon kívül, kiktől ha amazokat kell ütni, nincs mit tartani, más is legyen még ott, a ki ért ráczul is.

Miért ne értene? Mindennek hasznát lehet venni, ha az a célhoz vezet.

III.

AZ ELPUSZTULT ORSZÁG.

BIZONY azért, hogy atyánkfiainak mondják őket, nincsen miért olyan nagyon bolondulnunk utánok, a törökök után. A mennyi rosszat tettek velünk, százannyi jóval sem pótolhatják vissza nekünk; a művelődés folytonosságában elveszett századokat és elveszett véreinket.

Kipótolhatlan veszteség az, hogy a Szerémség, a Torontál sík föld kún és magyar lakosait, a Temesköz, a Maros-mezőség, az Erdőhát és a szörényi bánság összes magyar népességét kiirtották.

Igaza volt a régi példaszónak s igaz volt az, a mit a történetíró mond, hogy nem nő többé fű azon a helyen, a hova a török mén a lábát tette.

Minden élőszónál, minden magyarázatnál érthetőbben beszélt, a mit a szem — a mégis valamennyire lakott — Pancsován túl látott; a kietlen pusztaság, a lakatlan vidék.

Mindenfelé romok és pusztulás mutatták a vidék százados elhagyatottságát, a történetíró szerint házak és tornyok nem tarkították, emberek járás-kelése és harangok messzehangzó szava nem élénkítették a tájakat.

E hajdan dúsan lakott magyar vidék teljesen néptelenné vált.

Ivuly tudta már jól ezt, ösmerte, látta több ízben, midőn Krucsayval ezelőtt 17—18 évvel, még mint jóformán siheder gyermek, erre portyázott, — mégis elszorult a szíve.

Hát csak nem tértek vissza a régi lakosok, nem építették fel újra faluikat.

Szegény Ivuly! A holtak nem térnek vissza!

Jobbra, balra, fel a Tiszának, le a Dunának, el a Maros felé, el Temesvár felé sehol egy város, sehol egy falu; mindenütt rom és pusztulás. Van határ, van vidék, mely egy század óta nem látta az emberi munkás kezét; a pázsitos legelők óriás bogáncscsal, szamártövisekkel borított, bejárhatlan parlaggá indultak, melyet még az állat is elkerülne, ha ugyan volna még közelében valamely gazdátlan, elvadult barom.

A szántóföldek elébb elgyepesedtek, azután nádas, kákás ingoványokká alakultak át.

Mocsarak, tavak keletkeztek mindenfelé, a gondos kezektől elhagyott védgátaikon szétromboló víz tette magát úrrá; a Tisza, a Béga, a Temes, a Berzava mintegy befejezni siettek az emberi szorgalom maradványainak teljes elpusztítását; megrekedt kiöntéseiket egy

tengerré egyesítették s hajdan virágzó vidéket, szántott, mívelt határokat temettek szennyes habjaik alá.

Temesvárig nyolcz napig tart a hosszú, kietlen út és fáradságos nagyon.

Ivuly lovat vett magának Pancsován, s akkor az volt a szokás, hogy mint keleten, tömegben utaztak az emberek, tehát megvárt egy ily karavánt, mert egyedül nem volt bátorságos utazni, de faluk nélkül, tornyok nélkül, árkokkal szegélyezett utak nélkül, nyílt mezőségen, mely mindenütt egyforma, az utazónak magát tájékozni teljes lehetetlen volt.

Azokon a keskeny földcsíkokon, nyelveken, szigeteken, melyek a tengernyi tavak, mocsárok között itt-ott megmaradtak, a tájat ösmerő vezető nélkül el sem lehetett volna igazodni.

Még a naczionális milicziának is mindig vezetői voltak.

Ivuly a deportáltak szomorú karavánjával utazott, melyet már akkor is a shubling transport csúnya nevezetével említettek.

Ha bár néhány napot várakoznia kelle is, éppen azért volt kényszerülve ezekkel indulni útnak, nehogy vezető nélkül valahol gonoszul veszszen el a süppedékekben, vagy tudja Isten, honnan, honnan nem előkerülő csavargó rácz vagy török rablók, a kifosztás után, élelmül hagyják ott a vidéken bőven tartózkodó ragadozó vadaknak.

Irtózatos, szánalmat ébresztő vidék következett lépten, nyomon egymás után.

Az enyészet szomorú képe, lassan öldöklő lehellete lebegett az egész vidék fölött.

A hegyvidék vadonja a regényesség bájával gyönyörködtet, a sík föld vadsága, zord vadultsága, megdöbenteti a lelket, megfájítja a szívet bozótjaival, száraz kóróival, a semmibe vesző, lakatlan pusztaságával, és a rajta véges-végig síró széllel.

Mintha csak veszni, elpusztulni, apródonként meghalni készülne az egész természet, a szegény föld maga.

Bármerre nézzen a szem, jelét sem látja annak, hogy itt még valahol emberek bolyonganának. Itt-ott az emlékezet szerint megtartott utak mellett, fűvel és penészszel borított, a földdel majdnem egyenlő fecskerakás faomladékok jelzik, hogy ott házak állottak valaha.

Az egyenes sík földön ez a hepe-hupás, dombos, emelkedettebb rész azonnal a szemébe ötlík, keresztül-kasul van szaggatva, táblákra osztva begyepesedett árkolásokkal, melyeket a galagonya, kökénybokor és földi bodza borít; emelkedettebb halmon néhány terméskő van s egy fél fal, a hol a templom állott, az a fennálló kőoszlop pedig bizonynyal egy kőkereszt alsó darabja.

Ezek sejtetik, hogy régen falu állott ottan, de hogy melyik a sok közül? Cyenda, Leiz, Birincse, Csóka, Ludas, Hajdu-Szóllós, Báránd, Opoval, Kostovác, Logány vagy Nádálja? biztosan már nem lehet meghatározni. Hát még, hogy a határa meddig terjedett, ki tudná azt most már megmondani!

És csak itt negyven ily elpusztult falu van egy rakáson, — akkor bizonynyal az egész Alföldön nem sok híjja van az ezernek.

Fel fognak-e még ezek épülni valaha? Van-e még annyi magyar, hogy azokat majd be bírja tölteni?

Hogyne épülnének, hogyne népesednének be! Hát a tatárjárás után nem felépültek-e, — nem-e azután hoztak még ide Torontálba, Csanádba kúnokat az utolsó Árpádok?

Azután elgondolkozott a saját sorsán, atyjának régi jó jobbágyain, magyarokon, oláhokon, azokon a szép kis falucskákon a Maros mentén, a Szörénységen. Sok elpusztult azokból már az ő gyermekkorában is. Lakossága fogyton-fogyott, a Karas, Maros és Cserna üde völgyeiben mind ritkábban-ritkábban hangzott a magyar nóta, de azért mégis volt egynéhány. Vajjon hány áll még a huszonhét közül?

A melyik áll, azt könnyű lesz birtokba venni, de a melyik elpusztult, lakatlan, vajjon annak még csak a határmesgyéit is ki fogja megmutatni?

Már régi jó magyar nemesi vérénél fogva is azonnal a perre gondolt.

És Istenem, hány proceszszus lesz abból, ha az irások meg nem lesznek.

Bizony nem lesz abból egy proceszszus sem, szegény Ivuly, de nem örülsz rajta . . .

Arra pedig ne is gondolj, azon ne is aggodalmaskodjál, hogy az elhagyott, kipusztult falvoidat mint

fogod újra felépíteni, benépesíteni. — Megkímélnék ettől a fáradságtól.

Miután nem adott, de nem is adhatott neki senki ilyen jó tanácsot, hát bizony ő gondolkozott a jövődőről, kivált ha az ember fiatal, álmai, ábrándjai vannak.

A törökök örök időre ki vannak üzve, a jótékony békesség ölében újra fel fognak virágozni, és milyen szépek lesznek ismét azok a kis faluk! A melyiknek lakossága felfutott, elszéledt Várad, Gyula és Vásárhely tája felé, visszaédesgeti őket. Örömet vissza fognak térni. Ha pedig nem térne mind haza, a hova magyar nem telik, mert hiába, az idők vizsálya megfogyasztotta őket — az üres helyeket oláhokkal pótolja. — Mert oláh van elég, az nem fogy soha, — négyszáz esztendő óta folyvást bujdosik át ezrével Havasalföldről, ellepi a Szörénységet, ő foglalja el a magyarság által elhagyott helyeket. Nem olyan kényelmes és büszke mint a magyar, a ki nem szereti a hegyes vidéket, hol a portyázók részéről örökös apró-cseprő háborgatásnak van kitéve s az ellenségnek azt mondja, jere ide ki erre a sík, egyenes földre, itt nézz velem farkasszemet, vagy te nem látod többé szülőföldedet, vagy engemet irtasz ki. Az oláh, ha bajt érez, felszalad a hegyekbe s azután, ha a veszély elmulik, esmét lejjön a hegyekből.

A felől tehát egész bizonyos lehet, hogy oláhjai még vannak.

Óh mennyire fognak azok az ő urok visszatérésén örvendezni, mint a hogy megsiratták a keserves búcsuzáskor őt, a kis gyermeket és szegény boldog emlékü

anyját, mikor várkastélyuk vésszel fenyegetett falai közül Temesvárra bemenekültek.

Térdre borulva, sírva ölelték jó anyámnak térdeit, és ő neki, a kis gyermeknek, mind megcsókolták a kezét azok az öreg emberek.

És szegény Ivuly boldog gyermekkorára emlékezve vissza, elérzékenyedett, nemcsak a maros- és karasmenti apró magyar faluk, de még az oláhok emlékéen is.

Bizony jó nép az, mondta magában, nagyon jó faj nép, ha nem olyan büszke, kaczkias is, mint a magyar, de türelmesebb és engedelmesebb és hűséges mindenek felett.

A magyar bátran, hősiesen addig védelmezi az urát, míg kardja van hozzá, melylyel oltalmazhatja. A szegény oláh ott hagyja magát agyonveretni az ura lábainál.

Szegény jó Ivuly, milyen bolondokat álmodott.

És csak álmodozott tovább.

Visszaemlékezett gyermekkorára, a Karas, a Cserna regényes völgyeire, a szép verőfényes napokra az ivulári várkastélyban. Óh Istenem, hát a dévai és temesvári menekülések.

Felsóhajtott.

Öt éves korában lett bujdosóvá. Öt éves kora óta kurucz.

Elnevette volna magát, ha fájdalom is nem vegyült volna a mosolyába.

Gyermekkora nem volt. És harminczhét éve da-

czára ifjusága sem; sem játszani, sem szeretni nem ért reá.

Édesen fogadkozott, hogy mindezeket dúsan ki fogja pótolni. Az ivulári emlékezések, az édes szülőföld emléke biztatták, hogy ki lehet még azokat pótolni.

A szív megszólal még ilyen korban.

És nem vitték a földi vágyak. Tudja Isten, talán éppen ezért tudott ábrándosan gondolni a szerelemre, hogy első ifjuságából elmaradtak az epedő sóhajtozások.

Egy ártatlan szív, mely érette lobbanjon szerelemre, volt minden óhajtása. Az ifjuság elkésett rózsáit hadd tüzze az föl homlokára. A gyermekkor boldog játékeit pedig majd együtt tanulja mosolygó, vidor gyermekeivel.

Milyen szép lesz ismét Ivulár. Milyen szép lesz az élet ottan a szerelem boldogságában, a boldog család nyájas, szerető körében.

Nem csoda, hogy ily mélyen elmerült a gondolatokban. A posványok szülte sűrű köd vette körül, melyben lova az eleresztett kantárral kénye-kedvére bandukolt a mozgó árnyak körrajza után.

Bizony csak jó, hogy megbotlott alatta az a szegény pára, legalább felébredt és úgy látta a világot a mint van.

Sár, pocsolya, köd, mely rideg képet csak a vízi madarak mindenféle fajának százezernyi sokasága élénkítette meg, a mint a ködben közel bevárva őket az egész levegőt betöltő éktelen rikoltozással fölröppenve keltek légi útra.

Bizony úgy volt az, sem a farkastelki kis templom, sem az ivulári várkastély hosszú sor ablaka nem mosolygott eléje, hanem egy rossz lovon botorkált egy sáros mezőségen, undok gézengúz népsöpredék társaságában, melynek nyelv-zagyvaléka a hány, annyi idegen nyelvből összekeveredve, csak oly érthetlen előtte, mint ama sivalkodó madaraké, pedig sejdített egy kicsit a német szóhoz.

Ha röstellette is magát e dísztelen társaságban, hiában röstellette, nem sokkal volt ő különb ember azoknál, neki is csak úgy meg kell mutatni magát igazság levelével br. Engelshoffen cs. k. kommandérozó generális úrnak, mint a hogy az a rézorrú csavargó, kinek fel van az álla kötve s csizma helyett szűrpokrócz darabba van a lába burkolva, vagy az a bársonykabátos, pupos kis ember háromszögletű kalapjával be köteles magát mutatni. Azaz hogy oda kísértetik.

Csúnya világ.

Csak az a szerencséje, ha tévedésből őt is el nem licitálják a többivel.

Szomorú karaván volt az, piszkos, rongyos népesség. Egyik ágrólszakadtabb mint a másik, különben ép, egészséges valamennyi. Valódi gézengúzok, arcaikon bűnös szenvedélyek kinyomata, ajkaikon a ravaszság, szemekben a szemérmertlenség kérkedése ült és homlokukra a tömlöcz, az ítélet és a pellengér volt írva. S mégis fennhordták.

Egytől-egyig inkább állat mind, mint ember. Ez volt aztán a valóságos Canaglia.

Meglátszott, hogy a börtönök és akasztófák voltak megfosztva virágaiktól.

A transport hosszú sorban nyúlt el.

Legelől a vezető, a kalauz baktatott egy kis kócosz mokányon. Egy nagy süvegű, nagy csizmás ember.

Az ember oláh, de a ki olá hul tud, az sem érti meg mindenik szavát.

Valamelyik régi elpusztult falu lakosainak hajléktalan csavargó ivadéka.

Félig vad, mint a régi ősemberek, kiknek nincs bizonyos hazájuk és lakásuk, — halászból, vadászból örök bujdosásban élnek. Szótalan, bizalmatlan, de mindamellett alázatos és engedelmes, mint egy állat.

Nyomában úgynevezett katonaság ment.

A naczionális miliczia nyolcz kocsin kísérte a truppot, az is éppen olyan volt katonának, mint amazok embereknek. Félig paraszt, félig katona. A katonából meg volt rajta a köpönyeg és puska, a rácz parasztból a bocskor, a szórharisnya, az öv a törkéssel, pisztolylyal, a tarisznya és a többi.

Négy kocsi ment elől, négy kocsi hátul, közbül a transport hosszú gyalogsorban.

A tiszt az első kocsin ült, bár csak olyan durva és közönséges volt, mint a többi, annyival már mégis különb volt, hogy egészen fel volt öltöztetve katonának és beszélt németül is.

Tartott is rá. Kapitány volt, de legalább is generálisnak képzelte magát.

Ridegen, mogorván ült kocsiján, mintha más semmi sem érdekelte volna, mint hogy a parancs, melyet katonáinak adott, pontosan van-e teljesítve, s a rendkívül szép asszonyszemélyről, kit az utána jövő børsátras kocsiban utaztatott, nem tudna semmit, nem is emlékezne rá, vagy pedig csak annyiba venné, mint akármelyik másik deliquenst.

Strba János mással volt elfoglalva, más vágytól égett lánggal a kebele.

Pedig Strba János fiatal ember volt és nagy fe-

kete szemei tűzben is égtek akkor, midőn a vízből megmentett nőt a csónakjába átalvette, irigyelte talán azt is, midőn karját egy másnak a vállán pihenni látta. Talán végig is nézdelte akkor is, midőn az a szomorú karaván szegénységével, rongyosságával kirívó ellentétben álló csinos ruháiban, cziczomájában a számára külön előre rendelt børsátoros kocsiba fellépett s egy kaczer mosolyt vetett körül.

Érjen a kit ér. Még erre is reá ért ebben a szomorító helyzetében.

Az egyik, a kit igazabban illetett, észre sem vette. S a másoknál is kárba veszett a mosolygás.

Strba János hideg maradt mint a jég.

Szenvedélyes tudott lenni, de nem értett a szerelemhez.

Míg a másik elfordult boszankodva, — s bántotta az a kihívó magaviselet, melyet ez a nő tanusított, a rácز kapitány is érzéketlen maradt.

Van is eszébe egy naczionális milicziabeli rácз kapitánynak, a kinek hadi zsákmány és vad kalandok az élete, hogy asszonyok után ábrándozzék, epekedjék, kivált akkor, midőn még dül-fül a vén patriárka ellen, s azon töri a fejét, hogy mit akarhat, mit forralhat az az ember.

Mire czélozgat Mitrus?

Mit akarhat a patriárka azokkal a parádékkal, melyeket hazajövele, ünnepélyes bevonulása óta tart. Mire akarja a népet bolondítani. — Annyi bizonyos, hogy valamit forral.

Az a nagy szakállas ember lebegett hát szemei előtt s nem a szép asszony villogó szeme a sátoros kocsi-
ból, hol az párnák között hevert kéjesen, míg a többi deportált társa czammogott a sárban.

Ime van tehát arisztokráciája még a Canagliának is, s csakugyan privilegiuma volt a szépséges asszonynak a többi fölött.

Míg a többi söpredék csak numerus számra, — ő a kényelmes børsátoros kocsi-
ban különös figyelemmel volt átadva az egyik transport-tisztól a másiknak.

A szépséges asszonyszemély a børsátoros kocsi-
ban nemcsak a vánkosokon, de édes ábrándokban is ringatta magát, milyeneket csak egy hosszadalmas út unalmaiban ifju szíve, meleg vére és a könnyelműség teremthettek.

Szomorú sorsa eszébe sem jutott, azaz hogy nem búsult rajta, nem érezte annak átkát, szerencsétlenségét. Urnak tartotta magát a sorsa fölött. Mintha csak mondotta volna mosolygó ajkaival, ki ne hajolna meg a szépség előtt.

Még le sem szállt a földön, a melyre egy új, ösmeretlen életpályára volt kiteszítva, máris tervei voltak, melyeknek magvát magával hozta. — Még le sem tette a lábát, már is ösmerte a földet, hol cselekedni akart. Mintha csak kémek, besugdosók állottak volna éles, eszes fejecskéjének rendelkezésére, ösmerte a kiket először látott, az előtte új embereket.

Tudta jól ki az egyik, mi a másik.

Egy bátor rácz kapitány az egyik, ki most csinált

egy kis csetepatét Belgrádon. Elszánt, szenvedélyes, nagyravágyó, a legvakmerőbb dolgokra képes.

Egy magyar úr a másik, ki most jön haza Rákóczitól, hogy beüljön gazdag uradalmaiba s méltó boszúra fog gerjedni, ha nem ülhet bele. Elkeseredett, engesztelhetetlen ember lesz belőle.

Hogy bele illik mind a kettő a terveibe, óhajtásaiba.

Terveinek való, neki való ember egyik is, a másik is. Szeretőnek való mind a kettő, — hanem szeretni csak egyik való.

Szép, tetszetős férfi mind a kettő.

A rácz kapitány széles vállaival, erőteljes, izmos alakjával, bátor, parancsoló tekintetével mintaképe a férfiszépségnek. Egy bátor, határozott, hadviselő ember. Szívében bős harag, szenvedély, arra irányul, merre az övé.

A másiknak nincsenek mindezek a fenn elősorolt férfiszépségei, — de van olyan édes, olvadó nézésű szeme, mely a szívet habonázza meg, van olyan szép piros ajaka, melynek a csókjáért ég a vér az erekben, mint szinte karjai öleléséért.

Óh ennek is sok csetepatét látott, hajlékony a szabályája. Szívében nincs már harag, nincs már gyűlölet, engesztelődötten tér haza, de van nagy hazaszeretet, mely felér a másik haragjával. A csalódás, midőn nem azt találja, a mit vár — és fajtája szomorú sorsának látása keserőséggel töltendi meg szívét az ő üldözői ellen, kik egyszersmind az ő véreinek is ellenségei.

Az édes boszúra alkalmas mind a kettő, eszköznek jó mind a kettő.

Hanem! . . . Ah! ha a szerelemre, az édes szerelemre gondolt, csak az egyik tudott képzelme előtt lebegni.

Az egyik talán jobban megfelelt terveinek, — de a másikhoz jobban húzta a szive.

Feledett mindent, feledte a végit s elédelgett azon, hogy érte, az ő megmentéséért, kétszeres halálnak, a hullámoknak és a golyónak tette ki életét. Szive majdnem kiverte gyenge oldalát, mikor arra gondolt, hogy mily édesen pihentette fejét ő a vállain a habok között.

Ez volt aztán a kaland.

Egészen belebolondult.

Tehát ez legyen a választott.

Álma sem volt arról, hogy az már más által is ki van választva.

IV.

A CZIVILIZÁCIÓ ELŐÖRSEI.

s arról a nagy szerencséről sem Strba János, sem Ivuly nem tudtak, nem sejdítettek semmit, de még csak nem is gondoltak arra az asszonyszemélyre, sem az egyik, sem a másik.

A szomorú karaván csak ment, csak haladt a nagy pusztaságon. Azért, hogy nem volt ott falu, csak a helye, rendesen megtartotta egy pár dűledék között a pihenő állomást, s dicsőnek, emlékezetesnek tartotta a napot és lakott községnek tekintette, ha olyan helyre jutott, melyben 4—5 fedél alatt vagy húsz lélek lakott.

A templomnak ugyan még sem teteje, sem ajtaja nem volt, hanem mind az öt háznak a végén ki volt már tűzve a korcsma-czégér.

És csak víz és víz és posvány még mindenütt.

Alibunártól innen két mérfölddel és túl egész Dettáig, Zsebélyig.

Az emberiség számából kidobott emberek, midőn e barátságatlan, szokatlan éghajlat alatt, június derekán, majd a hideg köddel, majd a rekkenő forrósággal küzdve, majd tocsogó sárban, majd szűrő tövisek, bozótok között törtettek, kétségbeesve tekintettek maguk körül az idegen országban.

Hát ez az a föld, melyről a Kánaán dús termékenységét, az Eldorádó meséjét mesélték nekik a gúnyos jóakarattal vitatták reájok, hogy boldoggá teszik, mikor ilyen büntetésben részesítik őket.

Hát ez a föld az, hol kétszer aratnak esztendőnként, hol a harmok és sertések vadon tenyésznek, hol az árpa rizkásává, a rozs búzává változik a másik esztendőben, a harmadikban meg már egy száron két kasza van.

A szőlővenyigén meg valóságos aranydrót terem.

Bizony ezeket azokból, a miket látnak, nem következtetné senki.

Mindamellettt időnként némi tündéries bájt is öltött a tájék magára. A köd sietve repült el fölötte, mint valami úszó fátyol, a nap sugarai elébb rózsaszínnel vonták be, majd bearanyozták. Közbe-közbe, mint valami fényes tündér-arcz, ki-kikukkant maga a nap fényes tányéra is.

Aztán mint egy varázslat, elröpült az egész ködfátyol, pár percz alatt. Midőn a szem már pihenő pontot várt, ott maradt előtte ismét maga a végtelenség.

A nedves, ködös hideget tikkasztó forróság váltotta fel.

Az a vigyorgó arcú, piczinyke púpos ember addig settenkedett, addig kerülgette Ivulyt, hogy megszólította latinul.

Ivuly lenézett rá és megbámulta, nem a latin szót szájában, hanem háromszögletű kalapját czopfos fején, szörstelen arczát, csattos czipőjét, strimflieit.

Különös emberkének találta.

— Illustrissime domine, — így szólította meg Ivulyt, mind véges-végig ilyen ez a provincia?

Ivuly nyájasan felelt neki.

— Nem domine, igen szép sűrű erdők fognak következni.

A kis ember a felelettel meg volt ugyan elégedve, de mégis sóhajtván felkiáltott:

— Roppant messze lehetnek még azok, mert az még, nemde, mind víz amott?

— Nem, domine, az már nem víz, az a levegő játéka.

És aztán a szörnyen csodálkozó kis dominének Ivuly a délibábot nyájasan megmagyarázta.

A kis domine bátorságot vett magának azután ezt a jó urat a másik állomáson ismét megszólítani.

— Illustrissime domine! Nemde, az a pompás, nagy terjedelmű, száztornyú város, mely amott látszik a horizonton, az Temesvár?

— Nem, uram, — felelt neki Ivuly ismét csak nyájasan — az nem város, az csak a levegő játéka.

És aztán Ivuly megmagyarázta neki ezt a távolról felszedett felhőképet is.

— Ejnye, de furcsa ország, hol ily bolondosan játszik a levegő.

A kis dominének szörnyen megtetszhetett Ivuly, mert a harmadik állomáson is megszólította, hanem most némi titokzatossággal és édeskés suttogással:

— Illustrissime domine! Az előkelő dámáról akarok önnek szólni, kinek ön az életét megmentette, ki olyan kegyes volt, hogy engemet e hosszú úton fogadott kocsijára felvett . . . Legelőször is azt akarom önnek elmondani, ki ez az előkelő dáma. — Miért van erre az útra kényszerítve s azután fogom önnek elmondani a többit.

Ivuly vállat vont.

— Gondolja ön, hogy ez engem érdekelni fog?

A kis domine az orrára és szeme végére illeszté mutatóújját, egyet hunyorított és hamisan mosolygott hozzá.

— Meglátja, hogy érdekelni fogja. — Tudja meg tehát uram, hogy ez a világhírű remek énekesnő és tánczosnő, a kalandjairól nevezetes Miraluce asszony, a híres, bámúlt szépség, kibe az egész rezidencz város bele volt bolondulva.

Ivuly nem esett hanyatt, még csak nem is bámult nagyot. Furcsa, hogy el vannak ezek a magyar urak a világtól maradva.

A kis domine tehát még egy nagyobb bombát sietett elsütetni.

— Ön talán nem is tudja, hogy ő különben Lichtschein bárónő, az egyik leggazdagabb, legelőkelőbb németországi családok ivadéka.

— Valóban nem is sejtettem, — felelt Ivuly némi savanyúsággal, — csak azt nem foghatom meg, hogy ha valaki ily szép, ily gazdag, ily előkelő állást foglal el, nagyon rossz fát kelle a tűzre tennie, hogy ily helyzetbe jutott.

Egy szóval megmagyarázta az előbbi vállvonást, nem sokat tartott az egész asszony-személyről.

A kis emberke türelmetlenül rázta a fejét.

— Megigérttem, hogy el fogok önnek mondani mindent; tehát elmondom. Azt fogták rá, hogy botrányos kalandjai határt nem ismernek; rosszabb egy varázslónál, megrontja, megbolondítja az egész férfi-világot; a férjeket elcsábítja asszonyaiktól, a családoktól elrabolja az apákat. Sok szerencsétlenségnek az okozója; az elhagyott nő öngyilkos lesz miatta, a koldusbotra jutott férj a bűnök posványába süllyed, ő maga azután a fény, pompa által környezve, magaviselete és életmódja által a közszemérmet sérti.

Ivuly nagyot bölintott rá a fejével:

— Bizony elég rossz személy.

A kis ember boszúsan rázta a fejét.

— Csakhogy ez mind nem igaz! — és suttogva folytatá, — útban volt... Valaki... egy nagy úr... egy nagyon nagy úr nem akart miatta megházasodni, azaz hogy mást szeretni. Tehát el kellett távolítani.

Ivuly fejet csóvált.

— Furcsa! hogy olyan nagy úr még sem tudta ilyen szégyenteljes állapottól megszabadítani.

Amaz is boszúsan bökött a fejével.

— Minden nagy úrnál van nagyobb úr . . . mondják azt akár törvénynek, akár erőszaknak. — Ugyan kérem, nem hallotta ezt meg valaki rajtunk kívül?

— Nem hallotta.

— Lássá, még is ki tudott az a nagy úr vinni annyit, hogy míg a többi nyomorban, ő kényelemben utazik. Kitüntetésben részesül. — A hajóban külön szobája volt, főztek neki. Pancsován előre kényelmes kocsi várta. S ime, lássa, itt is mindenről előre gondoskodva van a számára. A prefektus kéménye bizony neki füstöl. Még a tiszt urak is némi reverenciával közelítenek hozzá, pedig ezek a ráczok gorombák és neveletlenek egy kicsit. Tudja, miért van ez így? Mert így van felelősről elrendelve.

— Ugy hát nincsen semmi baja, legalább országot, világot lát a más költségén.

— Dehogy nincs baja, domine illustrissime, dehogyan nincs. Ő mégis csak rab. Ő itt egy nagy fogházban lesz elzárva, mert ide van száműzve és erről a földről nem szabad neki távozni. Aztán ha még csak ennyibe volna!

— Nos?

— Van egy borzasztó, nagyon borzasztó eset, mely reá várakozik . . . S éppen e miatt, hogy ezt kikérülje, tette ki magát az életveszélynek, hogy vagy meg

tudjon menekülni őrizői kezéből, vagy a habokban lelje halálát.

— No no, hát micsoda az az eset?

— El fogják licitálni, mint a többit, a mint a Reglement hozza magával. „Ein jeder kann kommen, und nehmen eine, ohne dass man fragen möchte, wozu und warum.“

— Biz az furcsa egy kicsit.

— Éppen erről akarok szólani önnel. — A bárónő meg akar ebből a helyzetből szabadulni.

— Hát segítse az Isten. S hogy lehet ebből a helyzetből megszabadulnia?

— Kétféle módon. Vagy valamely különös érdeket kell szerezni s ekkor elengedik a büntetés hátralevő részét. Vagy pedig ezen a földön egy segítő társat kell keresnie, ki ezen megalázott sorsból kiemelje s névével ismét szabaddá tegye.

Ivuly kezdte sejteni, hogy a kis domine hova célozgat. — Eszébe jutott Szenttornyai: „No neked jól kezdődik; az asszony már itt van“.

Ő is csak ily tréfásan felelt a kis púposnak:

— No, domine! hát csak rajta! El ne mulassza ezt a jó alkalmat, magát egy ilyen szép asszonynak felajánlani.

A kis púpos szerényen szétterjesztette karjait.

— Én, kérem csak egy szegény doktorka vagyok s a kivel a természet mostohául is bánt; oda egy hatalmas és délczeg, vitézlő úr kell, a ki még azokat a megbántásokat, azt a nagy megalázást is meg tudja boszúlni,

torolni, miket ez a szegény nő szenvedett. — Hát mondok én egyet, illustrissime domine.

Ivulyban kezdett a vér forrni, no de azért még tréfált.

— Sejdítem és hallgatom.

Az a dáma nagyon szép, gazdag, előkelő bárónő s a mi legfőbb, nagyon bele van szerelmesedve kegyelmességbe. Tehát éppen csak kegyelmességed van kiszemelve ily nagy kincs birtokosául.

De már erre Ivuly kijött a sodrából, neki vörösödött.

— Ejnye, szedte-vedte németje! Kinek nézsz te engem, hogy nekem ilyen ajánlatot teszesz? Hát én még egy ilyen asszonyszemélyt vegyek feleségül?

A doktorka nem jött zavarba, sőt vigyorgott, nem is mosolygott.

— No jó, hát nem muszáj éppen feleségül venni, csak a licitáczió vegye meg, nehogy valami közönséges kufár kezére jusson, ki a töröknek eladja, vagy elraboltassa. Nagyon le lesz önnek kötelezve; egész rabszolgája lesz, egészen, mint a reglement mondja.

— No, de ez már sok, — szólta Ivuly mérgesen... kotródjék előlem, pernahajder, mert ráültetem a csizmám orrára s odább hajítom egy néhány lépéssel.

Azt hitte, hogy ezzel egészen kiadta neki az utilapút. Dehogy! . . .

A kis púpos megátalkodottan ott állt előtte és vigyorgott, nem mozdult onnan.

— Kegyelmességed nagyon csalódik, mert kegyel-

mességed még most nagyon sokat hisz magáról, pedig úgy fordúlt a koczka, hogy mind arra a szép hölgyre, mind én reám nagy szüksége lehet. — Tehát bemutatom még magamat. — Én Dr. Kukumusz Rialph vagyok . . .

Ivuly örömetst nevetett volna.

— S ne gondolja, hogy én is valami csín miatt vagyok ide küldve. Én tapasztalásokat szerezni, tanulni világot ösmerni jöttem ide, s magammal vinni a civilizáció szövétnekét. — Nagybátyám Flórián Kukumusz proviant verwalter ex parte administrationis a Landes Guberniumnál Temesváron, azért jövök ide. Utazásom kevésbe került, hét kreuzerbe naponta, maguk szerint másfél dénárba; mert éppen volt egy üres schub-hely s azt protectióval megnyertem, mert a mint mondom. Flórián Kukumusz az én nagybátyám.

— Egy szóval szerencsét próbálni jött, domine . . . mint ez már rendes szokása a németnek Magyarországon — felelt neki Ivuly, gúnyosan lenézve.

Dr. Kukumusz Rialph egész tudományos mohósággal bonczkés alá vette szavait.

— Abban, a mit méltóztatott mondani, két tévedés van egyszerre; nevezetesen a meggazdagodás itten, a mint látom, nem is oly könnyű dolog; a földet nemcsak a töröktől kellett, de a természettől is ismét úgy kell visszahódítani. Bizony a magyar uraktól posvány és vadon maradna az örökké a Comitats és Pandur Wirtschaftban. Ez az egyik tévedés; a másik pedig az, hogy kegyelmes uraságod most is azt hiszi, hogy

ez a föld, melyen lábai pihennek, Magyarországhoz tartozik.

No már erre ugyan szerette volna Ivuly hátba teremteni.

Micsoda orozátlanság kell ahhoz, hogy valaki a Temesközről így beszéljen magyar embernek. Erre legjobb lesz nem is érdemesíteni a feleletre.

Kukumusz semmibe sem vette a kicsinylő lenézést, folytatta és megmagyarázta a dolgot.

— Ez a föld ő felségének fényes hadserege és jeles vezére által a töröktől meghódított, *jure armorum* Ausztriához tartozik, mint Kron- und Erb-Landes Provinz, azon törvényeket kapja, mint Morva- vagy Csehország.

Ivuly mérgesen reá röffent.

— Menjen innen a pokolba, ne beszéljen nekem ilyen badarságokat.

— Imhol van ni, mondom, nem tudja kegyelmes uraságod, hogy a Temeser Banat, — Banatus Temensisnek egész külön Landes-Administrációja van és az én nagybátyám, Flórián Kukumusz verwalter az adminisztrációnál. Én jól tudom, hogy kegyelmes uraságod most jön haza Törökországból, tehát ezeket a dolgokat, melyek kintléte óta történtek, nem is tudhatja. Pedig lássa, ezeket mind szükséges tudni, éppen úgy, mint a német nyelvet.

Ivuly keserűen nevetett.

— Persze, . . . persze . . . Ez az a világboldogító nyelv, melyről az egyszeri révész is azt mondta

az utasnak, ha keresztül lehet vele az egész világon menni, foldasd be vele ezt a lyukas csolnakot s vigy át bennünket szerencsésen ezen a folyamon.

Kukumusz felütötte a fejét és büszkén mellére tette kezeit.

— Igen, uram, ez az a nyelv, melylyel a világon keresztül lehet menni. S ez az a nyelv, mely e provinciának jövőbeli nyelve lesz.

Ivuly rettenetes nagyot nevetett.

Kukumusz nekitüzesedve és fennen kérkedve folytatta tovább:

— Nevethet ön, a mennyit tetszik, kegyelmes jó uram; az a nevetés a megindított munkát nem fogja megállítani. A dicső Savoyai herczeg egész Konstantinápolyig fog menni; meg sem áll addig, míg a félhold helyett a kétfejű sas nem lesz az Aja Söphia tetején. Ausztriának missziója van keleten. S éppen ezért, mivel önök, elégedetlen magyar urak, nemhogy büszkék volnának császáruk e dicsőségére, a terveknek zavarásokkal örökké útjukba állanak, s mindjárt a hitetlen törökhöz szaladnak s azzal szövetkeznek. Azért a mint azt a Savoyai herczeg jól kigondolta és Mercy híven megindította, egy kis választófal kell ide kegyelmességtek és a törökök között, hogy ne nagyon czimboráskodjanak oly könnyen egymással; egy többől fenékből újon alapított provincia, melyben nemcsak hogy a német elem túlnyomó legyen, hanem pár évtized alatt legyen egészen németté, egy második leendő Ausztriává. Szóval egy egészen német tartomány lesz ez is.

Ivuly most már nemcsak nevetett, de boszankodott is . . .

— Eburya kurta. Hát hogy merészeltek ti Magyarországról így disponálgatni?

Most már Kukumuszon volt a nevetés sora.

— Hát már bizony van nekünk ahhoz egy kis bátorságunk; hogy ha visszaszereztünk egy jó országot, hasznát is akarjuk venni.

— De más is bele szól ám még ebbe a dologba.

— Ugyan kicsoda? — kérde Kukumusz gúnyos mosolylyal.

— Ennek a földnek ős földesurai és a föld régi népe, a magyarok és oláhok s az örmények, a rácok.

Kukumusz a fejét csóválta.

— Édes jó uram, látszik, hogy nagyon, de nagyon régen távol lehattél te a te országodból, hogy együgyüéseket beszélsz. Itt nincsenek földesurak, csak egy földesúr van, a császári kincstár maga. A parasztnak pedig — tanúld meg — mindegy, akárkinek fizeti a porciót, akárkinek szolgálja a rohotot, s akár szíjjal, akár mogyorófa-pálczával mérik rá az igazságot. — A németnek, az igaz, — többet fizet, de kevesebbszer látja a kalodát és a mogyorófa-pálczát; tehát a némettel hamarabb ki fog békélni, mint gondolnád; az oláh már is perben csúszik, engedelmes szolgája már most is, — mint a hogy Flórián nagybátyám mondja; mert a mi seregeink két hóhértól szabadították meg egyszerre, a töröktől és uraiktól. Szóljunk a rácokról. A rácok pedig rövidesen elhagyják nyelvöket és hitüket egyszerre.

Olyan buzgó katolikusok és olyan jó németek lesznek, akár a jó bécsiek; mert könnyen németesednek. A jövő generáció már nem fog másként beszélni. Hát mi van még hátra?

— Egész véletlenül a magyarok.

Kukumusz mosolygott s egy hosszú iratot vett ki a zsebéből.

— Édes jó uram, te magyarokról beszélsz nekem, magyar falukról. A mint látszik, én jobban ösmerem a viszonyokat, mint te. Ha átnéznéd ezen írást, ebből olvashatnád, hogy milyenek a ti híres régi faluitok. Persze, a te idődben még két-háromszáz lélek lakott egy faluban; most öt-hat ház van egyben, legtöbb, ha húsz. Harmincz-negyven lélek egy falu lakossága. Azok is elszökösnek, elfogynak apródonként a török és oláh rablók elől. Magyarok tehát nincsenek, vagy ha vannak még, hát nem lesznek, a mi marad, az szintén németté válik. Reményelem, most már az új provincia demonstrálva van.

Ivuly a mellére ütött büszkén.

— De már a magyar nemes ember soha sem válik németté; ha ezeken diadalmaskodni akarnak, akkor azokat ki kell ölni egyenként, másként ez nem megy. A parasztot át lehet változtatni, de a nemest nem.

Kukumusz ismét mosolygott.

— Óh, Istenem! legkegyelmesebb uram, annak sokkal könnyebb módja is van. Ha kiveszik a lába alól a földet, min fog akkor megállani?

Ivuly csudálkozva nézett reá.

— A földet a lába alól kiveszik? Hogy érti azt ön? Elveszik a birtokát, a hol ő az úr, a hol ő parancsol?

Kukumusz a szemébe nevetett.

— És a hol szoros büntetés, elüldözés terhe alatt meg van tiltva a parasztnak, hogy neki engedelmeskedjék; mert ott nem ő az úr. Az előbb egy nagy igazságot mondott kegyelmes uram, bármely országban a paraszt népet át lehet alakítani, uralkodni fölötte, megnyerni, áttelepíteni, de a földes urakat, a nemességet átalakítani nem lehet, csak kiírtani. Ez így van! Igen is; az arisztocrátiát ki kell fogyasztani és újat kell teremteni.

Ivuly boszúsan összeránczolta szemöldeit.

Kukumusz megdörzsölé kezeit s nyájas hízelgéssel folytató:

— Most már méltóztatik mindent tudni. S éppen ezért újra felajánlom még egyszer közbenjárásunkat, nem akarom mondani, pedig mondhatnám — pártfogásunkat, hogy birtokaihoz hozzájuthasson.

Ivuly megrándult haragjában és boszúsan kiáltott reá:

— Nincsen szükségem reátok. Van nekem ahhoz erőm magamnak is.

Ott van a karánsebesi protokollum.

Kukumusznak egyet rándult a szemöldöke, de azért pimaszúl mosolygott tovább.

— Csak ne tessék ingerültségbe jönni, kérem alászan. Csalódni méltóztatik. Kegyelmeségednek nagyon is szüksége van reánk. Kegyelmeséged birtokaihoz kíván jutni, itt pedig azt még eddig az egész provinciá-

ban nem kapta vissza senki. Mi jól tudjuk, kegyelmességed kicsoda. Karánsebesi és ivulári Ivuly László úr ezen provincia legrégibb és legvagyonosabb volt földes urainak egyike. Nem becsüljük alatt, mert mi is hasznát tudnók venni kegyelmességednek, ha akarná. Éppen azért jegyezze meg jól, azt mondtam, hogy egyike a legvagyonosabb volt földesuraknak a vidéken. Érti illustrissime? Volt. Ez azt teszi, hogy jelenben nincs semmije; és általában nem a legjobban van megvetve a feje alja. Kegyelmességed nem csak magyar, de kurucz is, — és . . .

Ivuly, mintha csak tudta volna, mit akar ez még mondani, utána biztatta.

— Soha se tartóztasd magadat, ugyan tedd hozzá, hogy kálvinista.

— No lássa. Ugy van, mert ezek a legelégedetlenebb, legveszedelmesebb rebellisek. Birtokaihoz semmi esetre sem fog hozzájutni, legalább nálunk nélkül nem, a mi segélyünk nélkül nem. Én meg tudnám önt tanítani az útját kiegyengetni, kijárni befolyásos helyeken, mert csak mi tudjuk, hol kell kopogtatni. Természetesen egy kis áldozat és egy kis érdem. Én mindezekre megtanítom.

Ekkor felemelte kezeit és hangját is.

— Ily névvel ön még akkor nagy szerepet fog vinni az országban. Egy kis családi összeköttetés, egy kis érdem által biztosítaná magát és minket is, — hű tanácsadóit, — barátait.

És súgva tette utána:

— Például csak egy kicsit kellene mindjárt elbeszélni Temesvárott Rákóczi szándékairól oda kívül.

Ivuly lábával dobbantott és kardjához kapott.

— No-no. — Ne indulatoskodjék. Én úgy értem, legyen az akár igaz, akár nem. Nem kell annak éppen igaznak lenni.

Ivulynak lángvörösre gyúlt az arca e szemtelenségen.

A sehonnai, a jöttment ajánlja neki pártfogását azon a földön, melyen ősei 500 év óta voltak urak és parancsoltak. És még ilyen módon.

Megvetően nézte végig.

Kukumusz nem törődött azzal, közelebb csúszott hozzá.

— Mi tudjuk a módját. Hol, kinél, hogy, miképpen? Természetesen nem tesszük ingyen. Annak az előkelő dámának tudja ön, mi kell. Ha alkuba ereszkedik ön velünk, majd megmondom a magam díját is.

Ivuly felemelte tenyerét.

— Azt én mindjárt kiadhatom.

Szándékát nem lehetett félreérteni.

Kukumusz hátrált pár lépést, de azért vigyorogva felelt vissza.

— Óh, azt ne tegye, az istenért. Az a rácz kapitány mind kettőnket összevasaltat s úgy megyünk Temesvárig, pedig nekem nehéz lesz az ön lova mellett. A veszekedőknek ez itt a törvénye.

Ivuly ekkor daczosan hátat fordított neki s mérgesen kiáltott reá vissza.

— Egy lépést ne tégy utánam, mert levágom a füledet.

Utálatos kalandorok, kik még e gyalázatos helyzetükben sem szégyenlik magukat, hanem furfangos

cselekkel folytatják tovább ocsmány üzleteiket, melyeknek rablás, fosztogatás a végcélja.

Bármint megvetette is, mégis sok megmaradt a szívében, lelkében abból, a mit az az ember beszélt.

Ha csakugyan úgy lenne az, a mint az beszélte. — Nagyot sóhajtott és ismét megszólalt benne a kurucz. Kitelik a némettől. Most már nem boszúállás lesz az, nem a Savoyai Eugen osztrák indulatossága, hanem valóságos terv, politikai érdek . . . *La canaglia puo andare done vuole.*

A nagy, kerek holdvilág szépen sütött oda fenn az ég tetején, még akkor is azon gondolkozott tenyerébe eresztett állal s térdére helyezve könyökét.

Valami régi templomkő, oltárdarab lehetett vagy mi, a mire ült, mert faragott volt.

Szemben vele egy egészen új és masszív emeletes ház állott, nagy folyosóval, apró ablakkal, bár ki voltak világítva, még is oly szomorú látvány volt a pusztulás a sárfal romok közt. Pedig a feltámadás jelvénye volt egyszersmind. Tőle jobbra és balra hosszú nagy póznák jelzik az újra rendezendő falutelep utcáit.

Ki tudja honnan, a világ mely részéből jönnek az új lakosok a régiék helyébe.

Ivulynak elszorult a szíve, könybe lábbadt a szeme a mikor arra a házra, a provizor házra nézett.

Ezek a házak lesznek azok, a honnan a magyar faj kifogyasztását intézik.

A kapuja kétszínűre volt festve, s egy nagy óriás kétfejű sas terpeszkedett mind a két szárnyára.

A vállán e pillanatban egy gyöngéd, puha nyomást érzett, csak oly könnyűt, mintha madárka szállott volna reá; megrettent mégis, mert nehéz álomból riadt föl. A mint hátra fordult, a kit a Duna habjaiból kimentett, a gyönyörű szép szőke nő állott előtte. A világ-város, az uralkodó város bámúlt ragyogó szépsége. Csodás, híres szépségű fürtei aranypalástként borultak vállaira: hófehér ruhában állt ott, mint egy őrangyal, vagy akár mint egy syrén.

Szerelmes szeme csillogott, mint a legfényesebb csillag, ajkának még a mosolya is sötött.

És Ivuly, a fiatal ember, az ábrándos fiatal ember, kinek minden óhatása az volt, hogy egy oly szívet találjon, mely őtet forrón szeresse, — rettenve ugrott fel onnan, mintha a kígyó csípte volna meg.

Megrázkódott tőle, a forró vér helyett hideg futotta végig.

Mintha Szenttornyainak hallaná kaczagását s a jövendőlést.

Elsietett, elfutott onnan.

A szép asszonynak lehanyatlottak ölelésre szánt karjai, előbb sóhajtván, azután daczos haraggal nézett utána.

Alig érhetette nagyobb megalázás.

Összeharapta ajkait.

Az pedig ment, ment sebesen onnan, hátra sem nézett, ki — ki a régi templom helyének bozótjai közül, messze . . . messze.

Lenn a Temesparton egy kis tüzecke pislákol, az oláh kalauz üldögélt ott, mint egy árva, magában.

A szegény Nigro Gornik halacskákat, rossz kárászocskákat sötött magának és boldogul, nagyon boldogul furulyáztatott hozzá a holdvilágon.

Ivuly a szívéhez nyúlt csendesen, megmozdult az, olvadt az, annak a nótának hallatára.

Hol hallotta ő azt a nótát? A dajkája oláh volt. Talán az dalolta neki valaha.

Nem! Nem! Egyszerre megtelt a szíve egész bol-

dogsággal. Magyar nóta volt az. Hát hangzik még magyar nóta a Temes vidékén.

Megösmerte a nótát.

Az Oláh Gerő nótája volt az. A csatangoló kurucz vitézé:

Jerünk alá jó vitézek,
Az alföldre Kecskemétre,
Ott próbáljunk jó szerencsét
Talán Isten jobban adja.

Szemei könybe lábbadtak.

Lesietett az emberhez. — Az ember csakugyan magyar volt, de oláhhul beszélt.

Eltagadta magát.

Azt mondta, jobban folyik a dolga, ha oláhnak tartják.

Ha tudnák, hogy magyar, akár éhen elveszne e között a sok irigy idegen népség között, mely mint az árvíz, úgy tódul ez üres földre és kiöl, kipusztít, megsemmisít minden legkisebb régi fűszálat, mely itt valaha gyökeret vert.

Nem volna keresete akkor, dolgot se kapna, cselednek se fogadnák; a fejét se hajthatná le nyugodtan, csak örökké bujdoshatna éjjel, nappal.

Pedig így is régen bujdosik már. Húsz keserves, küzdésteljes esztendő óta.

— Hány éves vagy most?

— Huszonhat.

— Tehát hat éves korod óta.

— Igen. Azóta, hogy apám, anyám elhalt.

Akár ő. Az úr is, — a paraszt is.

— Nem lett volna csoda csakugyan, ha a magyar nyelvet elfelejtetted volna.

Megcsóválta a fejét.

— Nem lehet, mert magamban mindég azon beszélek és úgy imádkozom.

Keresztet vetett magára és a mint ült, meghajolt egész földig, oláhosan.

— Hová való vagy, melyik faluba?

Nagyon szomorú lett és megcsóválta a fejét.

— Nem tudom, elfelejtettem a nevét. Leégett. Elpusztult. Meg sincs már azóta.

Igy volt-e igaz csakugyan, vagy eltagadta azt, még ő előtte is?

De már erre azután megeredt és legördült egy pár köncsep a szemökből. Neki is, a szegény oláh magyarnak is.

Ivuly kérdezte szomorúan:

— Hát olyan nagyon üldöznek benneteket.

Az oláh magyar sóhajtvá felelt:

— Biz olyan nagyon. A német is, csak úgy mint a török, kutyának nevez. Hanem azon azután, aki elhagyja a nemzetét, a ki árulója lesz saját testvéreinek, azon nagyon kapnak, annak felviszi az Isten a dolgát akár úr, akár paraszt.

— Valóban?

Úgy bizony — folytatta az oláh magyar, beszédesebbé válva. — Ez a ráczipitány is magyar volt. Csak egy szegény plajás volt. Most nagy úr.

- Melyik rácz kapitány?
- Az a nagy fekete.
- Tehát ösmered?
- Nem szabad egymást ösmernünk.

V.

AZ EMBER-ÁRVERÉS.

szép asszony nem aludt egész éjjel. Azok a jó, udvarias katonatiszt urak hívták is fel a provizor-házba, mely azon időben egyúttal vendéglője is volt a tisztesebb utasoknak. — Ott hiába nem füstölt a kémény soha. Ennivaló volt bőven, de innivaló is; mert dicséretére legyen mondva a provizor és komiszár uraknak, mindjárt kezdetben különös gondviselésök alá vették a szőlőművelést; — a dézsma a kincstáré volt s a mit természetben kaptak, azt valósággal természetben be is vették.

A szép asszony nem ment fel, ott maradt kvártélyán, a bőr-sátoros kocsiban; ott dúlt-fült mérgében. — A haját ugyan nem tépte ki, mert azt, hogy olyan nagyon szép volt — sajnálta. Összeszorítá fogait és sziszegett. — A mily daczosan nézett azután az ember után, olyan daczosan beszélt most is.

— No hiszen várj, keservesen megbánod te még ezt a visszautasítást . . . Urrá s hatalmassá tettelek volna, most nyomorultul fogsz elveszni. Gyűlöletemet, haragomat szerezted meg magadnak. Ám lásd. — Ah beh boldog volnék, ha a gyilkot megforgathatnám szívedben, ha megölhetnék!

Pedig dehogy volt úgy, dehogy. — Majd megbolondult utána, a lelke rajongott, a szíve reszketett érte: láz-beteg volt; a keze szorítását még most is érezte a kezén, ölelését a derekán, és édes, olvadó szemeknek nézésétől még most is égett az arcza és szemei.

És nem volt igaz, hogy olyan nagyon gyűlölte volna. Életét adta volna érte, ha szerelmébe fogadná, csak egyszer, csak valaha. A sértett hiúság beszélt amúgy, a szíve így.

Pedig hogy megbántotta, hogy megalázta!

Ezeket a fájdalokat csak csókjai, ölelése enyhíthetnék, és örök hű szerelme gyógyítaná meg.

Csodálatos, hogy bele bolondult. Ő, a kiért rajongott egy egész világváros s csak mint a napról-napra változó színjátékot, vette a szerelmet. Talán azért volt az éppen, hogy visszautasított általa, az által, a kit megbámult, mint egy csodát, hogy érette, — ösmeretlenért — koczkára tette életét; vagy talán azért, hogy élete megmentéséért, midőn veszélyeztette a magáét, nem is kívánt jutalmat érte. Nem egy csókot, de még egy mosolyt sem.

Ezt pedig adott volna neki bőven és csábosan.

Nem vette figyelembe; nem fogott rajta.

Furcsa, bolond, ókori hős. A ki leugrik a czirkuszba a leejtett zsebkendőkért az oroszlánok közé, felveszi, feladja, aztán megy tovább, a nélkül, hogy visszatekintene. Vagy talán még ennél is hidegebb. Egy ház ég. Sikoltás hallik belől; a hős eszeveszetten ugrik a tűzbe, kimentí a sikoltót, azt sem kérdi, gyermek-e vagy aggastyán. S nem törődik azzal, nem is látja, nem is tud arról semmit, hogy egy szép fiatal nő volt, a kit megmentett. Nem gondolt egyébre, nem hevült egyéért, mint hogy egy életet kelle megmentenie.

Ah az egy egészen bolond ember.

Érdemesnek sem tartotta őt, bájait szemügyre venni, — hogy gondolna akkor reá s arra meg éppen nem, hogy a gyalázattól is meg kellene szabadítania.

Dühösen fenyegetőzött az öklével. „Megállj, meg fogod még ezt banni keservesen, és térdeiden csúszol kegyelemért lábaimhoz.“

Pedig már közel van a nagy baj, a nagyobbnál is nagyobb; a nagy hódító hadjáratra már nincs is éppen idő. Huszonnégy, legfőlebb negyvennyolcz óra mulva az irtózatias dolog meg fog vele történni.

Szánalmas, megalázó, durva embertelenség.

Megrázkódott e gondolatra. Pfuj! Szégyen, gyalázat! És nemcsak neki, hanem azoknak is, a kik cselekszik és parancsolják.

El fogják licitálni!

Összezsikorítá szép gyöngysor-fogait és parányi ökleit.

Felförmedt benne az emberi méltóságában meg-

alázott nő, azután a művésznő, s legjobban az arisztokrata nő.

Pedig tudta régen, az egész hosszú úton foglalkozhatott e gondolattal és csak most jutott eszébe, hogy a képzeletben arczába köpjön azoknak, kik e pellengére hurczolják. — Igen, most, mikor a legelső, a kibe reményét vetette, hogy meg fogja szabadítani, visszautasítja kérelmét, — nem engedi elhalni a szerencsétlenek halálával, hanem el hagyja veszni, el hagyja pusztulni a gyalázat fertőjében.

El fogják licitálni, mint egy állatot, barmot. — Megalázzák a szabad akarattal, lélekkel bíró lényt, — száz forintért eladják a szellemet, melynek művészete ezreket ért, s a büszke arisztokrata nőhöz oda jön a görög rabkufár és mint a lónak a kora végett, megnézi a fogát s nemcsak azért, hogy szépek-e, hanem azért is, ha nem hamisak-e.

Hah! hogy tudja gyűlölni azt az embert, a ki nem siet megmenteni és hogy szeretné imádni, ha könyörületes lenne hozzá. Hűséges rabja, szolgálója lenne a sírig.

Kiállítják a piacra; a venni szándékozók, a haszontalan zsidó, örmény és görög kereskedők körüljárják, nézik, becsülgetik; s még az a szerencse, hogy nem olyan kiállításban van áruba bocsátva, mint Törökországban.

Mily undok, arczátlan megalázás ez!

Szívesen lenne hóhér, s irgalom nélkül le tudná nyakazni azokat, kik ide juttatták és löporral nagy

pokoli gyönyörrel fel tudná vettetni minden habozás nélkül egész Ausztriát, — temesi bánátusával együtt.

No de meg is esküdött, hogy boszút fog állni. Minden lépésének gondja, fáradsága az.

Életének ez legkeservesebb órája, de lesz még egy édes is, a legédesebb, a boszú órája.

Ha gazdagság kell hozzá, hát gazdag fog lenni, ha hatalom kell hozzá, hát hatalmas fog lenni. Minden, mert a boszú előtt semmi sincs szent, semmi sincs lehetetlen a világon.

Hanem mindenekelőtt szabadság kell neki. Nem akar zsidó vagy görög kalmárok kezébe jutni, a kik Törökországba hurczolnák, a hárem rabságába. Ő csak oly férfiúnak lehet rabja, ki felett ő uralkodik, s e férfit maga akarja választani.

Az irtózatos, ocsmány pillanattól már csak ismét egy éjjel választotta el. Este volt, mikor Temesvárra érkeztek.

Ajkaiba harapott boszúsan.

Tehát jól van úgy is. Ha nem sikerült az egyik, meg kell kísérteni a másikat. Ha másként nem lehet. Jó lesz az is.

Ez éjjel azután már nemcsak nem aludt, nemcsak dúlt-fúlt, s szerette volna a világot összetépni, hanem sírt mérgében egész hajnalig.

Pedig szép szállásra ment, mikor Temesvárra megérkezett, — újdonatúj, pompás gyöngy épület volt az erdélyi kaszárnya, a sok rozzant, s apródonként lerombolandó török faviskók között.

Függönyös ablakok, puha kerevet, — függönyös csipkés ágy várta.

Úde, keleti gyümölcsök, virágok és ábrailat a szobában, mintha minden, de minden a hatalmas pártfogó kedvéért, ki még sem tehetett érte semmit, — felsőbb parancsra már előre így lett volna elrendezve.

És annyi, megannyi nyájas, mosolygó arcz fogadta, — gyönyörű gavallér katonatisztek. De mit használt mindez! Mindannyian csak a szépségnek, a pillanatnak hódoltak. Esze ágában sem volt egynek is a gavallérságot nagylelkűséggel bizonyítani.

Csak egy szép deportáltat láttak benne, egyebet semmit.

Pedig de szép dolog egy madarat megvenni kalitkástól, azután szabadon ereszteni a kalitkából, hadd repüljön el boldogságának zöld ligeteibe. — Ugy ám! De hátha nem repül el, hanem oda ül háládatosan a vállára a szabadítónak és a nyakán marad.

No hiszen köszönöm én szépen az ilyen háládatosságot.

A nacionális milicziának a kapitánya, az a nagy fekete rácz kapitány, a Strba János is, a kit a szép asszony terveire nézve magának második rendben alkalmasul kinézett, ilyen formán gondolkozhatott, mert megvakarta a fejét, mikor a hűséges Kukumusz, — hogy a könyökéről majd csak nem lement a bőr, — mennyre-földre esküdözve, magasztalta neki Miraluce Lichtschein Walburga bárónő remek személyét és kitűnő érdemeit.

Egy jégoszlopnak beszélt, a fejét is csak azért vakarta, mert megúnta a sok szót.

Kukumusz tehát a másiktól is meghozta a szép asszonynak a kosarat.

Jaj, pedig ez csak egy közönséges rácz kapitány.

De már erre azután nem sírt, nem dült-fült a szép asszony, — hanem neki dühödött rettenetesen; szörnyű szégyenletében lánggra gyúlt az arcza . . . és szitkozódott.

— Hol szerezzek én már most magamnak hirtelenében egy férfit, a ki megvegyen, kinek körülményeit terveimhez alkalmasnak találjam? — A sors kettőt hozott elem s mindkettő kitér előlem.

Letépte nyakáról a gyöngysort és oda csapta Kukumusz elé az asztalra.

— Mondja meg neki, hogy ez igazi keleti gyöngy, hat sor és mindenik sor ötszáz tallért ér. Ha eladja valamely zsidónak s engem megvesz, még nyeresége lesz rajtam.

Mikor Kukumusz oda ért a rácz kapitányhoz, akkor egy kajla bajúszu kis ember beszélgetett vele nagy mérgesen. Azt hitte volna az ember, hogy veszek-szenek, pedig nagyon egy akaraton voltak, szent dolgot emlegettek: a pátriárkájokat. — A rácz, ha siet, így szokott beszélni.

Hanem nagyon fontos ember lehetett Strba János előtt ez a kis ember, mert még a Kukumusz ajánlatát is az ő tanácsa elé terjesztette ráczul.

Az adott is neki szép és jó tanácsot.

— Vedd meg, te marha; — egy pár nap mulva azután én szívesen megveszem tőled, ha valamit engedsz az árából.

Kukumusz azután visszament a kedvező izenettel. A nőnek arcza hirtelen felderült.

— Elvette a gyöngysort, — tehát kapzsi, — nyereség vágyó, — gazdagság vágyó, — nagyravágyó. — Annál jobb.

De azért nem aludt el, hallotta a dobszót és a kikiáltó hirdetését a kora reggelen.

— „Kann eine jede Frau oder Mannesperson hinausgehen, sie alle ansehen und aus allen sich eine auswählen ohne dass man fraget zu was, oder warum.“

Engelshoffer kommandans is felébredt a dobszóra és kinyitotta ablakát.

A kikiáltó azután megmagyarázta hirdetését ráczul és oláhul is, csak magyarul nem; mert az az egy-néhány magyar, a ki ott ácsorgott, nem volt arra érdemes; szegény volt ahhoz, hogy akár szakmányos munkást, akár szép leányt vegyen magának; de különben is olyan nyelv volt ez, melynek hangzása nem volt többé megtűrve azon a vidéken. Tehát megmagyarázzuk mi.

„Minden asszony vagy férfiszemély oda kijöhet, megnézheti őket mind és mindnyájából egyet magának kiválaszthat, a nélkül, hogy megkérdeznék, mi célra vagy minek.“

A kikiáltó csak egyet szippantott s a nagy kerek burnótszelenczét visszadugta kabátja terjedelmes zsebébe, miközben a piacz majdnem egészen megtelt em-

berekkel, szintűgy falusiakkal, mint városiakkal, mivel-hogy rendeleteket, parancsolatokat is így szoktak rendszeren kiadni, — újra folytatta tovább a hirdetést; — a hirdetésnek azt a részét, melyet parancsolatnak neveznek, — megczifrázva mindeniknek a végét, hogy egyszerismind a tilalmat áthágó büntetését is utána mondta.

— Senkinek pedig másnak engedelmeskedni, porcziót, dézmát, kontribucziót adni, vagy munkát szolgálni nem szabad, mint a császár ő felsége, a császári kincstár embereinek, katonatisztjeinek, provizorainak, verwalterjeinek és oberknézeinek. — A ki másképen cselekszi, attól a földje elvétetik és másnak adatik mívelés végett, maga pedig mehet világgá, a merre tetszik. — Így fog az vele történni, még ha bár különben tartozását a kincstárnak beszolgáltatta volna is.

Engelshoffer a Marsinai ház ablakából nagyot bólíntott rá a fejével, egyszerismind türelmetlenül hátra-szólt a segédtisztjéhez.

— Itt van-e mind az a Canaglia?

A hadnagy úr állásba tette magát s egész tempóval felelt:

— Tisztelettel jelentem, hogy az elárusítás csak nyolcz órakor fog kezdődni.

Engelshoffer boszusan felelt neki.

— Én nem azt a söpredéket értettem, hanem azt a javíthatlan másikat, a mely nem tud régi szokásaiból kibontakozni, — a falusi knézeket. Az egyik faj ostoba, a másik megátalkodott.

A knézek pedig senki mások nem voltak, mint a birák uraimék. Most úgy hívták őket.

És ott is állottak végig-hosszig a folyosón, levett kalappal.

Németül szólította őket és tegezve.

A tolmács pedig lefordította oláhra, ráczra tisztességesen.

— Megértették a parancsolatokat, a melyeket elébb doboltak? Ha megértették, vigyázzanak és engedelmeskedjenek.

Engelshoffer nem mondta, hanem a Landes-Administrations-aktuár, a tolmács, tanácsul utána tette.

— Nehogy úgy járjanak, mint azok, kiket bizony Macskásy elbolondított, ki magát valami Viczgespánnak, vagy Obergespánnak merte nevezgetni s még olyan szemérmetlen, hogy pört indított a császári kincstár ellen.

Nekik is akadhat egy ilyen bolond ember, a ki valami régi rossz írásból kiolvas, s rajtok jön valahonnan és ráfogja, hogy földesurok volt valaha a familiája.

S mivel — a mint mondják, — megint akadt egy ilyen bolond ember, ez a parancsolat újra ki lesz hirdetve minden districtusban.

Mindez a dolog pedig származott onnan, hogy a cs. komendáns úrnál már korán reggel jelentkezett Kukumusz Flórián verwalter izenetével egy kis pupos emberke.

No hiszen erre aztán csakugyan jól meg lett vetve

a szegény Ivuly feje alja . . . Egész nagy ember, fontos ember lett belőle.

A kis púpos arra, hogy Mercy altábornagy, a kormányzó, a vádaskodást nem szerette, elutasította magától, nem csüggedett el, jelentkezett Engelshoffernél.

Erősködött, hogy veszedelmes, fontos emberről van szó.

És miben áll ezen ember fontossága?

A kis púpos ember nagy titkosan elővette jegyzőkönyvét és suttogva folytatá:

— Ezen ember tudja, hogy hol vannak a karánsebesi iratok.

Engelshoffer nagy szemeket meresztett rá, . . . bámult, mint a ki felvilágosítást vár.

Kukumusz szemérmetlenül folytatá.

— Nagyméltóságod nem tudja, mik a karánsebesi iratok? Ezek a temesi, a krassói és szörényi nemesek összeírása, ő felségének Rudolf császárnak, Leopold császárnak consensusával. — Ezen iratok mind kimutatják, melyik falu, melyik birtok kié és kié.

— Nos és mi következik ebből?

Kukumusz nem jött zavarba. Azonnal kész volt a felelettel.

— Az, hogy mindenik statuáltatni — behelyeztetni — fogja magát a birtokába, ez már éppen most ment a káptalanhoz. A vármegye és a diaeta felszólalnak, mert lesz alapja; a magyar nemesség itt letelepedik, s az a terv, hogy a Banatus egy német tartomány legyen, dugába dől.

Savanyú képet vágott. Majd hogy azt nem mondta: a mi Wirtschaftunknak pedig vége.

Báró Engelshoffer erre egy nagyot, de nagyot kacagott, úgy, hogy szinte a hasát tartotta kezeivel.

— No hiszen, ha csak ezért jött ön ide, akkor akár visszatérítheti az utiköltséget s ha csak ez a baja, feküdjék le és aludjék nyugodtan száz esztendeig.

Azután megrázta kardjának aranyos bojtját.

— Ez parancsol itt — és semmi skartétáknak, legyen az macskabőr vagy kutyabőr, sem semmi okoskodásoknak itt helye nincsen.

Ne neked, Ivuly! Mehetsz hát a káptalanhoz, vármegyéhez, sőt a dietához is.

Engelshoffer Kukumuszt eleresztette ugyan minden dicsérő, legkisebb elismerő szó nélkül, hanem azért mégis kiadta az előbb hirdetett parancsolatot.

Kukumuszt ott a knézek mögött gúnyosan, finnyásan mosolygott.

Engelshoffer odafordult ismét segédtszjtjéhez.

— No hát beszéljen már most arról a másik söpredékről. Mit akar mondani?

A tiszt hátranézett, ha be van-e csukva az ajtó, azután felmentette magát a feszes állásból, mutatóujját az ajkaira tette.

— A schubosok között egy gyönyörű asszony van. Tudja-e méltóságod, ki van a schubosok között?

Ő méltósága mosolyogva válaszolt:

— Tudom; a híres Miraluce Lichtschein Wallburga báróné, ha ugyan hiteles és bizonyos a bárósága.

— Ámde hiteles és bizonyos a szépsége. Hanem ekkora schubhoz mit mond méltóságod?

— Azt, hogy addig jár a korszó a kútra, míg elmerül. — Minden sok udvari intrikának rendesen vagy az egyik, vagy a másik pártra nézve bukás a vége. S azt, hogy a katonának ilyesmihez semmi köze.

A hadnagy úr még egyszer megengedte magának a mosolyt.

— De a szép asszonyokhoz csak van köze . . . S éppen erről bátorodom még egy szót felemlíteni. — Azon aggodalmaskodom, hogy még is csak volna. Hát ha valamely titkos leánykereskedő veszi meg a törökök számára s azért kérném Nagyméltóságodat, hirdettesse ki a kikiáltó által a Nro 18-as rendeletet azok megfenyítéséről, a kik a törökök számára leányokat rabolnak.

Engelshoffer megcsóválta a fejét s hamisan mosolygott.

— Óh selma, selma! Jól tudom, jól gyanítom, mit akarsz. Azt hiszed, hogy a leánykereskedőkön kívül senki meg nem veszi? Mert csak nem vesz eleven ördögöt — s akkor a nyakunkon marad, a szabályok értelmében a komandó rendelkezése alá esik, úgy intézkedik felőle, a mint neki tetszik. — De jól van, hát csak hirdessék ki azt a Nro 18-as rendeletet.

Pár percz mulva a kikiáltó, — miután egy nagyot szippantott volna kerek burnótszelenczéből, erősen, még erősebben verte a dobot s odakiáltotta mindenkinek, a kiket illet.

— A ki leányt vagy asszonyszemélyt rabol, meg-

szöktet, vagy erővel elvisz magával s eladja a töröknek, a hol megfogatik, ott akasztatik fel a legelső fára.

No erre egyéb sem kellett Numaszterly uramnak. — igyekezett, hogy gyorsan átfurakodjék a piaczsó tulsó oldalára, a hol Strba Jánost meglátta.

— Meg ne vegye azt az asszonyt valahogy, mert biz Isten a nyakán fogja hagyni. — Ő nem akasztatja fel érte magát.

Leányt ugyan lehet rabolni, de csak úgy titkosan, de ilyen nyilvánosan, ily általánosan ösmert személyt, a kin mindenki szeme rajta fog függni, telies lehetetlen lesz magával vinni becsületes öreg embernek, kinek tisztességes felesége van otthon. A bolond is tudni fogja, mi járatban lesz.

Valaki megfogta hátul a serviánkáját s nem eresztette.

A kis púpos ember volt, a ki visszatartotta.

— Oda ne menjen, magát is bajba hozni, a kapitányt is; mindjárt megtudják, hogy egyetértettek.

Numaszterly csak ránézett a púpos emberre. Hát ez tud ráczul?

Akkor hát megértette azt is, a mit pátriárkáról mondott Strba Jánosnak.

Kukumusz akkor átment a tulsó oldalra. — oda sompolygott a holthalovány szép asszony mögé, hogy látórítsa.

— Ne rettegjen semmit, — az altábornagy megérkezésünkkel egyidejüleg egy nagy pecsétés levelet kapott. A bárónót nem éri szégyen, nem fogják elárve-

rezni. A büntetés csak száműzés, csak ezt kell kiállania.

A bárónő kételkedve nézett reá.

Kukumusz odafordult Strba Jánoshoz is.

— Vissza ne lépjen . . . tiszta nyereség, — szép asszony, és évenként 2000 forint tartásdíj lesz neki a Landes Haupt Cassánál letéteményezve.

— Mind a ketten csak azt kérdezték magukban: Vajjon igaz-e ez? S honnan tud ez az ember minden ilyen titkot, még azokat is, melyek egy lepecsételt titkos rendeletben vannak?

Azt mondta egyiknek is, másiknak is, ott volt Mercy kormányzónál, mikor a nagy levelet felbontotta.

Ez nem volt igaz, és mégis tudta, mi van abban a nagy levélben.

És valóban úgy volt, a mint mondta.

Bizonyosan régi szeretői gondoskodtak róla.

A főpiacon legelőször is az első számú deportált, a szép asszony ítéletét olvasta fel a főauditor; bűneit, vétségeit ugyan elhallgatták, az nem tartozik a publikumra, csak az ítélet, a deportálás és a szolgálatba elárusítás.

No, nem örökké, csak tíz esztendőre.

Biz attól el lehetett volna ájulni, talán el is ájult volna, ha az az áldott kis púpos ember nem áll háta mögött, a kis hű szolga. Hűséges szolgájának tartotta azt, ki csak kellemetlenséget tud okozni és szerezni számára. Tevékeny eszközül adta a sors a kezébe. Milyen vigaszokat, milyen tanácsokat tudott neki adni.

És még a távolról sem fordult meg az eszében hogy ő éppen annyira eszköz a kis ember kezében. Azt hitte, hogy ő vette fel a kocsijára irgalomból, pedig ki tudja, nem ő utazott-e a kis púpos ember kocsijában.

A közönségre kétféle hatást tett az ítélet felolvasása.

Az egyik rész, a városi polgárok és az egyszerű köznép megbámulta ostobán, nem találta sem szolgálónak, sem szakácsnénak alkalmasnak; a másik rész meg némi érzéssel tekintett reá, csak megdöbrent halvány arcát látta, látta a porig sújtva, porig alázva, kit nem rég még, mint bálványt ünnepeltek.

Ezeknek idejök sem volt sajnálkozni.

Az ítéletet nyomban követte a kegyelmezés.

A deportálnak ugyan az ítélet tíz esztendeje alatt a temesi bánátust elhagyni nem szabad, hanem ott teljes független szabadságban meghagyatik s szabad választást engedtek neki, hogy ezen tíz évet ott és annál töltse, a kinél magára nézve jónak és alkalmasnak találja.

Erre aztán egyszerre felragyogott a szép asszony arca; a legszebb gyöngé rózsaszín futotta be a finom bőr alatt; ajka csupa mosoly lett . . . a szemei ragyogtak, villogtak . . . Szép volt, hanem most azután kétszerte, háromszorta szebb lett, még hozzá az örömkönyekkel szemeiben, melyek úgy reszkettek arca fölött, mint a csillogó harmat a rózsalevélen.

Egyszersmind csupa angyali jószág s a szelid, csendes boldogság olvadt fel tekintetében.

Legalább is azt lehetett onnan olvasni, hogy az ítélet ezen tíz esztendejét a legközelebbi apácza-kolostorban fogja tölteni.

Biz az kapta magát, nem ment a kolostorba, hanem tartott egyenesen arra felé, a hol a katonatiszt urak állottak s egy perczig sem habozott, parányi kis kezét odanyújtotta annak a nagy fekete rácz kapitánynak, a ki a schubistákat Temesvárra eskortiroztatta.

Mindenki csak azt gondolta:

No, ezek ugyan szépen összeszoktak az úton . . .

Furcsa, megfordított helyzet volt ez . . . A rácz kapitány jött zavarba, az a nagy Mahumed, mogorva, fekete ember pirult el, nem ő, s először történt vele a szép hölgygyel szemben, hogy elmosolyodott, sőt mi több, a szemébe mosolygott a szép asszonynak. — Már annak a szép szeméért történt-e, piros ajkaiért-e, vagy a Kukumusz által kilátásba helyezett 2000 forintért, de elég az hozzá, elmosolyodott, — sőt türte, hogy az a mosoly játszék is ott egy darabig.

A szép asszonyka nagyon hamar félre tudta tenni szívében az ideált, — a nyájaskodást határozott nyilatkozattal folytatá:

— De én nem tíz esztendőre nyújtom ám a kezeimet, hanem örök időre.

Tudja Isten, mit mindent nem beszélhetett neki az a furfangos kis púpos ember, Strba János egy cseppet sem jött zavarba, egész jó kedélyvel felelt meg.

— Az nem az én dolgom; az a pópa dolga, — majd gondolkozik az róla . . .

A szép asszony hamisan mosolygott a szemébe.

— Hát a pátriárka miről gondolkozik? . . .

Furcsa bolond kérdésnek tetszett az Strba Jánosnak. Az arczába szökött egyszerre a vér, — ha más hívatlan száj mondta volna ezt, nem ez a kis piros, hamis száj, — bizony ráütött volna . . .

De így megelégette, hogy hallgatott addig, míg fedél alá nem értek, — hallgatott s csak arról gondolkozott, a véletlen-e ez, vagy valóban tud ez az asszony valamit?

Tudott és nem is titkolta, hogy tud; a mint egyedül voltak, megfogta Strba János kezét . . .

— Csodálkoztál az előbbi mondásomon, hát folytatom — s legelébb is azt mondom, hogy szándékok nem jó, nem helyes, nem okos. A pátriárkát nem szabad megölnötök.

A szép asszony gyönyörködött e megdöbbenésen, nevetve megsimogatta a bámuló ember arcát.

— Igen szépen kérlek, ne láss ebben, hogy én ezt tudom, semmi boszorkányságot; az onnan van, hogy értek, tudok ráczul. Az elejét hallottam magam, a folytatásából hallott más és én a többit utána gondoltam.

Strba János a bámulat hatása alatt folyvást tétovázva nézett reá.

— Hallgasd meg, s azután meg fogod látni, hogy mindent tudok. Püspökötök felment Bécsbe. Én ott voltam Bécsben, hát tudom. Szentül hittétek, azért ment fel, hogy e földet számotokra, a rác z nemzet kizárólagos tulajdonául megszerezze. — Azt is szentül hittétek,

hogy az már olyan bizonyos, mint az üdvözültnek a mennyország; mert meg is volt nektek ígérve; felkerekedik azután a többi is onnan Boszniából, Czernagóriából s csináltok itt egy második Ráczországot. — De halod-e, nem úgy van ám az; nektek sem hisznek ám olyan nagyon; ide nem Ráczország kell, hanem Németország. — Jó, ha még azt az egy pár határt vissza nem veszik, a melyet adtak.

Strba János csóválta a fejét, kezdette a dolog érdekelni és sürgette az asszonyt, hogy beszéljen tovább.

A szép asszony folytatta.

— A püspöknek esze ágában sem volt, hogy a ti javatokon törje a fejét; fejet hajtott, — alázatos szolgának kötelezte magát, pátriárka-titulust szerzett magának, nagy aranykeresztet kapott s hogy nagyon hiábavaló ember, megmutatta azzal, hogy majmokat és tarkábnál tarkább papagálymadarakat vásárolt össze, a kalitkákat az egész úton a kispapokkal tartogattatta; s képes volt ezekben a gyarlóságokban gyönyörködni, midőn a szíve legmélyében éppen az ellen a vallás ellen, melynek első pásztorává volt választva általatok, alávaló árulást rejtegetett. Bizony, hiábavaló ember.

Strba Jánosnak az arcza folyvást tüzesedett, szemeit a szép asszonyra szegezve tartotta; ette, perzselte velök. Kezdt nekik tetszeni ez az asszony.

— Aztán haza érkezett Belgrádba . . . Csak királyokat hordoz oly gyönyörű pompás hat szürke ló, mint a minő az ő aranyos hintóját vonta. Ő annak habos selyempárnái közül kiterjesztette kezeit és onnan

osztotta az áldást az egybegyült sokaságnak, olyan előttük csodálatos, új módi szerint, hogy az egybegyült sokaság csodálkozva álmétkodott, suttogva és lassan beszélni kezdett egymás között: mi dolog ez, a mit most a patriárkájok cselekszik; mivel azelőtt olyant nem látott és nem hallott.

És ti is ott voltatok véletlenül; Szegedinác Péró, — Zákó, Sevicz . . . Magyarországból. Magatok sem tudjátok, hogy úgy voltatok oda rendelve. Olyan dolgot adtak, hogy éppen ott legyetek.

Hanem ti nem nagyon örültetek meg annak, a mit láttatok és hallottatok, sem a nagy vendégségnek, eszem-izomnak, mely tartott egy egész hétig; sem azoknak a czeremóniáknak, melyeket azelőtt nem láttatok. Csak összenéztetek, kezdtetek sugdosni, szemöldeiteket összeránczoltátok. És volt egy kereskedő ember ott, a ki nek az apja volt egyik vezér, ki a ráczokat Magyarországba behozta, felnyitotta szemeiteket és kezdtetek gyanúskodni, átlátni a szitán és felbőszültetek s nagy lármát csaptatok, úgy hogy alig lehetett benneteket lecsillapítani. De csak elhallgattatok, — gondolván, hogy meglássátok, mi lesz mindezekből.

S erre hirtelen azt a kérdést intézte hozzá:

— Hát tudjátok-e már, mi lesz?

— Gyanítjuk.

A szép asszony elkaczagta magát, hogy szinte gyönyörűség volt látni szép fogsorait. Strba János se bírta levenni róla szemeit.

— Szegény emberek! Ti csak gyanítjátok és nem

látjátok. — Ki akar benneteket a hitetekből téríteni. — A pásztor megy és viszi az egész nyáját, mint a hogy az egész nyáj vakon, lesütött fővel megy a kolomp után.

— Kivévén, hogyha a nyáj azután felbőszül és darabokra, porczikákra tépi a pásztort.

A szép asszony még erre is mosolygott.

— Tudom — szólt Strba Jánosnak, erős vállára helyezve kis kezét, — tudom, hogy mához egy hétre ismét egybe vagytok oda híva, ti készen vagytok, hogy akkor fog nektek mindent, de mindent kivallani; ő készen vár benneteket, egynehányotokat főbb embereket, fényes ajándékokkal, — ti pedig el vagytok határozva, hogy feleltek neki fegyvereitek élével és hegyével, — leszúrjátok, összevagdaltjátok . . . azután haza jöttök szép csendesen s meg vagytok nyugodva, hogy senki számot sem kér érte tőletek. Megöltetek egy pópát. Punktum. No, hát nem ugy van-e az utolsóig, a mint elmondtam?

Strba János összeránczolta szemöldeit.

— Hallgass! Ne döntsд dugába szándékunkat . . .

A szép asszony elsimította a redőket homlokáról.

— Ebből pedig nem lesz semmi. Életem pályáját nem fogod ilyen krajczáros komédiával elrontani, — nem így alkuszunk.

Maga sem tudta, hogy már így a hatalma alá került, csak önkénytelenül mozdultak arra a kérdésre ajkai.

— Hát hogy?

Az asszony megfogta mind a két kezét és merőn szemébe nézett,

— Hallod-e te; te talán azt hiszed, hogy én a te szép szemeidbe bolondultam bele, s azért varrtam magamat a nyakadba? Óh nem! — Nem azért, hanem azért, mert közös az ellenségünk; a halálban is gyűlölöm azokat, a kik titeket is meg akarnak rontani. — Egy hű társ kell nekem a boszúra. Leszel-e az? Akkor nagyon foglak szeretni, — soha sem szeretett még asszony férfit úgy, mint én téged.

Forró csábítással nézett a szemébe, szenvedélyesen megszorította mind a két kezét.

— Akarsz-e gazdag ember lenni . . . hatalmas ember . . . nagy úr . . . generális . . . báró . . . gróf . . . herceg? . . . Az leszel, nagy birtokaid, uradalmaid lesznek; . . . csak segíts boszút állani; én mindenné teszek, a mi lenni akarsz . . .

Erre felragyogott Strba János arcza egészen. És átkarolta a szép asszony derekát.

Az a keblére hajtotta a fejét s úgy sugta fel hozzá titkosan:

— Megmondom legelőször is, min kell kezdened. Állj a Rákóczihoz és vidd át hozzá az egész rácز nemzetet.

— Ugyan, hogy jut ilyen bolondság az eszedbe?

A szép asszony folytatta:

— Mert tudok mindent, hogy ki voltál és ki vagy. Azelőtt magyar, most rácз és fő óhajtásod, hogy jogodat érvényesítsd ahhoz, a miről állítod, hogy talán őseidé volt, a régi dombegyházi dominium, a hajdani Csorbáké. Pedig talán nem is vagy igazi Csorba. Én

azt is tudom, miért nem lehetsz az, mert tudom, ki voltál azelőtt.

— Ha tudod, az neked szerencse. De hallgass velem, nem szükséges minden embernek tudni azokat a régi dolgokat.

A szép asszony parányi kezeivel megsimította arcát mind a két felől.

— Mindenre meg foglak tanítani és nagy hasznát fogod venni.

A szemébe kacsintott.

— Mindenben eléred célodat.

Strba János elgondolkozott arról a haszonról, talán igaza volt az asszonynak, hogy Dombegyházáról is — szabadkozott, de csak gyengén.

— Hiszen nincs is az a Rákóczi már, oda kint van Törökországban, se népe, se pénze, se fegyvere. Pedig ahhoz, a ki valamit akar, ez mind kell.

A szép asszony nekihevílt, felemelte mind a két kezét, hogy nagy nyomatékot adjon a szavaihoz.

— Mihelyt lesz, a ki kívánja, a török szultán fogja behozni fényes nagy hadsereggel, hogy a föld is meghajlik alatta.

Strba János már engedett egy kicsit, de még a fejét vakargatta, s a vállait vonogatta.

— Jó, jó, ez mind szép, de ha már azt a szegény Rákóczit itt nem kívánja senki, huszonöt esztendeje már annak a Rákóczi-világnak, sok idő! . . . A nemes urak régen lemondtak az álmokról; nem úgy, mint a törökök, kelet felé, hanem Bécs felé fordulva imádkoznak. —

Nincs az a szultán többé a világon, a kinek a szavára csak megmozduljon egy is. Nagy, ősi nevű ember kelene ahhoz, a ki őket itthon megmozdítsa. — Olyan pedig nincs. — Ez hát álom, szép asszonyom, — ha okosabbat nem tudsz, úgy nem tudsz semmit.

A szép asszony ekkor aztán egészen lánggra gyúlt, s némi izgatottsággal dobta oda neki nagy, megdöbentő erejű szavait:

— Tehát fel kell támasztani a föld népét, a szegény népet, a földönfutót, a földhöz ragadtat, — a kit mindenki bánt, mindenki nyúz, a ki nem ösmer irgalmat, mint a hogy vele nem ösmernek, a ki mindenáron kényszeríteni fogja a földesurakat, hogy ők is keljenek fel, velök tartsanak, a ki nemcsak a nemzeti fejedelmet nézi Rákócziban, hanem megváltóját, szabadítóját várja benne.

Strba Jánosnak mindazok között, a miket eddig hallott, ez volt, a mi legjobban nem tetszett. Már-már engedett volna, mikor az utóbbiakon megint meghökkent.

— Gyönyörű szép asszony! Éppen jó helyen beszélsz. Látszik, hogy német vagy és nem ösmered a magyar históriát s nem tudod, hogy ezelőtt kétszázhusz esztendővel éppen itt, ezen a helyen, nyomtak a nép királyának tüzes koronát a fejére s a vastrónuson addig tüzeltek alá, míg, mint egy barmot, meg nem sütötték. — No szép asszony, másoknak is fel tudják ám azt a trónust állítani; én nem akarok elevenen pecsenyévé lenni.

A szép asszony semmibe se vette ezeket a szavakat, — mint a ki a legutolsóig kész volt tervével: csak mosolyogta ezeket a kicsinyes kifogásokat, rémképeket melyek szerinte meg nem történhetnek, . . . s mosolygott reá még csábosabban.

— Bizony bolond vagy te, mikor az egész föld népe veled lesz és hátad mögött a török szultán fényes hadserege, 200,000 ember . . . Az udvarnak pedig jóformán katonája sem lesz, hanem nyakra-főre viszik innen a katonákat Olaszországba, hol nagy háborúja van és még nagyobb lesz. Te és a ti katonáitok lesznek itt az urak, a jövő hónapban már várórségre fognak benneteket Temesvárra, Aradra, Jenőre és Gyulára rendelni.

Strba János kezdett a dologgal barátkozni, arca derülni kezdett.

A szép asszony azután még egy nagy fegyverrel állott elő.

— Hát a czárt említsem-e, — mindnyájatok czárját, vallásotok fejét? . . . Elmondjam-e, hogy kedves dolgot cselekedtek neki? Ki tudja, mi lehet belőled a szerbek között, talán fejedelem is; a mi Brankónak nem sikerült, sikerül neked. Emlékezzél Bosics Jánosra. ki ezelőtt már harmincz esztendővel felajánlotta a ráczokat a czárnak, csak biztosítsa nekik Magyarország déli részét és kapott egy nagy aranylánczot, a német pedig csak felhasznál benneteket, nem adja nektek a Bánságot, csak igéri, csak véreteket ontatja és németeket hoz ide.

Erre aztán Strba János arczáról elmúlt a legki-

sebb felhő, nem bátorság, hanem már csak kedv kellett hozzá; az is megjött, megcsókolta a szép asszony homlokát.

— Igazán okos asszony vagy. — Jól tettem, hogy elvállaltalak.

Az asszony hamisan bólintgatott a fejével.

— Hátha még mindent tudnál, a mit én tudok és akarok, hátha még azt mondanám meg neked, akkor mondanád még csak, hogy okos vagyok.

Strba János most már nyájas és szerelmes ipar-

kodott lenni, hizelegve simította meg a szép asszony arcát és megcsókolta szép piros ajkát.

— No hát mondd meg ezt is, — kérlek szépen.

A szép asszony megfenyegette pajkosan és hamsan megrázta a fejét.

— Ezt majd csak később fogom megmondani. Most csak annyit mondok: én alkalmat adok neked nagy vagyont szerezni, meggazdagodni, te alkalmat adsz, hogy azokon boszút állhassak, a kik asszonyi becsületemben megaláztak. Apródonként akarlak magamhoz tanítani.

— No jó, hát folytasd . . . Legelőször is mire tanítasz most?

— Arra, hogy beszélj Péro Szegedinácczal, Zákóval, Seviczczel, a Tököli Ránkóval, a Numaszterlyvel . . . és néhány magyar város és falu birájával; ezek azután ne félj, megszerzik a többit.

— Jól van, hát én beszélek a Péroval és a többiekkel is, hanem mondok egyet, én is elveszítem ám a bizodalmukat, ha a pátriárkának pártját fogom . . . Mégis kellene azzal is valamit csinálni?

— No lásd, az a pátriárka kezdetnek éppen jó. A nagy világért sem szabad megölni, mert akkor a rácság vértanunak, szentnek tartaná s neki adna igazat; csak meg kell ugrasztani, mezítelen fegyvereket kell előtte villogtatni, és hagyni kell, hadd mentse meg az életét, hadd szökjék el, akkor a nép egyenesen titeket fog vezetőiül, fejeiül tekinteni.

Strba János megcsókolta a szép asszonynak arcát kétfelől, kétszer is, — aztán még harmadszor is.

— Ejnye, beh remek asszony vagy!

Most már nagyon szép is volt neki. Nem volt senki ilyen szép a világon.

Oda jutott, hogy egy édes, forró csókot kért tőle.

— Hát szót fogadsz-e azután nekem mindenben?

— Szövetkezem veled a Szent János nevében.

— Ez nekem nem elég.

— Hived leszek, szövetkezem veled sárig tartó szerelemben.

— Ez nagyon szép, de még több is kell nekem.

— Elmegyek a poklokig, ha parancsolod.

— Így már jól van.

Ki hitte volna? Strba János belebolondult.

Azután fölkereste a Numaszterlyt, a mai Fabrik helyén, az új Ráczvárosban.

— Hallod-e Mitrus? Most már még csak ne is álmoldj ám arról, hogy én neked adom azt az asszonyt, ha a félvilágot adod is rá nyereségül.

Mitrus vállat vont.

— Bánom is én — gondolta magában — legalább nem játszom a nyakammal, se a bokámmal a szél. Ugy lehet, hogy még talán különb lányt is kapok a padisáhnak. Ugy rémlik előttem, mintha te is tudnál valami remek szép oláh leányt?

— Hagyd most azt Mitrus, beszéljünk másról. Most én akarok neked valami nagyot mondani.

Strba János a mai napon arra volt kiszemelve a sorstól, hogy csupa öleléseket és csókokat kapjon.

Numaszterly hallgatta áhitatosan, egyszer csak

félreapta bajuszát és Strba Jánost agyba-főbe csókolta.

— Ember vagy lelkem! Hogy segítsenek a szentek! Majd azután én is segíték s engem meg segítsen a Szent Demeter. Most már aztán majd csak lesz valami, majd beszélek én oda kívül, a kikkel kell.

VI.

EGY CSILLAG A SÖTÉT ÉGEN.

vuly nem késett egy pillantást sem. Szíve dobogott arca lángolt, alig várta, hogy bujdosásának szenvedéseit

szülőföldjén, ősei várkastélyában mielőbb kipihenje és faluinak, birtokainak, melyeket ősei vérrel szereztek, ismét ura legyen.

Milyen széppé, milyen boldoggá fogja tenni az egész Karas mentét oda lenn és az Erdőhátat oda fenn a Maros mentén.

Hogy fognak örülni az ő szegény jobbágjai, kik annyi ideig szenvedték a török korbácsot s a német üldözést. Milyen boldogok lesznek, hogy ismét van urok a ki egy nyelvet beszél és egy istent imád velök, a magyarok istenét.

A kis templomok harangjai még fognak szólalni érkezésekor, éppen úgy, mint mikor hajdanában az őzcsanádi püspök jött a szent bérnialást végrehajtani a faluba. A nép ünnepi díszbe öltözve jön elébe lobogóival, a plébánossal élükön, éppen úgy, mint mikor buzát szentelni mennek processzióval.

A lobogókat lengetik és lélekemelő allelujájok a keblet szent megilletődéssel hatja át.

Hát még a kálvinisták! Majd csaknem úgy fellelkessednek, mintha maga Rákóczi jönne vissza. — Lóra ülnek, — egy egész kis bandérium kíséri be Ivulárra a dobogó hidon; a hol a kapu alatt a farkasteleli predikátor üdvözli őt, a jeles hőst, a Makkabeust, a vallás hű védőjét, a zsidimiczi rektor pedig kanyarít olyan ékes rigmust, hogy a derék Tinódy Sebestyén diák se mondott különbet a régi időkben . . . Nem dalolja, — még is egész nótára megy ki, a mint hol felvágva, hol lecsapva elreczitalja.

Nagyon eszében van még gyermekkorából, milyen mulatságos dolog az a zsidimiczi rektor, a nagy kancsóval a kezében. Hát még azután, mikor rákezd azokat a szép kurucz nótákat dalolni, ha kedve kerekedik.

Milyen édesdeden hallgatta azokat az ő édes atyja . . . Eljöttek a Macskásyék, a Serlistyeiék, a Virágosék a szomszéd falvakból. És azután folyt a multság három-négy napig is Ivuláron. — Csak azon búsulták el néha magukat, hogy még a pogány uralkodik hazájok e szép részében.

No, de hála Istennek, nincs többé híre sem a pogánynak. — Most fog a szebb élet, a jobb kezdődni.

Bizony szép álmok ezek, hanem hogy akképpen meg is történjenek, legelső dolog is mindjárt feléjük megindulni — s mindenek fölött legelső dolog jelentkezni, hogy haza érkezett s szándéka azonnal átvenni birtokait azoktól, a kik eddig kegyeskedtek gondját viselni.

Uriasan meg fogja őket jutalmazni.

Szegény Ivuly! Elbízta egy kicsit magát . . . A kinek semmije sincs, bizony nem adhat az semmit.

Furcsa! Semmije? Hát nem kaptak ők bocsánatot valamennyien? Nem mentették föl őket a hűtlenségi vád alól?

Hát nem tudja ő birtokait egyenként kimutatni. hát nem tud ő bizonyítani?

Hát a karánsebesi protokollum.

Ebben a protokullumban meg volt jelölve sor szerint, melyik szám alatt, melyik családot érdeklő iratok vannak a megyei levéltárban.

Statuciók. Fassiók. Urbarialis perek.

No, hiszen tapasztalhatta, milyen kincs lenne és miről lennének hasznosak a karánsebesi iratok, ha előkerülnének.

Legelőször is kérdezte a vármegye házát. Nagy szemeket meresztettek rá az emberek, nem értették, nem tudták, mi az.

Tudakozta a viczispánt. Akadt azután egy régi öreg görög boltos, ki sejteni kezdte, hogy mit akar.

Ez azután fölvilágosította lelkiismeretesen, hogy ne keressen se vármegyét, se viczispánt; mert az már nincsen sem Temesváron, sem Lugoson, sem Becskereken, sem Kubinban, sem Karán-Sebesen.

Ne neked protokullum.

Minden ügy-baj egyetlen egy hatóságban összpontosul: s az a commandó.

De már oda nem megy; elég ha a személy-igazságlevelét megmutatta nekik. — Egyébrez nincs azoknak közük, mint hogy azokat tartsák számon, a kik ribilliót támaszthatnak.

Ámde valamiképen mégis csak be kell magát a törvények szerint birtokaiba helyezettetni.

Ment gondolatában, tettében tovább, a régi magyar törvényes úton.

Hiszen ott van a káptalan. Káptalannak csak kell lenni. Ment tehát a káptalanhoz.

Volt ott két derék öreg pap, még hozzá — mikor ő deákul szólt, magyarul feleltek vissza; hanem bizony felemelték a vállukat a fejükhöz, szétterjesztették a karjaikat, kezeiket, sőt még az ujjaikat is, a mi annyit jelent, hogy nem tehetnek semmit, nem avatkoznak ezekben a dolgokba.

Senki sem tudja hát a megyei levéltár nyomára vezetni? Senki sem tudja hát megmondani, hol vannak azok a boldogtalan karánsebesi iratok.

Csak egy parányi kis jegyzet ad némi homályos útbaigazítást. Persze, féltett kincs az, hogy ily nagyon titkolóznak róla az emberek.

De hát itt sem használnának, még ha meg volnának is. A jó papok is csak a commandirozó generális-hoz utasították. Az itt minden, törvény és hatalom.

Kezdette a fejét csóválni.

De hát mit volt tenni, mit nem, faluit, birtokait mégis csak nem hagyhatja ilyen könnyedén, csak beléjük kell helyezkednie, törvényes, nem törvényes hatóság az a commandó; nem okoskodik tovább, ha most ezt az utat kívánják, hát Isten neki.

Ment a generálishoz.

Itt azután, hogy még nagyobb tekintélyt adjon magának, egyszerre, egy lélekzetvétellel elmondta a falui, pusztái neveit is, mind egytől-egyig sorba.

Nagyon megcsalódott. A generális úr nem bámult mindezekre, csak vállat vont. Nemcsak mondta, hanem egy nagy mappán, mely a falon csüggött két rudra kifeszítve, meg is mutatta, hogy olyan nevezetű faluk, milyeneket a jó uram emleget, a Temesi bánátus egész területén most már nem is léteznek.

— Mutassa meg, hol vannak, melyeket említ. Gyuró, Szépmező, Jásza, Mészfalu, Cserényes, Keregh. Bekeny, Simonút, Szárazpatak, Székes, Nyirjes, Fényes Halmosdi. Ugy-e nincsenek sehol?

Most már egészen új határok, új faluk vannak s hozzájuk senkinek ezen a földön joga nincsen; mert azok, a hadi költségek fejében egytől-egyig mind a kincstár tulajdonai.

A generális úr nagy jó szívvel mosolygott:

— Lássá, jobb is az így, úgy sem tudja azt már

senki bizonyosan, ez a falu, vagy az a falu kié volt. Az egyik magyar úr azt mondja: az övé; a másik magyar úr azt mondja, az övé. Hát ki tudna itt igazságot tenni? Az egyiknek is van levele, a másiknak is van levele. Egyiknek Ferdinánd királytól, a másiknak János királytól meg a feleségétől. Egyiknek Rudolf császártól, másiknak Bocskaytól. Miért veszekedjenek, a min úgy sem lehet eligazodni. Legokosabb s legrövidebb dolog, hogy a kincstár ráteszi a kezét, úgy sem tudnák a nagy felszabadító háború költségeit visszafizetni.

— No hát nincs-e igazságom? — ezzel végezte.

Uramnak, ő kegyelme Ivuly uramnak is egész jó lélekkel tanácsolja, hogy mondjon le olyan ostoba álmódosításokról, hogy valamely faluk őt illetnék; s ne is költsenek holmi haszontalan processusokra.

Ivulynak úgy esett, akár csak ez is azt mondta volna:

— Mehet a söpredék, a merre lát.

Tudja meg, hogy itt nem parancsol sem diéta, sem palatinus.

Szegény Ivuly csak megcsóválta a fejét. Tehát igaz, tehát való.

Biz úgy a. Ha már a neve is más, mint régen volt, akkor csakugyan más törvények vannak itt, mint Magyarországon.

Mintha kikorbácsolták volna azon a kapun, úgy jött ki onnan, a hova azelőtt kevélyen lépett be.

A vén, veszett kurucz Matula gúnyja zúgott a fülében:

„Sok szerencsét azokhoz a dominiumokhoz.“

Keserűen mosolygott. — Mit használ a törvény ott, a hol a kard parancsol.

Most már akár befűthet azokkal a karánsebesi iratokkal, ha előkerülnek is.

Mintha csak a kis púposnak vigyorgó arcát látta volna maga előtt, a mint a jött-ment, a sehonnai mondja az ősrnak, hogy nála nélkül nem fog hozzájutni birtokaihoz — és azután aljas ajánlatokat tesz.

Nincsenek dominiumai. Nincs semmije. És azt kívánják a hatalmasok, a földnek új urai, hogy még ezt ne csak higye, hanem meg is adja magát adnak.

Vére fellázadt. Ha nincsen, a ki bevezessen, statuáljon, behelyezzen birtokaimba, hát behelyezem magamat én magam erővel. A ki kidob, az követ el actus majorist és nem én. Beülök a legelső falumba, melyet érek. Szeretném én azt látni, ki fog az ellen szólani.

És azután megkezdte birtokai visszavételét azonnal a Karas mentén. Oda vezettette magát azzal a szegény oláh-magyarral.

Biz onnan kidobták, kikergették azonnal, még pedig a saját jobbágycsapatát a legelső faluban.

Biz azok nem jöttek énekelve, imádkozva, zászlókkal elébe. Azok a hú, engedelmes, türelmes oláhok nem borultak a földre a domnule előtt . . . Nem ölelték át sírva a térdeit . . . Hanem még a határban sem türték meg, hogy ne keverje bajba a falut az oberknéz, meg a provizáru előtt; most is alig szenvedik meg azt, hogy az a harmincz familia bírja az egész határt, még

kétszer annyi németet hoznak hozzájuk s úgy csinálnak új osztályt. Ha pedig a domnule itt maradt volna, csak két nap, hoznának akkor négyszer annyi németet. Hát ha még pártját fognák, akkor aztán szépen kikisérnék őket nemcsak a faluból, de még az országból is a török földre. Azt pedig megköszönik szépen, mert a töröknél a német mégis csak jobb valamivel.

Meg se háljon hát a faluban a domnule.

Megtagadták, — nem ösmerték, soha sem hallották sem hírét, sem nevét a familiájának.

Ment a másik faluba. — Itt már azután csak meg nem tagadhatják. A legelső tagadó szót a legfényesebben czáfolhatja meg. Rámutat ott fönn a sziklán ősei egyik várára, melynek nevét viseli, melyet romladoxott állapotából újra helyreállítani, megjavítani határozott.

A vén Ivulári sásfészek.

No hiszen számíthatott arra, hogy mint fogják az erős tölgyeket, bikkeket, fenyőket építőfácul levagdalni hű oláhjai az ivulári nagy erdőségben. Mint fogják a sziklákat, téglákat szekerezni, talicskázni, meszet oltani, maltert keverni az építéshez. Hogy mint a tündérmesében írva vagyon, míg a varázsló a gyűrűt megfordítja a kezén, a vár újra fényesen felépüljön.

Az ivuláriak azután még jobban nem vették tréfára a dolgot.

Bizony ezek nem segítenek a várkastélyt újra felépíteni.

Ezek már nemcsak nem hallották hírét sem a familiájának, hanem megfoglák, megkötozték s vitték egyene-

sen a legislegelső provizor elébe, kinek egy szép emeletes hajlék volt építve a gunyhók között a harmadik faluban, — s feldicsekedtek, hogy egy csavargót fogtak, a ki ribilliót akar támasztani; vagy pedig talán éppen valamely híres harambasa, a kit éppen keresnek is a plájások.

Szerencse, hogy egy kis púpos ember volt éppen ottan és pártját fogta. A provizor tehát kegyes oktatással eleresztette.

A kis púpos ember pedig szerét vette annak, hogy megint a fülébe súghasson valamit.

— Ugy-e mondtam, hogy nem jut nálam nélkül a birtokaihoz.

Azután biztatta titkosan.

— No hát gondol-e valamit az a Rákóczi?

Ivuly nem felelt neki, csak magának mormogta a választ haragosan, elégedetlenül:

— Van is eszébe annak a szegény Rákóczinak valami.

És a miről már régen lemondott, a mire már régen nem is gondolt, szomorúan elsóhajtotta.

— Bár volna az eszébe!

Kukumusz elért legalább annyit, hogy az óhajtást felébresztette kebelében.

A kis púpos embernek jó füle volt-e, vagy az arczról is tudott olvasni.

Ő is utána mormogta félhangon.

— Nem jó volna-e eszébe juttatni?

Első lépésnek elég.

Talán meghallotta Ivuly. Mérges, lenéző tekintetet vetett reá.

Mivelhogy az a kis púpos mégis csak szivességet tett vele, Ivuly nem hagyta úgy ott sem őt, sem a hűséges oláhokat, mint Szent Pál. Egy szervuszszal vett tőle búcsut.

A paripáját a Karason túl aztán meglassította és szólott a vezetőnek.

— Hallod-e Marczi, most már fel fogsz vezetni a Szörénybe, az Erdőhátra. A magyar-lakta földeket fogják felkeresni. Tudod-e hol vannak Örményes, Gyuró, Szépmező, Jásza, Mézfalu, Cserényes, Keregh, Bekeny, Simonút, Szárazpatak, Székes, Nyires, Fényes, Halmosdi?

— Tudom, uram, a Szörényben, ott mindenütt magyarok laknak.

— Hát azt tudod-e, hol van Farkastelek, Bulis, Kápolnás, Batta, Zádorlak, Zovány, Zsidimicz, Nadras, Nyerges, Mihálylaka? Vezess engem az én magyarjaim közé. Tudod, merre van ez a vidék?

Bujdosó Marczi nagy vígan felkiáltott.

— Ha tudom-e merre van? Hiszen arra fekszik az én kedves szülőföldem is, a Berekháton.

Kiválasztottak egy heti útat. — A mint beértek az erdőbe, Marczi elkezdte dalolni a Rákóczi búcsúzását, azután a bujdosó kuruczok nótáját. „Hej, ne búsulj kenyeres“ . . . Azután egy szép románczot az özvegy asszonyról, a ki futva menekül a gyermekeivel a hegyek között a török elől, azután a másik románczot

a leányról, a ki az erdőben kis pávákat őrzött. Annyi, de annyi szép nótát tudott; — a hegyek visszadalolták neki hiba nélkül, mintha csak jókedvvel és mély érzéssel azt akarták volna tudtul adni, hogy azokat még azon régi korból ösmerik, mikor még ő a világon sem volt.

Óh istenem! Csakhogý most helye és alkalmatos-sága volt hozzá, meg aztán volt is kinek; de ki is dalolta szegény Bujdosó Marczy magát kedvére, az erdőben, a hegyen, a völgyeken . . . hajnalon és az ott páratlan gyönyörű szürkületeken . . .

Ivuly is eltanulta mindazokat a nótákat és együtt dalolta vele.

Beh holdog is volt az a szegény bujdosó paraszt, hogy azokat a szegény paraszt-nótákat egy ilyen nagy úr is dalolja.

Nemcsak a híreből, nevéből, de még a tekintetéből is látszott, hogy sokkal nagyobb úr az óberknéznél is, a provizornál is.

Az úr és a szegény szolga nagyon megszerették egymást, régen, de régen, talán soha sem voltak oly boldogok, mint most . . . Ebben a szép zöld erdőben szentül és holdogan hitték, hogy édes hazájokban vannak. Pedig az talán még a torontáli és temesi síknál is idegenebb föld volt.

Szegény Bujdosó Marczy azt hitte, hogy a menyországához találta meg az utat, a mit már nem is hitt, egy magyar pártfogóra, magyar úrra tett szert. Multjának egész árvaságát elfelejtette.

— Uram, én veled maradok ám örök időre.

Ivuly nevetve válaszolt.

— Ha kiállod a szegénységet velem . . .

Szegény Ivuly, minek mond ilyeneket? Sohasem volt jó az ördögöt a falra festeni.

Mentek tovább vígan, felértek a hegyek legtetejére és leszállottak a Nera és Cserna völgyébe . . .

De bizony csakhamar vége lett annak a nagy vigságnak, a mit kerestek, nem találták sehol.

Ha ugyan falunak nevezhető egy pár összetakolt galiba, mely mint egy fecskefészék, oda van csapva a hegy oldalába, úgy találtak oláhfalukat, ámde magyar falut hiában kerestek, magyar szót a világ minden ezüstjeért, aranyáért nem hallottak. A völgyek, a patakok mente borítva volt elhagyott földek, döntött fái, vak, templomok romjaival . . .

Hanem bizony azok a romok nem hogy azt tudták volna megmondani, őket hogy hívták valaha, de még arról sem tanuskodhattak, mi fajta nép lakta valaha őket.

Marczi oly ügyesen vezette, hogy útkövekben sem patakokban, sem a hegyek meredélyein akadályt nem találtak. — Az átjárókat tudta, ösmerte jól Marczi mindenütt. — Nem tévedtek el soha.

Ivuly meg is dicsérte érte.

— No már azt meg kell adni, ugyancsak jól tudod a járást mindenfelé, a legelrejtettebb hegyek között is, a hol azt gondolná az ember, hogy talán nem is járt még soha senki.

Marczi mosolygott.

— Nincs benne csodálni való . . . Mindaddig, míg az plájás lett, egy harambasának voltam tíz esztendeig vezetője.

Ivuly reá förmedt félig tréfásan, — de volt benne komoly szemrehányás is.

— Ejnye, te gazember, aztán nem szégyenled ezt megvallani?

Marczi büszkén felemelte a fejét és mentegetődzött.

— De én nem raboltam, sem nem gyűjtöttem föl egyetlen falut sem.

Azután csendesen, bánatosan tette szavai után.

— Csak élni kellett talán valamiből, ha egyszer földönfutókká lettünk . . . Az azért volt csak, hogy kenyere legyen az embernek.

Ivuly még erre sem felelt, erre sem mentette föl előbbi vádló szavai alól. Másról gondolkozott . . .

Marczi azonban még mindig folytatta vállvonogatva.

— Mit bánom én. Különben az apámról szállott rám a szolgálat jusba.

Ivuly hirtelen oda fordult hozzá . . .

— Hát abból a harambasából mi lett?

Marczit nagy, mély komolyság szállotta meg, — csak sokára és lomhán felelt.

— Nem tudom.

Ivuly nem firtatta tovább . . .

Hanem Marczinak nehezére esett, hogy oly bizalmatlan az ura . . . elkezdte újra mentegetőzve.

— Az élettemmel játszom, uram . . .

— Légy nyugodt; nem kérdezem többször . . .

— De haragszol rám, uram . . . Megvetsz . . .

Ivuly szájalommal néze reá s megvigasztalta.

— Nem. S hibádat nem rovom fel, szegény fiú . . .

A nyomorúság vitt reá.

— Köszönöm domnule. Olyan vagy, mint egy pap; megvigasztalod a lelkemet.

És forrón megcsókolta a kezét.

Azután felmentek az Erdőhátra, fel-fel, majdnem egész a Marosig. Ott sem volt különben, — csak romokat találtak, csak elhagyott falukat; néhol csak magát a templom falát.

Oláhot, oláh viskókat lehetett találni. Hanem azok a virágzó, szép piros kis tornyú, magyar ős falucskák nem voltak többé sehol, s a romokról nem lehetett leolvasni, sem az oláhok nem tudták megmondani, merre vannak azok, melyeket keresnek.

No Ivuly uram, tessék hát beülni azokba a dominiomokba! Bizony itt sem jöttek sehol zászlókkal elébe, sem a zádori plébános, sem a farkastelki predikátor, sem a zsidimiczi rektor.

Nem találták azokat a magyar falukat.

Csak összefacsarodott a szívök s folyt a keserves könyű mindkettőjük szeméből.

Pusztulást s az elhagyatottság, elszegényedés gyászával borított falvakat, roskatag marhát, halvány, bátnatos arcokat vártak, — de ilyen teljes elpusztulásra még csak távolról sem gondoltak.

Némely falunak már nyoma is alig volt. Marczy

nem bírta reá fogni egy düledékre sem, hogy az az ő szülőfaluja, melyet hat éves korában elhagyott.

Pedig szerette volna megtalálni a temetőt, a melybe az édes anyját temették.

De mikor hiában, ezek a romok is ebben a nagy sírban, a kietlen pusztulásban, mind olyan egyformák, akár a csontvázak.

Olyan is volt nekik ez az elpusztult, lakatlan vidék, akár a sír.

A Petrovics és Örményesi családok osztályos örököseinek hajdani, szép magyar birtokai pusztasággá változtak, — mint beljebb a nagyobb hegyek között oláhsággá.

Bizony híre sem volt ott többé a régi magyar lakosságnak.

Elszéledtek-e, elhaltak-e, vagy kiirtották őket e felperzselt faluk tüzeiben, — hogy hova lettek, nem tanúsította sem írás, sem szóbeli hagyomány; — ott gyászoskodott előttünk a szomorú, megdöbbenő valóság, hogy kifogytak, kipusztultak onnan teljesen.

Tehát itt is; tehát mindenütt. — Pedig tudhaták előre, el lehettek készülve reá és mégis meg voltak csalva keservesen, mert még mindig remélettek, még mindig várták, hogy virágzó magyar vidékre fognak jutni.

És ime, vége volt ennek a reménynek, a hogy lejtőjéről végig láttak a völgyön. Az a fényes szalag, mely a völgy végén csillogott, a Maros vize volt, — azon magas hegyek a túlsó parton, a petrisi bérczek.

És eddig nem találtak egyetlen magyar falut sem. A Maroson innen megszűnt létezni a magyar föld, itt is, ott is, mindenütt, akárcsak a Temesközben, a Toronytájon vagy a Szörényben.

Bánatosan lehajtották fejüket, szomorúak voltak nagyon s csüggedten vezették lovaikat az erdei ösvényen, mely úgy lehet, régóta látott embertyomot.

Pedig a vidék olyan szép, olyan bájos volt, — a hegyek, völgyek gyönyörű bikkerdőkkel voltak fedve, melyek nem olyan szomorúak, mint a tölgy- vagy a fenyő-erdők, játszian, vidoran susognak lombjaik; a fák alja virágokkal van fedve s azzal a szép kis piros gyümölcsessel, mely csak úgy mosolyog a zöld levélkék közül, akár csak a virág.

Mint a beszédes ajkhoz hasonló bikkgyümölcs, úgy mosolygott eléjük minden a szép junius hó pompájában és bájában.

De mit ért mindez akkor, mikor minden reményöket elvesztették, erőtlennek s tehetetleneknek érezték magukat az egyedüliség azon megdöbbentő tudatában, hogy hazátlanok tulajdon hazájukban. Megcsóválta a fejét Ivuly szomorúan.

Jól mondta az a német. Azt a földet, a melyen járnak, csakugyan nem mondhatják többé a magukénak.

De hát ha övé volna is, — valóban azt sem tudná, mint a hogy most nem tudja, mihez kelljen kezdenie.

Ivuly azt sem tudta elkeseredésében, imádkozzék-e vagy átkozódjék. Mindkettőt szerette volna, de elhalt ajkain a szó.

Társa, a szegény szolga, a szegény Bujdosó Marczi, jobban tudta, mit tegyen.

Míg ő megütődve állt meg és bámulta, a mit megpillantott, addig már Marczi térdeire rogyva, azután leborulva a földre, buzgóságában, az oláhnál oláhabban és czeremóniájában a töröktől sajátított rajongással imádkozni kezdett.

A hegy lejtőjén, a sudar bükkfák lombjai alatt egy kiseded templom tünt elő, hajdan temető környezte; lát-szott a begyepesedett és gazzal benőtt halmocskákról.

A kis templom hirtelen, egész váratlanul bukkant elő, éppen oly gyorsan, oly alkalomszerűen, mint a hogy annak a vigasztalása szokott megjelenni, kinek tiszteletére emeltetett.

Kiseded, picziny épület volt az, majd csaknem kápolna. Roskatag, mohos tetője, szintúgy a templomon, mint a tornyon, csak kinnal daczolt az idővel. Nehéz, rozsdás vasajtaja volt, ablakfái rozszantak, az ólomba foglalt hat- és nyolczszegletű üvegdarabok nagyobbára ki voltak törve; a drótróstélyok maradványai lazán csüggték alá, azokon, valamint fenn a toronynyílásokon és ablakokon kényére, kedvére járt át a játékos szellő. Falai kormosak voltak az időtől s még régibbé tették a különben is régi alakú s faragott kövekből, valamely régi kegyúr által emelt épületet.

És még sem volt a templom olyan nagyon elhagyott, a mint azt külsejéről vélte volna az ember, — küszöbe nem volt füvel benöve, az erdőből is, a háta megül, a völgyből is szemben, gyalogutacsok vezettek fel hozzá.

Hanem szegény lehetett az eklézsia nagyon.

És aztán volt a templomon még valami különöség, a mely gondolkozóba ejthette a szemlélőt; nemcsak kulcsal volt bezárva, hanem egy óriási nagy lakat is volt a czinterem ajtaján; sőt ezenfelül még két szattyán szíjjal is el volt zárva, melyeknek egyik vége az ajtóféltéhez, másik vége az ajtóhoz volt pecsételve.

Mintha csak ez tilalmazná a belépést.

Ivuly azért felejtett el felfohászkozni, azért állt meg ajakán az átok, mert nagyon meglepte, amit látott.

De nem a kis templomocska lepte meg, sem a tiltópecsét az ajtaján, sem hogy magában áll ez elhagyott hegyen, falu nélkül, hanem meglepték a folyvást használt gyalogutacsák s az az idők viszontagságaitól félre-csavart, megfeketült bádoggomb a torony tetején.

Sajátságos dolog! Ez kálvinista templom!

Bizony a szegény Marczy egy kálvinista templom előtt borult a földre.

A bádoggombbal egy bádoggakas csüggött alá a torony tetejéről.

Ivuly arczát derű futotta be, elvitázhatlan jelét látta annak, hogy még itt közelében magyarok laknak valamerre. De ha még csak ennyi lett volna! Az ő arca a bánatosból nemcsak ettől vált mosolygóvá, nemcsak ettől ragyogtak a szemei.

A mit erdőben eltévelyedett utasok a lehető legjobb jelnek tartanak, azt látta meg.

Jó jel a harangvirág: jobb a gerlicze, még jobb az özecke, de mindenek fölött legjobb jel egy szép haja-

don leány. A gerlicze a lábat ritka erdőbe viszi a szövénnyből, az ózike a patakhoz, a hajadon leány az ösvényre vezet.

Furcsa dolog, de úgy van; jóformán sem a templom, sem a bádogkakas, hanem talán éppen ez volt, melyet valamennyi között legjobban meglátott és legjobban megbámult.

Nem is volt csoda. A leány nagyon szép volt és meglepő.

Hófehér ruhában volt tetőtől-talpig, mint egy szellem, mint egy menyasszony, vagy mint egy mennybeli megjelenés.

Ugy állt ott a templom-ajtóban.

Egész váratlanul, véletlenül, mintegy varázsszóra termett ott.

Az elébb még nem volt ott s most ott van.

Megállt. Feléjük fordította tekintetét, — sötét szemeknek tündöklő sugarait végig villantotta rajtuk. Gyűjtött, perzselt az, még olyan messziről is.

Még soha, még legboldogabb korában sem hatott reá leánytekintet úgy, mint most e véletlen, e nem várt pillantásban; — leányszem nézésétől még nem dobbant meg szíve úgy, mint ezétől.

A mit nem érzett, mikor a syrén nyakát átka-rolta hófehér gömbölyű karjaival; a mit nem érzett, mikor a nagyvilági csábító kalandornő ékes cziczomájában, ajkainak csábos mosolyával és szemeknek kaczer epedésével hálózta körül: azt most érezte ez egyszerű, fehérruhás, piroscsizmás parasztleány láttára.

Arcza lángra gyúlt, szíve dobogott.

A leány nemcsak rendkívül szép volt, de magyar leány volt, az első magyar leány, a kit, mint felnőtt ifjú, látott.

Bámulta. Soha szebb jelenséget nem látott életében.

Lélekezete elhalt. Meglepetés, öröm és óhajtás játszottak egyszerre szívében.

Milyen nagyszerű, milyen gyönyörű a magyar leány.

Magas, sugár alak volt. Az ártatlanság és a női báj egyesültek személyének tündöklő szépségében. Igéző és megragadó volt egyszerű megjelenésében.

Ártatlan, szép és szent.

Hosszú, éjsötét haja szalag nélkül, csak lazán fonva, csüggött le vállán két dús fonatban. Feldudorodott ingváll-ujjain a széles csipkék leborultak egész könnyökéig, csupán ennek kis szalagjai s oláhos katriniczájának virág-himzése s kaczkias csizmái voltak pirosak.

De mindezek nem tették tarkává öltözetét, nem tették pompázó cziczomává, valamint nyakán a piros kaláris összeegyeztet piros ajakával, úgy mindezek csak alakjának kedvességét emelték.

Szeme tündöklött, de azért szeliden nézett feléje, mikor megpillantotta, mint egy elbámult báránka.

Maradt tovább is a mily szép, oly egyszerű még ünnepi díszében is, a mellett délczeg, könnyű és mégis csupa izom és erő.

Távolról, alúlról, valamely völgyből, egy harangocska szólt méla, ünnepélyes lassúsággal.

De milyen ünnep lehet ma?

Egyszerre elkedvetlenedett; ily későn benn júniusban csak az óhitűek pünkösdje eshetik.

Tehát ismét hiába való öröm, hiába való csalódás.

Az a leány nem magyar leány, hanem oláh fáta.

És a fáta ott állt a templomajtóban, nem mozgott, csak nézte őt merően, s mintha lábait az ő megpillantása, vagy jelenléte kötötte volna meg, kezeit zavartan rejtegette katrinczája alá, mintha valamit titkolni akarna, pedig az egyikben nem volt egyéb, mint egy szép bokréta kerti virágokból, a másikban bizonyosan csipkés fehér keszkenő.

A fáta azután neki bátorodott, meg akarta tudni, kiféle, miféle ez az idegen, a kit megpillantott, — és megvidámította Ivuly szívét, de nem valami csábító mosolygással, sem nem hamis kacsintással, hanem szelid, jámbor köszönésével.

Vontatottá, félénkké tette azt a köszöntést az a körülmény, hogy még csak el sem gondolhatta, micsoda Isten teremtésével vagy nemzetséggel legyen a dolga.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus.

Soha abban az időben kálvinista ember még nem mondotta oly buzgón, oly nagy örömmel, majdnem lelkesüléssel:

— Mindörökké Amen!

A leánynak a magyar szavakra egyszerre mosoly-

góvá vált az arcza, szemei felragyogtak, fejét büszkén felemelve, szilárdságot, erőt érzett egyszerre minden tagjában; a másik kezét sem rejtegette többé, gyorsan előkapta a kötény alól.

Nem fehér csipkés keszkenő volt abban a kis kézben, hanem egy súlyos pöröly, milyennel a kovácsok szokták a tüzes vasat verni.

S mint a bal kezében a bokrétát, csak oly köny-

nyen emelte fel magasra a jobbikkal a pörölyt a kezében.

Azután arcza még büszkébbé, úgy szólván daczossá vált, valami szokatlan lelkesülés futott végig vonásain, mely lázasan, izgatottan elragadta, mintha egész egyedül lett volna, nem látott, nem hallott, nem tudott volna többé a világról, fanatikus rajongás vett rajta erőt.

Dühösen leszakgatta a pecséteket az ajtóról és aztán két kezére fogta azt a nehéz pörölyt, felemelte magasra s egy ütéssel leütötte az ajtóról azt a nagy, nehéz lakatot . . .

Mint egy diadalmas hős fordult vissza az ajtóból, neki volt pirulva, neki volt tüzelve egészen . . .

Büszke volt arra, a mit tett, — dicsekedett.

Lekiáltott a berek felé, a völgybe, minden felé.

— Megmondtam úgy-e, hogy kinyitom a templomot, — most már aztán bátran jöhetnek mindnyájan.

Oda lent a völgyben zajongtak az emberek, különösen mintha legkivált két ember pörölt volna egymással. Kiválott a hangjok a többi közül és a harmadiké, mely közben-közben békítette őket.

A szemben eső domb-oldalon is állottak emberek, a kik oda láttak.

Azok elszörnyedtek azon, a mit a leány cselekedett.

Azt hitték, nem meri megtenni.

És megtette.

Jó Isten, mi lesz majd ebből!

Ivuly megállt, hallgatott, figyelt.

De hát mi történik itt?

Még amazok haboztak, a leány volt a legokosabb; bement a templomba.

Ivuly nézte, a mint bement.

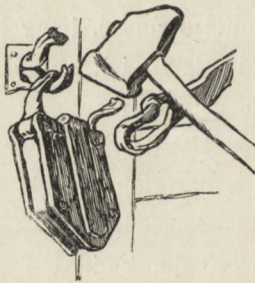
A leány nem vetett keresztet magára, csak meghajolt nagy mélyen a küszöbön.

Még sem volt vele tisztában, ha kálvinista leány is. furcsa egy kálvinista leány. Köszön pápistásan és öltözik oláhosan. Magyar hit és magyar szokás ellen.

Nem értette a dolgot.

Szegény jó Ivuly . . . Hiszen az a csoda, hogy még magyarul beszél.

Odadobta a lova kantárszárát Marczinak és besietett a leány után a templomba.

VII.

A BEREKÚTI ISTENI TISZTELET.

HEJ a Marczy szíve sem kívánt volna más egyebet e pillanatban, mint hogy ő is bemenjen Ivuly és a leány után a templomba.

Ő volt ám még csak megbabonázva Isten igazában az által a bogárszemű, rózsaképű, eperszájú, leány által. No már ilyen szépek csak az angyalok lehetnek.

Hej, a mely leánynak olyan égető szeme és olyan szemöldöke van, az megboszorkányozza az ember szívét, jobban megszedíti a fejét, mintha tele itta volna magát borral.

Vele meg éppen egészen az történt, mintha csak tündérmese játszott volna körülötte. A mint kitátotta rá a száját, úgy maradt nyitva.

Ivuly, a mint belépett a templomba, szétnézett.

A belseje lepte meg azután csakugyan igazán; itt

már csakugyan nem tudta, kálvinista, vagy pápista templom-e valósággal.

Furcsa egy templom volt.

Az ajtóban ott volt a szenteltvíztartó-medence, ez katolikus templomot jelentett; az úrvacsorájához való asztal a templom közepén, református vallásra utalt.

Hogy semmi kereszt, semmi oltár nem volt a templomban, az ismét azt jelenté, hogy a templom a kálvinistáké; az pedig, hogy a szentély falán egy nagy freskó meredezett veres és czirmos színekben, a boldogságos szűz mennybemenetelét akarván előtüntetni, hogy nincs bemeszelve, arról tanuskodott, hogy pápisták a templom hívei.

Meglehet, maguk sem tudták, hogy voltaképen hova tartoznak.

Akármelyikek voltak, bizony vagy nagyon szegények voltak azok, vagy nagyon vallástalanok, hogy templomukat ilyen pusztulásnak engedték.

A templom belseje mutatta azután az igazi pusztulás képét.

Lóczákról, padokról szó sem volt a templomban. A padozat téglái szét voltak porladva, vagy pedig azok voltak felfeszegetve rakáskákba, hogy lábakul szolgáljanak a deszkáknak, melyeket padokul reájok raktak. A karzat be volt roskadva, a pap szószéke összedülve.

A paréj, a porcfű, a korpafű és a papsajt mezőben verte föl azokat az egyenetlenebb helyeket, hova az emberek lábai a lépést kényelmetlennek találták.

És mégis, hogy szerették, hogy megtisztelték a szegény hívek e romokat. Hiába volt a vád. A romok mindenütt tele voltak tüzködve virággal, az erdő, a mező és a kertek legszebb virágaival.

Pár napos hervadás látszott a virágokon. Még akkor felékesítették, mikor annak látogatását be nem tiltották s ajtaját le nem pecsételték.

És most keserűbb sorstól, bujdosástól, lakóhelyükből kiűzetéstől félnek; csak egy gyenge leánynak volt bátorsága a zárat feltörni, a ki nem is gondol cselekedetének veszélyes következményeire.

A leány pedig ott térdelt az előtt a czirnos, kezdetleges mázolás előtt, összetette kezeit szépen, szemeit felemelte reá és fenkölt áhítat sugárzotta be arczát. Vonásai nagy boldogságban úsztak, buzgóan, ittasan reá tapadt szívével, lelkével arra a képre, gyönyörben úszó szemeire rá volt írva, hogy azt nagyon szépnek, magasztosnak, földöntúlinak találja.

A leány kezeiben olvasó volt, de imájában nem vetett keresztet magára és mégis fölkelt, odahajolt a képhez és megcsókolta azt a felhőt, a melyen a boldogságos szűz lebegett az ég felé.

Ivuly leste legkisebb mozdulatát, éppen azért nem vezett el előtte ez sem. Ajkainak suttagó mozgásából még az elmondott imádságot is olvasni vélte.

Míg a leányt nézte, a templom apródonként megtelt emberekkel.

Egy szó térítette figyelemre, egy öreg ember szava, a ki az ajtóban szólalt meg . . .

— Már csak menjünk be, ha eddig nem lehetett, tartsuk meg ma a pünkösdet, hogy legalább az a leány ne hiába nyitotta ki a templomot.

No most már mindjárt megtudja valójában, mi csoda hitűek az összesereglett buzgó hívek; mert azt a még szállingozó belépőkről bajos lett volna kitalálni, miután a szenteltvíztartóhoz, — mely ugyan különben is üres volt, — nem járult senki, de keresztet mégis — úgy elvétve, lopva vetett egy-egy magára, mintha rejtegetné, titkolná a többi előtt.

Nemsokára nagyon furcsa dolgokat látott. Furcsa isteni tisztelet volt az, melyet ott tartottak.

Pap nem volt, tehát csupán énekeltek a hívek, de miképpen?

Hol pópista, hol kálvinista éneket és oly módon, hogy a pópista ember a legbuzgóbb kálvinistáknak gondolta volna őket, a kálvinista ember pedig méltán pópistáknak tarthatta, semmi esetre sem bírván őket kálvinistáknak elfogadni.

Legelőször is kiállt a középre egy tisztos öreg ember, a kit a többiek Kőkény uramnak neveztek és megszólalt nagy szomorú sóhajtással.

— Ha már csakugyan még most sincsen pap, hát isten neki, fogjunk hozzá magunk és pedig azzal kezdjük: Ez pünkösdi ünnepében . . . No, énekeljétek hát!

És a hívek rázúdították a pünkösdi kálvinista invocatiót.

De már mégis csak kálomisták.

És énekeltek nagy búzgósággal. Nem csoda, hogy

el voltak szegények maradva a kalendáriumjokkal, a pünkösdvel június végére, hát kétszeresen ki akartak tenni magukért.

Azután megint csak belezavarodott.

— Már meg énekeljünk egyet pápistául. Egy szép allelujáh-t.

És azután elénekelték a pünkösti dicséneket az allelujáh-val.

Nem ismerte azt az éneket.

És énekeltek buzgóan, áhítatosan, oly szépen, hogy nagyon tetszett neki.

De már mégis aligha nem pápisták, mert ezt nem tudhatná így kálvinista ember.

— No hát már most megint egy másikat.

Belefogtak egy másikba, az is, mint a pápista ének szokott, mindig csak **azzal** végződött: Irgalmazz nekünk.

Most már éppen nem tudta, hányadán van.

Csak akkor ismerte meg azután, mikor a 11-ik vershez értek:

„Kik lakozzák Ázsiát, — Páthiát és Médiát és Mesopotámiát, Pontust, Kappadóciát, — irgalmazz nekünk!“

No de már most csakugyan kálvinisták . . .

Ez elvitázhatlanul kálvinista dicséret volt.

És ezen török földek neveinek hallatára köny jött szeméibe, ha a magyarság szomorú vesztere gondolt.

Nem volt az olyan különös akkor, mint most; nem tetszett az olyan különösnek, szokatlannak, mulat-

ságosnak, még nagyon búzgóan is tudták azt énekelni . . .

És mindezek a dolgok, a mik itt előtte történtek, ezek a ho! a pópista énekből a kálvinista énekbe, hol a kálvinistából a pópistába való átkapások, nem tündek föl előtte többé tréfának. Nagyon szomorú, megható dolog volt ez, ha azoknak valódi alapjára gondolt.

A milyen volt az első hatás rajta az invocatiókor, oly nagy volt elérékenyülése, mely boldogan hajlítja meg az embert a föld pora felé, s nem a szavakban, hanem lelkének boldog buzgóságában, kegyes áhitatban keresi az útát a dicső felé, kinek megtartó kezei áldással lebegnek fölötte. Összetette kezét, meghajolt, térdre hullott és elszakadt minden földi álmoktól, kincsektől, nagy vagyontól, dús birtoktól, gazdagságtól, nagy világtól.

Boldog volt.

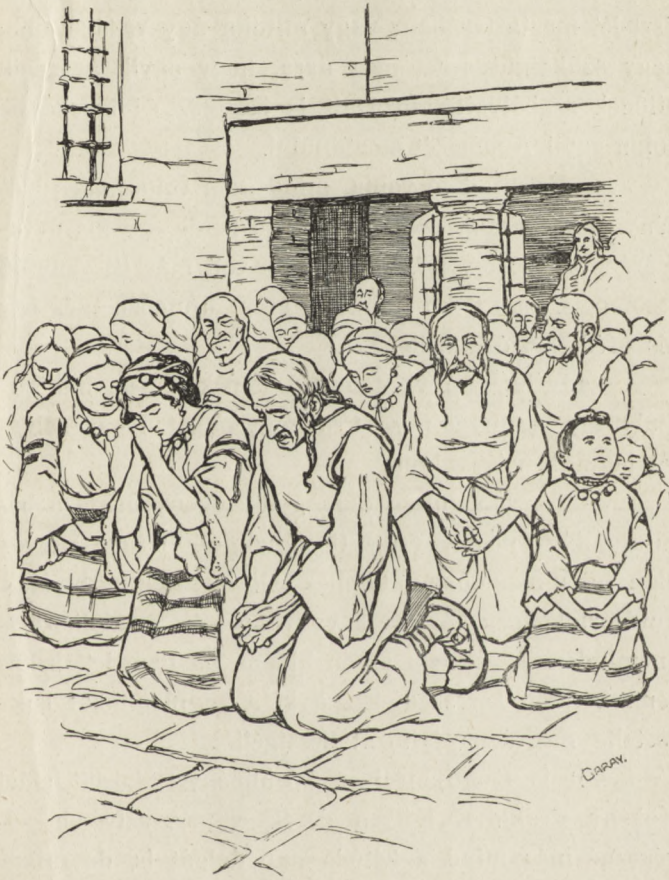
Óh akármilyen kis falué legyen ez a templom, óh fogadd, piczinyke fészek, kebeledbe a bujdosót.

Nem kereste többé — miért keresné — mi hitűek ezek az emberek, híven, pontosan megtartják-e hitök szabályait, szokásait. Együtt énekelt velök pópistául és együtt énekelt kálvinistául.

Ugy találta, hogy bizony nem is olyan nagy különbség van az egyik és másik ének között. Allelujah, meg az irgalmaz nékünk ebben is benne van, meg amabban is; a felséges Isten, az urunk Jézus Krisztus, meg a szentlélek Isten meg éppen nem hiányzik egyikből sem. Csak az teszi különbözővé a kétféle éneket,

hogy az egyiket lassan, vontatva, mély hangon, a másikat gyorsabban, élénkebb hangon énekelik.

És a hívek nagy boldogsággal, nagy áhítattal me-

gint elkezdték az allelujah-t s megint elénekeltek egy kálvinista éneket és végezetre letérdeltek és elimádkozták buzgóan az úrimát és az üdvözetet is.

Mintha csak két felekezet lett volna ott egyesülve a templomban és az Isten dicséretében; s mintha csak egymás szeretetéért és lelki üdvéért úgy tartották volna igazságosnak, hogy segítsen egyik a másiknak az istentisztelet megtartásában; vagy mintha úgy vélték volna, hogy szükségük lehet még arra, hogy egyik a másik hitének szabályait, szokásait is ösmerje és igyekeztek volna egyik a másikat megtanulni.

— Ez mind jó volna, mind szép volna, édes Kőkény János uram, de most már jó lenne egy kis úrvacsorácska is, vagy mi, hiszen nem volt már itt vagy 16 esztendeje. Egy ilyen pünkösdi szent ünnepen még egy kis prédikáció is kellene.

Vagy ha már ezek nem lehetnek éppen, hát legalább egy kicsinyke mise. Csakhogy papot, Isten szolgáját lássunk már valaha.

— Jól van, jól — duzzogott Kőkény uram a bajusz alól, — nem vagytok ti oláhok, de én sem vagyok oláh, hogy még pópa is kiteljék belőlem; elég ha bírátok, kurátortok, meg kántortok vagyok; — gondolkoztam én mindenről, — nem az én hibám, ha nem lett belőle semmi. Azon kereskedjete, a ki a templomtokat lepecsételte, meg a papjaitokat ijesztgeti.

Mit is mondjon ilyen körülmények között mást Kőkény uram. A milyen derék ember, szívesen elvégezné még mind a kétféle pap dolgát is, de mikor sem úrvacsoráját osztani, sem misézni nem szabad másnak csak felszentelt személynek. A ki azt cselekedné, Istent sértene, embereket botránkoztatna.

No prédikálni, azt csak megtenné Kökény uram szívesen. Volna is miről, tudna is miről sokat, például erről a keserves babyloniai fogságról. A Jeremiás siralmaiból vehetné hozzá a textust.

Egy nagyot törölt ő kegyelme a szemein.

Arra, a mivel Kökény uram mentegetőzött, nagy szomorúan megcsóválták fejüket s a mint jöttek, oszladozni kezdtek a templomból.

Bizony hamar vége lett az isteni tiszteletnek.

Kökény uram pedig oda ment a posztóruhás idegenhez, a ki ott állt a szentély oszlopához támaszkodva.

— Ugy-e, uram, furcsa ez a berekúti isteni tisztelet?

Tehát Berekútnak hívják e közeli községet, morgotta magában s elgondolkozva a falu nevén, melyben anyai nagyatyjának is volt valaha birtoka, csak lassan ocsudott elmélyedéséből.

A mi másnak mindinkább nevetséges lett volna, a szegény embereknek egyik vallásból a másikba kapkodó istentiszteletök, szintúgy, mint szomorú sorsuk, mélyen meghatotta.

Mintha csak tudott volna, sejtett volna róluk mindent, milyen árvák, milyen elhagyottak hazájokban.

— Bizony, uram, mi nagy bajban vagyunk, — folytatta azután Kökény uram a templomon kívül. — Papot akartunk hozni magunknak, mert az öreg már 16 esztendeje meghalt . . . Boldog pünkösdt akartunk magunknak csinálni, rendes isteni tiszteletet, mint illik. És ime, megtiltották nekünk, hogy ezt cselekedhessük.

— Hogy-hogy?

— Eltiltottak a templomunktól, — bepecsételték az orrunk előtt.

— Kicsoda?

— Egy kis púpos ember jött ki Temesvárról, nagy orra, lapos kalapja és hosszú, vékony kardja volt neki.

— De egy bátor kéz leszakgatta a pecséteket, leütötte a lakatot.

— Ez is baj, de szerencsére nem látta senki, hogy ki cselekedte s ha már nyitva van az Isten háza, ugyan kérem, ki ne menne be a harang hívó szavára. Hanem még más baj is van; itt tessék csak tovább hallgatni. A mi papunk, a kít választottunk, megjött. De eljött Gábor barát is Radnáról, a ki más különben jó ember, 16 esztendeje jár a faluba, s ha ő nem volna, a falu jó nagy része meg sem volna keresztelve. — Itt azután a két pap összekapott, a sátán szolgájának nevezték egymást s azután kapták magukat, úgy megharagudtak, hogy egyikök sem jött felé sem a templomnak, nem hogy isteni tiszteletet tartanának.

— De hát minek is itt az a barát? — szólalt fel egy öreg elégedetlenül.

Kökény uram mérgesen felelt neki:

— Mert úgy muszáj . . .

Akkor meg a másik vont a kérdőre a bíró s kúrator uramat egy személyben, a fiatalság közül.

— De hát ha tudta kegyelmed, akkor meg a diákokot minek bolondította ide kegyelmed?

Különböző oka volt ugyan a haragnak, de Kökény uram erre is haraggal, még talán nagyobb haraggal ripaskodott reá.

— Mert az meg úgy dukál.

A nép között folyvást tartott a zúgás.

Még hozzá aztán az ünnep tisztességére mind a kettő kicsúfolt bennünket.

A diák azt mondta, mikor tegnap délután meg próbálta: Még harangozni sem tudnak kálvinistásan, nem hogy imádkozni vagy zsoltárt énekelni tudnának.

A gyerekeket a zsoltárra két óráig, fél óráig meg harangozni tanította; mert azt mondta: nem tudnak másként, mint ha mindég felhő elébe húznák.

A barát meg azt mondta:

— Jujujujj! Még az öreg apám lelke, de még a Herkopáter sem látott ilyen pápistákat. Az Isten mentsen meg az ilyen pápistáktól, a kik keresztet sem tudnak magukra vetni. Ezt bizonyította mindjárt Kökény uram is.

— No már ez furcsa, de igaz.

Azután oda fordult megint az idegenhez.

— Mit tetszik erre mondani?

Az idegen felelt:

— Attól függ, hogy voltaképpen milyen hitűek kegyelmetek?

— Az ám, hogy attól függ.

Kökény uram elmosolyodott és félig tréfásan félig gúnyosan válaszolt, elmondta a falu vallásának történetét.

— Tudja Isten, kálvinisták volnánk, azaz hogy lettünk volna, azaz, hogy még talán vagyunk; de mióta az öreg tiszteletes úr meghalt, magunk sem tudjuk, hányadán vagyunk. Más kálvinista papot azóta hozni nem engedtek. Pápista papot meg a falu nem akar hozni.

No hát, már most mondja meg valaki, micsodák?

— Az ám, kegyelmetek katolikus éneket is énekeltek, katolikus imádságokat is imádkoztak a templomban.

Kökény uram megint csak mosolygott, de keserűen.

— Szoktatjuk magunkat kérem alássan, meg az igazság és jó egyetértés is úgy kívánja, mert sok már a jövevény közöttünk az elpusztult karasmenti falukból. Eddig sem egyikünk, sem másikunk nem igen firtatta, kinek mi a hite. Hanem mostanában már kezdi őket valaki bujtogatni. A provizor, meg az oberknéz kezdenek bennünket zaklatni, — ezé-e vagy amazé-e a templom. Mi aztán hála istennek okosabbak voltunk eddig; összetartottunk itt az idegen népek között, nem vesztünk össze, azt mondtuk, hogy hát közös a templom. Nem is hazudtunk kérem alássan, régi földesuraink építették, apáink katolikusok voltak, meg aztán ugyanazt az egy istent imádjuk, az úr Jézus Krisztussal, meg a szentlélekkel; de különben is értünk úgy az egyik hithez, mint a másikhoz — s a falu tehát, édes, jó nemzetes uram, azt a hitet gyakorolja, a milyen papot hirtelenében kaphatunk. Ha jön diák Debreczenből, Váradról vagy Kolozsvárról, akkor vagyunk kál-

vinisták; ha eljön Radnáról a Gábor barát, akkor aztán, a ki akar, lehet pápista, bizony nem haragszik érte senki; örülök rajta, akármelyik hitbeli pap jön, csak magyar legyen, legalább nem maradunk a szegény állatokkal egy sorban.

— Óh istenem, hiszen nem akarunk mi egyebek lenni, csak magyarok maradni.

Ivuly szinte keserűen mosolygott.

Kökény uram rövid szünet után még bánatosabban vette fel a szót.

— Óh, jó uram, nemzetes uram, nem tudom én, rövideden nem kell-e a hitünkkel együtt egészen azt is eltagadni, hogy magyarok vagyunk.

— Dehogy kell, édes barátom, a törvény biztosítja azt és ő felségének, a koronás királynak kegyelme. Majd ad még jobb időket az Isten.

— Akkor angyal beszél az úrból, az Isten hozta hozzánk. Vigasztaljon meg hát legelőbb ebben a templom-bajban . . . Már az úrnak csak megmondjuk . . . Nem lesz-e valami baja ennek a szegény bolond leánynak. Ha eltalálnák vinni lánczra, rabságra . . .

Ivuly keblében egyszerre erősen megdobbant a szív, arczát a láng futotta át, izmai feszültek, mintha birokra menni határozta volna el magát valakivel.

Még eddig nem is gondolkozott és már egy bizonyos határozat fogamzott nála minden előkészület nélkül.

Védője lenni annak a leánynak, a nélkül, hogy arra csak előbb gondolt volna.

Bátran megfelelt az öreg Kőkénynek:

— Majd szemébe nézünk annak a dolognak.

— Mert uram, én édes atyja vagyok annak a leánynak.

Ivuly kezét fogott vele.

— Nemcsak szép, de nagyon derék leánya van kegyelmednek.

Mi tűrés-tagadás benne, ha félt is a következtől, mégis Kőkény uram is büszke volt arra az esetre s hogy Ivuly sejtette, miként minden vészszel kész szembe szállni, bátornak mutatta magát, ő is sokat visszanyert a régi bátorságból . . .

Röstelte ugyan ezt a túlságoskodást, de ha már benne volt és Ivuly oly nagy bizalmat ébresztett, nem tehetett róla, tanácsot kért a másik bajban is . . . Bizony ettől is meg volt szorulva, a fejét vakargatta ő kegyelme.

— Hát a papokkal kérem, hogy leszünk már most. Két papja van a falunak egyszerre, kálvinista is, pápista is. Mit csinálunk velök?

— Majd azt is eligazítjuk . . .

De már erre lekapta a süvegét ő kegyelme.

— Ugyan kérem, kit tiszteljünk a nemzetes uramban?

— Én Ivuly László vagyok, ha hírét hallotta valaha kegyelmed a familiámnak.

Kőkény uram ősz ember létére meghajolt, hogy kezét csókoljon.

Arczán meglepetés és igen nagy megindulás mutatkozott,

Kezeiben reszketett süvege, reszkettek arcizimai is, mintha sírást erőszakolt volna vissza; mintha valami nagyot, nagyot, — szeretettel, melegséggel telve — akart volna mondani.

Hiszen ez, a ki előtte áll, a kit lát, kinek oly szép, oly barátságos, nyájas a tekintete, nem más mint . . .

Vajjon szabad-e ezt neki megmondani, szabad-e elvállalni, nem lesz-e valami nagy veszedelem abból, mind erre az úrra, mind a szegény falura nézve.

Erőt vett magán. Azután folytatta nyugodtan:

— Hallottam, uram. Nagy familia volt az. Itt sok faluja volt a Berekháton s hallottam, hogy azok a gyönyörű falui itt is, meg a Karas mentén is mind elpusztultak. Mi is közel vagyunk már ahhoz. Nem is tudom, vannak-e még rajtunk kívül magyarok valahol a Maroson innen. — Nekünk sok a bajunk, uram!

Egy nagyot sóhajtott. Nem volt semmi a vállán, de azért ismételten emelgette, hogy a terhet rázza róla és könnyítsen rajta.

— Ezer panaszszal vagyunk mi tele. Nagy az iga, nagy a teher, nagy a porció, nagy a contributió rajtunk és kegyetlenül bánnak velünk, még a török sem volt ilyen mostoha. Ugy-e, pedig, uram, a szegény parasztot sem szabad szentencia nélkül korbácsolni?

— Bizony nem szabad.

— Nem szeretik, hogy kálvinisták volnánk, de azt még jobban nem szeretik, hogy magyarunk vagyunk. Tudom, megítélt a nemzeti úr bennünket, de lássa, az a templom is azért olyan rossz, mert nem szabad ám

azon még csak egy kövecskét, vagy gerendácskát is igazítani. Mikor láttuk, hogy már állandó kálvinista papot nem szabad hoznunk, kezdtük ezt a Gábor barátot szívesen látni, hogy majd akkor talán a püspök pártunkat fogja. Annak is hiába várjuk hasznát, az sem tesz értünk semmit. — Azután lássa, uram, én a bíró volnék a faluban, de nem szabad engem sem úgy nevezni. Knéznek, vagy az Isten csudájának csufoltatnak. — Azután mindig fogyasztják a földünket, mindig kisebb-kisebb a határ, mindég mérik, mérszikélik, most is ott a pózna, hol az egyik szomszédfalú határához, hol a másikhoz adnak belőle; mert az egyik német, a másik meg oláh, — mi közénk meg hoznak oláhokat; a kire megharagusznak, ráfognak valami hibát, hogy bűnt tett, elveszik a földjét és adják annak, ő pedig mehet világgá, mert földet ugyan nem kap sehol, vagy úgy jár, mint a farkastelkiek, hogy egy gazember miatt eltörlik az egész falut.

— Hasszán harambasa miatt, a ki elrejtőzött benne.

Marczi megrázkódott.

De vajjon mitől?

Ha megkérdezték volna tőle, vajjon megtudta volna-e még mondani, mily borzasztó tűz volt Farkastelke égése!

Kökény folytatta szomorúan.

— Vagy pedig úgy tesznek a szegény, hajléktalan földönfutók, mint Bassa, Bulcs és Kápolnás lakosai, megtagadják hitöket, nemzetöket, oláhokká válnak,

csakhogy megmaradhassanak. — Így aztán jobb dolguk van.

Ivuly szomorúan csóválta a fejét.

— Bizony sok bajuk van kegyelmeteknek!

— Óh uram, — sóhajtott az öreg Kökény, — nem mondtam én el még annak az ezredrészét sem. Óh hiszen, ha a jó császár, — a kit itt királynak sem szabad nevezni, — tudná, minő istentelenségeket tesznek itt velünk a hivatalbeliek, nem hiszem, hogy egytől-egyig fel nem akasztaná őket. Magunknak nem szabad a tulajdon erdőnkől még csak a legkisebb gallyat is elhozni szakmányunka nélkül és ők maguknak vágatják halomra, hordatják szekereinkkel Temesvárra és házat, palotákat építtetnek maguknak s más részét eladják a maguk javára. Hát szabad ezt, uram?

— Nem szabad; ez zsványság.

— Robotolunk még jobban, mint régen, de nem a császárnak, hanem nekik. Forspontot kell adnunk, de nemcsak nekik maguknak, hanem még az inasuknak s dámájuknak is. Beviszszük a búzát a profiánt házba, a zabot a liferantba, de a pénzt nem mi teszszük zsebre érte, hanem ők, azt mondják, beviszik a porcióba s azt mégis megveszik rajtunk külön búsásan; csálnak minket és csalják a kamarát. Hát ez zsványság-e, uram?

— Bizony az a, még pedig a nagyja.

— Aztán merjen csak motszanni valaki, van dolga a botnak, korbácsnak. Hát ez igazság-e uram? Mondja meg, igazság-e ez?

— Nem igazság biz az.

— Aztán most van éppen kiadva az ordel; el akarnak bennünket hajtani falustól Besztercze alá csatornát ásni. Kaszálás idején, aratás idején. Hát ez mi-csoda dolog, édes uram?

— Hogy tudjak én mindegyiknek keresztnévet találni? Annyit tudok, hogy régenten nem tartoztatok az uratoknak sem munkára kimenni a vármegyétekből.

— Ugy volt az uram! De most hajtják, kényszerítik a föld népét a plájásokkal, meg a miliczájjal. És nincsen pártfogónk, a ki felálljon mellettünk.

Kökény hangja mindinkább érzékenyvé vált.

— Lássa nemzetes uram, a lelkemnek is könnyebb, hogy kipanaszkodhattam magamat. Mert már nincsen vármegye, a kihez fordulhatnánk bajunkban és nincsen pártfogónk, a ki felálljon mellettünk, szegény értetlen, járatlan parasztok mellett. Kiimádkozni is csak azért szeretnénk már egyszer úgy kedvünkre magunkat. Mert a jó Istenen kívül már nem találunk senkit, a ki megvédelmezzen bennünket.

Kökény uram a szemeihez emelte az egyik kezét s a másikkal a völgyre mutatott.

— Higyje meg jó uram, már szívesen elmentünk volna régen e szolgaságnak földéből, de nem bírunk elszakadni innen; mert csak itt szeretnénk meghalni, a hol születünk és pihennek apáink, nagyapáink porai száz esztendőök óta. Itt voltak pogányok, itt voltak pápisták, itt lettek kálvinisták. Mit tehetünk mi arról? Hibásak vagyunk mi azért, ha eleink mindég az elsőb-
bek

után mentek? Miért háborgatják hát mindig, mindig csak a föld népét?!

És Ivuly elgondolkozott mélyen, szomorúan, majd a szívéhez, majd a homlokához nyúlt; fájt, zúgott, háborgott itt is, ott is.

Ugy érezte, mintha ő is, apái is okai lettek volna a szegény nép nyomorúságának.

Miért is beszéli neki ezeket ez a szegény öreg ember és miért is nincsen hatalma sorsukon segíteni?

De hát mégis csak ki kell gondolni valamit! Gondoskodni kell erről a szegény népről, kit mindenki így elhagyott . . . Az ország nagyjai, a hatalmasok. Kivel nem törődik senki. Kiről elfeledkeztek egészen.

De lehet-e ez másként, mint karddal, tőzzel-vassal, a háború parancsoló erejével?

Arcza elsötétült . . .

De ime hirtelen, már a másik pillanatban, nem maradhatott sötét, nem maradhatott szomorú.

A látványok leggyönyörűbbike, a legszebb, legkedvesebb tájképek egyike tárult fel előtte.

A mint az erdő szélére kiértek, az utolsó fák eltüntével a szem akadálytalanul tekintett széjjel; oly szép, oly kellemes kép terült el előtte, melytől egyszerre elmosolyodott gyönyörködésében.

Ivuly azt mondhatta most magáról, éppen úgy járt, mint mikor szép leányt lát meg az ember véletlenül.

A völgyben, a hegy lábában, a hegyoldalon, az árnyas bikkek közül, egy gyöngy, csinos kis falu mo-

solygott fehér házikóival. Az egyetlen, az utolsó magyar falu a Maroson innen, a Berekháton.

Az erdőkoszorúza hegyek oldalában nemcsak a fekvése volt a falunak szép, a mint a házak egymás fölöött lépcsőzetesen emelkedtek, hanem csupa tisztaság és csinosság volt s még tetszetősb azután a pusztulás és rondaság után, melyek eddig útjában szomorították...

A házacskák szép fehérre voltak meszelve, az ablakokon kék és piros czifráju táblácskák ékeskedtek, — melyek a piros pünkösd napja tiszteletére czifrán körül voltak tüzködve virágokkal.

Óh istenem! Hogy megörült Ivuly a fehér narcisznak, a sárga királyszakállnak, a piros bazsarózsának!

Beh régen látta őket! Nem látta gyermekkora óta.

Nem tudta szemeit levenni erről a lelkét, szívét édes hullámszásba hozó képről s elgondolta magában:

— Beh jó volna itt lakni!

Legkiváltképpen pedig a biró háza táján, nemcsak az ablaktáblák, de maga a sorompós kisajtó, sőt a sövénykapu, — még a nagy ereszalja is mind, mind fel voltak virágozva. — Igen ám, mert eladó lány volt a háznál, a kinek nagy gondja volt arra, hogy mennél szebben felékítse.

Ivuly látta már ezt a gyönyörű leányt, de a mint most ismét megpillantotta, csak elfogult a szíve és úgy dobogott erősen, forró sietéssel . . . Már régen megelőzte őket.

A gyönyörű leány a rácsos kis ajtón nézett ki a

közeledőkre, s arcának szépségével, mely mellett minden piros pünkösdi rózsa elrejtőzhetett és mosolyának bájjával elragadta azt, a ki először látta s megigézte, a ki másodszer pillantott a szemébe.

És Ivuly, tudja Isten, csakugyan olyan formát érzett. Mintha még most is serdülő ifju lenne, nemcsak a szívét, de az arcát is elfutotta vérenek hő pezsgése.

Hogyan? Hát ifju lenne ismét? Vagy valóban csak most kezdődik ifjusága?

És azután egészen felelevenedett, nemcsak ifjusága tért vissza, de erőt, kedvet, vágyat, lelkesülést érzett a jövő iránt, épp oly hatalmasat, mint a mily csüggedt volt azelőtt . . .

Óh áldott legyen ennek a piros pünkösdeknek a napja, melyen eljön az ártatlan, fehér, szelid galamb, a szentlélek s megtanítja a csüggedt, halandó embert lelkével az ég felé emelkedni, s elfeledve a világ, a hatalmasok gyarlóságait, bűneit, az istenben, a hitben, a lélekben is élni tud, ha szegényül is.

No hát ünnepeljük meg e pünkösdöt.

De jó, hogy nem ünnepelték még meg e jó emberek, legalább velük üli együtt családias örömben.

Beh jól esik az olyan embernek, a kinek száműzésben, bujdosásban szomorú volt mindig minden ünnep!

Ekkor oda fordult Kökény uramhoz a kisajtóban:

— De mondja csak, bíró uram, azt még nem is tudom voltaképpen, miért hogy most tartják kegyelme-
tek a pünkösdöt és nem a maga idején?

Kökény uram sóhajtva felelt:

— Sokat hallhatott már beszédemből, nemzeti uram, hogy nem mindent akkor és úgy tehetünk, a mint akarunk, — de ime a pünkösdi ünnepét az oláhok kedvéért is most kell tartanunk, hogy jobb szemmel nézzenek reánk, ha együtt esnek ünnepeink.

Szegény emberek! Hát még ezeknek is hizelkedniök kell, és vallásos érzületeiket ezek tetszéséhez szabni?!

— És azután a pünkösdi ünnepet még sem tartattuk meg úgy, a hogy akartuk volna, — szólt Kökény uram már majdnem egészen a kisajtóban.

Ivuly ekkor megállt, nem lépett be a kis ajtón. szeliden szemébe nézett az öreg Kökénynek és megfogta kezét.

— Hát csak szeretné kegyelmed, ha megtartaná az az isteni tiszteletet annak rendje, módja szerint. — No hát én megigérem kegyelmednek, hogy a melyiket akarják, akár a tógátus, akár a barát meg fogja tartani.

Kökény uram nyájas-szeliden kérte:

— Hadd tartsa meg mind a kettő. Lássá, annak a jó barátoknak is sokkal tartozunk.

— No hát tartsa meg mind a kettő.

Még ideje sem volt elereszteni a bíró kezét, midőn a saját kezén egy forró csók czuppant el.

A lány nem bírta megállni, hogy azért, a mit hallott, kezét meg ne csókolja. Óh, hatalmas kéz lehet ez. melynek ura még egy diáknak és barátoknak is tud parancsolni.

Aztán meg, — tudja a jó Isten miért, miért nem, de ahogy úgy elnézte lopva, olyan szép tartása, olyan nyájas tekintete volt annak a jövevénynek. Pista már csak szép legény, a látására elmosolyogja magát; de ennek a látásától, mikor jól megnézi, nemcsak a szívét önti el a vér, de a lelke is megszedül.

Ivulynak is nemcsak a kezét perzselte meg, de egész testét átjárta ez a csók, szívébe, arczába szökött a vér...

Kökény gyönyörködött leánya bátorságán.

— Lássa, nemzetes uram, ennek is milyen boldogságot okoz, hogy örül ez a szegény leány. Ugy-e, Marczel?

És megsimogatta a leány arczát atyai gyöngédséggel!

Ivuly gyönyörködve nézett a leányon végig.

— Bizony Marczelka remek egy leány!

— Nincs is egyebem, jó uram. Sem feleségem, sem fiam.

Kézen fogta a leányt és oda állította Ivuly elébe és dicsekedve mondta:

— Nap alatt van.

Marczel nagyon elpirult és lesütötte szemeit.

Kökény uram folytatta a magyarázatot:

— Azért örül szegényke olyan nagyon, mert megesküdhetik a mátkájával, mert már lesz pap, a ki összeadja őket.

Ivuly talán maga sem hitte, hogy ez annyira érdekelhesse és mégis megdöbbent arra, a mit hallott.

Elhalt a lélekezete.

— Hogy hogy? Már mátká, ilyen hamar? — És akadozva folytatta, — azért van hát így tetőtől-talpig fehérben.

— Nem, uram. — Ez így szokás s a jó erkölcsű leányt meg is illeti; a Mária oltárához úgy kell öltözni a koszorús lánynak.

Ivuly ismét csak csóválta a fejét.

— No már Kökény bátya megint ott vagyok, hogy e! nem tudok a hitükön igazodni; kegyelmedet úgy látom, vastag nyaku kálvinista, a leánya meg buzgó pápistának látszik.

— Nem az az, uram, csak úgy kálvinista, mint én, hanem ez az egész fiatalság, mivel nem látott még soha más papi személy által isteni tiszteletet tartani, csak Gábor barát által, az meg nagyon jó, nagyon nyájas ember, hát biz attól sok pápistaságot eltanultak.

Ivuly elmosolyodott.

— De hiszen így az új ivadék rövid időn egész más vallást követend, mint kegyelmetek.

Kökény gazda szomorúan sóhajtott:

— A Gábor barátnál mégis csak nagyobb veszedelem, ha az ifjúság vallástalan és erkölcstelen marad, — s elveszti elébb az Isten és vallás tiszteletét, azután nemzetiségét és oláh lesz belőle

— Dehogy lesz . . . biztatta Ivuly

Kökény uram keservesen nyögte:

— Óh uram, ezer példa nagyon már arra.

Ivuly nem keresett tehát többé semmi rendkívülit

a dologban, — hadd tartsa meg hát az isteni tiszteletet mind a kettő. Utána nézett a papi személyeknek.

Megtalálta őket éppen akkor, mikor a szent lelken és a lángnyelveken vitatkozva, keményen veszekedtek volna egymással. Nem mutatott semmi nagy hatalmat sem a diáknak, sem Gábor barátának, hanem kivett a tarsolyából egy Libertást és egy Polturát és a tenyerén odatartotta legelőször is a barát orra elé.

— Micsoda ez a piczike itt ezen a pénzen, a magyar czimer mellett, reverendissime?

Gábor barát áhítatosan azt felelte:

— A boldogságos szűz, patrona Hungariae.

Azután csak úgy vettette megfordította a pénzt a tenyerén és oda tartotta a diák orra elé.

— Hát ezen az oldalon mi van írva, Carissime?

A diák lelkesülve válaszolt:

— A legszebb szó a világon: pro libertate.

Ivuly helybenhagyólag bólintott fejével.

— No lám, milyen szépen megférnek együtt a hit, a lelki megváltás és a földi boldogság eszményeinek szülő anyjai . . . az Isten anyja és a nagy világ legrégebb istenasszonya. Most azt kérdem én tőletek, magyar-e az, a ki a szegény magyar néptől az egyiknek, úgy, mint a másiknak vigasztát, — hitgyűlöletből, — megtagadja? Holott sem egyikötöké, sem másikatoké ők, hanem a mint a pénz mondja, az úr Jézus szegény testvérei, kiknek szintúgy a boldogságos szűz a pártfogó édes anyjok. Csak azt kell néznetek, hogy magyarokról van szó.

Ezzel Ivuly betette a Libertást tarsolyába.

— Ejnye canis tua mater, hisz ez még különb pap, mint mi vagyunk.

A kis falu nagyobbik harangocskája a haranglábbon, a falu közepén, újra megszólalt. S azok, a kik elébb még daczoltak, veszekedtek egymással és sátán szolgájának nevezték egymást, békességesen megtartották ugyanabban a templomban az isteni tiszteletet egymásután. ki-ki a maga módja szerint.

Berekúton tehát a mai napon nagyon boldogok voltak az emberek; majdnem sírtak örömben. Régen, de nagyon régen volt ilyen pünkösdjük. A szegény kálvinisták láttak papfélét, a mit már réges-régen nem láttak; a szegény pápisták pedig oltárt hevenyészhettek a templomban. Nem szólt sem egyik, sem másik ellen senki.

A Gábor barát egy olyan szép misét tartott, hogy a csanádi püspök sem tartott volna parádésabbat.

Marczelka meg volt hatva nagyon.

Olyan szép, olyan megható volt az a mise; bizony szívesen lett volna már egészen pápistává, ha más egyébért nem, csak legalább azért, hogy meggyónhasson. Lám, milyen boldogok azok a leányok, a kik meggyóntak, hogy ragyog arczuk az áldozás után!

De ugyan, hát mit gyónna meg, mikor egy ilyen ártatlan leánykának még büne sem lehet?

Óh pedig van büne neki, — érzi, hogy nehéz tőle a szíve. Csak az Isten, vagy Isten szolgája oldhatja fel attól.

Azt gyónná meg neki:

— Óh édes jó szent atyám! Nem tudom, mi történt velem, vétkeztem a szívemben, vétkeztem a gondolatomban; nem szeretem a mátkámat többé. Nem vétett nekem semmit szegény. Nagyon szeretett engem, hűségesen és én mégis kivettem a szívemből, nem akarom látni sem többé s a hideg kilel, ha csak rágondolok.

Vajjon mit mondana erre az Isten szolgálója?

A lelke azt súgta neki, hogy azt mondaná:

— Imádkozzál édes leányom, hogy a jó Isten eltávoztassa a kísértetet a szívedből.

Összeránczolta a szemöldökét.

— Óh! Nem! Nem! Ez nem tetszett neki. Megrázta fejét, aztán büszkén felkapta daczosan, mint mikor a diplomájátóról leütötte a lakatot, izmai is csak úgy megfeszültek.

A mit most gondolt, az jobban tetszett neki, az megvigasztalta.

Azt kell mondania:

— Ha nem szereted, ne menj hozzá, ne tedd pokollá az életedet, se az övét . . .

És Marczelnek a keble emelkedett, sokkal könnyebbnek érezte, mint elébb.

Hiszen ő erős, igaz szívű leány volt.

És mégis sírt, majdnem zokogott, a míg imádkozott.

Sajnálta, a ki látta, azt hitte, hogy szenved, nem hogy a szíve könnyül a könnyek által . . . Az a leány fél attól, a mit tett, fél a földi hatalomtól,

Míg imádkozott, az alatt egy kéz pihent meg áldólag a koszorúján . . .

Az isten szolgája szánta azt meg, a ki ily buzgón imádkozik.

A jó lelkü, a nyájas Gábor barát, a ki nem neheztel a szegény eretnek leányra, a ki az ő gondja alatt nőtt fel. Miért is neheztelne? Sem ő, sem az a szegény leány nem tehetnek arról, hogy szintúgy, mint a többieket, nem tudta valódi katolikusoknak nevelni. A kor saját-sága volt abban az időben, hogy az emberek papot alig látva, kapkodtak egyik vallásból a másikba.

Pedig földi üldöztetésükben, nyomorúságukban csak a papban volt az Isten vigasztalása számukra.

A népnek a török alatt itt nem volt biztos hitval-lása, de azért bigottabb volt a bigottnál.

Marczel nem mert meggyónni, mert kálvinistának tartotta magát, de azért e szerzetes kézérintésétől úgy érezte, hogy a bűntől fel van oldva egészen.

Igazságot érzett szívében.

Az Isten nem fogja megverni.

Felemelte homlokát és bátran mert nézni mindenki szemébe.

Ivuly most már távozni akart a faluból, — azaz, hogy csak a lába; mert sem a szíve, sem a lelke nehezen gondolt arra. Vagy csak éppen azt akarta, hogy maraszszák.

Elébe is álltak. — Szólt is a bíró uram:

— Ne hagyjon itt bennünket jó uram, maradjon itt közöttünk! A papok se menjenek, azok is maradjanak, Kecskeméty uramat megválasztjuk prédikátornak.

Gábor pátert megteesszük plébánosnak. Mert hát a ki akar, legyen pápista, a ki akar, meg legyen kálvinista.

A szép Marczel nem szólt semmit, hanem azért ő is marasztotta édes tekintetével.

Már gyermekkorra óta hallotta hírét az uraknak, a kik csak úgy magyarul beszélnek, mint ők, szegény parasztok; nyájasak, nem oly marczonák és gorombák, mint az oláhok, sem nem olyan kevélyek, mint a német urak. Messze, a hegyek között laknak, fényes, bádog-tornyu várakban, és nagy trombita-muzsika szóval járnak, fényes lovas huszárok kíséretével. Ez hát egy azon urak közül. Leste, nézte folyvást, titkosan. Ugy találta ugyan, hogy csak olyan kétkezű, kétlábu ember, mint a többi, hanem meg kell adni, szép ember, olyan nagyon szép ember, hogy az ember soha be nem telnék a nézésével.

Marczelka mindent szépnek talált rajta; látta, tudta, mily gyönyörű szemei vannak, milyen szép piros szája, mely legkivált akkor szép, mikor mosolyog és beszél. Még a barát és a diák sincsenek ilyen szépek, mikor beszélnek.

Hogy maradna itt egy ilyen gazdag nagy úr, egy ilyen szép úr, ilyen egyszerű falucskában, melyet más senki sem tarthat olyan szépnek, csak a ki benne született.

Ivuly azt a kérdést adta feleletül Kőkény uramnak:

— Hát aztán mi végből maradjak én itt a kelmetek falujában? — s tette utána tréfásan;

— Talán bizony nincsen kegyelmeteknek nótáriusuk?

A biró megvakarta a fejét.

— Dehogy nincs uram. Van. Még pedig egy valóságos vad rácz; most tették ide az öreg holta után Temesvárról megölő betűnknek. Ámde most már, ha nem használ semmi más, meg kell mondani az úrnak az igazat.

Tartotta, tartotta vissza, de egyszerre csak felragyogott a szeme örömkönyekben.

— Eh mit; hiszen úgy is előbb-utóbb meg kell mondani, ráviszi a szóra a szíve.

Kökény uram nagy tisztelettel levette süvegét fejéről, lehulló hajfonatain megigazította a fésűt és nagy kegyességgel válaszolt:

— Nem nótáriusnak akarjuk mi az urat, hanem urunknak, pártfogónknak. — És melegen nézett Ivuly szemei közé.

Ivuly mély megindulással kérdezte:

— Hát nincs kegyelmeteknek földesuruk?

Az öreg Kökény meleg érzéssel felelt:

— Nincsen uram? Dehogy nincsen.

És nézte nagy szeretettel, majd megette szemeivel.

— Nem szabad lenni, hanem azért van, uram. Nem tagadjuk mi meg, ha a hóhér áll is a fejünk felett. Ez csak az oláhok szokása. Igenis, van nekünk régi jó földesúri familiánk, a berekszói Hajmássyak jussán, az Édenffy familia. Most éppen egy öreg asszonyság, a Klára asszony. Minden esztendőben felvittük neki az évi

járandóságot, mivelhogy még eleink kiegyeztek a török időben, mikor az urak ide le nem jöhettek. Pedig megszűsze lakik, oda fenn Tótországban Pribojszán és gyalog szoktuk megtenni az útat. Sokfelé kell fizetnünk, de a

mivel Isten és a régi törvény szerint tartozunk, azt megfizetjük hűséggel; hiszen száz esztendőök óta együvé van nőve a mi életünk, csak ők voltak az eleink pártfogói minden inségükben, nyomorúságaikban.

Kökény uram aztán még melegebben nézett Ivuly szemébe.

— Hát aztán tudja-e nemzetes uram, hogy még ki a mi földesurunk?

Ivuly szívét a sejtelem édes melegsége járta át.

Kökény uram a melléhez szorította süvegét összekulcsolt kezeiben. Szemeiből kigördültek a könnyek.

— Hát a nemzetes úr is a mi földesurunk, a határ felében. Nem tagadjuk mi el édes jó uram, nem vagyunk mi oláhok. Uram, nemzetes uram! Maradjon itt nálunk. Az Édenffy részen meg legyen árendás, — a falu árendálja réges-régen, esztendőnként váltságot fizetünk érte, hát adjuk szívesen. Aztán felmegyünk a nagyasszonyhoz Kohubára, vagy Pribojszára s megszerzi tőle a nemzetes úr az egész falut magának. Oda adja, hiszen nincs sem kicsinye, sem nagyja. Aztán atyjafia a nemzetes úr, vér szerint való atyjafia, úgy se lenne más örököse. Tudom örül, ha megtudja, hogy életben van, ha látja. Aztán itt lesz a lakása és ismét lesz nekünk magunk között földesurunk, pártfogónk, hitünknek védelmezője, gyámolítója, ki itt lakik nálunk és velünk egy nyelvet beszél.

Mi azután nem bánjuk, akármit tesznek velünk.

Kökény uram ez örvendetes, kellemes dolgot is zokogva végezte.

Nemcsak az látszott rajta, hogy a szeretet, a ragaszkodás mennyire megindítja, de kifejezte azt a nagy boldogtalanságot is, melyben éltek.

Azután a hóna alá vette süvegét és boldogan ég felé emelte kezeit.

— Jó Istenem, úgy-e megengeded, hogy magyarok maradassunk s a hitünket is megtarthassuk.

Ivuly lelke emelkedett, szíve erősen vert, arca

lángoló lett és egész énjében nagyon boldog volt. Megbámulta e nagy hűséget, mely egy szegény, tehetetlen, vagyontalan koldusért daczolni fog merni a világverő hatalommal, mely győzelmes fegyvereivel megreszketteti még Stambul falait is.

Mit mondjon erre?

Közel volt ahhoz, hogy elérzékenyedjék s aztán a tisztos öreget keblére ölelje.

Volt ebben egy kis anyagi vigasztalás is.

Még sincs igazsága annak a németnek.

Lám, mikor már azt hinné az ember, hogy már semmije sincsen. Milyen könnyen kerül az embernek egy faluja.

Sem égen, sem földön nem volt hova lehajtania a fejét. Kegyelemfalat, vagy szolga kenyérkeresés állott előtte. Vele tesznek jót és még úgy tüntetik föl neki, mintha ő hozna nekik nagy áldozatot, ha közöttük marad.

És azután lenyergeltetett Marczival és maradt.

Tudja az Isten, talán ő maga is tudja, hogy nagyon szívesen.

Szegény fog itt lenni nagyon, de nagyon boldog.

A régi kasznárházat kitakarították a számára és azonnal volt abban egyszerre minden házi eszköz. A mi csak telt a faluból, csakhogy a maguknak fogott magyar földesurat el ne szalaszszák.

A bíró, meg a bíró leánya takarított ott legfőképpen.

Marczel dalolt egész nap.

Bodor Pistának meg a felvégen, a mint oda felverte a szellő, nem volt inyére, sehogy sem tetszett az a nagy nótázás. Reggel azt mondta:

— Minek is jöttek ezek a csavargók a falunkba? Este pedig azt sóhajtotta a bezárt rácsos kis ajtónál:

— Megállj, megbánod ezt még valaha!

De Marczel azért csak dalolt este is.

Bujdosó Marczl szintén nótázott és folyvást nevelt egész nap széles jó kedvében, de azért a szemeit sem merte felemelni a miatt a leány miatt, attól félt, hogy annak a szemeivel, annak a nézésével találkoznának a pillantásai.

Hej nagy veszedelem lenne abból.

Mert oláh volt egy kicsit.

Az egész falu pedig boldog volt nagyon. Régesrég volt ott ilyen piros pünkösd napja. A bíró uramtól este még muzsikaszó is hallatszott ki. Az igaz, nem volt az egyéb, csak egy rossz duda és egy jámbor tambura, melyet csak az a tanulatlan leányka vert, de azért a bíró uramék ugyancsak üritgették a kupákat Ivuly urammal. A diák és a barát is jól összebarátkoztak. A tiszteletes Vésztői Kecskeméty István diák uram ugyancsak sok jó régi nótát eldalogatott, Gábor barát meg a holdogságban megoldott nyelvével azt vallotta ki, hogy neki tárogatója is van, melyet akkor rejtett el, mikor egy nagy rakást megégettek a jenői piacon.

És ez mind attól volt, hogy a szegény falu lakossága a régi boldog időkre kezdette magát egy-két pilla-

natra visszaálmódni, elfelejtette még a szigorú ordelt is. hogy Beszterczére, Csákovárra kell menni csatornát ásni. Ha nem tartozunk vele, hát nem megyünk.

Ahán! Van már a ki lázít.

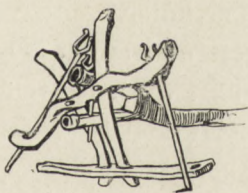
Aztán ha itthon vagyunk a falunkban, csak mink parancsolunk talán itthon? Megválasztották a papot is egyúttal.

Ime az is megtörtént, talán azért történt a többi is, — elfoglalta helyét, birtokát a Bánátus felső részében egy régi földesúr.

Ott maradt.

De vajjon hasznára volt-e ez azután annak a szegény falunak, annak az utolsó magyar falunak?

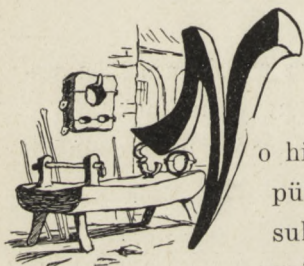
Vajjon mit mondanak erre azok, a kik mindezt másként parancsolták?

VIII.

AZ UTOLSÓ MAGYAR FALU.

o hiszen ha vig ünnep volt a piros pünkösöd napja, volt aztán ráadásul a fekete leves vagy a hogy szólás-mondás, nagy rémület a második napján Berekúton.

Ha inkább csak a szele volt is nagy és a nagyobb része bohóságnak illett volna be, volt abban mégis nagyon szomorú valóság, legalább a háttérben.

Nagyon jó kifejezés a magyarban, mikor azt mondják szintúgy az életkedve, mint az akarata, a bátorsága és erélye vesztett emberről, hogy le van gyálázva. Nincs igazabb annál, ha a szegény ember, már mint a szegény paraszt, ki van élve, ki van fogyasztva, megszégyenítve, megalázva a föld poráig s megszedül a sok baj és minden oldalról támadó hányás-vetések között, s erre a megszedített, gyenge eszére van ha-

gyatva pártfogó nélkül; — fél, megijed még a maga árnyékától is, — mert valóban csak árnyékai voltak azok az embereknek, a kik a szegény berekútiakra ráijesztettek.

Bizony le van gyalázva az, meggyalázza az ember maga magát, a fajtáját, mikor ugyanazon faj-nép, mely éppen ezen időben, pár évvel e történet előtt, Kőrösön, Kecskeméten és máshol sok helyen, itt és ott, tüzhelyének védelmére, ezer meg ezer pusztító ráczhaddal diadalmasan szembeszállott; ugyanez a magyarfaj itt megmost, mint megannyi beteg nyomorék, meghunyászkodik, holtra rémül négy nyomorult oláh plájástól s egy szegény kis púpos némettől, a ki valósággal csak madár-ijesztőnek való volna a szőlőhegyekre, vagy hogy a falu gyermekei kaczagva ugráljanak az orra látására.

Az ám. Ha csak ez a nagy orr volna. De egy neves hadsereg, egy egész imperium van annak a háta mögött. Valamennyi német, a ki csak van a világon.

Azért csak csinján kellett bánni az embernek az ilyen úrral.

Egy ilyen orr felért veszedelemnek egy egész hadsereggel s a hova betolta magát, felszippanzott, a mit csak felszippanthatott, ha szívesen fogadták, kitudta a magyart mesterséggel; — de arra való volt a vigyázat, védelmezze az ember is magát mesterséggel, de ha fricskát kapott, akkor kivetette kegyetlenséggel.

Hát hogyne felhőztek volna a szegény berekútiak, kivált ha úgy érezték magunkról, hogy gazosak is egy kicsit.

Szívesen eltagadták volna, hogy ünnepet ültek, isteni tiszteletet tartottak a templomban, ha lehetett volna, ha ott nem tanúskodnék a kinyitott diplomajtó, melyről a pecsét le van tépve, a lakat le van ütve s ha ott nem volna a hosszú, sovány, kálvinista akadémikus pap a faluban.

Hiába van ott az a kövér barát. Nem lehet azzal azt elütni.

Hátha el lehet.

Pedig azt is meg fogják kérdezni.

— Hát papot hogy mertek kendtek választani? Hát földesurat hogy mertek kendtek vállalni? Hát aztán hogy mernek kendtek itthon lenni? Miért nem mentek el már kendtek tegnap reggel ki Csákovára, ki Bescerekre?

Hát azt nem kérdezik meg, hogy mertek kendtek a világra születni?

Bizony, ha meggondoljuk, mi szegény berekútiak, sok rossz fát tettünk a tűzre. Nagy a bűnünk sokasága, mindenek fölött, hogy élünk és hit szerint, nemzet szerint magyarok vagyunk.

Mégis tartogattak egy kis reménységet magukban, mert bíztak egy kicsit. Tudja Isten, mozgott a vérük is egy kicsit, kicsit. Ugy érezték, hogy most volna már pártfogójuk, a ki szószóló lehetne helyettök, ha nagyobb bajba kerülnének, addig pedig ellátja őket jó tanácssal.

Csak hadd jöjjön hát az a német; ha prüszköl is, de nem esz meg.

Az örhegyi szurdok ereszkedőjén, a karánsebesi út felől egy rekedt síp sivalkodása hangzott a falu felé, melynek éktelen rikkanásaitól a falu kutyái keserves vonítást indítottak.

Nyomban követte a sípot a hadsereg, azaz együtt jött vele, mert egy fújta a hadseregből.

Négy szál oláh plájásból állt az. Térdig érő, czondra ujjas, szük-fehér nadrág, kéikkel kiczifrázva és egy hosszú, hegyes süveg volt a mondérjok. No meg a bccskor. Vállukon nagy, nehéz, kovás-karabély, melytől ők maguk talán jobban félnek, mint a kire sütniök kellett volna.

Furcsa dolog is az, mikor az embernek éppen az orránál vet lángot a puskapor, hogy volna akkor kedve löni az embernek.

Mintha csak rabot kísértek volna, körülvették a kocsit, mely az elég hatalmas ereszkedőn baktatott lefelé és mindenikük húzta, tartotta erősen egy löcscsénél fogva, bár kerekei is emberségesen meg voltak lán-czolva.

És mind csak azért, hogy bátrabban utazhassék, a ki benne ül. Hiába, már ha úr az ember, hát legyen úr.

A pasazsér parányi ember lehetett, mert csak a feje, vagy helyesebben csak a bóbitája látszott ki a kocsiderékből. Pofoncsapott kalap volt a fején s annak a csúcsán egy nagy toll-bokréta, lengő kappan-tollakból.

Az érkező felé nem sietett senki, mindenki a haj-

lékába volt visszahúzódva; ha kinézett is véletlenül, azonnal visszakapta a fejét.

Pedig érdemes lett volna bárkinek is végig bámulni, a mint fogatán végigdöcög az utcán s mint valami csudamadár, úgy bólíngat a kalapja a kocsi minden döczenésénél.

Egy pár különös faalkotmány mutatta meg neki, hogy hol kelljen megállnia a sok egyforma, közönséges zsupfedelű ház között.

A kaloda és deres.

Az egyik két talpon állt. Mind a két talpból gerendácskák nyúltak felfelé, melyeknek rovátkái között mint egy kis vízimalom zúgójának rekesze, felhúzható és lecsapó vastag deszkák mozogtak. A két felsőben is két, a két alsóban is két kerek lyukkal egymás mellett, úgy hogy a lyukaknak félköre egyik, a másik félköre a másik deszkába esett.

Ez volt a kaloda, a tömlöcz, melynek két felső lyukába az ember kezét, a két alsó lyukába a lábát csukták.

De mert a deliquens ilyen positurában, a milyenben ide be van reteszelve, nem csügghet a levegőben, a nélkül, hogy saját tömlöczét magára ne döntse, gondoskodva van arról is, hogy leülhessen.

Midőn eredeti rendeltetése tekintetében szükség nincsen reá, a deres a kaloda rabjainak ülőhelyül szolgál. Mert a deres nem egyéb, mint egy széjjelterpeszkedő lábú, alacsony fapad, vastag deszkából, melyre a megbotozandó embert végig szokták nyújtóztatni, a nyakát,

vállát egy vasabroncs-karikával és a pad másik végén a bokáit egy karika-pánttal lecsatolván.

Nagy tisztességben álló két szerszám . . . Mert még az is rájuk van vésvé, anno melyik és kinek a bíróságában faragtatott . . .

A hol a kaloda és deres van a ház végén, az ablak alatt, ott lakik a bíró . . . azaz bocsánat . . . miután Berekút községe véletlenül már nem Magyarországon, hanem a temesi bánátusban van . . . tehát a knéz . . .

Derék ház. Nagy szakállszárító van a végén és rácsos kis ajtaja is van a sövénykapú mellett.

De hogy aztán pontosan itt álljon meg, azt már nem a pasazsérnak, hanem a forspontosnak kellett megvigyázni.

Mikor leugrott a kocsiról a kis púpos ember, a földön még kisebb volt, mint az előtt, de azért szörnyen hatalmasnak mutatta magát, úgy pergett, akár a dob, melylyel a plájás által a falu lakosságát összeharagcsolta, az ordeleket meghallani.

Mert volt velök még ez is.

Össze is szállingóztak. A világért fel nem tette volna a süvegét egy sem. Ott álltak szemlesütve, meghunyászkodva.

Igyekeztek minél siralmasabb arcot vágni, mintha csak az akasztófa fenyegetésétől rettegnének, néztek savanyúan, mintha csak tudták, érezték volna, hogy ez a mai nap megint csak szegényebbé teszi őket, megint csak jobban megalázza.

Hadd mulassa magát azzal, hogy holtra vannak rémülve.

A kis púpos emberkének valóban szörnyen tetszett, hogy ilyen nagyon respektálják s hogy ilyen nagyon félnek tőle.

Pedig abban a fanyar mosolygásban, mely az ajkakon vonaglott, csak annyi része volt a csúfolódó gúnynak, mint a keserűségnek.

A kis Kukumusz feljebb nyomta első hegyét a pofoncsapott tollas-kalapnak, hogy nagyobb tekintélyt mutasson.

A négy plájást maga mellé, a knézt maga elé állította, a nótárt meg tolmácsnak a balkeze felől. — Mert ugyan tizenegy nyelvet beszél, de magyarul nem tud s ha a török basának volt tolmácsa, miért ne lehetne neki is.

Mindjárt az első köszönés viszonzásául reá ripakodott knézre, nótáriusra, a lakosokra:

— Hát kendtek még most is itthon vannak? Nem mentek el Csákovára, Becskerekre csatornát ásni?

Szörnyű nagy alázatossággal felelt Kőkény uram:

— Instálom alássan, nem találjuk az utat; mind másképp hívják azokat a falukat, melyek útba esnek, mint az előtt, meg sem tudjuk kérdezni; meg aztán, kérem alássan, kinek a lőcscse tört el, kinek a tengelye, fát meg nem szabad az erdőből hozni, hát nem tudjuk megcsinálni; — meg azután, kérem alássan, a szarvasmarháink, meg a lovaink között kiütött a körömfájás, hát nem mertünk elindulni, hogy rá talál ragadni az

ármádia remek lovaira is és elhurczoljuk Temesvárra. A kommandáns maga méltóztatott megparancsolni, hogy senki se merjen nyavalyás állattal a falujából kimozdulni.

Kukumusz meg volt lepetve a felelet által . . .

Bolond kifogások az igaz, de mert, úgy igazak, nem is várta őket s nem is tudott reájok megfelelni, csak egyet nyelt rá.

— Ühm! . . .

Nem is szólt, csak azt gondolta tovább magában:

No de ha erre meg tudtatok felelni, hiszen nem tudtok megfelelni a másodikra.

— Hanem úgy-e papot választani ráértetek, birtatok? — Hát hogy mertetek papot választani?

Kökény uram nagyon jámbornak, kegyesnek tette magát.

— Oh teremtőm, hiszen azt nem mi választottuk, hanem az Isten.

— Ejnye, hogy a . . .

Ez meg már micsoda felelet! Erre meg már gombáskodni sem lehet, mert az istenkáromlás lenne.

— No de hallja maga knéz! Tréfa a mi tréfa és azzal el nem ütjük. Azt hallottam, hogy földesurat is vállaltak, pedig arra nagy tilalom van kimondva. Az ribillió.

Kökény uram ismét csak oly szerényen, jámborul válaszolt:

— Instálom alássan, azt se mi vállaltuk, hanem ő vállalt bennünket.

De erre azután már Kukumusz egészen méregbe jött.

— Semmirevalók vagytok, lázadók vagytok, nem a botot, nem a derest, de az akasztófát sem fogjátok elkerülni, mert a pecsétet leszakgattátok.

Hogy megijedtek volna ettől másszor! . . . No de legalább mutatták most is.

— Ugy, ugy; azt gondoljátok, nem tudom, hogy a templomról leütöttétek a lakatot, letéptétek a pecséteteket. Azt is tudom, ki cselekedte. — Ez a kis újjam megmondja azt nekem. Ez már azután csakugyan sánczra megy ám!

És szétnézett vizsga szemeivel, ki fog elhalványodni, ki fogja megmenteni attól, hogy hazugságában ne maradjon.

A kaloda mögül egy természetes, kövér alak kelt föl, a hol ült, a deresről, és jött elő nyugodtan, egész bátran.

Mosolygó, kerek arcza piros maradt, nem halványodott el egyetlen pillanatra sem s még meg sem ijedt, a mellett jóságos kerek szemeiben semmi vad indulat, sem harag, sem bosszú nem tüzelt.

A Gábor barát volt.

Oda állt a kis mérges ember elé és mellére tette a kezét csendes nagy nyugalommal.

— Én ütöttem le azt a lakatot a templom-ajtóról.

No erre már azután egészen magánkívül lett Kukumusz, dühe a kezeinek, lábainak adott foglalkozást, a kezével a kalapot levette a saját fejéről, lábaival meg

dobbantott, toporzékolt, hogy egy egész porfelleget vert föl maga körül.

Gondolta, hogy még így sokkal jobban rá ijeszt a publikumra.

Még nagyobb bosszúság érte. Kökény uram még folytatta a mentegetőzést nagy reverenciával.

— Instálom alássan, csak azért nem tétettem ka-lodába, mivelhogy felszentelt személy ő kegyelme.

Kukumusz megcsóválta a fejét, azután bólinga-tott vele.

— Ejnye zshiványok, de nagy betyárok vagytok, ugyan jól megtanultatok előre mindent, hogy mint keljen megfelelni, hanem nem fogtok ki rajtam, azért mindenki meg fogja kapni a büntetését.

S oda fordult Gábor baráthoz:

— A reverende páterem pedig meghotránkozva csodálkozom, hogy ilyen istentelen és vallástalan embe-reknek pártját fogja; tudja-e, hogy ez nagy felelősség?

Gábor barát még most sem halványodott el, ha-nem még pirosabb lett, mint volt.

— Ez az én dolgom; ők az én gyermekeim s az én hibám, ha nem bírtam őket az igaz hitre kellően meg-tanítani; s mert az én véreből való vérek, mert az én nemzetségemből való nemzetségek: éppen azért nyomó-rúságokban nem fogom elhagyni, hogy bejuttathassam őket az én atyámnak, az Istennek országába.

Kukumusz erre felvonta a szemöldeit, a szemeit ki-gömbölyítette, a száját összecücsörítette és kezdte kicsü-folni a szegény barátot.

— Hü, hü, hü! Hiszen ez egy egész kegyes prédikáció és pedig valóságos rebellis s lázító prédikáció, akárcsak a Rákóczi Ferencz táborában. Ugyan nem attól a jézsuitától tanult maga is, a kitől a princz Rákóczi? . . . No a mi azt illeti, én itten ilyen szagot érzek. Itt aligha nem lappang valami a hamú alatt. Mint mondják, a hal a fejétől kezd romlani. Aligha nem attól a földesúrtól indul meg most is minden renitentia, a ki ide a patensek ellenére betolakodott. Majd a szemébe nézünk annak a földesúrnak. Hanem most már majd előbb én is megmondom a magamét . . . Hát most már én felelek nektek.

Kivett egy nagy pecsétetes írást a kebeléből, megveregette azt az ujjával . . .

— Tudjátok-e mi ez? Ez nemcsak egy pátens, egy ordel, hanem egy törvény, mely által én egy nagy hatalom vagyok. Kezemben van életetek, halálotok.

A nótár csak fordította hűségesen magyarra, a mit a provizor, vagy gubernium küldötte beszélt . . . de biz attól eddig nem menekült, nem szaladt az erdőnek senki.

Kukumusz kiadta az ordelt következően:

— Pro primo, ha nem tetszett menni kocsin, tehát mentek gyalog a csatornát ásni — és tette utána nagy méreggel, — majd jön egy kompánia miliczia, tudjátok-e, nem plájás, hanem valóságos miliczia, az kísér benneteket, hogy el ne tévedjete, de enni, inni, annak is ti fogtok ám adni . . .

Hallgattak eddig, de már erre azután csakugyan

kifogyott a türelem; ezt már csak nem állhatták meg szó nélkül.

— De hiszen kérjük, itt van a kaszálás, itt van az aratás ideje . . .

Kukumusz nagy hetykén felelt vissza:

— Nincsen irgalom! . . . és folytatta hetvenkedve: — pro secundo, a papot és azt a falukeresőt ki kell a faluból indítani, nem pedig azt várni, hogy azt én cselekedjem. Jerünk tovább. Pro tertio, mondja meg, nótár, a falunak, értse meg mindenki, hogy annak, a ki azt a pecsétet leszakgatta, a ki a lakatot leütötte, tíz esztendei sáncz lesz a rabsága. Jobb, ha mindjárt kiadják azt a semmirevalót. Így, a ki megnevezi, az 10 aranyat kap. Ha pedig meg nem nevezik, ott lesz a tortura, melyet természetesen megenged a praxis criminalis, a hol akarom.

No ni, most már kezdett nem nevetséges, hanem valósággal félelmes, megdöbbentő lenni és kegyetlen ez a kis tréfás, mulatságos kinézésű, púpos ember.

Voltak is, a kik elhalványodtak ezen utóbbi szavakra, de nem a tortura, hanem a 10 darab arany halatára.

Óh istenem, hiszen olyan szegény, olyan rossz, olyan romlott már a nép, hogy méltán meg lehet ijedni az arany csábításától, hogy meghajlik a megvesztegetésre. Pedig tudja az egész falu.

És hála istennek, még sem mozdult senki . . . pedig ott volt Bodor Pista . . . féltékeny és gyűlölségtől habozó szívével, melyben a boszú kezdett forrani.

Hárman voltak ott különösen, a kik elhalványodtak. És mind a három egymásért. — Gábor barát . . . Kökény uram s az a szép mosolygó leány, ki az egészet a kis ajtóból nézte.

Kukumusz a barátira szegezve tartotta szemeit . . . Óh, oly ravasz volt ő, hogy tudta mit csinál. — Csak azt leste, azt vigyázta folyvást, merre fogja a barát a szemeit fordítani, mikor ő ez utóbbi fenyegetéseit ismételi.

Óh az a sok szamar paraszt is mind arra fordította tekintetét.

Tehát vagy a knéz, vagy az a leány ott az ajtóban. — Vagy az apa, vagy a leánya.

Meg fogja tudni mindjárt. Az a melyik szólani fog, a melyik mozdulni fog, az az ártatlan, az félti a másikat, az akar pártfogó lenni, az akar a másikért könnyörögni, kérelmezni.

A leány nagyon halvány volt, most nem is volt szép, legalább nem tünt fel Kukumusznak, olyan volt, mint a halott.

A bíró uram pedig, a knéz, a Kökény uram, a Marczelka apja, nyolcz-tíz lépés távolból is, melyben állott, félénken, alázattal, csendeskén közelgett a hatalmas kis púpos felé; reszkető ajkai érthetlen szavakat motyogtak.

Egyszerre egész váratlanul kettőjük között termett valaki, a ki erősen visszatartotta karjainál fogva.

— Ne bántsa kegyelmed, bíró uram, majd én beszélek vele. Ne tartson semmitől, rendén lesz minden.

Hiszen nem akar efféle ember egyebet semmit, csak pénzt . . .

S ekkor hirtelen feléje fordult, hogy szóljon.

Amaz nagyon meglepetve, de gyorsan megelőzte.

Kukumusz arca a ridegtől, gúnyosból, rútból hirtelen kellemessé, mosolygóvá változott.

— Ah! Kriszt ihne Gott! Servus humillimus illustrissime domine! Kegyed az? Isten hozta! Rendkívül örülök e nagy szerencsének . . .

Abban a pillantásban mást is észrevett. Nem tudott többet szólani. Elvette a szemét a káprázat, a meglepés, a bámulat.

Annak a leánynak, a melyik az elébb ott halott halványan állott, a jövevény érkezésére kigyúlt az arca egészen és bátran ragyogtak a szemei.

Szép volt, gyönyörű volt, sohasem látott olyan szép nőt életében.

Kukumusz elégedetten mosolygott, az ég nem derülni, hanem nyilatkozni kezdett előtte . . .

Meg nem bírta állani, hogy a mint Ivuly megállott előtte, mielőtt kezét nyújtaná neki, elégedetten össze ne dörzsölje tenyereit.

— Tehát alkudjunk meg, — szolt Ivuly rögtön, gyorsan latinul, — mit fizet a falu, a miért minden ügyétől, bajától békén hagyja?

Kukumusz a szemérmest játszotta s tetette magát.

— Ah, uram! Beszéljünk egymással másként, úgy mint régi jó ismerősökhöz illik.

— No hát beszéljünk.

— Jól van. Kezdem tehát én, — kezdé a kis püpos és hangját mindenekfölött, bár latinul beszélt, csendessé, titokzatossá tette. — Hát még mindig nem gondolkozott azon, a mit én mondtam? Pedig már láthatja, hogy én nélkülem csakugyan nem fog birtokaihoz hozzá jutni. Hasztalan bízik olyan nagyon azokban a karánsebesi iratokban.

Ivuly ismét összevonta szemöldeit, gúnynak vette, a mit az mondott, durczásan, komoran nézett reá.

— Hagyjon nekem békét azokkal a karánsebesi iratokkal . . .

— Igaza van, nem sokat érnek . . . sőt tán meg sincsenek már?

Mintha csak azért mondta volna, hogy megczáfolják, hogy éppen azt tudja meg, nyomán van-e már azoknak. — A milyen kevély egy magyar nemes, megtenné, hogy . . .

Hasztalan; Ivuly vállat vont, maga sem tudta, hol vannak azok. A félgyűrűt, a boglár csatt mellett ott hordta mentéje kötőjén, melynek szép kövei ragyogtak, csillogtak, bárkinek szemébe tünt, az ott, a ki szemben állt vele.

De még eddig nem szólította meg senki.

Kukumusz újra felvette a szót:

— No jól van, hagyjuk hát azokat az iratokat. Peszéljünk hát másról. Legyünk végre egészen őszinték egymáshoz. Ön azt hiszi, hogy meg akarom önt csalni s csak zsebelni akarok. Értsük meg egymást, ke-

gyelmes uram. Akar ön egyszer végtére egészen meghallgatni?

— No jól van. Beszéljen hát. Meghallgatom.

Kukumusz nyomatékosan mondá:

— Tehát igen. Én meg akarom magamat fizettetni nagyon, de nagyon, mert én nagy dolgokba fogok, de nem akarom megcsalni önt. Igen is, — alkudjunk meg. Én önnek, uram, minden birtokait vissza fogom a kezéhez juttatni. De önnek meg kell engem jutalmazni, meg kell adni, a mit kérek. Semmi egyebet, mint a birtokok felét. Én aztán csinálom a dolgot, csak bizza reám.

Ivuly nagyot nevetett.

— Nem is sok. Különben a semmiből könnyen adhatok. De hát aztán csak úgy láblógázva hozzá fogok jutni? Semmit, még csak fáradozást, utánjárást sem fogtok tőlem kívánni, még azt sem, hogy azt az asszony személyt elvegyem?

Kukumusz most lett először komoly.

— Hagyja, ne tréfáljunk, most már mást gondoltam ki, — jobbat. Önnek csupán szót kell fogadnia. Egy óriási hadsereg élére kell állania.

Ivuly még nagyobb nevetett. Kukumusz nem engedett, folytatta tovább komoly határozottságával, mint a ki terve felől, dolga felől egészen biztos.

— Igen is, egy ellenállhatatlan, óriási hadsereg élére; a rebelláló, felkelő parasztság, a föld népe élére.

Ivuly a fejét csóválta. Kukumusz csak folytatta.

— A mely megegyengesse az útat vasvillával, kaszával, tüzzel, vassal Rákóczi fejedelemnek, mikor a

török behozza azzal a fényes, rettenő hadsereggel, mely alatt meghajlik a föld.

— Ejnye domine, ön megint visszaél a jószágommal. Ez már mégis csak szemtelenség. Ön tudja jól, hogy nem szeretem a tréfát azzal a névvel. Egyébiránt vagy engem tart bolondnak vagy maga a bolond.

Kukumusz büszkén emelte föl fejét és elégedetten mosolygott.

— Egyikünk sem. Ön bámul. Mert ez a dolog, a miről szóltam, nagyszerű. No de én csak nagyszerűeket gondolok.

Ivuly egy óriást kaczagott.

— No hát kezét ide, — sürgette Kukumusz. — Kezdjük meg azt a ribilliót. Én a kezébe adom azt a nagy hadsereget s a nagy hadsereggel a nagy vagyont, persze mindenben tervem szerint.

Ivuly fejét csóválta.

— De már ha domine csakugyan bolond is és hiszi mindazokat, a miket beszél, — én nem fogok az a másik bolond lenni, hogy én is elhigyjem.

Most Kukumusz kaczagott nagyot.

— És én fogadok, hogy mégis fog ön olyan nagy bolond lenni.

— No lám! — gúnyolá Ivuly.

— De igen. Foglalót is merek adni. Reá fognak önre parancsolni.

— Ugyan, úgy-e?

Kukumusz nem neheztelt, csak mosolygott a gúnyokon. Nyájassá, kellemessé tette arczát, hangját, moz-

dulatait, a lehető legnagyobb tisztelettel és reverenciával hajtotta meg magát Ivuly előtt.

— Azt hiszem elég foglaló és elég bizonyíték arról, hogy jó barátja vagyok, ha elnézem mindazt, a mi itt történt. A berekútiaknak minden vétségöket elhallga-

tom, büntetésöket az ön kedvéért elengedem. Nem kívánom senki megfenyítését.

És mosolygott nyájasan.

Ivuly is szelidült a kis ember finom előzékenysége által, azt mondta neki:

— No domine, a mint látom, ön nem annyira nagy gazember, mint nagy bolond és nagy mester.

Kukumusz bólított fejével.

— Hej! nagyon okosnak fog még egykor tartani.

S miután a plájások senkit se kaptak közre, most következett azután a hálálkodások ideje és pedig milyen háládatlanul. A falu jámbor népe, nem is annak a prüszkölő kis németnek, hanem Ivulynak mondta el forró köszönetét.

Kökény uram meg is kérdezte:

— Hát a váltság mi lesz, mit fizetünk, nemzeti uram?

— Ezuttal semmit, — felelt Ivuly.

A kis Kukumusz is tiltakozott.

Kökény uram arca még mosolygóbb lett s mozdított is egyet a süvegén.

— Hála istennek, ez jól ütött ki. Ez mégis jobb. A másik sohasem ment el egy zacskó poltura nélkül. Sőt elvitt ráadásban egy kosár tojást is, pedig nem volt felényi ekkora orra se, mint ennek.

De senki sem volt oly boldog, senki sem mosolygott oly nagyon, oly szépen, mint Marczelka. Majdnem telhetetlen volt a kézcsokolásban, pillantásai lángolva villogtak Ivuly arcába. Csak a vak nem láthatta, mit, mit nem beszéltek a szemei.

Hogy nemcsak szívét, mindenét oda dobná lábaihoz, de életét is áldozná érette, a halálba menne vele.

De Ivuly is boldog volt nagyon. Ő neki is égett a

szíve, az arcza, a szemei — az örömtől, és mert látta, hogy itt mindenkinek milyen boldogságot okoz.

És Kukumusz ne látott volna, a ki látni, tudni szckott mindent, már az első pillantásban. Kinek ez a mesterségéhez tartozik.

Örült, mosolygott ő is. Csakugyan jó orra volt, csakugyan megtalálta embereit, a terrenumot, a talajt terveinek, melyen azokat biztos alapon megindíthassa.

Ha nem kellett Ivuly szívének az a másik érzés, ha nem volt alkalmas arra, hogy egy égő szenvedély elbódítsa és uralkodjék felette, ime itt van a másik, mely parancsolni fog neki. A gyermekek szerelme, a tiszta szerelem. Az ábránd, a sóhaj, az epedés, melynek mélysége, varázsa sokkal hatalmasabb, mely nem tűr meg magán legkisebb érintést, mint a harmatcsepp a virágon, a hamv a gyümölcsön.

Csendes, nyugodt ez, de sokkal hatalmasabb, parancsolóbb a szenvedélynél.

Nem a szenvedélyben, de ez az, a miben meg lehet halni.

Én Istenem, a nagy világ, a nagy Bécs, nem ösmeri már ezt.

Valóban elpirulnak, ha csak egymásra néznek.

Mi lenne, ha egymás kezét megfognák. Megölelnék egymást.

Elolvadnának, meghalnának a szerelem miatt, a boldogságtól, mielőtt megcsókolnák egymást.

Ez az, mikor két szív, két lélek egész véletlenül megtalálta egymást.

De éppen így van ez legjobban.

Van a szegény jobbágnak egy régi szokása, egy ős szokás, abból a régi, régi időkből, mikor semmije sem volt már neki, mikor már sem teste, sem lelke nem volt övé, ha vele valami kegyességet tett a földesúr, termésének, vagyonának legszebb részét válogatta ki, oda vitte, oda rakta megtisztelő ajándécul a földesúr lábaihoz, élőt, élettelen, pántlikás bárányt, kertjének legszebb gyümölcsét, piros almát, mosolygó aranyfürtű szőlőket, gyöngykövér kék szilvákat, melyeken, mint a lehellet, még a harmatos hamvuk is rajta van.

Oda adta, a mi legszebbje, legkedvesebbje, legbecesebbje volt, a földesúrnak merő hűségéből, háládatosságából.

És a falu legszebb, ártatlan leányai viszik hozzá ezen ajándékokat, hófehér ruhában és hófehér koszorúval fejükön.

S a leányok talán boldogtalanok is lennének, ha a földesúr meg sem csippentené orcájukat. És ott marasztja őket a lakomára, melyet együtt költ el az ajándékhozóval. És annak a koszorúját veszi le fejről, a melyik legjobban tetszik.

Ivulynak is elhozták az ajándékokat a berekúti koszorús leányok.

S mikor aztán elmenő félben voltak, megfogta Ivuly a legszebbnek a kezét. Ki lett volna az más, mint Marczelka és hosszasan nézett a szemébe.

A többiek elmentek mind . . . Nem illik, nem tisztesség az, leskelődni.

S a német mégis leskelődött.

És Ivuly nézett folyvást, folyvást, hosszasan annak a lánynak a szemébe.

És egyszer csak a leány lesütötte szemeit.

Arcza lángra gyúlt, keble hullámozva emelkedett, a keze reszketett Ivuly kezében.

És Ivuly nem vette le a koszorút fejéről. — egy rózsabimbó volt a fehér csipkés kendőn kebelén, még csak azt sem vette le.

Megsimogatta és azután megcsókolta szeliden a homlokát, mint a hogy csókolja az apa, a testvér, gyorsan, futva, alig érintve, mint a szellő, a mely csak elillan, nem pedig hosszasan.

A leány felemelte szemeit és egy gyenge szelíd kis könnyecsepp rezgett le pilláiról.

No már erre Kukumusznak egy óriást kaczagott az ablak alatt.

Azután egy karikagyűrűt húzott le Ivuly kisújjáról s a leány újjára húzta.

— Tudod, mit jelent ez?

— Nem, — suttogta Marczelka szemérmesen.

Megsimogatta arcát.

— Azt, hogy el vagy jegyezve nekem, hogy nem leszel soha senkié, csupán az enyém.

Térdeire rogyott, megcsókolta a kezét.

Ah! ennél nagyobb tisztesség még nem ért egy parasztleányt. Kukumusznak kedve lett volna elkiáltani magát.

— De már így meg éppen a legjobban van.

Széjjelnézett.

Megakadt a szeme két sötét bogár szemén, mely élesen, szúrva nézett reá.

— Hm! Hát itt minden fehérszemély ilyen szép! Sátán módra kaczagott.

— Furcsa! Hátha itt még nekem is kalandom akadna.

— Kicsoda ez a szép asszony?

— A Gudulyáné? — Özvegy asszony!

— Hm! Még hozzá özvegyasszony!

S Marczelka kijött a házból, lejött a folyosó deszkalépcsőire, fönhordott fővel, büszkén.

A fényes holdvilág is láthatta, hogy a koszorú ott van a fején, egyetlen egy levélkéje sem volt megsértve.

Alig hogy elment, a kapu mellől előjött egy alak nagy bottal s megrázta, a ki ott feküdt az ajtóban, feketete gubájában karikába húzódva, mint házörző komondorkutya . . .

— Hallod-e te oláh!?

Az fölrezzent . . . fölkelt, de szembe is állt vele.

— Mi bajod velem? Nem vagyok én oláh!

Bodor Pista csak hetykén vette fel újra a szót:

— Te tudod, hogy hol lakik az a Hasszán harambasa?

Marczi mérgesen, komoran nézett reá.

— Mi közöd hozzá és mi bajod velem?

Bodor Pista fölkaczagott.

— Hahaha! Az, hogy ha velem akarsz tartani

pajtás most már eladhatjuk ezt a leányt a Hasszának a törökök számára s megosztozhatunk az árán.

Marci megkapta az inget a Pista mellén mérge-
sen s megrázta emberül.

— Hallod-e, ne mondj nekem többet ilyeneket, ha
az életed kedves.

És azután lefeküdt ismét oda a kisajtó küszöbére
es ismét összehúzta magát, akár egy hűséges komondor-
kutya.

— No kutya, ezt te is megbánod valaha!

IX.

A DONGÁCSI TÓ TÜNDÉREI.

CSAK a bíró uram, Kökény uram fel ne ment volna a nemzetes úrral Pribojszára, a nagyasszonyhoz, a falu megváltása, a határ megvétele végett, ha itthon volna, legalább meg tudná mondani, mi az, a mi itt történik.

Hiába fogadkozott az a kis púpos ember, vagy tán éppen azért fogadkozott, hogy túljárjon az eszükön.

Mert egy darab idő óta különös, mindig különösebb dolgok történnek a vidéken.

A hegyek tetején magas póznákat kötnek a fákra. A Berekszó alján, végig a patak mentén, különös furesza nemzetség tipeg-tópog, — strimpfliben, pár fapapucsban, hátán a dereka, derekán az ülőkéje a ruházatának. Sem bajúsza, sem szakálla nincsen.

Azt mondják, hogy ezt az új nemzetet telepítik ide

le Magyarországra. Biz ez nem valami szép nemzet. — Annak adják a magyarok földjét. Biz azt se nagyon jól teszik . . . Volna még itt sok szegény ember, a kinek juthatna belőle.

No de ez még hagyján, hanem a mi egy darab idő óta történik, az a cifra. Attól áll meg az ember esze.

Úgy bizony. Berekháton és vidékén egy darab idő óta csodálatos dolgok történnek.

A berekútiak beszélni kezdik, hogy akár csak a régi mesés világban, a szomszédos völgyben, azon a nagy csúcsos hegyen, a Püspöksüvegén túl, mely a Karánsebes feől mered ki a többi közül, a Vale Mundrában, abban a szép árnyas völgyben, hova a napsugár csak a lombokon átszűrődve hatol be, — tündérek laknak.

Nemcsak olyan tündérek, melyek mikor elalszik valamely szép leány az erdőben, odahajolnak föléje, virágkoszorút kötnek fejére, mellére, megölelik és megcsókolják; nemcsak olyan tündérek, akik pajkosan elhajtják a pásztor juhait, fel egészen az Abarágig; le a völgybe a dongácsi forrásig, melyet minden madár, még a bogár, légy is elkerül s a juhok inkább szomjan elvesznének mellette, mintsem innának belőle, hanem valóságos látható, emberi testű tündérek, akár pedig boszorkányok.

Itt laknak a berekben.

A Pondar Jancsi is látta, a Gudulyáné is látta; pedig a Gudulyáné az igaz, hogy már nem fiatal, helyre, szemes egy menyecske.

A Pondár Jancsi azt mondja, hogy az egész ruházatuk csak falomb és hosszú szőrű farkas és medvebőrök. Valósággal ilyen vademberek lehettek a régi vademberek. Az Ádám apánk, az Éva anyánk, meg a keresztelő szent János, a ki erdei méhek mézével élt az erdőben.

A Gudulyáné meg azt beszélte, hogy ő fényes, ragyogó pánczélöltözetben látta őket. A nő-tündér melle, lábaszárai valóságos aranypikkelyekkel voltak borítva. akár csak a hal; karjain, a kéz csuklóján meg a bokáján meg nagy aranykarika-pántok voltak. A fején hegyes aranysisak, fehér tollal. A férfitündér pedig ezüst pánczélban volt, sima fényes vért fedte a mellét, ezüstsisak a fejét. Széles, egyenes kard az oldalán, karján fényes, ragyogó kerek paizs. . . .

És így jártak, keltek, sétáltak az erdőben, mintha réges régi idők kísértetei lettek volna.

Semmiesetre sem jó lelkek.

Csak a jó ég tudná megmondani, miféle csoda, miféle szemfényvesztés, miféle rontás ez itt.

No de talán a Miraluce bárónő is meg tudná mondani, hogy mi csoda szemfényvesztés ez az egész.

A szép asszony, a gyönyörű Miraluce bárónő, azt kérdezte a rácz kapitánytól:

— Hát aztán van-e neked, a hova vigy engemet, valami várad egy magas bércz tetején, erdőkoszorúzta hegyek közt, felvonó híddal, zászlós tornyokkal? Vagy van-e legalább szép kastélyod, ékes, árnyékos kerttel, benne nagy üvegoldalú házakkal, melyekben a legpom-

pásabb délégövi virágok virítanak, citromfák, narancsligetek, hattyus tavak? . . . Mert én olyanokhoz vagyok ám szokva, pompás lakáshoz, kényelemhez s megkívánom, hogy minden óhajtasom teljesedjék és akkor nagyon foglak tudni szeretni; akkor aztán nagy, boldog szerelemben fogunk élni.

Strba János komoran, sötéten nézett, mint a hogy már szokása volt . . . a viláért el nem mosolyodott volna, még attól az édes nézéstől sem.

— Van egy hosszú, nádas alháram Nagy-Lakon, három szoba van benne, egy pallós és azután szűnyogháló is van az ablakon, meg a folyosón, a hol szoktunk aludni nyáron.

— Tyhű atyafi! hát én abban lakjam, míg a domíniumokat megszerezzenek?

Strba vállat vont.

— Hiszen azt mondtad, hogy csak a kezünket kell kinyújtani értök. Te oda fönn már mindent elrendeztél s csak azért jöttél ide, hogy embert szerezz magadnak, a kinek segítségével birtokba vedd.

— Azt mondtam és most is azt mondom. Hát nem utaztuk be együtt az egész tartományt, hát nem vezettem el veled magamat síkföldjén, hegyei, bércei, közé, legszebb tájaira? S mikor megállapodtunk, nem kérdeztem-e tőled: Nos, melyik vidék tetszett neked legjobban? Válaszd ki magadnak azokat a határokat, melyek legjobban tetszenek. Azok legyenek a mieink.

— No hát én kiválasztottam azt a szép, nagy síkságot ott a Maros és Aranka mentén, a hova az árvíz

még el nem szokott jutni, a hol aranykalász terem . . . kiválasztottam azokat a régi, elhagyott római bányákat, melyekben ezüst — s ki tudja, — arany is terem.

— Hát azt a gyönyörű szép hegysort, azzal a szép regényes völgygyel, melyben — emlékszel-e — a hegyoldalon, egy árnyas berek rejtekében az a gyönyörű kis tavacska van, melyben csak félig merül el az ember, a ki benne fürdik, mint egy tündér lebeg a felszínén, kis patak csörgedezve ömlik a medenczébe, melynek még lépcsői is megvannak, s körötte azok a regényes omladékok, bizonyosan régi római építmények maradványai. Az iszalag és vadszőlő befutják indáikkal a gyönyörű oszlopokat és csarnokfalakat, a beomlott fedelek helyébe szebb, üdébb sátort vonnak. Fentebb erdei bikkek susognak. Egész közelben egy üde berek övezi körül.

A természet soha, de soha szebb édent nem alkotott a szerelemnek.

És Strba János még a bájos, gyönyörű emlékekre sem mosolygott.

Pedig a szép asszony a vállára tette a karját, oda hajtá fürtös gömbölyű fejét, harmatarczát arcza mellé és fecsegte tovább szerelmesen, ábrándosan.

— Ah! . . . Gyönyörű hely az! . . . Tudod-e, hogy én haragszom, a mért nem választottad ki ezt a helyet?

Majd felkapta fejét, egészen neki hevült és rajongva kiáltott fel.

— Ah! Miért nem éltem akkor, az isteni regék és szerelem ama szép korában, mikor a szent berkeket a

szerelem dalai és zenéje töltötte be; a forrásokat, erdőket nyμφák lakták, a tündérek, a kik egymás boldogságáért élve, napjaikat enyelgő játékok között élték le... Tudod-e, hogy ha enyém lenne az a hely, ha én ott laknám: visszavarázsolnám magamnak azt a klasszikus kort... Ah, mint színésznő, sokszor álmodtam magamnak ezt a szabad, független, boldog, regényes életet:

És aztán felkaczagott bolondúl.

— Mythologiai játékokat rendeznék ott, szebben, érdekesebben, mint a színpadon. Te felöltöznél Caesárnak. Én Cleopatrának. — Ha Mars lennél, én lennék a vadászó Diána

És aztán kezdte simogatni a marczona embert kis fehér kezeivel, enyelgett vele.

— Ha te a haragos Pán lennél... hát azt tudod-e, hogy én meg mi lennék?... Az erdők leánya.

És a szemébe nevetett, de az még sem mosolygott vissza.

A szép asszony mérgesen rivalt reá.

— Tudod-e, hogy borzasztó ember vagy?... Alig érdemled, hogy úgy szeresselek...

Strba János komoran felelt.

— Gondolkozom.

A szép asszony most már lábával dobbantott, mint egy akaratos gyermek.

— De hát miért nem szereted azt a helyet úgy, mint én?

Strba János még komorabban válaszolt.

— Hallottad valaha hírét a Hasszán harambasának?

— Hallottam. Az egy regényes zsvány-kapitány, kire az akasztófa vár, kinek üldözésére a plájások vannak kiküldve s évek óta nem bírják elfogni. Hol eltűnik, hol előkerül s meg-megrabol egy-egy falut . . . De azért tetszik nekem, mert regényes egy ficzkó hírében áll, mert a faluból rendszeren mindég egyuttal a legszebb leányt is elviszi.

Míg a szép nő beszélt, Strba János szomorúan le-sütve tartotta a fejét. Vontatva adta a további magyarázatot.

— Hát ennek a Hasszán harambasának a kedvencz tanyája ez a hely. — Itt vannak a hegyekben rejtelkedői, barlangjai, titkos folyosókkal, lépcsőkkel. Ha valahol már nagyon a nyomán vannak, akkor rendszeren ide oson, itt tűnik el ismét s nem láthatni hónapokig.

A szép asszony rákönyökölt Strba János térdeire s úgy nézett komor szemébe . . .

— Tudod-e, hogy ez nekem mindig, mindig érdekesebbé válik. — Foglaljuk el hát mi is azokat a helyeket. Űssük fel mi is ottan otthonunkat. Alakítsunk át magunknak egy romot palotává. És éljünk ottan boldogul szerelmünknek — s még terveinkkel is egyez. El leszünk rejtőzve a világ elől, onnan intézzük, mozgatjuk terveink szövevényeit, a hol senki sem gyanítja; a hatalom karja nem ér oda; a föld népe meg a mily messze meglát, oly messze elkerül attól a csodálatos tündér-látszattól, melylyel magamat körülvetetni tudnám.

És erre kaczagott, tapsolt . . .

Strba János a fejét csóválta . . .

— Nem lehet . . .

— Miért?

— Miért? Mert Strba János és Hasszán nem lehetnek együtt egy fedél alatt. Egyiküknek meg kell szünni, létezni.

A szép asszony majdnem szánalommal kérdezé:

— Hát olyan nagyon gyűlölöd szegényt?

— Nem én! — Hanem mondok én neked annál egy jobbat.

— Beszélj . . .

Strba János nagyon szomorúan folytatta:

— Szeretnék kegyelmet Hasszán harámbasának, kegyelem-levelet, melylyel meg legyen bocsátva minden bűne . . . Akkor aztán én ezért a levélért megszerzem tőle azt a helyet . . .

A szép asszony kezet adott rá . . .

— Meglesz holnap . . .

És erre aztán derülni kezdett egy kissé Strba János arcza . . .

A szép asszony kedveskedve szólt hozzá:

— És örülsz te ennek?

— Örülök, hogy Hasszán előjöhet rejtekéből, mert így Hasszánnak nagyon keserű a sorsa, sok vér szárad a kezén. Mindenkinek meg kell halnia, a ki felösmeri, nehogy elárulja.

A szép asszony merőn a szemébe nézett.

— S te ösmered?

— Ösmerem.

— S nem árulod el?

Strba János a fejét csóválta bánatosan s lesütötte a földre tekintetét.

A szép asszony megfogta és megrázta mind a két kezét.

— Nohát én is ösmerem s én sem árulom el . . .

Azután átkarolta nyakát csábítólag . . .

— Hanem hallod-e? Tanulj a Hasszántól gavalériát s ha egy nő mondja, hogy ez meg ez tetszik neki, azt azután, ha az ég, föld összeszakad is, meg kell szerezni. — A nélkül kedvem sincs a többihez sem. A nélkül nem ér minden dominiumunk semmit.

— Te csak beszélsz, de még mindig nem látjuk azokat a dominiumokat.

— Hohó; a mint mondtam, még azokért fáradni és meg is kell szolgálni előbb, hanem annál bizonyosabb sincs, hogy meg fogjuk kapni.

— No hát mikor kezdünk már hozzá? — kérdi Strba türelmetlenül

— **Mal**

— Hogy hogy?

Ezzel odaszökkent szekrényéhez és egy egész díszmagyar ruhát, szép piros bársony mentét, egy szép kék attilát és nadrágot vett ki onnan, mind, mind gazdagon megaranyozva.

A természetes férfi mosolygott ezen a parányiságon.

— Hát ez mi? Hisz ez picziny nekem?

— Nem is a tied, hanem az enyém.

Strba János még jobban mosolygott . . .

— Hogy is hívják csak? . . . Mythologiai játékokat akarsz játszani!

— Jobbat annál . . . Tudod-e, ki leszek én abban a ruhában? . . .

— Biz én nem tudom. Talán csak nem az öreg Rákóczi?

— Nem bizony; még csak a fiatal sem, mert az is bajúszos már, hanem leszek a fiatal Bercsényi, — a kit itt az országban nem ösmer senki . . .

— Jó, jó . . . De hát én mind ebből nem értek még semmit.

— Hát azt már csak tudod, hogy megindítjuk a felkelést, a kurucvilágot.

— Azt tudom. Hogyne tudnám. A hogy mondtad, tanítottál, úgy lesz. Együtt indítjuk meg, a magyarok és a rácok. A rácokat vezetjük mi. Én meg a Péro . . . A magyarokat pedig a Matula és az ő parasztjai.

A szép asszony mellére tette kezét.

— Az én nevemben, ifju Bercsényi László nevében Ivuly László.

Strba János türelmetlenül dörzsölte a halántékait.

— Lásd, még ezekből sem tudok semmit. Beszélj el az egész tervet . . . A részleteket . . .

— No jól van, hát elmondom neked az egészet. — A terv ugyan ezen füzetkében meg van írva a legapróbáig, el van látva a beveendő s elfoglalandó várak szükséges rajzaival. A tervezésbe vett sáncz-táborok helyeinek megnevezésével, kimérésével. Meg vannak nevezve

a községek, városok, honnan a fölkelő sereg össze fog állani; — elolvashatod. Megtanulhatod. Mint vezérnek tudni kell azt szóról-szóra . . . Hanem azért mindent elmondok neked szóval is.

Strba János most kezdett igazán élénkülni, elemébe jönni.

— Hallgatlak figyelemmel.

— Pompásan kiszámított tervek! Lehetetlen, hogy csak egy része rosszul üssön ki . . . Kiebben készítette egy kibujdosott rácz, a ki Rákóczival tartott. Az adta ezt a tervet nekünk.

— De hát kezdj bele már, a jó ég áldjon meg.

— Tehát legelőbb is egy titkos, központi vezetőtanácsunk van. Azt, hogy ha véletlenül felfedeznének is valamit, soha sem fogják kitudni. Mert azokat színről-színre még a vezetők sem ismerik. Mi vagyunk az az igazgató tanács. Én és társaim. S te is csak engem ömersz közülök. Azután következnek a vezetők. Először a ráczok: Péro, te és Sevicz; — kiket a patriárka vallásárulása hajt bele az összeesküvésbe . . . Ti össze fogjátok gyűjteni magatok körül a nacionális miliciát Pécskáról, Csanátról, Nagy-Lakról, egy szóval mind, a Maros és Tisza mellékéről valamennyit.

A birodalmi hadsereg Olaszországban és a Rajnánál lesz elfoglalva. A jövő tél teljesen elég lesz az elkészülésre. A Maros és Temes melléki gyalog, úgy a szélbeli lovas milícia tisztjei már mind el vannak készítve. — Péro és Zákó már a belgrádi eset óta folyvást tanítják őket s biztatják, hogy csak az alkalmat kell be-

várni, hogy a magyarokkal együtt lehessen a támadást megkezdeni . . .

A magyar nép már irtóztatóan megúnta az óriási terhet, melyet a hadviselés roppant költségei zúdítottak a nyakába. — A boszantások, nyúzások, melyekkel a behajtások járnak; a vallási háborgatások; az egyéni szabadság sérelmei, melyek soha nem orvosoltatnak, a testi büntetések folytonos, lealacsonyító, gúnyos, hetvenkedő gyakorlása annyira elkészerítik ezt a szegény népet, hogy a legelső tűzbe bele rohan, melybe bele biztatjuk.

Matula Pál és Filiusz uraimék, törökországi bujdosók, ha . . . nem indulóban vannak; te találkozni fogsz velök a határszélen, oda fognak gyülekezni az alföldi magyar városokból, falvakból a küldöttek, sertés-vásárlás czíme alatt, a míg a sertésekre alkuszna Numaszterly urammal, ti bemutatjátok nekik a fiatal Tökölyt, a fiatal Bercsényit és megesküdtetitek kegyetlen, pogány esküvel a fölkelésre.

Matula Pál, Sebestyén János, a szentandrászi bíró Vértesi, Nyulasi Mihály Szabadkáról a télen eljárják a vármegyéket. Hogyne járnak, mikor szent esküvel van nekik lelkökre kötve, hogy a mit tesznek, azt Rákóczi parancsából teszik, Rákóczi beleegyezését bírják; s hogyne hinne nekik a nép, hogyne követné őket lelkesedéssel a szent zászlók alatt. — Aradról, Zarándból, Békéből, Biharból, Szolnokból, Hevesből, Bácsból, Bodrogból, Soltból, Pestből a legtávolabbról is, ezrek és ezrek jönnek mindenünnen; — kivált mikor az egész télen csak azt mesélik egymásnak: kurucz-támadás lesz

a tavaszon, olvadjon csak el a hó, a legelső ibolyával a szabadság búvik ki a földből, — eljön Rákóczi fényes hadsereggel a népet felszabadítani. A török szultán nagy hadseregét hozza be, mely alatt meghajlik a föld.

A tavasszal tehát már korán, áprilisban, elővéve a rejtett fegyvereket, tünekezni kezdenek a falukból az emberek, táborba gyűlnek s elfoglalják a gyulai és szolnoki várat.

Minden el van készítve. Az aradi várban hívünk van, Tököly Ránkó, a várkommendást fogságba tétetik, a vár fel lesz adva. És ugyancsak ez, meg ugyanúgy történik Temesvárral. — Ez mind le van itt írva részletesen a tervbe. Minden napon minek kell megtörténni.

Ez oly hirtelen fog megtörténni, mint az álom. Csak akkor fognak a katonai parancsnokságok fölébredni, mikor már mind a négy vár a kezünkben lesz.

Ekkor úgy áll a helyzet. Te és Péro bevonultok az aradi várba, s ti parancsoltok ottan. — Sevicz és Zákó beülnek Temesvárba. A magyar hadsereg Gyulát és Szolnokot tartja elfoglalva és végtére egy 10,000 főnyi hadsereget alkotva régi harczviselt emberekből, táborba száll Zeréndnél. Rákóczi átjön a törökkel a Dunán, küldöttség megy elébe, hogy ime a fölkelt nép várja, hogy álljon az éltre. A nemeség, mely eddig nem is mutatja magát, hogy gyanússá ne legyen, összegyülekezik a Dézna vidékén Ivuly László vezérlete alatt, ott várja, hogy meghívják őket a zeréndi táborba.

Strba János bámult, de a fejét csóválta.

— Furcsa ez a te beszéded, úgy elmondod, mintha

csak az írásból olvasnád, nem akadsz meg a papiroson, de nem akadsz meg a tervben sem, mintha csak katona sem lenne a világon, a ki ellenünk állana, mintha harc s csaták nem is lennének.

A szép asszony nevetett.

— Hisz elbeszéltem már, hogy Olaszországban és a Rajnánál lesznek a katonák. Arra várunk talán mi is, a szultán is.

Strba János folyvást kötekedett.

— De a várakban marad katonaság, Szolnokon is, Aradon is, Temesváron is, Gyulán is.

A szép nő a fejét csóválta.

— Igazán vasfejű vagy; — hát nem vetted ki már a szavaimból, hogy mind egyetértenek velünk, a katonaság is, a várkommendánsok is.

Strba János rá mormogta.

— Ugy? Hát aztán? Mi lesz tovább? Ott hagytad el, mikor a nemességet meghívják az aradi várba, mint a tábor főhadiszállására.

A bárónő mosolyogva vállat vont.

— Tudja az ég azután mit fognak határozni.

Strba János nagyokat bólintgatott a fejével.

— Jó, jó, lelkecském, de én mindezekből csak azt nem értem, hogy miként fogunk mi ebből azokhoz a dominiumokhoz jutni.

A szép asszony az egyik kezével megsimogatta a mogorva ember homlokát, a másik kezével befogta ajkait.

— Csitt te! Ne kérdezz annyit! Azt majd, mikor

minden készen lesz, legutoljára fogom neked megmondani, hogy addig senki ne tudja, csak én.

Ezután hirtelen vidorabb hangon más tárgyra vitte a beszédet:

— No most már tehát gyorsan, láss utána, hogy beköltözhessünk Hasszán földalatti palotáiba, melyekről ugyan gyanítom, hogy nem egyebek elhagyott bányáknál, egy régi római város romladékáival.

— Meglesz!

A bárónő tapsolt, tánczolt, kaczagott örömeiben . . . egészen neki volt bolondulva, szilajodva . . .

— Semmit sem kívántam életemben jobban, mint ilyen pompás, regényes vidéken lakni és ilyen regényes, bizarr életet élni.

És ime, most már el van árulva a Valle Mundra-i völgynek a titka, — most már tudni lehet, hogy kik voltak azok a tündérek, a kiket Pandár Jancsi és Gudulyáné látott s a kikről nem győztek egyszer, másszor, mindig-mindig csodálatosabb dolgokat regélni.

Mert Gudulyáné különben hamis asszony is volt, hajdanta szép is lehetett s minthogy a szépsége megfogyatkozott, örömet pótolta azt hamissága nagyobbdásával és azzal, hogy a fiatalabbakkal tartott és azok szépségében, kalandjaiban gyönyörködött. Az ilyenekből szoktak a falukban azután a kuruzsoló asszonyok, javasasszonyok nevedezni, ha azt a kort elérték, hogy minden szégyenkezés és sajnálkozás nélkül beállhatnak a czéhbe.

Nem is volt aztán titok, nem is volt aztán viszony

a faluban, a nélkül, hogy abba Gudulyáné bele nem ártotta volna magát.

Aminthogy tudnia kellett, hogy mi történik a falu határán túl száz mérföldre is, úgy neki kellett legelőször is legjobban megösmerkednie minden jövevényvel, a ki a faluba érkezett.

Bujdosó Marczit ugyan nem bírta sötét szemeivel, a pokol e szentjánosbogaraival meghódítani, de Kukumuszszal bizony észre tudta magát vétetni azonnal.

Hogyne! Hiszen a rossz és rossz azonnal felfedezik egymást és a mily hamar megösmerik, éppen olyan hamar megértik egymást.

Mintha csak Kukumusz megérkezett volna ördögnek . . . s magához meghódította volna Gudulyánét boszorkánynak.

Az ilyenek azután egész szenvedélye van a csel-szövényekben, s a mások szerelme, kalandja egészen, kéjesen gyönyörködteti . . .

A tündérekről sem tudott hát senki annyit beszélni, mint Gudulyáné. — Senki sem esengett nagyobb vágygyal, nagyobb óhajtással látásuk után.

Nagyot nevetett és nagyot kaczagott a Marczel szemébe, a mint egyszer málnát szedegettek az erdőben.

— Te? Láttad-e már te a tündéreket?

Marczel a fejét csóválta . . . és elpirult.

— Te bolond, ne pirúlj el . . . hiszen nem éppen olyan félelmesek azok, — csak olyan Isten teremtsései, mint mi . . . Nem egyebek, nem mások, mint a marsinai és belosesty oláhasszonyok. a kik megunták a

Gludnát és a dongácsi kis tóba járnak fürdeni. Mert a dongácsi kis tó olyan fürdővíz, hogy abban nem ül el az ember, csak derékig s a ki megfürdik benne, az folyvást fiatalon marad; mint a hó, olyan fehér és mint a harmat, olyan gyenge a bőr a vizétől . . . Azt azután szereti a férfi.

És tette hozzá egy kis vártatva . . . számításból:

— No bizony, ha csak egyszer abban megfürdenél, téged is mindjárt jobban szeretnék.

Marczelka nem szólt, csak lesütötte a szemeit szemérmesen.

Gudulyáné azért, hogy Marczel nem felelt, csak folytatta:

— Azt gondolod, nem tudok mindent. Nem szeret az téged egészen.

Marczel ijedve nézett reá.

— Azt gondolod, nem látom, hogy egy darab idő óta oly nagyon szomorú vagy . . . Csak az ifjuságot szereti rajtad. Csak akkor kötöd magadhoz örökre, ha a vízben megfürdesz és örökké fiatal maradsz.

Marczel a fejét rázta.

— De az vagy . . . fogysz is nagyon . . . mert folyvást azon töröd a fejedet, hogy nem szeretnek, — azon epeszted magad.

És Marczelka azután gondolkozott azon, hogy igazán töri-e azon a fejét, hogy őt nem szeretik. Az igaz, meg sem ölelte. Megcsókolta. De hogy! És gondolkozott a tündéreken, hogy milyen boldogok azok! Azt mondják: azokat szeretik és azok szeretik egymást.

És aztán ismét gondolkozott másnap azon: Okos asszony-e a Gudulyáné? Jóakarója-e neki, hogy ilyeneket beszél?

És apránként maga sem vette észre, vágyott látni a dongácsi tavat, a melyben ha megfürdik a fiatal leány, ellenállhatlan csábítóvá, bájossá válik.

Míntha nem lett volna elég bájos és mintha a nélkül, hogy tudná, nem jobban szerették volna, mint bárkit ezen a világon.

És mint minden leányt, vonta hiúsága, a kíváncsiság és a szerelem.

A dongácsi tavacska vidéke gyöngyhely is.

Itt vannak a legszebb árnyas helyek, tarka virágokkal van a mező behímezve, árnyas, óriási bikkfák hajolnak le a szikláról a csörgedező kis patakra, mely megindul, mint a hegyből buzgó forrás s csörtetve rohan a sziklákon le egy kis kerek katlanvölgybe, hol a tündérek kövekkel körülsánczoltak neki egy medenczét, felfogták tónak; — s a partjait egészen körül mogyoró-és fagyalbokrok árnyalják. A hol a part egy kissé magasabb, paloták omladékai, szép márványfalak, czifrázatos oszlopok kandikálnak ki a zöld lombok mögül, melyek között a föld mélyibe, barlangokba lépcsők, titokzatos folyosók vezetnek . . .

Mind, mind olyanok, mintha réges-régen emberi kezek készítették volna.

Sőt magába a tóba is faragott lépcsőkön lehet lemenni.

Beh régen készülhetett az is, beh régen lehet elha-

gyott; mert zölddel borította be a moha, a hasadékokban pedig kemény levelű sziklarózsák ütöttek tanyát.

Míg másutt ezen az egész vidéken, a Tömösközön, a Szörényben kipusztultak minden dalos madarak s csak a ragadozó sasok s a négylábú fenevadak foglalták el maguknak az őserdők birodalmát: itt minden ágon a legszebb tollú énekes madárkák fütyörésztek és osonva lebbentek a vadszőlő és a borostyánlombok sűrűjébe, melyek egész lugasokat képeztek a gyönyörű berekben s mintha csak emberi kéz igazítgatná ágaikat, az omladékok között boltozatos utakat tüntettek föl.

Valóban olyan régi, mithikus, idilli berek volt a régi görög istenek korából, a hol Diána vadászott és a hova a kéjes, titkos árnyba a nymphák fürdeni jártak.

És itt, ezen boltíves lugasokban, ezen árnyas tavacska berkeiben laktak a tündérek.

Még mindig ott látta meg őket valaki, a kinek kedve és türelme volt meglesni őket.

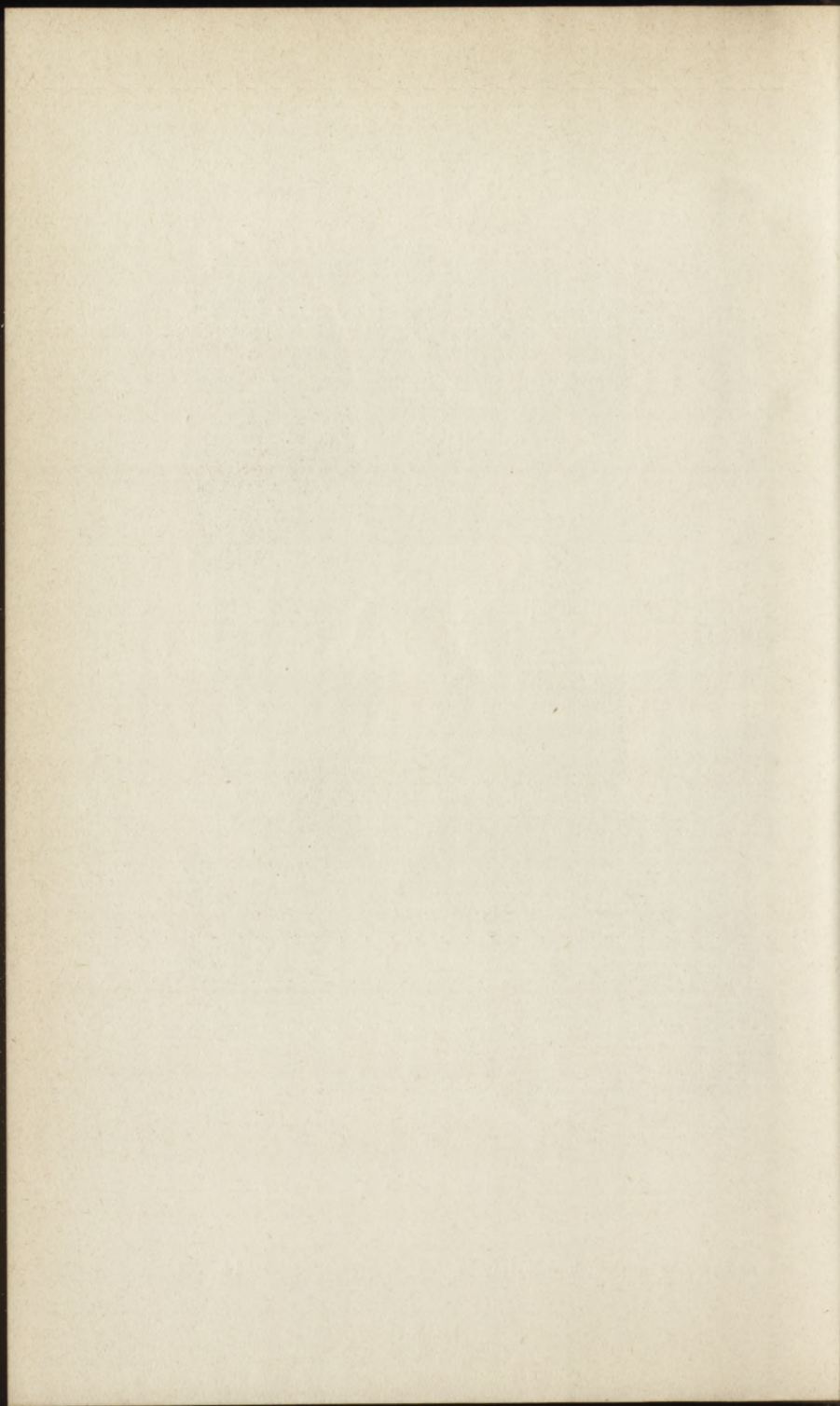
Hej Bodor Pista is itt látta meg őket Szent Iván éjszakája előtt való este, mikor a csengetyű-virágok megszoktak szólalni s a szentjánosbogárkák is, mint megannyi csillagok, fénylenek a bokrok tövében.

Azért járt Pista az erdőben, hogy oláhot találjon magának, a ki azt a titkot, a melyet keres, megmondja neki.

Mérgesen fenyegetőzött az öklével:

— Ha te nem mondtad meg, hogy hol lakik a Hasszán harámbasa, hát majd akad más, a ki megmondja.

És ime mind az oláhot, mind a Hasszán harám-basát egyszerre kiverte a fejéből az, a mit látott, midőn a forrás első csurgójához ért . . .

A tündér, a kiről beszéltek, ott állott a tavacska partján. Valóságos emberi formája volt, még pedig olyan szép formája, hogy elkáprázott a szeme tőle, beleszédült.

Egy nő-tündér volt.

Gyönyörű szép alakján nem volt más ruházat, mint egy koszoru az övén összetűzött cserlevelekből; virágokból, kék nefelejts és lilaszín csengetyűvirágokból volt egy más koszorú a fején. Szép szőke haja, mint egy ragyogó aranypalást borult vállaira, mely oly fehér volt, mint az alabástrom, a milyen fehér embertest még csak nem is lehet.

Övig merült csak a tavacska vizébe s a reá aggatott virágfüzerek együtt úsztak vele s ő játszott vígan a víz fodraival, mint a fürge halacska és nevetgélve adta át magát e kellemes, ártatlan élvezet örömeinek. Olyan volt, mint egy boldog gyermek.

Pista visszafojtotta a lélekzetét és úgy leste a hokrok lombjai mögé rejtőzve.

A tündér övig fenn lebegett a vízen, játszian kaczerkodott még egy darabig, azután egyszerre csak eltűnt.

És jött a másik tündér.

Méltóságosan lépegetett ki az oszlopok közül.

Ez férfi-tündér volt. Magas, délczeg. Erőteljes vállaira nagy medvebőr volt kötve ruházatul. Karjai,

lábszárai fedetlenek voltak. Különben szép barna, göndör körszakálla volt a tündérnek és sötét, keménynézésű szemei. Haja elől nagy bozontos üstökben meredt föl, oldalt és hátul pedig hosszú fekete göndör fürtökben borult le egész medvebőr-bundájáig. Valóságos vad ember volt . . . Vagy pedig olyan, mint egy oláh cigány vajda, csak hogy az arcza fehérebb volt, s tekintete hatalmasabb. Az is leszállt a vízbe csendesen.

Ugy, hogy Bodor Pistában, — bármily bátor legény volt is, elhalt a lélek, meghúzta magát, motszanni sem mert.

És egyszerre eltűnt ez a tündér is, eltűnt előle, akárcsak az a másik és akárcsak az álom . . .

Pandár Jancsi is így beszélte . . . az is így látta, az elől is így tűntek el; tehát még sem lehet álom.

Még csak nyomukat sem találta, még csak nem is sejtette, hová lettek. Szárnyok nőtt-e nekik és úgy repültek el, vagy pedig megnyílt a föld alattuk és ismét úgy bezáródott, hogy ugyan sem a sziklák, sem a virágos gyepek el nem árúlták a titkos helynek elrejtett bejáratát, a hova beosontak . . .

De azért nem tudott onnan mozdulni tovább, nem tudott eltávozni, csak bámult, csak várt még tovább . . . Annak a nőtündérnek a látása egészen megigézte . . .

És ime egyszerre egy egész vidor látvány tárult a szemei elé . . . A berekben víg oláh dal hangzott fel. Közbe-közbe egy-egy magyar nóta.

Szép, szebbnél-szebb oláhleányok és menyecskék váltak ki a sűrűből és telepedtek a tavacska gyepek part-

jaira, játszadoztak, enyelegtek, nevetkéreztek . . . fürdeni készültek valamennyien.

Már ezek nem dobták le valamennyi ruháikat, de bármennyire beosontak is a tó vizébe, egyetlen egy sem merült le derekánál mélyebben.

Bármilyen szépek voltak is, de ettől a jelenettől megborzadt a Pista a hajaszáláig és átfutotta a hideg... Más ember elmerült volna.

Ez nem volt előtte természetes.

És éppen Szent Iván napja volt . . . a tündérek napja . . .

Azután körbe fogódtak össze és úgy jártak egy-egy víg tánczot, nevetgélve, lubiczkolva s a végén a táncznak kihúzták karjaikat, hátraszegték fejöket és forogtak sebesen, szédítőn, mint az örvény . . .

És nevettek, pajkoskodtak szerfölött nagyon. — Az a nagy aranyhajú tündér — mert az is köztük volt, akárhonnán került elő — nevetett legjobban, pajkoskodott legjobban.

És aztán egyszerre felsikoltottak, szétfutottak, szerettek volna lejebb merülni a víz alá, de nem bírtak, az azonnal felveté őket.

Ugy rémlett nekik, mintha a bokrok aljában egy nagy fekete bozontos férfi-főt látott volna valamelyik.

De csak egy látta, hát nem volt igaz; tehát felkaczagtak valamennyien és aztán ismét fürdöttek, játszottak, mulattak tovább.

Egyszerre csak ismét a jéghideg futotta át ereit.

A mint forgásaikkal közelébe értek, hát kiket ismert fel a tündérek között . . . Csak elképedt . . .

No de már ez azután egészen különös, rendkívüli dolog . . . Hisz ezek valóban azok, valóban azok . . .

Kettőt ismert meg közöttük.

Ezek valóban a Gudulyáné és a Kökény Marczel.

Most már aztán erre csakugyan úgy megijedt, hogy kirázta a hideg.

Csak megcsóválta a fejét.

Ki hitte volna?

Hiszen ezek nem tündérek, hanem boszorkányok.

Az a fekete bizonyosan maga volt a sátán.

Csak szedte magát össze, hogy kotródjék onnan.

De azért nem szólt senkinek otthon, mert mégis nem jó ilyenről beszélni.

X.

A ROZSDÁS VITÉZEK.

ÁT Matula uraimék mit csináltak ezalatt nagy Belgrád városában, vagy a mint Filiusz öcsém uram még most is megátalkodottan nevezgetni szerette: Nándorfehérvárában.

Filiusz öcsém uram minden este kiállt a Dunaparra és elsóhajgatott édes hazája, a szép Magyarország felé, mely különben ott volt az orra előtt, nem is volt megtiltva bele haza menni. Csak az volt a baj, hogy se neki, se Matula urambátyámnak nem igen volt vagyonkájuk otthon; a hadjáratokban csak meglehetett élni valahogy, de most a békekességben azt se tudja a szegény ember, mihez fogjon. Ha kirántották a lába alól a földet, nem bír megállni rajta.

Hej, csak feltámadna megint, minél előbb, az a

kuruczvilág . . . Az volt minden esteli imádsága. Mert hogy egyszer feltámad, az mégis bizonyos.

Egy este aztán Matula uram sejtette vele, hogy rövid időn csakugyan lesz valami a dologból.

Este csak annyit mondott neki, hogy útra legyen készen. Reggelre aztán, a mennyire még öreg szőre, öreg bőre és öreg csontja engedte, ki volt kefélve az öreg Ráró.

Mert az öreg Ráró, daczára a tizenhat esztendei bujdosásnak, daczára a régen elmúlt harmincz egy-néhány esztendeinek, még mindig meg volt és bírta a farát, mintha csak róla szólt volna a nóta, hogy „jó ló volt a Ráró, jó ló is ellette, Áldja meg az Isten, a ki felnevelte.“

Az igaz, hogy nem a legjobb erőben volt, mert bizony sokszor kellett hol Matula, hol Filiusz uramat a szép Sumádiából, Szerbia ezős tölgyerdős, regényes részéből egész a Dunáig vagy a Szávaig a hátán czipelni, mikor Numaszterly uram által szállított nagy disznó-falkák hajtsárjai mellett summárkodtak.

Pedig nem bolondság egy öreg lónak olyan töretlen köves út, kivált Szerbiában, a hol a kolumbácsi legyek mellett még akkora bögölyök is vannak, mint a cserebogár.

Most is ilyenforma nagy sertésszállítás járásában volt Numaszterly uram. Legalább a dolga ilyennek viselte a színét.

Hol lányokkal, hol sertésekkel, a mint jött.

Amazzal ugyan már nagyon csinján kellett bánni,

mert sem Engelshoffer gubernátor, sem Hamilton excellencz commendánsok nem igen vették tréfára, hogy máshova hordják el a szép leányokat; mutatta a széles Duna partja . . . a hol bizony a fehértemplomi partok alatt, példás figyelmeztetésül, ki volt akasztva egy néhány oláh rabló-legény száradni . . .

No de azért lehet azt még most is okkal-móddal, csak olyan nagy nyilvánossággal nem, mint azelőtt, — addig pedig, míg alkalom akad, itt van a csak olyan jövedelmező sertés-szállítás.

Most meg ez alkalommal éppen nagy vállalkozás indul meg; Magyarországból legalább is negyven helyről jöttek Pancsova alá vásárosok s maguk a gazdagabb szerb emberek is eljöttek Pécskáról, Szegedről. Kikindáról.

Mentek, mendegéltek hát a falkák után békességes türelemmel.

A hova most Numaszterly vezette őket a kétszeresen széles Dunán, Pancsován jóval alól egy mértföldekre nyúló nagy sziget feküdt.

Az Osztrova szigete.

A mint az ereszkedőn alászállottak, belátszott végtől-végig, egyik végén gyönyörű szép ligeteivel, melyekből tornyocskák kandikáltak — és meztelen, kopár, fővényes síkjával a másikon, melyeket a sertések ezrei és ezrei leptek el.

A Duna kiöntött s a sziget a roppant beláthatlan végű tengervízben úgy elnyujtózkodott, mint egy lusta harcsa.

Hátuk mögött Vég-Szendró várának a napsugárban fürdő tornyain s karcsú minaretjein túl, vadregényes vidéket, tölgyes, fenyves erdők által árnyalt üde völgyeket hagytak, — szabad vadon földet, hol még az ember a szabad ég alatt együtt lakik az állatokkal. Maguk előtt persze várták a mívelt világot, a virító termékeny rónát, dús mezőket, mosolygó falucskákat.

És nem találtak egyebet, mint egy nagy, nagy, beláthatlan végű tengert.

No hiszen ez lesz éppen a lóhátoni utazáshoz alkalmas vidék.

Numaszterly megmagyarázta — no persze a maga módja szerint, hogy a német most a Bánátust regulázza, minden vizet, a torontáli nagy tavakat, mocsárokat, a Temest, a Bégát, a Berzavát, a Karast, mind, mind három csatornán egy helyre vezeti, egy nagy tengert csinál, hogy a török többet hadsereggel az országba be ne jöhessen. A vize a tengernek olyan csekély leend, hogy hajóval nem lehet rajta járni, gyalogos és lovas pedig nem mehet bele, mert lesüpped az ingoványaiban nyakig.

Azért is kell hát a szultánnak sietni a hadjárat-tal, mielőtt ez a tenger elkészült.

Nagyon szépen megértették a dolgot, csak ahhoz az egyhez még csak nem is sejdítettek, hogy mi az a Bánátus.

Bizonyosan vagy a Toronytáj, vagy a Temesköz . . .

Numaszterly felrántotta a vállát:

-- Mit tudom én. Tudom is én másként; mióta az eszemet tudom, én csak így hallottam nevezni.

— Furcsa; de hát ha se hajón, se gyalog, se lóháton nem lehet arra járni, akkor mink is hogy jutunk el szándékunkhoz?

— No nekünk lesz hagyva út. Ne féljeteK. Lesz hűséges vezetőtök, a kinek át foglak benneteket ajánlani.

— Szükséges is, mert én nem tudom itt a járást. Én békesvármegyei vagyok, csak egy útján voltam ennek a marosi alföldnek, Temesvártól Verseczig és a Dunáig, akkor is éjszaka és háborúval, csak égő, füstölő falvakat láttam, mikor a török retirált, azaz hol a török, hol a német, a melyiknek a lába alatt volt, a melyik hamarább kapta.

— Bizony van ott egy kis pusztulás . . . No van egy pár falu is, az is igaz, hanem bizony lakosság az nagyon gyéren van, kivált magyar . . . Van olyan, hogy öt ház a falu és három familia a népesség.

Matula higgadtan megnyugodott benne.

— Tudom! Se baj; majd megtelnek ismét azok a faluk. A lakosok az erdőbe menekülnek a háború elől, majd visszatérnek.

Numaszterly vakarta a fejét, más véleményen volt.

Filiusz is beleszólt a beszédbe:

— No én sem vagyok ismerős a vidékkel, mert én meg szepességi vagyok. Ugy szaladóban a Pápay Gáspár urammal szorultam a temesi várba, mikor az

Oláh Gerőt kerestük. Ugyan él-e még az az Oláh Gerő?
De elfujnám neki a nótáját a tárogatómon.

Matula dicsekedett.

— No majd meglátod, hogy az is él, az is feltámad. Te csak tartogasd azt a tárogatót készen . . .

— Azt hallom, hogy nagyon szép tartomány ez a Temesköz, folytatta Filiusz. Szép hegyes vidéke van és termékeny rónasága is.

— Van bizony és még hozzá gazdátlan földje is akármennyi.

— Pedig a magyarok mellett még oláhok is jócskán laknak ott úgy-e? — kérdezte Filiusz kíváncsian.

— No meg egy kevéske rácok és görögök is vannak most már itt-amott, — felelt egy kis csípős gúnnyal Numaszterly.

Matula kiterjesztette a két karját az ég felé:

— Beh dicső lesz ezeket a lakatlan vidékeket újra lakottakká tenni, azokat a gazdátlan földeket azok között a nagy magyar városok lakói között felosztani. Olyan nagy magyar városok, mint Tur, Bánhalma, Fegyvernek, Szolnok, Vásárhely, Halas, Kecskemét, Szentes, Kőrös, Czegléd, Szenttornya, Szeged és Makó egy-egy rajt bocsáthatnak ki magukból, hát még a faluk. A Temesközben a magyarok százezreit, mert csak vannak vagy két-háromszázezen, tíz esztendő alatt ismét ugyanannyival meg fogják szaporítani az új le szállások . . . Óh hogy várják már, tudom, azt az ígéret földét a népek, kiknek túlszaporodásuk miatt már

úgy fogy a föld, hogy a határ felét se hagyhatják meg legelőnek.

Filiusz bátorkodott megjegyzést tenni.

— De talán nem is olyan könnyen fog menni az az új beszállásolás, a földesurak se eresztik el a munkás jobbagyokat szívesen és vajjon itt is a földesurak nem inkább pusztának hagyják-e a desertákat?

— Ho, ho, hó! De majd akkor mi is parancsolunk ám. A törvény megóvja, megszabja, hány sessiót tartoznak kiadni mindenik határban. A conscriptiókban fel van írva, melyiknek mennyi a portája. Azt gondolják azok a jó urak, hogy mi nem értünk ehhez. Én is tudok ám valamit!

— Jó, jó! De a déli részeknek minden irománya elégett. Csanádon is a káptalannak, Temesváron is, Karánsebesen is. Azt se tudják, melyik falu kié . . . Némelyiknek van három gazdája, némelyiknek egy sem.

Matula fület mutatott neki:

— Nem igaz, én biztosan tudom, hogy a karánsebesi iratok megvannak még. Neked sem, legjobb barátomnak sem mondtam s nem mondom meg addig, míg a vármegyék reorganizálására nem kerül a sor. Csakhogy azokban az írásokban van az megírva, azokból meg lehet tudni, melyik vármegyében melyik hűségek fekszenek, melyik hűségnek mennyi a határa, melyik falunak ki a földesura. Egyszóval ezek az iratok a népnek új leszállásánál, a földek elosztásánál nem csak meg fogják a munkát könnyíteni, de nélkülözhet-

lenek és alapul szolgálандnak az egész benépesítés tervezetének elkészítésében.

S tette utána nyomatékosan, kevélyen:

— Majd én fogom ezt a nagy munkát elkészíteni, mint a hogy a népet, mint egy új Álmos, s visszaszerzett részekbe, az ígértföldre visszavezetem.

Sarkantyút adott a lovának, de az nem a farát, csak a farkát mozdította, csóválta meg csendesen.

— Nohát nem szép az én gondolatom, czélom, terveim?

Filiusz nagyon megbámulta Matula Pált.

Numaszterly uram savanyúan mosolygott.

— Csakhogy még ha azokkal a földesurakkal rendbe jöttél, még akkor is más is beleszól a dologba.

Matula a földajándékozás, osztozás és országrendezés lelkesülésében nagylelkűen megnyugtatta Numaszterlyt.

— Tudom jól, mit akarsz mondani, azt, hogy ezelőtt ötven esztendővel a ti fajtátokból is egy vén patriarcha behozott vagy 10—12.000 embert. — Ne féljetek. Meghagynak ott benneteket, a hol leszálltatok.

— Harminczkétezeret hozott be Csernovics. Azután meg Brankoviccsal is jöttek be, úgy hogy most már csak vagyunk valamennyien, ha többen nem, de 160—170.000-en bizonyosan.

Filiusz akart közbetrefálni:

— Azon a jó földön jól megszapordtatok hirtelenében.

Matula tovább nagylelkűsködött.

— Nem tesz semmit, akármennyien vagytok. Csak jók legyetek hozzánk, megférünk egymás mellett. Majd megosztzkodunk. Nektek is kiadunk annyit, a mennyi dukál.

— De vajjon jut-e azután . . .

— Már mitől ne jutna?

— Attól a sok . . . sok, se vége, se hossza német pereputtytól.

— Hisz azokat kiverjük az országból.

— Ki ám a katonát, de azzal a sok jámbor földönfutóval mit csinálunk, a ki ijastól, fiastól kerekedett föl annak a hallatára, hogy a sabauriai Eugen egy Kanaant fedezett föl és hódított meg a számukra, a hol kétszer aratnak egy esztendőben és minden búzaszáron két kalász terem s a rozs a második esztendőben tiszta búzává, a harmadikban riskásává változik.

— Én nem tudom, miféle népekről beszélsz te nekem itt össze-vissza.

— No lám, hát te még azt sem tudod, hogy mint a raj, mint a sáska, úgy özönlik ez a puruttya népség Torontálba, Temesbe. Az igaz, hogy ezüstje, aránya van neki, de ne gondold, hogy még csak bocskorja is volna, a mi van a legszegényebb rácznak is. Fapapucs van, aztán se bajúszta, se szakálla a gyalázatosnak és a hány, annyiféle fajta, hogy az egyik nem érti a másikat. Németországot akarnak ott csinálni, kiszorítani onnan bennünket is, titeket is.

Rátette a Matula kezére a kezét, éppen a kantár szíjára és aztán felhúzta nagy, bozontos, hegyes szem-

öldökét és éppen úgy kiterjesztette, mint a banka-madár a taréját.

— Látod, úgy-e, ideje, hogy gondolkozzunk? Fiatalabb lovat végy otthon.

— Vegyek. Fiatalabbat szerzek. Talán csak meg van még a Buga Jakab valahol, a kinek a nótája volt: Hej, ne búsulj kenyeres . . .

S azután a mint a Dunapart fáit eltakarták előtte az előbbi tájképet, dühösen felkiáltott:

— Tehát Németországot akarnak belőle csinálni. Akkor jobb is inkább, ha elborítja a tenger.

Az öreg Mitrusnak ez már tetszett nagyon. Így kell ni! Ez már jól van, — és aztán kapta magát, ő még dühösebben rázúdította, bele is kapott a karjába, majd lerántotta a lóról.

— Hát velünk, tudod-e, hallod-e, mit akarnak csinálni? — ordított és nekivörösödött az öreg Mitrus. — El akarják venni a hitünket . . . Ezt még a török sem tette velünk . . . Azt akarta az a patriárka, a kit megugrasztottunk, de akarják, csinálják még most is. Akkor inkább leszünk magyarok és megyünk a Rákóczihoz, a német ellen, a mi közös ellenségünk ellen harcolni. Ezzel nagyot fújt mérgében.

Matula most már még többet értett meg Numaszterly magaviseletéből, de azért folyvást kérdezőn nézett reá.

Az csak azt mondta:

— No de majd elmond neked mindent, hogy lesz, mint lesz, a Strba János.

— Kicsoda, te?

— A Dumitharanin.

— De már most még jobban nem tudom, hogy kicsoda.

Az öreg Mitrus vigyorgott.

— Ne tedd magad, hiszen régen tudod, miben sántikálunk.

— Hiszen sántikálunk, sántikálunk, — de azért még se tudom.

— No hát a ki már rácz és magyar ember is egyszerre, nektek is, nekünk is emberünk, ha úgy akarjuk, úgy is hívják, hogy dombegyházi Csorba János, akár pedig amúgy hívjuk. Akkor is csak az az ember. Érted-e?

— Értem.

— Az okos ember. Én csak egy szegény disznókupecz vagyok. Pénzem az igaz, van. Adok annak is, a kinek nincs. Neked is adok. Hanem aztán én nem tudok egyébhez és nincs is bízva reám több a Pérótól, mint az, hogy téged a Strbával és a többivel összehozalak, akkor, a mikor már minden készen van. Csorba János azután majd megmondja neked, hogy mit kell csinálnod.

A Dunaparton aztán ott várta a nagy falka sertés, egyik falka göndörebbs és kajlabbfülű a másiknál és visítva, a mint tuszkolták a hajcsárok a kompokba, dereglyékbe, oly irtózatosan, hogy Matula uram azonnal elfelejtett ráczul, magyarul kellett vele Numaszterlynek beszélni.

— Soh'se félj semmit, jó emberek ezek valamennyien.

S a legelsőre, ki egy szép, deli, szálas, barna legény volt, nem is a legpiszkosabb és mosdatlanabb közöttük — reá mutatott.

— Az ott a Strba János. Jer, majd megismertetek benneteket egymással. Álruhában van. Ő nagy úr! Csaknem olyan nagy, mint a Péro!

— Hát a Péro nagy?

— Hm, nagy-e? Az a fő.

Strba János csakugyan nagy urat mutatott, csak úgy félvállról, leereszkedőleg nyújtotta oda neki a kezét . . . Filiuszra meg rá sem nézett, annak kopottabb volt a ruhája és nagyon sovány volt a lova.

Azután folyvást csak oly kevély és szótalán maradt, se ráczul, se magyarul nem szólt többet.

No arra pedig hiába vár, hogy ő kérdezze.

Pedig azt mondta az öreg Mitrus, hogy ez a Strba János fog neki minden utasításokat megadni — s ime inkább pimaszságot, mint parancsolatot várhatni tőle.

Mikor a disznókat betelerték a kompokba, dereglyékbe, ők is beültek egy csónakba és áteveztek az Osztrova szigetére.

Mennél közelebb értek a ligethez, a határszélhez, annál jobban titkolóztak, suttogtak. Itt mégis akar lenni csakugyan valami.

De Strba János maga a csónakban sem lett beszédesebb.

Matula csodálkozott. A dolog boszantotta. Numaszterly oda sűgott neki:

— Nagyon vigyáznia kell. A fejével játszik. Nagy tisztséget visel az ármádiában. Most először lát beneteket. Hát nem tudja, kiben mi lakik.

A szigetnek nem a janovai csúcsán, hanem a kalugyer zárda fölött félmértfölddel, a hol legsűrűbb az erdő, ottan szállottak ki.

Itt azután szörnyű nagy meglepetés várt Matula Pál uramra: egy egész sereg magyar ember.

Numaszterly uram kedélyeskedő örömmel vigyorgott reá, mintha mondaná, hogy ő készítette ezt a meglepetést és sorba bemutatgatta őket neki.

— Ez Vértesi uram, a szentandrásí bíró. Ez Sebestyén János uram, ez Szilasi István uram, ez Rác János uram Túrról, ez Törő Pál uram, ez Bujdosó György uram, ez Bar János uram ugrai, ez Gunda János zsadányi uraimék. Még voltak ezenkívül számosan, a kiket Vértesi uram vezetett elő az Alföld minden részéből. Vásárhelyről, Szentesről, Halasról, Dévaványáról.

Ezek az uraimék mind, mind sertéseket jöttek vásárolni, de úgy, hogy egyszersmind színről-színre lássák azokat, a kik Rákóczitól jöttek. Matula uramat, Filiusz uramat, a régi híres kurucz vitézeket. Hogy tudja az ember magát mihez tartani.

Matula uramnak volt is derék gavallér bajúsza, de Filiusz uramnak nagyon vékony volt a lába szára.

Matula uram most már a magyarok látásától

egészen meg volt vigasztalódva. Bizalma most már óriássá erősödött. Ösmerős is akadt közöttük. Ott volt Barta István uram, régi időben a Bercsényi fegyverese. Kezet szorított vele. Jóban is maradtak. Elöljáróban mind őket, mind Filiuszt felfogadják nótáriusnak. Az egyiket ide, a másikat oda, a hol helye akad, de bizonyos, hogy lesz hely, valahol, addig csak járják be a vármegyéket és készítsék el előre a népeket: magyarokat és oláhokat. A ráczok majd maguk végezik a magukét.

Itt aztán Strba János is megszólalt végtére.

És pedig beszélt szép tiszta magyarsággal, mint a mily szépen beszélt ráczul, úgy, hogy nem tudta volna az ember, melyik az anyanyelve. Nagyon alkalmasan volt kiválasztva a két nemzetiség közbenjárójának.

Előbb beszélt a dombegyházi Csorba János magyarul, azután a Strba János Dumitharanin ráczul.

— Mivelhogy ebben a vásárban a Péro Szegedinác, nektek a Szegedi Péter, közöttünk a legfőbb és minden bajainkat ő fogja eligazítani, a czéduláitokat neki fogom átadni.

— No ezt már értjük.

És ottan Matula uram előtt átadták a czédulákat a Strba Jánosnak, a mely czédulák mindenikére fel volt írva, ki mennyi koczáat, mennyi ártányt vett meg a falunak és mit fog a falu fizetni a kívánandó időre — mert ezt be kell szedni — gyalogos és lovas numerosokban kirukkolva.

Matula uram erre azután még megint boldogabb

lett. Szinte tetszett már neki is az a ráczos titkolódzás. Jobb is az, mint magyarosan dobbal verebet fogni.

Strba János még nagyobb meglepetésről is gondoskodott.

Az erdőben felállított gyönyörű lombsátorban, a hol reájuk várakoztak a lakomára, az ifjú Bercsényi és Tököly elé vezette a magyar vendégeket.

De hogy az már valósággal, igazán a Bercsényi grófnak a fia volt, onnan volt bizonyos, hogy Barta István nagy lelkesülésében kezét is csókolt neki, pedig az már náluk szolgált és ösmerte apját, anyját.

No de ahhez a bizonyos Tököly úrfihoz, a ki magyarul sem tudott, némi kétsége támadt Matula uramnak. — Filiusz uram pedig tudott annyit már a régi időben Késmárkról, hogy deficziált az a familia.

Numaszterly szörnyedve támadt reá:

— Igaz, hogy nem gróf, igaz, hogy nem lutheránus, igaz, hogy nem magyar, meg az is igaz, hogy mind hitére, mind nemzetiségére nézve is rácz, hanem azért mégis valóságos, igazi Tököly.

Meglökte a könyökével.

— No tudd már, hogy . . .

Talán még ő is hitte.

A Rákóczi úrfiak is szívesen eljöttek volna, de majd ők csak kedves jó atyjokkal egyszerre fognak jönni, úgy a mint az illik egy fejedelemhez és a fiaihoz.

És aztán boldogok, nagyon boldogok voltak azok az emberek ott mindnyájan és könyeztek örömben, nemcsak Matula Pál, de a többiek is egytől-egyig. És

ittak és ölelkeztek és daloltak, ráczul, magyarul. Ez egyszer az életben.

Filiusz uramnak csak egy nem tetszett a dologban. Nem volt kevély, de azért mégis volt benne egy kis arisztokratikus valami, a mi minden felföldi nemes emberben meg van.

Az nem tetszett neki, hogy Magyarországból mind csak paraszt emberek voltak ottan; nem volt köztük egyetlen nemes ember. Mind sült parasztok voltak.

— Hiszen van, van szíve a parasztnak, de megítélő esze nincsen.

— Furcsa! Azért kezdetik a parasztokkal, mert ezekre csak nem is gyanakszik a német. Csak gondolod, hogy van annyi eszünk, hogy azután a nemesek is mozdulnak.

— Hát úgy lesz az?

— Legelőbb is egyszerre, ugyanazon a kitűzött egy napon Magyarország minden falujában ugyanazon egy órában ki fog ütni a felkelés. Az emberek vasvillára kapnak és táborokba sietnek. A ráczokat csak össze kell dobolni s azután csatlakoznak, s ez megtörténik mind egyetlen egy nap.

Biz a szegény paraszt ezt is elhitte, hogy lehetséges.

Aztán letették az esküt mindnyájan, irtózatos, kemény esküt, magyarul is, ráczul is:

„Mink itten a tiszta ég alatt, a hol mindenütt az Istennek hatalma, égdörgésben, villámlásban, eső- és hóban, szél- és jégesőben uralkodik, eskü-

szünk a legszentebb, igazabb, mindenható erős és három személyű Istenben, Atya, Fiú és Szentlélek, megoszolhatatlan Szentháromság, Krisztus anyja, minden szentek és az egész áldott mennyei udvar által, hogy mi utolsó csepp vérünknek kiontásáig sem könyörgés, sem szó, sem fenyegetéstől meg nem tántorítottván, arról, melyet magunk között szólottunk és végeztünk, el nem állunk, senkit a kérdők közül ki nem nyilatkoztatunk, magunk között is senkit megkárosítani és megbántani nem engedünk, sőt egyenlő szemmel szemlélvén, inkább mindnyájan egy akarattal, mint igaz kuruczok, meghalni és romlani készek leszünk. Hogy ha pedig ezen esküvésünket csak gondolattal is valaki megszegi, azon az Isten Fiának drága szent vére örökösen elveszsen, mintha a Krisztus ő érette nem szenvedett volna, a poklosság, kórság, inaszakadás, kő és más kigondolható nyavalyák és fájdalmak teljességgel megszállván, a gyermekei és gyermekeinek gyermekei által örökkön-örökkéátkoztassék. Dombok, hegyek és kősziklák borítsák el, elméje és esze örökösen kábuljon meg, utálatos és káromlott és mindenektől átkozott legyen, soha a mennyei Jeruzsálemet ne lássa a lelke, egész pokoltól kínoztassék, kitörölje, számkivesse és semmivé tegye ötét a mennyeknek és földnek irgalmasága. Amen.“

No ha már ilyen esküvés nem használ a hűségére, akkor aztán nem használ semmi.

Feltartották az ujjokat és utána mondták előbb a Csorba Jánosnak, azután a Strba Jánosnak.

Olyan keményen, olyan erősen, hogy szinte megborzadt az ember vad szemeiktől.

Filiuszra legalább ezt a hatást tette.

Ő elégnék vett volna ennyit:

Híven élek, halok és harczolok a kedves hazámért.

Dulce et decorum est pro patria mori.

— Hát a pénz hol van? Mert a hadjárat megindításához az is szükséges.

— Hát mire való a Smaragd gróf kincse?

Erre aztán olyan különösen, a hogy csak részeg ember teheti, jóízűen nevettek, kaczagtak mindannyian.

— Hát mi van ezen nevetni való?

Filiusz uram bámult és megkérdezte Matulától:

— Mi az a Smaragd gróf kincse?

Matula meg neki nevetett a szemébe.

— Majd megmondják neked a szolnokiak, csak kérdezd meg tőlük.

Ezt megint nem szerette, ez megint nem tetszett a becsületes, jámbor Filiusznak.

Aztán elszéledtek a hányan voltak annyi felé, minden ember a maga sertés-falkája után látott. Mivel pedig, hogy Filiusz öcsémuramnak még csak egy pár kocza sem jutott, nem hogy falkája lett volna, elment a magányba, hogy lelkét könnyebbítse s gondolkozzék arról, hogy vajjon jó társaságba keveredett-e.

Talált egy nagy deszka haranglábat, felment abba, onnan legalább elláthat a Duna túlsó partjára, a hol az őrvár vagy on, csak földből, fából és deszkából, a régi erősség helyén.

Ott kell majd megmutatni az igazságlevelet, melyet neki Csorba János adott.

És azután elvetették a koczkát, elindultak szerencsésen.

Matula uram és Filiusz uram ütött-kopott régi bekecsben, melynek melle tele volt ugyan zsinórozva, de a sújtások czafrangokba szakadozva fityegtek rólok: a temérdek folttól és zsirtól nehéz volt a nadrág, csizmájukon rozsdás volt a sarkantyú, a patkó és a sarka

félre volt törve; a panyókásan vállra vetett farkasbőrnek le volt kopva a szőre, a nyusztos kalpagokat meg rongálta a moly és pókháló; keserves figurák voltak. És velök a már régen pihenésre érdemesített Ráró, az 1734-ik év július havának 3-ik napján a Dunán, Osztrovánál által keltek, azon bátor és kegyes szándékkal, hogy a mint az a töröktől foganatosított, a némettől is visszahódítsák Magyarországot.

Szegény rozsdás vitézek.

Kétség sem férhet ahhoz, hogy hivatta vannak arra s hatalmuk is van hozzá elég.

Hogyne, hátok megett a szultán serege, mely alatt a föld meghajlik.

Filiusz uram azért csak rángatta a szemöldökét:

— Jó, jó; de azért mégis szeretném tudni, mivel fogjátok rábírní, hogy egyszer már mezduljon.

Matula uram gúnyosan, kicsinylőleg mosolygott s büszkén mellére tette a kezét.

— Nekem hatalmam van hozzá!

Filiusz uramöcsém megdöbbent és merőn, erősebben szemügyre vette, ha nem bolondult-e meg ő kegyelme így hirtelenében.

— Ugyan minő hatalom az?

Matula nagy derűten, nagy lelki meggyőződéssel és boldogsággal világosította fel, megengedvén egyszer magának azt is, hogy a szemeivel hunyorítson.

— Ez a hatalom a legszebb hajadon Magyarországon.

Filiusz felvonta a szemeit és pedig nagyon tréfásan, nem merte kicsúfolni, de azért mégis nem nagy komolyság volt abban, a mint kérdezte:

— Hát tudod te, hol van az a legszebb leány?

— Ez olyan szólás-mondás. — Tudja a Mitrus.

Mitrus, — mindig csak Mitrus . . .

— Hát aztán hogy szerzi meg?

— Hát ellopja, hisz csak egy parasztleány. Van neki egy barátja Temesváron, egy német, a ki ott nagy hivatalban van. Az komendálta neki, hogy már ilyent még nem látott a szultán. Mitrus tehát — bár már régen lemondott erről a mesterségről — még erre az egyre, a haza javáért, ráadja a fejét.

— De már engedjete meg, én ebben az egyben még a haza javáért sem fogok részt venni.

— A mint tetszik! felelte Matula egy kis boszankodással.

Csakhamar azután megint találta valamit Filiusz Ábris, a mi nem tetszett neki.

De már még ezt az egyet megkérdezi:

— Hallod-e te Palya bátya, ez a Péro volt az a rác, a ki Kecskemét városát kipusztította . . . a miről az a siralmas nóta szól, az a Jaj halom . . . Ez volt az, a ki azt a sok jó magyart kegyetlenül megölette?

Matulának nem tetszett ilyen bolond kérdés. Még haragudott is.

— Mít tudom én! Ez akkor volt. Nincsen arra nekem semmi gondom. De hát hogy jut ez a kérdés most az eszedbe?

— Csak azért kérdem, mert hogy az előbb abban a haranglábban fenn voltam, azt olvastam egy harangról, hogy a tiszavecsenyi református eklézsia készítette. Annak pedig ott kell lenni valahol Kecskemét mellett.

— Furcsa dolog, mintha bizony nem adhatták volna a vecsenyiek zálogba is azt a harangot, teszem ha sertést vettek és nem bírtak érte fizetni. Meg el is adhatták, meglehettek szorulva . . . Aztán . . . aztán — förmedt rá mérgesen. — Ne is kérdezzél én tőlem ilyen bolondokat.

Csak kellett Matula uramnak azokat a szegény jó ráczokat védelmezni valahogy.

És azok a szegény, szerencsétlen bolondok, ők is, amazok is, egyik úgy, mint a másik, azt hitték, hogy ők most valami nagyon okos és életrevaló dolgot cselekedni indulnak.

Meg kell adni az igazat, hogy mind ez a dolog, a mi itt ez összejövételben történt, sem egyrésztől, sem másrésztől nem akart hazugság vagy csalárdság lenni.

Ha hogy lett is egy csalárd közülök, tudtán kívül megrontója valamennyi többinek, még az sem sejtette ezt még csak a legtávolabbról sem.

Numaszterlynek pedig sokkal jobb lova volt, mint a többinek.

Már ő azóta messze, messze járt nagyon.

Sietett.

Már azt a kincset nem hagyja az orra elől elkaparítani.

A mint mondta is, még erre az egyre ráadja a fejét, de azután többre nem.

Gyönyörű szép nyári nap volt, — a dongácsi völgyben a virágok szunyokáltak. A szellőcske csak úgy járt, lengett a bokrokon, mint egy piczinyke pille; hanem annál vígabb, elevenebb volt a tó, melyben víg kacaj között fürdöttek a leányok és menyecskék.

Egyszerre zörrennek a bokrok, melyek mögül vi-gyorgó emberek törtetnek elő s rohannak a tavaeská-hoz, melyben az asszonyok fürdenek.

Azok ijedve ugranak ki a vízből, rémülve fut min-denik a ruhája után, öltözik, födi magát és boldog, a melyik az erdőbe menekülhet.

Óh Istenem, hiszen ezek nem egyebek, mint Hasz-zán harambasa rabló-emberei, a kik a török háremek számára rabolják a leányokat.

Persze a csábmadarat, a Gudulyánét eleresztik.

Kettő a szegény Marczelt ragadja meg.

Numaszterly azt mondja reá:

— No ez már igazán gyönyörű leány. Egy pél-dány tetőtől-talpig.

És a kevély, kemény Hasszán is előjön a romok közül, borseprószín köpenyében és vörös fezével, mely könnyű, fehér sállal van körülcsavargatva.

És Hasszánt mosolyogni látták, a mint beszélt és még hozzá tréfált is . . .

— Ebből a leányból pedig nem esztek, mert ez a leány előbb az enyém lesz; ha nem voltam még leányba belebolondulva, ebbe bele lettem az első pillantásra . . .

A leány pedig csak hagyta magát, míg Hasszán innen vonult. Ekkor kiragadta magát körmeik közül, felkapott ott az egyik lóra és elvágatott.

— Teremtugyse hatalmas leány!

— No de hádd menjen, a nagy út el van állva, innen a völgyből ki nem szabadulhat, ha csak a Süveg-hegyen keresztül nem, arra pedig lóval nem lehet menni, — gyalog meg két nap tart az út. Körül kell fogni komám minden kijárást.

— Tudjátok-e, hogy ez legalább ötszáz aranyat ér

Nemsokára visszajött a ló maga.

Felkaczagtak. — No most már bizonyosan el van fogva

Csak keresni kell, hol van elbujva az erdőben.

XI.

A LEGKEGYETLENEBB FENEVAD.

A szegény Marczel pedig futott kétségbeesve, lélekszakadva az erdőn keresztül, ha lerogyott fáradtan, pihent pár pillanatra és ismét futott fel a hegynek és ismét le a völgy-

nek, mert a Süvegig legalább is hat hegyen kell keresztül hatolni; — a lábát vérezték a törzsek, az ágak szemébe csapdostak, fürteit megtépázták a gallyak . . .

Óh! kínos, kétségbeesett futás volt az.

Én istenem! Milyen nagy, magas, szakadékos meredélyes hegyek; út nélkül, ösvények nélkül; nem olyan szép, szelid, erdős-berkes hegyecskek, mint a berekútiak, vagy a kápolnásiak. Pedig hátra van még a nagyja, ez a kétágú Süveg, melyre a ki felmegy, annak ott kell hálnia, az nem jut le az nap.

Olyan rövidnek tetszett jövet az út; hajnalra más-

szor is ide értek a dongácsi tóhoz s a mikor a nap délen volt, indultak vissza, nem ment le még a nap, mikor haza értek.

Ha ezt tudta volna, dehogya adta volna rá a fejét valaha! Ha nem félné az istent, ha nem imádná a Krisztust és anyját, a boldogságos Szűzet, akkor százszor megátkozná Gudulyánét, hogy erre elcsábította . . . de azért nem átkozódik, hogy ezek el ne hagyják őtet, mintha bűnös lenne; mint a hogy az a gonosz elhagyta . . .

Mert Gudulyáné nincsen sehol; igyekezett egyedül a maga bőrét megmenteni, nem hogy itt volna és az utat mutatná meg neki . . . Csak annyit tud, csak annyit gyanít, annyit vigyáz, hogy a nap lenyugvása folyvást balkézre essék neki, mert mikor jöttek, a kelte esett arról . . .

A tájékozás eddig is nehéz volt, hát még ezután! . . .

Az út fáradalmas, félelmes, visszajesztő; hát még ezután! . . .

Óh ég! . . . Óh teremő Isten! . . . Üldözöttek pártfogója, úr Jézus Krisztus! . . . Szenvedők anyja, boldogságos Szűz, fogjátok pártomat, ne hagyjatok el!

Mennyi félelmet állott ki eddig is . . . mennyi rettegést! . . .

Midőn elvágatott a lovon, üldöző lovasok vágattak nyomába, csak úgy pattogott a sziklaúton a lovak patkója, rémítve a nélkül is elszorult kebelét . . .

De ime szemben is el van az út állva, arról is

lovasok állnak őrt a völgy kijáratánál. Jobbra a másik völgyhajlat felé a duzzadt hegyi patak zárja el az utat . . .

Visszafordult . . .

Nincs, nincs más menekvés, mint — midőn már némi kis előnyt nyert s az út kanyarulatai elrejtik az útelállók és üldözői elől — gyorsan leszökni a lóról, a lovat visszacsapni üldözői elé, hogy a megbokrosodott ló még amazokat is zavarba ejtse.

Most hát fut gyalog; — az üldözői nem tudják, feltartott-e a hegyeknek, vagy le a völgybe! — bátorsága volt-e a patakba dobni magát s átúszni a túlsó partra, vagy elrejtőzött közelben a sziklahasadékokban.

Bárhol legyen, pillanatnyi diadalt ült felettök. — Az ő útján lovon nem mehettek utána; s ketten a mint voltak, kevesen voltak ahhoz, hogy minden vélt nyomon nyomozzák.

A második iramodás után már nem rogy le kimerülve, mint az első után. Lábai véreznek, tagjai fájnak, de még sem rogy le.

Megáll . . .

Egy óriás bükk oldalához dől . . . Hallgatózik . . .

Nem hall semmi neszt . . .

Körülötte csend van; csak saját keblének lihegése a zaj, mely körölte a léget betölti . . .

S a mint pihen, a mint megnyugszik, a mint arra is ráadja a fejét, hogy lábait, melyek alig bírják, megpihenteti leül; ledől a puha pázsitra, a földre: — egyszerre megrázkódik, hideg borzongás futja át, az izga-

tott futás forrósága után másnemű félelem lepi meg, az egyedüliség féjelme.

Olyan borzasztó a gondolatnak, hogy nem tudja, hol van, merre ment; bontakozik-e ki az erdő sűrűjéből, vagy a mint menekszik, tízszer visszakerül a helyre, a hol járt; és kénytelen is vele, ha útjába valami meredély ütközik akadályul.

Óh! irtózatos ez az egyedüliség, midőn nincs kitől tanácsot, útmutatást kérni; nincs, a ki még tudna is róla, ha gonoszul el talál veszni valahol.

Hisz a jó Isten mindenütt ott van, mindenütt vele van . . . Imádkozik . . . Ki tudja már hanyadszor.

Az ima megvigasztalja, megpihenteti lelkét, de azért csak oly ostoba, csak oly tudatlan, csak oly ügyefogyott az ima után . . . Sem az utat, sem az irányt nem tudja jobban sejteni, — sem a szent lélek sugára nem lepte meg lelkét tanácscsal, hogy mitévő legyen.

Fusson-e még, midőn így lemenőre áll a nap, vagy szálljon meg éji pihenőre s erőt szedjen magának ahhoz a nagy úthoz, mely a Süveghegyen átvergődéssel áll előtte.

A mint ült és ott pihent . . . ostoba volt . . . megállt az esze. Nem tudta, mitévő legyen. Kedve lett volna sírni, hogy így el van hagyatva.

Gondolkozik. A mint elgondolkozik mélyen, a nagy csendben lassú csörtetés hallik messziről, közelebb, mindig közelebb . . . Ismét egy másnemű félelem szállja meg, erre elszorul a szíve, tagjai reszketnek, nem sírni, hanem elrejtőzni szeretne,

Megösmeri a zörgést. Az nem emberé, hanem négylábu vadállaté.

Lehet szelid is. Ha egy nagy agancsos szarvas lenne! Attól is megdöbbenne a szíve, de csak pillanatra.

De hát ha ragadozó . . . Ah, ha ragadozó vad, farkas, vagy medve, talán egyszerre holtta válna rémültében. Hiszen körmein kívül nincsen mivel védekezhetné magát. Az igaz, azok is csak körmeikkel támadják meg, de azért még sem egyenlők a fegyverek.

Egyszerre kibukkan előtte a fenevad a cserjésből. Éppen szemközt, előtte, csak egy kis hajításnyira.

Irtózatoss volt az!

Soha sem látott olyant. Hirét sem hallotta . . . Képzelné sem tudta . . .

A szemeit látta meg legelőször. A szemeik találkoztak.

Csak nézett, bámult az reá nagy kerek ökör-szemeivel.

Egy nagy, kerek, bozontos fej volt az, a mi a be-rekből kibukkant, a melyből az a két óriási szem bámult, a fej körül volt növe hosszú, füstös, fekete sörénnyel és két picziny perge szarv kandikált ki a sűrű szőrerdő közül.

Uram bocsá'! Olyan volt, mint az ördög.

Nagy erős válla és szügye mind, mind tele volt sörénnyel. Négy lába volt és hasított körme, mint a szarvasmarhának szokott. — Olyan volt, mint a bika és még sem volt bika, olyan volt, mint a bivaly s még sem volt bivaly . . .

Óh teremő Isten! Mi ez hát? Nem maga-e a sátán?

Felfújta orrlyukait . . . Nagyot fújt kettőt . . . És azután kinyújtotta hosszú piros nyelvét és megnyalogatta sorban száját, orrát, mint egy kezes borjú.

Marczel mégis a kezeibe rejtette arcát . . . Nem mertte tovább nézni . . . Vajjon nem az ő vérét szomjazza-e?

Pedig az jámboran nézte őt, nézte közömbösen, majdnem szeliden és elment mellette közömbösen . . .

Mert sem farkas nem volt a Marczelka, sem vadkan, sem pedig medve, melyekkel harcra kell szállni, csak olyan ártatlan volt az neki, mint az őzike, melyel együtt szokott legelészni.

Mikorra Marczel a kezeit szemeiről levette, már nem volt ott . . . s nem sokára elenyészett a távolban még csörtetésének zaja is.

Marczel könnyebben lélezett.

Gondolta, hogy már eleget pihent, itt az ideje, hogy tovább menjen.

Keserves út következett most; csak lépcsőről-lépcsőre haladhatott a bokrok sűrűsége miatt, akkor is csak kinnal háritotta le útjából, szeme elöl a tövises ágakat.

Most egyszerre, a mint lépett, a lába nem érte el a földet, már felemelte a másikat és azután zuhant, zuhant le a magasról s csak akkor vette már észre, hogy valamely meredélyről lépett alá.

Szerencse, hogy be volt az a meredély növe bok-

rokkal, cserjékkal, bozótokkal; — összetépdesték azok egyetlen szál ruháját, mely rajta volt; sebeket hasogattak karjain, lábain, arczán; a kezei csupa véresek lettek, mikorra leért, ruhája egy foszlány volt; csurgott a vér nyomain, a mint estéből lábaira emelkedett; de hálát adhatott teremőjének, hogy nem lett nagyobb baja az ijedésnél.

Ha azok az áldott jó bokrok nem lettek volna, — melyek ruháját letépték ugyan róla, de hátráltatták zuhanásában, — könnyen agyon zúzhatta volna magát a sziklákon.

Csak azután szörnyedt el, midőn felnézett, mily irtóztatós magashól esett alá.

Most már azután nemcsak arra volt gondja, hogy mennél távolabbra meneküljön attól az átkos helytől s a túlsó oldalára érjen ezen irtóztatós hegynek, melyen folyvást ilyen szakadékok veszélye kerül az útjába, — de arra is, hogy óvatosabb legyen lépéseire . . . Azután meredeken állt előtte a hegy s gallyakon kapaszkodva, kínosan kelle mennie egy jó óra hosszáig . . . Ki volt merülve, összetörve; — megint pihenni kellett.

Talált egy kiseded forrást Ott megmosta magát a vértől; ruhája foszlányaiból bekötötte sebeit s a mint kötözte, csak végig nézett magán . . . elpirult . . . összekapta magán a széjjeltépett egy szál ruhát . . . és nem bírta magát befedni . . . Összecsapta kezeit rémülteben.

Óh Isten, hogy kell így mennie emberek közé?!

Azért csak ment, csak ment, csak sietett, a hol le-

hetett, hogy mennél hamarébb kiérjen e rémes helyekről, a sötét vaderdöböl, hol a lombos nagy fák mindent eltakaró nagy sátora s az áttörhetlen bozotos berkek sörben váltják egymást.

Egy parányi, egy házudvar nagyságú tisztást talált egyszer végre. Ugy látszott, hogy egy nagy hegy lejtőjére ért.

Széjjelnézett onnan lefelé.

Meglepte, a mit látott . . .

Nagy messze vidéket látott be, tíz-húsz völgyet jobbra; balfelé emitt azt a sebes patakot . . . s amott apró házakat egy hegy oldalában nagy távolban.

Azután felnézett, felfelé, előre a mint útja vitt.

Nagyon megdöbbsent . . . Egészen közelben, egészen előtte állott a csúf, az az irtózatos kétágú hegy . . . Itt látszott ám még csak nagynak! . . . És még most is . . . most is milyen fenn, magasán, messze van! a hajlat, a hol a két ág összeér, a honnan aztán a másik oldal, az ő kedves, mosolygó vidékük felé vezet . . .

De itt már nem mehetett többé egyenesen felállva; a hegység oly meredek volt, hogy többet kellett négykézláb mennie, mint talpon . . .

Nagy, kínos fáradság után végre szerencsésen elérte a hegy hajlását, a nyeret, hol a hegy két ágá összehajlik egy szép, egyenes, gyepes völgyben, melynek pázsitai, virágai is vannak; a hegy tetején egy fensík, melyen még az is meglátszik a birka-etetésnek ki-döntött fákról, hogy itt emberek is szoktak járni néhánéhá.

Egy faágakból összetákolt galyiba is van egy forráská mellett. Össze van ugyan rogyva, régen elhagyatva; meghalhatott régen, a ki összeállította, de mégis bizalmat ad, hogy lakott itt élő valaha.

Gyönyörű táj volt ez a fensík! . . . Egy széles egyenes völgy a hegy tetején, melyet egyik oldalról az egyik, — másik oldalról a másik csúcs árnyalt sötét bikkjeivel s fenyveseivel; maga a teknő fátlan, gyepes mező volt, legelőnek pompás, de még kaszálónak is. A virágos, selyemfinomságú fűszálak egymásra hajolva lengettek, utánozva a tó vizének szelid, vissza-visszatérő hullámozását, a mint azoknak fodrain, a szellővel együtt a napsugár is játszik.

Ily nyugodt, kedves képen a lélek is megpihen . . . A fensík csendesen bár, de még is egy kissé a hegy túlsó oldala felé hajolt.

Marcel csak most lélezett már egy kicsit szabadon. Lépteit nyugalommal meglassítá, sőt lehajlott, leszakított egy csodálatos virágot is, a milyent még nem látott. Olyan pelyhes volt, akár a kis libácska, mikor a tojásból kikel . . . Azután most már képes volt arra is, hogy nézelődjék, vizsgálódjék maga körül . . . Ah, csak hogy azt a vad vidéket elhagyhatta!

Ugy rémlett előtte, hogy a fensíknak, a völgynek, melynek közepén halad lefelé, az alsó részén nem hullámozik a fű, mint a tó vize. Pihen csendesen, nyugodtan, mintha ott már sem a szellő, sem a napsugár nem érné, hogy a kedves játékot mutassa . . .

Mikor aztán oda ért, meglepve vette észre, hogy

ott a fű véges-végig, — itt messze az emberektől, ide fenn, itt közel az éghez, — le van kaszálva.

Azt tudta, hogy a juhokat fel szokták ide hajtani a vidékiek; de hogy télire való takarmányt is gyűjtenek, azt egészen elfeledte.

Most eszmélt arra, hogy hiszen ez szokás a hegy déli oldalain; messze falukból eljönnek ide így nyáron kaszálni.

A fű fel is van gyűjtve már mind.

Óh teremtő Isten! Ha emberek lennének itt! . . .

A mint megörült ennek, úgy el is pirult egy kicsit.

Megállt, leült, hogy összeigazgassa kissé rongyait.

Mikor felkelt, ismét olyat pillantott meg, a melynek nagyon megörült.

Abarát látott . . .

A hegytetőn a legfelső abara nem volt messzebb tőle, mint egy jó futásnyira.

Az abara pedig nem egyéb, mint az összegyűjtött széna, nagy faczölöpökhöz erősített gerendákból összetákolt ketrecz közé kazalba rakva . . . Mintha egy akol tele volna rakva szénával. A kazal feneke nem éri a földet. Nagy falábakon áll, hogy a hegyről lefutó víz elfolyjon alatta s el ne sodorja; ugyanettől védi az is, hogy ketreczbe van rakva.

Ott volt előtte az abara a fennsík aljában . . .

És óh jó ég! Oda már a gyűjtők gyalogútja vezetett! . . .

Most úgy rémlett neki, mintha valami tompa dörgést hallott volna távolról . . .

Figyelt. Hallgatózott . . . Ismétlődött az . . .
Mennydörgés volt.

Felnézett az égre; abból is nagyobb darabot látott most, mint mikor még az erdő sűrűjében botorkált. Nagy távol, messze voltak még azok a sötét felhők, a melyek dörögtek . . . Hanem a nap, az már nagyon hajolt a leszállása felé.

Óh Isten, hogy mindent feled az ember! Az sem jutott eszébe, hogy a nap is le fog nyugodni egyszer s a sötét éj nemcsak távol éri el hazulról, hanem még hozzá így a vadonban.

Szegény jó leány, — vigasztalta azután magát. — Hiszen a jó Isten éppen azért hozta útadat az abarához, hogy itt legyen az éji szállásod; puha selyemágyában pihend ki magadat. A jó pásztorok ágas-bogas karót szoktak ásni szélső czölöpül a sarokra, hogy a felmászáshoz lajtorja gyanánt szolgáljon. Ott fenn meg is lesz óva a vadaktól. Ha vihar lesz pedig, befeded magad; ágakat dugsz a szárítókra, az ágakra szénát raksz és fedelet, kunyhót csinálsz magadnak az abara tetején; mert ha alábujnál, onnan kiöntene a víz, mint az ürgét.

Aztán arról is jó, biztos menhely az abara, hogy az erdők vadjai nem kúsznak fel oda, nyugodtan alhat ott, akár mintha édes szüléje kebelén nyugodnék. Ha a felhők elvonulnak, a csillagos ég boruland reá takaróul s az Isten áldó, örökdő keze pihen meg homlokán, a jó Istené, a ki ilyen nagy veszélytől és ily csodásan megszabadította.

A szegény leány azt hitte, hogy már látja a tá-

velban, a hegyecske oldalán falucskája apró házait s ha kívül a zshiványok tanyáján, békés emberek szorgalmas kezének munkáját látja, már túl van minden veszélyen.

Óh, boldog volt most és saját szelid berkükben képzelte magát, mikor virágot szedett és koszorút kötött s édesen el is mosolyodott, mikor arra gondolt, hogy van az, a kinek ezt a koszorút szívesen oda adná...

Ah, nem is igaz az, hogy az nem szereti őt, hisz oly lágyan, szeliden fogta kezét, oly édesen nézett szemibe . . . Óh, hasztalan beszél, hiába mondja Gudulyáné, szereti őt, — nagyon, igazán szereti őt . . .

És éppen ez a szerelem ad neki bátorságot, erőt, önérzetet, tudatot, hogy ereje legyen a veszélyekkel dacolni, nem csüggedni, össze sem rogyani, meg sem adni magát a kényszerűségnek . . .

A szemérmesség, az erény, az ősz tiszta erkölcs is, de büszkeség és boldog hiúság is, hogy azé legyünk tisztán, a kit szeretünk.

S maga sem tudta, a mint így gondolkozott, elkezdte dalolni a románczot a pávás leányról:

Egy kis lány a hegyek között
Egymagában pávát őrzött,
Jöttek hozzá jüvevények,
Három vándorló legények.

Szomorú ábránd volt az, de jól esett neki, ha már az éjet itt kell töltenie, legalább elringatja a lelkét ilyen ábrándokban.

Szédalta mélyen belemerülve, édes reménynyel végig az egész románczot . . . És inikor oda ért:

„Mert most ugyan reá szedtek,
Az erdőbe bevezettek:
Most itt hagynak éjszakára,
Fenevadak prédájára.“

A fenevadak csakugyan eljöttek.

Itt szoktak éjjel gyülekezést tartani, hol szelid juhocskák közelében.

A mint ott ült az erdő szélén és pihent csendesen, a mint elnyugodott a nap és lassanként leszállott az este: előjöttek rejtekeikből éji úton, éji préda után a vadon valamennyi fenevadai . . .

Előbb jelentkeztek ordítással, dörögéssel és rögöfövésekkel.

Aztán kibukkanták az erdőből . . .

Előbb a nagy ordas farkas, azután a medve, azután a vadkanok a nyájjal. És megmenekült csodásan mindenik elől . . .

Irgalmazott, megkegyelmezett életének valamennyi. Erősebb és bátrabb is volt most már, hogy kipihente magát . . . Egy nagy husángot vett kezébe, ázzal várta türelmesen a támadó bestiát, farkast . . . De azért holtra volt rémulve.

Egy nagyot villámlott ebben a pillanatban a távolban, s a farkas, mely retteg a villámlástól, farkát a hátsó lábai közé csapva, megrettenve, ordítva rohant el onnan . . .

Ámde ott maradt még mormolva a medve, mely éppen ott bukkant ki előtte pár lépésre . . .

Irtózva futott onnan . . .

De a medve nem üldözte őt, a szürkületben bambán nézett utána: fekhelyet, lesgödröt készült magának kaparni a falevél-hulladékokban.

Megirgalmazott hát a medve is.

Hanem annál dühösebben rohantak a vadkanok utána az egész nyájjal

Az erdei vadászok azt tartják, hogy ez a legirtózatossabb és legveszélyesebb erdei vad; mely elől lehetetlen a menekvés fegyver nélkül, — medve elől lehet, farkas elől lehet, azoknak vannak néha szelid pillanataik, nyugodt perczek; de vadkan elől nem lehet menekülni; az mindig bős, az dühödt mindig, mintha meg volna veszve tajtékozó szájával, éles agyaraival, vérben forgó szemeivel semmi könyört, semmi irgalmat nem ismer...

És még messze volt az abara . . .

Bármint futott is, teljes lehetetlen, hogy megbírja őket előzni s utól ne ériék addig, míg oda eljuthat.

Pedig csak az az egy menekvése van.

Ha pedig utól ériék addig, a legirtózatossabb halál vár rá, darabokra tépve, szagatva marczangolják a vadak halálra . . .

És nem bírt oda érni, vagy hogy megelőzze őket; ott voltak a nyomában . . . és még sem tépték össze, még sem rohantak rá.

Megállt mögötte az egész konda, tőle vagy tíz lépésnyi távolban . . .

De a mint megállt s állt egy szempillantásig, ádáz dühvel fordult vissza a kocza sivalkodására, melyet a rejtekből leskelődő vad elkapott, a bozontos medve felé. dühvel fordult a régi ellenség, a bozontos medve felé.

S kezdődött az irtózatos, elkeseredett harcz a medve és a vadkanok között, melynek csak zaja, a bőgés, ordítás, morgás és rőfögések félelemmel és irtózattal töltötték el a leány kebelét . . .

Ah, de elérte végre az abarát, megtalálta a lábtót, még egy rémült pillantást vetve hátra, megragadta az első fokot, — ügyes könnyúséggel szökött, sietett fel a négy öl magasba, a biztonságba, — hol ismét nagyot könnyült a kebele.

De a rémületből csak újabb rémületbe futott.

Itt várt, csak itt várt az igazi veszély reá . . . Nem a vadkanok és a medvének borzasztó csatája volt a félelmes s az, hogy a vérengző vadak a harczterét egészen az abara közelébe vitték, mely alá, vagy talán melyre akart a medve menekülni — és éppen ott vívtak élet-halál harczukat éppen a lábtó aljánál.

Hanem az volt a veszély, mely oda fent várta, ott meredt szemtől-szembe reá az abara tetején, a szénából bontakozva elébe . . .

Irgalmas volt a farkas, a medve, a vadkan; minden fenevad irgalmas volt, — hanem ez nem lesz irgalmas, a minden fenevadak legkegyetlenebbike, legkevésbé irgalmasabbja . . . az ember.

Ott térdelt fel előtte az ember, még hozzá az a rémítő vadember, ez a fenevad, bozontos szőrű fekete haj-

sörénnyel és medvebőr bundájával, nagy, erős, izmos, meztelen karjaival, sűrű fekete szakállas arczával, kerek, rémes szemeivel. — Vadember, vagy sátán, vagy ördög vagy micsoda.

És aztán összezavarta nagy rémületében a bölénynyel.

Ez az . . . Ez az, a melyik az elébb négy lábon állt és most kettőn térdel.

De így még iszonyúbb, félelmesebb.

Hajszálai az égnek meredtek rémületében . . .

Fájdalmasan felsikoltott . . .

Megdermedt . . . Kétségbeesett . . . Azt hitte, mindjárt meghal, mindjárt megőrül.

Nincs . . . Óh Isten! . . . Itt nincsen többé menekvése.

A vadak közt is az a szokás, hogy a gyengébb prédája az erősebbnek.

Most ő lesz ennek az irtózatosnak a prédája . . . A vadembernek, a sátánnak . . .

És még az néz reá szemtelenül, kéjjel, gyönyörrel . . . Húsz négyszög-ölnyi téren ketten voltak egyedül fenn a négy ölnyi magasságban . . . És odalenn meg alattok folyvást vitták az élet-halálharczot a fenevadak . . . vagy pedig már csak a darabjait szakgatták marczangolták a vadkanok a medvének és nekidühödve új vérré szomjaztak.

A szakállas fenevad vigyorgott. — Óh, jól tudta, biztosan tudta, hogy e leánynak erre fog vinni útja. Nem menekülhet előle . . . Az övének kell lennie,

A szeme tüzelt. Ölelésre tárta felé szőrbozontos karjait.

Ekkor Marczel összeszedte minden erejét, ötet is a méreg, a düh, az elszántság futotta el. Ő is szilaj lett, fenevad lett egyszerre.

Körmeivel, fogaival várta a támadást . . .

Inkább meg kell halnia, mint megadja magát . . .
És most már odafenn is, közöttük is, szintúgy mint lent, elkezdődött az elkeseredett harcz életre, halálra . . .

A leány küzdött kétségbeeséssel.

S hasztalan nevetett a vadember kajánul. A harcz csak pillanatig tartott . . . Szélére jutott az abarának . . . Marczel felhasználta e pillanatot . . . Óriás erőt fejtett ki . . . Lelőkte a vadembert az abaráról a lent csatázó fenevadak közé . . .

Azután rémülten csapta össze kezeit, maga is elborzadt attól, a mit cselekedett . . .

Bedugta füleit, hogy majd ne hallja azon rémitő velőtrázó jajkiáltásokat . . .

Figyelt . . . Nem hallott semmit. Bizonyynyal meghalt az ember egyszerre, a mint leesett.

Oda lent nagy csend is állott be.

Hatalmasabb úr szólt közbe . . . A villámlás, mennydörgés elérkezett az abaráig. — A vihar zúgott, a zápor omlott . . . Ah, de nem volt az oly borzasztó neki, mintha ezen a helyen kellene maradnia s hallgatni mikor a fenevadak az ő áldozatját jönnek széjjelszagatni.

Reszketett . . . törte a hideg . . . félt . . .

Ah, itt nem marad a nagy világért, mert itt elveszti az eszét . . .

Óh irtózatos, nyugtalan nap, nyugtalan éj! Hát nem leszen egy pillanatig maradása? Hát valósággal egészen a halálba kell futnia? . . .

Lejött az abaráról; leosont lázas kapkodással, gyorsan. Az első villám fényénél megtalálta az utat, mely az erdőben az abaráig volt vágva.

Óh, ráfutott erre az útra!

És azután menekült azon az úton, mennydörgés és villámhullások között, nagy zivatarban, mely bőgött, zúgott az erdőben, bedörögve, becsattogva a hegyeket, völgyeket félelmesen a forró testét, véres sebekkel borított tagjait hideg zápor özöne mosta, szétzilált haja, ruhája összecsapozva tapadt reá . . . de ment, ment, közbe-közbe felsikoltott a csattanástól, leste az utat a villám fénye világításánál.

Ment, ment holtra rémülve, szorongva, rettegve, majdnem megőrülve . . . Ment, ment; mert az ilyen irtózatos zivatar elől rossz ember és a fenevad egyaránt elrejtőzik.

A zivatar aztán elvonult . . . A záport, a rémes vihart, sötétséget a holdvilág fénye váltotta fel.

Ő még mindig futott; most, hogy már épen a hold fényénél jobban láthatott, még jobban futott. Nem mert pihenni, nem mert megállni egy pillanatra. Csak hogy megtalálta és megtartotta, el nem veszítette az utat, mely a hegyről levezeti.

Futott, futott rémülve; mert mindig úgy tetszett

neki, mintha léptek csattognának nyomában, mintha üldöznék . . .

És most már nem is a háta megett, hanem lent a lejtőn maga előtt.

Egyszerre egy sötét alakot pillantott meg.

Óh irtózat! Nincs, nincs . . . hát nincs sehol többé menekülés! Nincs, a ki segítségére, védelmére siessen.

A szívéhez kapott, azután a fejéhez, homlokához, szemeihez . . . Ugy érzi, hogy meghal, szörnyet hal e pillanatban. Szemei előtt fénykarikák játszottak, mintha agyára egy óriási ütést kapott volna . . . megszédült, — nem bírt tovább tenni egyetlen lépést . . .

Tántorgott egy pillanatig, azután összerogyott eszmélet nélkül . . .

A pásztor pedig, a ki a lejtőről kutyájával szemközt jött felé, megállt, a mint oda ért; lehajolt hozzá a holdvilágon. Arczának láttára összecsapta kezeit, tördelve kínosan, rémülve; keresztet vetett magára . . . leborult a földig . . .

— Óh istenem! . . . Óh teremtőm! Hisz ez Marczel! A legszebb leány a világon . . . Az ő lelke fényessége . . .

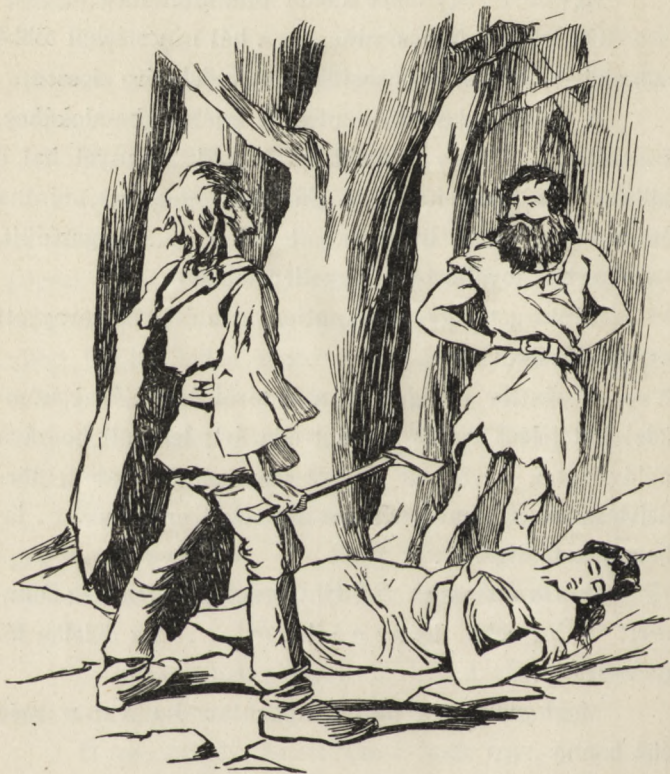
Megfogta kezét, nézte, tapogatta, ha van-e még élet benne . . .

Örült, boldog volt . . . Elázott, hideg volt az az egy szál ruha rajta, hanem a keze forró volt.

— Felfogom vállaimra és elviszem az akolig; hajnalra oda érek vele . . .

S a pillanatban, midőn vállaira akarná venni,

előtte is megállt az erdők réme, az a sötét alak, az a vadember, az a sátán, vagy ördög, vagy mi, a ki hol négy lábon, hol két lábon jár, a kit Bodor Pista is látott, a ki Marczelt el akarta rabolni, a kit Marczel le-

lökött az abaráról s megrettent rajta, hogy a bős vadkanok széjjeltépik, — pedig azok már régen tovairamodtak akkor . . . Az erdők ura . . .

A zuhanástól elveszté eszméletét, de az özönlő hi-

deg zápor csakhamar magához térítette . . . Azután a holdvilágnál felfedezte a leány nyomát, most már bőszen, még nagyobb elkeseredéssel sietett utána.

Utól is érte tehát, meg is találta . . .

Megösmerte azt az oláhot is, a ki leányt vállaira akarta emelni . . . és szólott hozzá éppen abban a pillanatban, mikor azt tenni akarta . . .

— Hallod-e Nigró Gornik; . . . Hagyd azt a leányt . . . Add át azt nekem . . .

A pásztor felnézett reá és megcsóválta a fejét bosszúsan.

— Nekem nem nevem a Nigró Gornik: ne csúfolj engem oláhnak; az én becsületes nevem Fekete Marczi . . . Te meg akármilyen maskarába bújsz, — nem tudom, mi szándékod van a nép ijesztésével, — de ösmerlek, hogy a Hasszán harámbasa vagy, a Dumit Hasszán; ha csak egy újjal mersz e felé a leány felé nyúlni, ezzel a baltával hasítom ketté a fejedet . . .

Az erdők ura, a vadember, összeránczolta szemöldeit, igazán vad lett, igazán marczone . . .

Ahhoz volt szokva, hogy nem a pusztá öklétől, de csak a nevéből is féljenek és ime ez a haszontalan oláh szembe mer vele állni, mert baltája van, s neki nincsen.

— Hát hallod-e, hogy mersz te megösmerni? Mikor engem nem szabad megösmerni senkinek . . . Jól jusson ez eszedbe!

Marczi dühösen felelt neki vissza s utána, a mint az ment az erdőnek:

— Jusson a te eszedbe!

Azzal felvette a szegény Marczelt a vállára, ott hagyta az uraság juhait; — mit törődjék most azokkal, — és vitte le a völgybe . . . el, el egész hazáig, a falu széleig, egész az udvarig, a pítvarajtóig . . . be egész a párnás, tornyos nyoszolyáig, a hova lázasan, betegen fektették.

Azt mondta, hogy a falu szélén találta, vérbe fagyva, összetörve, átázva, elalélva, félholtan.

Most is úgy feküdt ott a szegény leány forró lázban magán kívül, tehetetlenül, beszélt rémes dolgokat sátánokról, ördögökről, sikoltozott, de nem tudott azokról semmit.

Nem bírt eszméletre jönni.

Mi történhetett vele, hol járhatott, nem tudta azt megmondani senki sem. Mindig csak a sátán, a csúf ördög nevét kiabálta.

— Megölelt, megcsókolt! Óh, édes istenem! Óh, édes jó istenem!

S az a csodálatos, hogy a Gudulyáné is ilyen nagy betegen érkezett haza. Az is ágyban fekvő. Nagy dunyhák alá bujik derék nyárban és mégis fázik, reszket egész teste.

Kezét, lábát behúzta, még csak a kis körme sem látszik ki a takaró alól, de nem is nyújtaná ki a nagy világért . . .

De nem sokat okoskodtak azután rajta, mert ennél a falut sokkal nagyobb baj érte . . . azzal az irtózatossággal a jég járt együtt s elvert minden búzát, gabonát a határban . . .

Azt mondják a garabonczyás diák hozta el a sárkányt erre a vidékre, vagy pedig visszavitte valahová más vidékre. Akkor szokott ily irtózatos vihar lenni. Minden határt elver, a melyen keresztül megy vele.

A két széle jégzápor, a közepe forgósél, forgó, sodró vihar, mely a százados fákat is gúzsza csavarja s mintha kádból öntenék, úgy ömlik a tölcsérből a víz-özön, a felhőszakadás.

Ebben a forgó viharban szokott utazni a garabonczyás diák, — ennek a tölcsérnek a tetején szokott ülni a sárkányon.

Bodor Pista látta is. A sárkány zöld volt, akár a gyep, vagy gyík . . . A garabonczyás diákon felleghajtó nagy fekete köpönyeg volt; zöld dolmányban, rikító veres nadrágban ült a sárkány hátán és úgy repültek együtt a levegőben.

— Láttad te azt, Pista? — kérdezték az emberek szájokat tátva.

— Láttam.

— Hát hozta-e? Vagy vitte?

— Mit tudom én! A majd még csak ezután válik ei. Majd meglátszik, hogy lesz-e, vagy van-e valami-féle gondviselője neki.

Egy pár okosabb gúnyosan mosolygott . . .

— Ejnye, de sokat tudsz te Pista . . .

Pista még gúnyosabban mosolygott . . . nem felelt nekik; mivel, hogy nem jó az ilyet megmondani, ha az ember tudja; de meg nem állhatta, hogy magában ne mormogja:

— Jó, jó! BeszéljeteK csak. Ti nem is tudjátok, de én tudom azt is, hogy hol jártak a Gudulyáné és a Kökény Marczel.

De azért volt ám akármennyi, a ki borzadva hallgatta és szentül hitte, a mikről Bodor Pista beszélt, a zöld sárkányt és a veres nadrágos garabonczyás diákot.

XII.

A BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS.

Sak harmad, negyed napra látszott meg azután voltaképen, mikor aratni akartak, milyen rombolást vitt végbe a jég az egész berekúti határban. — Mivelhogy már Sarlós holdogasszony után volt az idő; a hova a jég ütött, sem kalász nem maradt a száron, sem szem a kalászban.

Különben sem volt a berekúti határ nagy, de ha még egyszer akkora lett volna is, ha az egészet elverte, bizony nem maradhatott ott semmi, csak egy sütetre való sem. No hát kit kelljen most már ezért okolni? Mert valakit csak kell okolni. A magyar ember lelkének könnyebb, ha kifogyott az imádságból, legalább jól kiszitkozódhatja magát. De hát kit szidjon? A bíró urat, a kenézt, vagy mi a mándruczot, a miért nincs itthon. — Ha itthon lett volna is, csak úgy elverte volna a jég a határt. A papot, mert nem jól imádkozott. — De furcsa, hiszen ők imádkoztatták esőért, — mert kü-

lönben nem lesz tengeri, — tehet róla az a szegény pap, hogy nagyon neki fohászkodott, magja is lett az esőnek. — Hát a harangozót szidják, mert nem jól húzta a felhő elébe? Dehogy nem jól húzta, hisz a tiszteletes úr éppen azt mondja, hogy mindég úgy harangoz, mintha felhő elé húzná. Kit szidjanak hát? Mert mégis csak szidni kell valakit. Mivelhogy a jó istent vétek is, nem is szabad bántani. Szidni kell hát a németet, úgy is az az oka mindennek, minden nyomorúságnak. De hát használ-e ez is valamit? Biz az nem használ semmit. Csak úgy használna, ha egyuttal, a kit szid az ember, jó helyben is hagyhatná.

De hát ezt sem lehet éppen megcselekedni.

Nyugot felé, a harmadik völgyben, a merre már a kis Berekszó is patakká teszi magát, azok között a nagy karók között, melyekkel a házhelyeket jegyezték ki, a tavaszon egy olyan csinos, helyre kis falu épült, szép, egyenlő széles utcákkal, egyenlő házakkal, hogy gyönyörűség rá nézni . . . Hát csak, ha az embernek magának nincs gabonácskája, majd ezektől a szomszédoktól kell azt vásárolni. Kár pedig, ha az ember nem lenne velök jó barátságban, még megtennék, hogy nem is adnának még pénzért sem, hanem inkább bevinnék Temesvárra vagy Lippára . . .

Akkor azután nekik is olyan messzire kellene menni a piaczi vásárra. Még így is szép módjával lehet a jó Hajlikföldiektől, — Heiligenfeldiektől — egy kis borocskáért búzát cserélni. Mert a német is, azért hogy bajusza nincs neki, szereti a borocskát. Aztán nem is

olyan rossz ember az a német, nyájas, barátságos, mikor az erdőszéli határon összevetődnek, úgy-úgy mosolyog az ember szemébe; mert az oláhtól fél, de a magyart szereti; még parolázik is mindjárt, pedig ki van fáradva szegény, egészen megkussad girhes dereka, míg egy nagy fát ki bír dönteni, s feltöri a csákány szegénynek a tenyerét, míg azt a sok tüsköt, bekrot, cserjét ki bírja irtani, mely a földhátakat már benötte.

No de hiába, a mely határban kevés a szántó-föld, csak így lehet azt szaporítani.

Hanem bizony szó a mi szó, csak németnek való munka is az, nem magyar embernek. Már a magyarnak nem volna hozzá való birkatürelme, — no, az olábnak meg annyi sem.

Elég az hozzá, ha az ember határát elveri a jég, — nem csoda, elverhette, mikor olyan szemű volt, akár a csöröszyne, — ha elverte is, megmaradt a szőlő; sem a Kutyahegynek, sem az Öreghegynek, sem a Jaj de bánjának nem ment a jég; visszatérül azon a kár, még pedig bőven . . .

De hát bizony nem úgy lett a! . . .

Négy héttel azután az első jég után, úgy Lőrincz- nap táján, jött a második jég; az azután még irtózatossabb volt, mint az első; az már valóságos ítélet volt; akkorák hullottak, mint a galambtojás. Ez aztán elverte mind a Kutyahegyet, mind az Öreghegyet, mind a Jaj de bánját; még juhokat is vert agyon; még embert is ütött agyon, a ki éppen Kápolnásról volt útban hazafelé.

De most már azután csakugyan kell ám szidni, átkozni valakit . . . De hát kit?

Mégis aligha nem igaz az, hogy van garabonczás diák a világon. Mert hogy tudná a felhő másképpen folyvást azt az útat, azt a járást követni, a melyet tavasszal megkezd . . . már pedig a mely járást megkezd egyszer a zivatar, ugyanazt követi az egész nyár folytában.

Aztán úgy igaz a . . .

Látta is már akármennyi ember azt a garabonczás diákot . . .

A Bodor Pista is látta . . . Akkor nem hitték, kinevették . . .

Pedig a Tormák János is beszéli, hogy a zivatar előtt látott egy sovány embert régi prémes mentében, kopott veres nadrágban, a falun keresztül baktatni egy rossz sovány lovon, a melyről, reá nézve, azt gondolta volna az ember, hogy a szél is elfújja lábáról . . .

Mégis, mikor a faluból kiért, úgy elvágatott, hogy a porát sem látta végig az egész völgyön.

Borovszky uram, a ki Lippán kovácmester, a vár elől a szélső úton van a műhelye a város végén, az meg azt beszéli a jég után vagy negyednapra, hogy nála patkoltatta meg az a sovány, rozsdás vitéz azt a girhes lovat s valahányszor megszédte az egyik körmét s fogott a másikhöz, akkorra amaz megint kinőtt . . . Csak úgy törölgette a homlokát Borovszky uram és szidta azt a vén svandrát, mert már csak szebben nem is titulálhatta, mikor annyi boszúságot okozott neki: mert még

mikor a patkót fölverte, a míg egyet fordúlt, akkorra mindig lehullott a ló lábáról a patkó, a mit fölvert.

No, megállj — gondolta magában a majszter, — majd nem csípem én le a szeg végét, a mint a köröm falán kijön, hanem majd ráhajlítom, akkor tudom, le nem hajítod.

Ugy is volt . . .

Hej csak nagy furangos, alattomos képet mutatott erre az a rozsdás vitéz . . . s nagyot nevetve mondta neki:

— No pedig majszter uram, csak nézze végig; ez is szép menyecske volt a maga idejében.

Erre aztán kiverte a majszter homlokát a víz; — megtörölte, azután úgy folytatta a munkát . . .

Mivelhogy a lónak a körme kinőtt, a míg patkolta, azt már tudta, hogy vagy táltost, vagy valami vén boszorkányt patkol, de azt is szeretne volna tudni, hogy hát a vitéz kicsoda, a ki lovagolja. Biz ő megkérdezte.

— Pápista ember-e kend? — kérdezte a vitéz.

— Az hát!

— Hát hogy veti kend a keresztet magára?

— In nomine patris, filii et spiritus sancti. Az atyának, fiúnak és szentlélek istennek nevében.

— Jaj, hát kend diákul is tud? No hát akkor ne kérdezzon kend többet, — a keresztvetésben leszedte magáról kend az én nevemet is.

Mivelhogy a rossz lélek volt s a májszter jó szí-
vel tett neki mindent, hát megszánta s hogy a májszter-

nek meg ne ártson a munkája, a mit neki tett, keresztet vettetett vele.

— Látom, tud kend diákul. Hát azt tudja-e, mit tesz az saecula saeculorum?

— Hogy ne tudnám?

— No hát akkor tartsa eszébe azt is: Matula uram. Mert ha az eljő, akkor aztán annak kell hinni.

— No hát, ez meg már mit tesz?

— Ez azt teszi, hogy megint megindul a kurucz világ.

— No aztán ne legyen az maga a garabonczyás diák, a ki ilyesmit is tud?

Már akárki mit beszél, az maga volt a garabonczyás, mert megfordult a vidéken, Maroson túl, majd minden faluban és bolondabbnál bolondabbat beszélt. Hogy a föld népe fel fog támadni, fegyvert vesz a kezébe s a hogy kiverték a törököt, kiveri először a német katonaságot az országból s ha az urak nem akarnak velök tartani, nem akarják azt a szót fogadni, a mit ők végeztek, kiverik az urakat is.

Ezt beszélte Bulcson, Kápolnáson is.

Mert a garabonczyás boszorkányon szokott lovagolni. Az a vén, sovány ló pedig senki sem volt más, mint a Gudulyáné.

Az igaz, hogy Gudulyáné nem volt éppen sovány asszony, csak olyan madárhúsú, sem öreg nem volt egészen, — de a mi asszonynak még javabeli, az leánynak már öreg és girhes.

Bizony, hogy ő volt az. Még mikor meg nem halt

abban a nagy forró nyavalyában, melyben két hónapig kínlódott, akkor kellett volna bizony a tenyerét, talpát megnézni, erővel is kihúzni a dunyha alól; mert nincs annál szentebb, minthogy a Borovszky patkója azon módon rajta volt; vagy ha éppen kínnal, erővel lefe-szegették, meglátszott volna a nyoma . . . Nem is halt meg másféle betegségben, mint ebben a nyavalyában.

S mivelhogy ez bizonyos, hát az is bizonyos, hogy a sárkány is itt van a határban valahol, valamelyik er-dei forráskútban lakik; vagy a törökvágás kútjában, vagy az oláh Gergő berkében, vagy messzebb, a hol az erdő háromszor, négyszer visszakiált, ha bele kiálta-nak; azért hívják azt a kis csermelyt Berekszónak.

De hogy itt van a sárkány a vidéken s hogy Gu-dulyáné volt a képviselője, már annál szentebb nincsen, mert egyre éri a falut mindenféle szerencsétlenség, — most meg már a baromfi után a lábas jószág kezd hul-lani — s nem lesz vége a bajnak, addig, míg a sárkány itt lesz a határban, a vidéken, — míg a Gudulyánét fel nem ássák a sírjából és kétágú vasvillával át nem szúr-ják a szívét.

Csak elszörnyedt a szegény fiatal tiszteletes, hogy milyenek az ő hívei, micsoda faluban lett is ő volta-képen pap? . . .

— Hallják-e kigyelmetek; hiszen kigyelmetek már kis hijján majdnem olyan babonások, mint az oláhok... S hogy milyen ostobaság, a mit állítanak, csak azzal az egygyel megczáfolom, hogy ha Gudulyáné boszor-kány lett volna, — a mi ugyan nem volt, mert boszor-

kány nincs is, — de ha már meghalt, meg kellett szünni a mesterkedéseinek; a sírban, mint halott, nem lehet a sárkány gondviselője.

Lakos uraimék nagyot bólítottak a fejökkel, sőt tetszett is a tiszteletes úr okoskodása, mert még volt olyan, a ki csettentett is hozzá az ujjával.

— Igazsága van a tiszteletes úrnak. Nagyon igazsága van. Ha meghalt Gudulyáné, hát meghalt Gudulyáné! — Hanem mivelhogy ő boszorkány volt, hát mégis csak van boszorkány. S mivelhogy a falut folyvást éri a szerencsétlenség, a sárkánynak még most is itt kell lenni közelében, s mivelhogy a sárkány itt van közelében, tehát az orgazdájának is kell lakni közelében, mert csak nem nevezhetjük másképen a gondviselőjét.

— Az ám, — okosodik az egyik.

— De hát, hogy lehet azt megtudni, kicsoda? — Felel a másik.

— Furcsa, hogy lehet? Hát mire való a furuzsina? Meg kell kérni a tiszteletes urat, hogy tartson furuzsinát.

— Hát az meg már micsoda? — Kérdi a tiszteletes.

— Hát a furuzsina az, hogy mikor ellopnak valamit s nem tudják, ki lopta el; — mikor az ura megcsalta az asszonyt s nem tudja, ki a szeretője; vagy akár az asszonyt csalta meg, — mert az meg aztán többször megtörtént; meg aztán ha még másféle hibát elkövet valaki, a kit nem tudnak, kicsoda; mint már például most is, hogy nem tudják, ki az oka ennyi bajnak; akkor a

hívek kérésére az oláh pópa furuzsinát rendel, bőjtrel, imádkozással, egész sora van annak a templomban, a gyanús házak körül . . .

— És hát aztán?

— Ebből aztán az következik, hogy a tolvaj, vagy gonosz csakhamar kisül, kirázza a hideg, és addig töri, a míg csak ki nem vallja a bűnét, vagy pedig belehal; sőt van eset reá, hogy egyszerre mindjárt kitöri a nehéz nyavalya és orrán, száján tajtékot túr.

Arra kérjük hát a tiszteletes urat, tartson nekünk furuzsinát.

A tiszteletes úr a kezében levő pálczával szeretett volna a nyakok közé ütni, de mivelhogy azt még sem tehette, megelégedett annyival, hogy dühösen nagyot vágott az asztalra vele.

— Én meg azt mondom nektek, hogy nem vagyok oláh pópa; ha szamarakat őrizek is, de nem őrizek disznót és nem fogok nektek kuruzsmát tartani.

— No hát, ha nem tart a tiszteletes úr kuruzsmát, majd tart a pópa.

— No, az lenne még szép, ha oda mennétek kálomista létetekre.

— No hát ha nem tart is kuruzsmát a tiszteletes úr, mégis megtudjuk mi, ki a boszorkány a faluban, ha ki nem tapasztaljuk a levél hullásáig, majd kitapasztaljuk a hó hullásáig, ha akkor sem, majd kitapasztaljuk a tavaszon, mikor megindul a boszorkány füveket szedni erdőkön, mezőkön . . . Akkor majd magát elárulja . . .

Még olyan is lehet, a kiről még csak nem is gondolná az ember.

Bodor Pista csak úgy mormogta utána, mintha tudna valamit . . .

— Az ám, még csak nem is gondolná az ember . . .

A falut pedig csak egyre éri a szerencsétlenség. Mikor elhullott az igavonó marhája, azután meg csak azt vette észre, hogy a föld is utána ment, a melyet annak kellett volna megszántania.

Azokkal a nagy karókkal, póznákkal, melyek fenn a fák tetején, a nagy kopasz hegyen, vagy lenn a völgyekben fel voltak állítva, úgy kimérték, méricsikélték a határt, itt is elvettek, ott is elvettek belőle, hogy maradt is, nem is szántóföldje a falunak . . .

Egy hosszú pántlika lett a falu határa; egy fertály mértföld széles és két mértföld hosszú. Állott az egész völgyből, melyben a falu feküdt, a többi azután azok a kopasz, terméketlen agyagdombok, melyek legelőnek se jók, s a nagy sűrű erdők a másik oldalon. A szántóföldek más falunak jutottak, a rétek nagyobb része megint más falunak, — sőt maga a kis templom a hegyen, az is más falu határába esett . . . szántóföld pedig nem maradt semmi. Azt újra kellett csinálni az erdők helyén, ha akarják, hogy legyen. Termés hát már nem lesz a jövő évre sem.

Aztán ilyenkor nem tud itthon lenni a bíró, — vagy akarjuk mondani a kenéz, vagy mi a mándrucz... S nem tud itthon lenni a nemzetes úr . . .

Azok beszélnének ezzel a kis púpos emberrel, mert

hogy ez a legnagyobb hunczut valamennyi közt, mindig csak kiüti magát.

Már a hideg leli az embert, ha csak tája felé jön a falunak.

Beszéljünk neki, mondják neki, hogy világ életében mindég így volt a falu határa, az egyik odalon addig tartott a völgyig, melyben hajdanában Lőrinczháza faluja feküdt, ott van egy régi elhagyot kőkút, ott volt a határ. Emerre Karánsebesnek eltartott egész a Süveg aljáig, a hol a nagy vízmosás van, a hol volt valaha Béresház faluja, meg Kis-Telek.

De ennek beszélhet az ember, ennek hiába beszél, akár a falnak vagy kőnek beszélne. Kivesz egy nagy fene bádog-ágyúból egy hosszú papirost, akkorát, mint egy asztalterítő, tarkaszélű ábrusz, leteszi a gyepre, úgy tudja, de úgy tudja, mintha nem ő maga, de meg a hetvenhetedik örag apja is itt született volna, s elmond annyi falút, hogy egy vármegyére elég volna, az öreg-apánk szentje sem hallotta soha híriket, — Liricsáz, Biricsáz, Birikáz, Gezdele, Sidikút, Tulifájn.

Jaj teremtő Isten! Pedig ezek magyar falu nevek lennének, úgymint Lőrinczház, Baracsház, Berekház, Kis-Telek, Sidókút, Tulfája. S hogy ennek mind itt kellett feküdnie ezen az egy határon valaha.

Azért hát igazítják, szedik hát szét újra s lesz belőle megint annyi darab határ a Hajlikföld, a Kótabur, a Széligig, a Zsupunyest, meg a Pipikác új faluk számára, de hát a Sidikútból, Liricsázból, Tulifájnból mi lesz. Meg hát akkor, kérem, mi marad Berekútnak?

Felhúzza vállait, púpját a fejéhez, szétterpeszti hosszú karjait . . . A mi azt teszi, hogy ő arról nem tehet.

Aztán megint előveszi azt a nagy papirost s azt mutogatja, azt bizonyozza, hogy ilyen Berekút nevű falu itt ezen a helyen, mivelhogy nem is volna helye, soha férne, nem is lehetett soha.

— De kérjük alássan, mikor mégis csak most is itt van.

— Már ha itt van is, nem jól van.

Találgatja aztán, nem Berethoff-e, Benegúr-e, éppen talán Birikás, vagy Berekuza? Csakhogy ha ezek közül lenne valamelyik, akkor igazság szerint nem ez lenne a helye, hanem vagy oda lenn a Toronytáji mocsár szélén, vagy lenn a Temes partján, vagy a Berzava mellett . . . Akárhol másutt, csak itt nem, mert így van felvéve a nagy papiroson . . .

Már pedig hiába van úgy felvéve, mert ez a falu itt fekszik száz és száz esztendő óta . . .

Nagy nehezen elhiszi aztán, hogy nem a falu hibázta el a dolgot, hogy itt van, hanem az, a ki azt az abroszt csinálta, firkálta csak úgy össze-vissza, a hogy eszébe jutott, vagy hogy neki valamely járatlan, éretlen rácz vagy oláh miliczáj bementogatta.

De hát mit akarnak ezzel most? Mi az oka annak, hogy ezt most bolygatják?

Bizony csak kimérték a falut a határjából . . . el-mérték, szétoztották a határt . . . alig maradt meg a hatodrésze.

— Csakhogy ez aztán nem jól van, — szóltak az éltesebbek.

Meglehet ám, hogy igazsága van annak a púposnak, hogy ezen a határon hat falu is állhatott, hiszen mennyi omladékot találunk az erdőben, meg puszta templomfal is van legalább három.

— Hanem azért az még sincs jól, hogy ha már egyszer mi használjuk, legalább is száz esztendő óta, ha már egyszer a miénk, az apánké volt, az öregapánké: miért akarnak bennünket kisemmizni belőle?

Méltán gondolhatták hát, méltán törhették hát rajta a fejöket, hogy mégis valami okának kell annak lenni, hogy ennyi baj, szerencsétlenség, üldözés éri ezt a nyomorúlt falut . . .

És ki gondolná aztán, hogy olyan ostobaságra jöttek rá, hogy mind ennek egy szegény leány az oka . . . Az a leány, a ki egy időben, még nem is igen régen, nagy lelki jót tett velük, a kinek háladatossággal tartoztak, hogy a vallástalanság örvényéből kiszabadulni segített nekik.

Ki gondolna olyan bolondot?

És mégis oda értek!

Persze, segíteni kellett valakinek, hogy oda éjjenek.

Hát nem megmondta-e Bodor Pista:

— Megállj; megbánod ezt még valaha!

Mutatja is hatalmát . . . Nagy hetykén, csúfondárosan vigyorog a szemébe, valahányszor látja . . . Mintha bele akarna kötni.

Szomorúan, csüggedten süti le szemeit az a szegény, halavány, beteg leány.

Kitér előle mindég.

Annak, a ki ösmerte és látja, hogy mivé lett, meg-esik a szíve rajta.

Még a tulajdon édes apja sem ösmerne reá.

Csak nagy, szép szemei, más egyéb semmi sincs többé meg Marczell szépségéből. Mint a hogy szokták mondani. A rózsák lehullottak arczáról. Ugy igaz; nem volt azon meg többé az élet pírja, még a halványnál is halaványabb volt . . . sápadt lett, szemei be voltak esve, fekete karikák övezték. Nem hordta fönn többé büszkén a fejét, nem feszítette ki többé bátran a mellét, mint egy férfi; üde, fiatal gömbölyűségének nem volt többé semmi nyoma, le volt soványodva, össze volt esve, össze volt fonnyadva, meg volt görnyedve. Öreg asszony lett, nem egy elbetegesedett leány.

Szinte alig hihető, hogy egy betegség így tönkre bírna tenni egy fiatal testet, fiatal életet és a fiatal kor ereje ne tudjon győzedelmeskedni, ne bírja ismét visszaállítani, újra felvirágoztatni a régi szépséget. Valami titkos, mély bánatnak kellett itt elrejtőzni a lélek mélyén, a szív fenekén, a betegség mellett.

Bizony nagy beteg volt és soká a szegény Marczel. Beteg lett, mikor még virágok nyíltak. Beteg volt, mikor a levelek hulltak a fákról és nem gyógyult meg, még akkor sem, midőn eljutott az a szomorú, sivító szél a vak Tamásról, mely az első hófergeteget szokta a berekúti hegyekre kergetni az erdélyi havasokról.

Hat hétig feküdt forró betegségben, — csak a jó szomszédasszonyok bírták megtartani benne a lelket. Azután mikor már az ágyat elhagyta is, csak semmi képen sem bírta magát összeszedni, csak úgy járt, kelt, mint az árnyék, mint a kibe csak hálni jár a lélek.

És hallgatag, szomorú volt nagyon.

Csak sok okos asszony volt a faluban, de azért el nem tudta találni egy sem, hogy mi baja lehet.

Mikor megtalálták, teste tele volt sebekkel, mintha vadállatok harapdálták — és tüskék szakgatták volna össze; ezek begyógyultak; az egyik karja ki volt ficzomodva, helyre tették. A nagy ijedéstől, futástól, hideg esőtől lázat kapott, azt pedig kilábalta szerencsésen.

És még sem tud helyre jönni. Csak bámul, csak néz, csak sóhajt. Most is sokszor csak egyszerre neki szilajodik, neki vadul, megtépi a ruhát magán és szilajon, vadul üvölt, szeme vérben forog, futni akar, azt gondolná az ember, az eszét vesztette el. Azután, meg rázkódik egész testében, összerogy a nyomorult álló helyében és vonaglik a földön, mint egy féreg.

Óh, ilyenek lehettek azok a belpoklosok, kikről a biblia beszél.

A kiket a sátán kínoz belől, a ki bennük lakik s kik szenvednek addig, míg ki nem repül az a szájukon sűrű füst képében, mint a hogy a szentírás tanítja.

És a tiszteletes úr mindezt nem hiszi, pedig a biblia mondja.

S mikor magához jön a szegény leány, sír, zokog, jajgat keservesen.

Ó Istenem! De csak nyomorúlt lett az a szegény leány!

Néha hetekig nyugodt, néha csak egy rossz szóra, csak egy rossz tekintetre a szívéhez kap, kitépni azt a férget, mely nem engedi meggyógyulni . . . és irtózatossá beteg, irtózatossá szenved ilyenkor a szegény Marczel, kínosan fentereg, vonaglik a földön.

Óh, irtózatossá nyavalya ez!

És az a gazember még is üldözi, boszantja, csúfolja, — a vérig a nyomorultat.

— Hallod-e Marczel, ha még egyet kacsintanál a szemembe, akármilyen lennél, még szeretnék egyszer.

A szegény leánynak kifogy a türelme végre. Ámbár halvány arczain nem üti ki magát a harag pirossága, haragszik, boszús a szegény leány és keblét majd szétveti kínos haragja.

Keserű, lenéző mosoly, megvetés a felelet az izetlen tréfára.

És ezt is azután nagy kín, fájdalom kíséri.

— Óh istenem! Szerethetne-e még egyszer valaki az életben engem, megalázott nyomorultat, összetört beteget, hervadt virágot?!

De ezt nem mondja a csúfolódónak . . . Ez az ő szíve titka. Hanem mikor már nem állhatja tovább, kérdőre is fogja.

— Hallod-e te, hogy mered te azt nekem mondani, hogy akármilyen vagyok?

És összeszedi gyenge erejét, megkísérli meghajlott fejét felemelni és odalép a gézengúz legény elé me-

részen; bátor; erős ismét egy pillanatra, szemei villognak, ökleit összehúzza s még egyszer kérdi tőle, bár gyenge, de sziszegő hangon:

— Hát mit tudsz rám? Kinek a szeretője voltam én valaha?

Felemeli öklét reá, de nem üti vele arczon, hanem a helyett a szemébe köp a szemtelennek.

Éktelen dühbe jön erre amaz; nem mondja, de szemeinek villogása mutatja, hogy még meg is tudná azért a tettéért ölni. Pillantásának minden szikrája azt mondja:

— Meghalsz ezért:

Nem üti vissza . . . Nem olyan gyáva többé, hogy a leányra emeli kezét, hanem sokkal rosszabb a gyávanál, alávaló bitang, rágalmazó, gyalázatos, kegyetlen, istentelen; — most már kimondja, oda kiáltja annak a leálynak, ha mindjárt bele is halna az.

— No hát megmondom, kinek a szeretője voltál; előbb az úré, aztán az ördögé.

És összerogy Marczel rögtön, abban a pillantásban, a mint az ördög nevét hallja.

Legalább így jegyezik meg maguknak az asszonyok, a kik a lármára a házak végeig kicsődülnek és egyetlenegy sem hat meg szegénynek a sorsa, hogy felemelje a nyomorultat a földről, nem veszik gyöngéd karjaira, ápoló gondjaik alá, mint máskor.

Ki venné, ki emelné föl a sátán, a gonosz szeretőjét, a boszorkát.

Óh, azok az asszonyok de sok mindent is tudnak!

Fegyver, víz, tűz ellen van védelem, de az ő nyelvük ellen nincsen . . . Kérlelhetlenül öl, gyilkol az.

És beszélnek rémítő dolgokat, miket csak a babona örült képzelme teremthet . . .

Szörnyszülöttekről, melyeket odabenn őriz a leány a házban féltékenyen és ringat hűségesen, a kik körömmel, fogakkal, sűrű állatbőrben születtek. — Mert többen vannak és nem hónapok multával, hanem hetekre születtek, mint az állatok.

Jól tudjuk, mit tartsunk az ilyen hajadonról!

Régi hagyományos mondás az, hogy a mely hajadon leánynak kettős gyermeke születik, azoknak vagy a tulajdon édes apja, vagy a sátán volt az édes apjuk.

Az a gyáva gazember pedig, mintha megveszett volna, abban a pillantásban féktelen dühvel, magánkívül ordítja tovább:

— Igen is, az ördög mátkája lettél, ott láttalak tánczolni a dongácsi tóban, szent Iván napján, a Gudulyánéval és a többi boszorkányokkal, egészen meztelenek voltatok és derékig kinn voltatok a vízből, nem merültek lejjebb, akárhogy igyekeztetek. Már pedig csak a boszorkány az, a ki a vízben le nem merül. Tagadd el hát, hogy nem voltál ott, tagadd el, hogy nem vagy s nem voltatok boszorkányok a Gudulyánéval valamennyien.

És van lelke, van szíve ezt ottan tovább ordítani.

Csak egyetlen egy ember van a faluban, a ki sajnálja, a ki megszanja. A szegény nyomorult, jött-ment oláhmagyar, a Nigro Gornik, a szegény juhásztor, a

Marci, a ki lejön a hegyekből megnézni, hogy vajjon pirosodik-e már az orczája.

De ha nem olyan piros is, mint volt hajdanában, mégis meghalna érte most is, úgy szereti.

Felemeli a földről és elveszi onnan a nyomorultat, azután megmondja az igazat az asszonyoknak a szemébe, lehordja őket, hogy mily igazságtalanok e szegény leánynyal.

Szembe áll még Pistával is.

— Hallgass, oláh! . . . Köszönd meg, hogy megtérnek a faluban.

És megforgatja Pista feje felett a bunkósbottot. De nemcsak ez az egy van. Valamennyi bunkósbott csak van a faluban, az mind fel lenne emelve Pista mellett. Hogy bírna ő maga egyedül szembeszállni ennyi bunkósbottal.

Elkeseredik.

Hát az üldözött szegénynek, az üldözött igazságnak, ártatlanságnak nem volna senki pártfogója a földön?

Dehogy nincs, csak keresni kell. Elhagyja hegyeit, juhait, üres tüszővel, könnyű tarisznyával elindul pártfogást keresni. Jár az óberknéznél, jár a provizornál, jár a plájás kapitánynál. Még a kommandóra is elmegy Temesvárra. — Hiába, mind hiába, csak kinevetik a szegény oláhot mindenütt, hogy egy leányt akar a törvény oltalmába ajánlani. Nevetni való dolog az. Oláhok vagytok, hát csak örökké bajotok van a boszorkányokkal.

— Ha ebből kifogytok, majd akad azután megint másik.

— De hiszen ez nem boszorkány, hanem szép fiatal leány.

— No hát akkor kárhozzál el vele.

Szomorúan megtörli szemeit ingujjával.

— Hát csakugyan nincs igazság a földön; nem lehet az igazságot keresni. Nincs pártfogója a szegény üldözöttnek, a kitől oltalmat nyerhetne.

Óh Isten! Rajtad kívül nincs hát senki, a kihez a szegény fordulhasson.

Azután dörögé magában:

— No jól van hát. Bántsák még egyszer azt a leányt, majd teszek igazságot magam. Hanem azért itt van ez a két kis medvebocs, melyet az erdőből hoztam neked. Ne félj, ha ezek megnőnek, megvédelmeznek a rossz emberektől.

Az a gazember pedig napról-napra ordít. Napról-napra lázít az ellen a szegény leány ellen a faluban. Nem is gondol arra, hogy a halálítéletét mondják annak a leánynak.

Hisz a dühödt nép se kérd, se hall, csak boszorkányt kell néki a kezébe adni, majd elbánik az azután vele, a tűzbe dobják, vagy a vízbe a nyomorultat.

Hátha a legirtózatosabb kínok között haldoklanék, segítene-e rajta valaki, nyúlna-e hozzá valaki más célból? Vége volt iránta minden szeretetnek, minden könyörületnek.

Ki ne hitte volna mindazt, a mit Bodor Pista oly

határozottan beszélt? A mire a két szeme világarra eskü-
dőzött, hogy látta.

A leány titokzatos csavargásáról a hegyek között,
az ő és a Gudulyáné sajátságos betegségéről, melyeket
rémületek és a rejtélyeskedés még kimagyarázhatla-
nabbá tettek. S a nagy lázak után a leány elfogyása,
szomorú hallgatagsága s a titkolózás, hogy ezen pilla-
natokról nemcsak, hogy nem szeretett beszélni, de szív-
görcsöt kapott, ha előhozták s hogy valamit féltékenyen
őrzött a szobában. Minden, de minden ellene bizonyított.

— Biz az kis ördögöket, vagy sárkány-fiakat ne-
vel. És aztán mindig, mindig erősebben kezdtek felöle
a szót kimondani.

— Hát úgy-e, hogy van a sárkánynak Gudulyáné
után gondviselője, a ki eladja az esőt a töröknek?

— Tudjátok-e hát már, ki a falu vesztének az oka,
ki az okozója minden bajnak, szerencsétlenségnek? Ki
jár Szent György éjén a Szent Gellért hegyére és Szent
Iván hajnalán a boszorkányokkal fürdeni a dongácsi
tóba?

Hát ki lett volna más? Ugy-e, hogy oda értek.
Csak meg kellett indítani, azonnal lábra kapott a hír és
azonnal úgy volt, mintha már réges-régen ilyen gyűlölt,
undok személynek ismerték volna.

Mert csak gondolkozzunk vissza. Nem minden
cselekedése az ördög munkája-e? Mivelhogy nem hasz-
nunkra, hanem kárunkra vált minden, a mit csele-
kedett?

Hát nem ő, meg az apja szereztek-e nekünk földes

urat, mikor már szabadok voltunk száz esztendeig? Azután most meg majd szolgák fogunk lenni megint.

Meg aztán nem ő-e az oka annak is, hogy a földesúr-vállalás miatt a direktió, meg a kommando haragszik reánk, üldöz bennünket? Azóta jön a nyakunkra a sok exekuczió, hogy minek vállaltunk el földesurat rajta kívül. Nem azért vették-e el a határt, a templomot, hogy földesurat vállaltunk tilalmuk ellenére? Elvették a szántóföldeket, szőlőket; csak kopár hegyoldalakat hagytak. Hát nem mindezeknek ők az okaik? Legfőképen pedig ő. Mert az ördög, a sátán ötet fogadta csábító szolgálójának, hogy általa megvehesse az egész falut. El is adta a sátánnak. Mert meglássátok, az egész falu halálos bűnbe fog esni elkeseredésében, gyilkos lesz; haramia lesz és istentagadó a sok szerencsétlenség miatt, a mi érte, mely szerencsétlenségeknek mind ő az okozója, ő hozta azt ránk az ördög munkájából.

És a mit már Nigro Gornik, a szegény Marczy, régen sejtett képzetében, megmozdultak a bunkósbotok, a vasvillák a faluban.

És ordítottak esztelen dühvel:

— Ki kell vonszolni a házból, bele kell fojtani a boszorkányt a farkastelki kenderáztatóba, a régi malom-követ, mely ott fekszik a faluháza kisajtójában, rá kell kötni kötéllel a derekára, mert különben felveti a víz.

És a gyáva, durva nép, mely rég idők óta nem látott okos embert, a ki tanítgatta, felvilágosította volna,

hasonlóan az álmából felriadt állathoz, vérben forgó szemekkel, szitkot, káromlást szóró ajakkal, böszülten

megrohanta a házat, hol nem régiben még a falu legokosabb embere, legszebb leánya és a boldogság lakott.

Aczélkarú, természetes férfiak fejszékkel, vasvillákkal fegyverkezve, százan egy szegény leány ellen.

Egyetlen egy ember állott ellenök a kis ajtóban halványan, halálra válva.

Nem állott szemben fegyverrel annyi örültnek, hanem mind a mellett villogó szemekkel, bős haraggal, kezeit feléjük terjesztve.

Meg is volt rémülve nagyon, de nem maga miatt.

— Megálljatok! Ne bántsátok azt a szegény leányt.

Nem bottal, hanem mint az ebnek, feléje rúgtak lábbal.

— Eredj az útból oláh, mert meg is halhatsz különben.

Igazán, hogy oláh volt. Lerogyott a térdeire, kezeit tette össze és könyörgött annak életéért, kit még most is, így betegen, szenvedőn, minden szépség nélkül, boldogtalanul, üldöztetve forrón szeretett.

Az volt azután az igazi boszorkány, ki most előtört a tömegeből és ötet ellökte útjából. A Bodor Pista anyja. Fekete kendője és alatta szétkuszált fehér haja a szélnek állott, apró szemei villogtak és ordította torkaszakadtából:

— Hát még meg se kérje előbb az Istent ez a szép madár, ne is imádkozza le bűneit? Követtessünk vele eklézsiát.

— Igazán, kövessen eklézsiát! Álljon a szegényköre.

— De vajjon megengedi-e a pap, megteszi-e vele? Mert ám a furuzsinát sem tette meg a kedvünkért.

Most a szegény Marczi mellé másik férfi lépett

oda, a megtámadott ajtóhoz, nemcsak szemeivel, sujtoló tekintetével, de szavaival, kezeivel is megállította őket, hogy megmentse annak a leánynak életét.

A pap volt.

Tiltólag feltartotta eléjük mind a két kezét palástja bő ujjaiból.

— Megálljatok! Nem szégyenlitek magatokat? Száz férfi egy gyenge leány ellen!

— Nem a leány ellen, hanem a sátán ellen; — ordított a tömeg.

— És nem is az a kérdés itt, hanem az, hogy követet-e vele eklézsiát a tiszteletes úr, vagy nem?

A fiatal pap büszkén lenézte a szólót.

— Igen is, ha arra köteles, ha bűnösnek vallja magát a leány, eklézsiát fog követni.

És beszólt a pítvarajtón.

— Jere elő, leányom!

A leány kilépett az ajtón.

Egy pillantás alatt látta helyzetének egész irtózatosságát, de talán a nagy veszélyt, melyben forgott, még sem fogta föl. Reszketett, mint a nyárfalevél, közel volt ahhoz, hogy eszméletét elveszítse.

Elszörnyedt azon, a mit látott; színükből kikelt arcokat, villogó szemeket, haragos rossz embereket, kik régen elfelejtették, hogy ő kicsoda; kik elfordultak tőle mindnyájan, s kik között nincs egy jóakarója sem.

A pap megfogta a kezét, hogy védelme alá vegye.

— Ne félj; nem fognak bántani. Veled van az Isten!

A leány sóhajtva, de oly hangon, mely erősebb a meggyőződésnél, majdnem a rajongás színét viselte, felelt:

— Igaz!

És keze nem reszketett többé, csak szomorúan suttozta:

— Az Isten . . . az Isten velem van!

És úgy látszott, gondolkozik azon, a mit mondott.

Szomorú, csüggesztő csend volt az, a mely most beállott.

A pap észrevette, hogy keze nem reszket többé, hogy mily nyugodt lett az Isten nevére, csodálkozva nézett a szemébe. Eszébe jutottak a vértanúk, kik az Isten nevéért a halált megvetették.

Gondolkozott, mit higyen, mit tartson e leány felől. És nem tudott megállapodni; nagy, erős, vallásos lelke van-e, vagy lelkének egész világa össze van rombolva.

És szólt hozzá szeliden, gyöngéden a pap:

— Bűnös vagy; mert minden halandó bűnös e világon. Mi itten nem vagyunk bíráid, édes leányom, csak arra vagyunk szólítva, hogy veled imádkozunk. A bocsánat a mindenek teremtőjének, megtartójának, a nagy kegyelmű Istennek a kezében van.

A leány arczára vonta szabad kezét, elfödte szemét keszkenőjével és sírt szeliden, csendesen.

A pap még szelidebben, még gyöngédebben kérdezte szegénytől:

— Mi bünt követtél el, édes leányom?

A leány hallgatott, keze ismét reszketni kezdett a pap kezében.

A pap újra bátorította.

— Az Isten kegyelme határtalan. Veled van az!

Ah, milyen nagy vigasztalás volt ez megint!

Szívéhez kapott, erőt vett magán és suttozta:

— Öltem!

Most a pap rántotta el tőle kezét, meglepte a felelet, megrettent. De azután elmosolyodott. Hogy tette volna azt? Visszanyújtotta a kezét neki.

— Szegény leány! Mit öltél volna te? Valami gyenge madárkát!

— Nem!

A pap tovább haladt a kérdéssel . . . s megdöbentő gondolat futott agyán keresztül.

— Csak nem . . . gyermeket!?

— Nem!

A pap gyorsan hajtotta tovább . . .

— Tehát mit öltél, az Isten szerelméért?

A leány kínosan szorongatta a pap kezét, fájdalmasan, titkosan suttozta:

— Embert öltem; szörnyeteget, a sátánt ember képében. Annak a betege vagyok!

A pap merőn ránézett, hogy vajjon magánál van-e?

— Az nem lehet. Te azt nem tetted, édes leányom! Miért cselekedted volna?

— Mert letépte ruháimat rólam, karjaiba vett, el akart rabolni, szerencsétlenné akart tenni!

-- Peszél! Beszél csak tovább! — Kérlelte a pap, magyarázva a leány arczáról mindenik szavát.

A leány felsóhajtott . . .

— Elbeszélem . . . Mert most úgy érzem, hogy a lelkem is meg fog könnyebbedni. Talán nem is volt ember. — Olyan feje, olyan keze, olyan lába volt neki, mint az embernek, csakhogy be volt növe egészen vastag szőrrel, akár az állatok.

A mély hallgatásból egyszerre közbekiállott a vén banya:

— Ugy-e? Lám, maga is elvállalja, hogy az ördög megölelte. Igen is, tánczolt vele Szent-Iván éjszakáján a boszorkányok társaságában a dongácsi tóban.

— Csitt! Hallgassatok! Hát aztán miként ölted meg, édes leányom?

A leány komolyan beszélt, mint valami igazat, de azért mindig élénk borzadással:

— Megfogtam ezzel a két kezemmel . . .

A leány elkezdett hanyatlani, közel volt ahhoz, hogy összerogyjon.

A tiszteletes elébb megfogta mind a két kezét, azután, mint egy kis gyermeknek, megsimogatta homlokát.

— Ne félj, édes leányom! Beszél tovább! . . .

— Megfogtam vállon és lelöktem a mélységbe, a vadkan és a medve közé, a melyek éppen élet és halálra viaskodtak egymással.

— Óh! hiszen ez most is örjög!

Ekkor a pap fejére tette a kezét és szánakozó arccal oda fordult a nép felé.

— Nem látjátok, kivel van dolgotok? Micsodák az ilyen szerencsétlenek, kiknek ilyen képzelődéseik vannak s azokat, mint megtörtént dolgokat, szentül hiszik magukról, — és életükben folytatását is csinálják ennek a históriának. Mondjátok, hogy két kis állatkát is nevel, de ezt nem látta még senki. Csak titkos beszédét hallgatták ki . . . No hát ez is abból a képzelődésből folyik.

— Nem úgy van az, tiszteletes uram!

— Mit hisztek hát róla?

— Azt, hogy gonosz, maga a sátán szolgáloja, a kivel annál még különb dolgok is történnek. Hát azt hallotta-e már a tiszteletes úr, hogy a szép madár nem ül le a vízben? A dongácsi tóban övig mezitelen rakta a többivel a boszorkányok tánczát.

A tiszteletes csóválta a fejét.

— Nem szégyenli magát, Tormák János uram? A dongácsi tóban nem fog leülni senki, mert annak a víznek az a természete; olyan részei vannak, hogy azt nem engedik megtörténni.

És aztán Tormák János a szemébe merte mondani a tiszteletes úrnak:

— Mit tud ahhoz a tiszteletes úr? A tiszteletes úr azt sem hiszi, hogy a Gudulyánének kezén, lábán patkó volt, mikor eltemették.

Azután oda tette az öklét a csipőjére, kivetette mellét, megállt szemben a pappal.

— Én nem okoskodom soká! Csak az a kérdésem:

akar-e ezzel a személylyel eklézsiát követtetni a templomban a tiszteletes úr?

— Erőszaknak nem állhatok ellen.

— Így már bölcsen van mondva.

— És aztán csakugyan elviszik kegyelmetek a lelkükön, hogy ennek a szegény leánynak egész életét tönkre tegyék azon ostoba babonás hiedelmekért, melyek közül józan emberek előtt egy sem állhat meg. S azt sem nézik, hogy ez a szegény leány milyen beteg!

— A mi lelkünk ad számot róla, még ha nagyobb baj történik is vele.

— Az okosabb pedig enged, hogy a nagyobb bajt elhárítsa. — De még egyszer azért felszólítalak benne-tek. Meggondoltátok-e, a mit kívántok? Gondoljátok meg szerencsétlenek, hogy ez a szegény leány meg van örülve.

— Csak teszi magát!

És berontanak a házba, de ott sem üres, sem teli bölcsőt nem találnak.

Felhánynak azután minden zeget, zugot, hogy merre, hol lehetnek elrejtve a sátán fajzatjai?

És aztán megtalálják a kuczkóban, félénken összebújva a két kis medve-bocsot, melyet Nigró Gornik, a hí séges Marczí, hozott neki, hogy egyedül ne legyen.

Eszébe jut még, a mint mondta:

— Ne félj; ha ezek megnőnek egy esztendő alatt, megvédelmeznék a rossz emberektől.

Nem nagyok még most sem, de azért nem engednek idegent magukhoz nyúlni.

Marczel féltve, rettenve kapja fel őket és szorítja kebeléhez.

— Ah, hogy szereti őket, akár az édes anyjok!

— Na! — kiáltozik a dühödt tömeg. — Lehet-e még tovább tagadni? Nem itt vannak-e a sátán fajzatjai?

— Hiszen szelidült medvebocsok azok, melyeket a Bujdosó Marcsi talált az erdőben!

Rá sem hallgatnak.

Hogy hallgatnának? Hiszen tudják és hiszik és ide akarják alkalmazni a régi mesét, hogy a melyik hajdon leánynak kettős szülötte van, az vagy az apjának vagy az ördögnek volt a szeretője.

— No hát mit mondasz ehhez, szép madár?

A tiszteletes úr felel a leány helyett.

— Örültek vagytok, kegyetlenek vagytok, rosszak, átkozottak vagytok!

De azért az átkok, szemrehányások, fenyegetések csak folynak tovább . . .

— Elvetted a falunkat. Elvetted a szántóföldeinket, határunkat, templomunkat. Nyakunkra hoztad az állatok dögét, a jégesőt, az inséget. Eladtál bennünket az ördögnek. Boszorkány vagy. Meg fogunk égetni.

A pap bátran odalép és széjjellökdösi a gyülelévész népet és szeliden odasúgja a rettegő leánynak:

— Ne félj! . . . Csak reám hallgass . . . Megoltalmazlak. Mondd, hogy eklézsiát akarsz követni.

— Akarok! — nyögte a szerencsétlen.

Félig magánkívül van már. A kis medvebocsokat

leejtette, azok ijedve menekülnek a zajgó tömeg közül. Azután enged a nyomorult öntudatlanul.

Kivonszolják a szegény leányt a bajlékből, szűz ártatlan fejére ráerőszakolják a szalmakoszorút. Ruháit leszedik, csupán egy szál inget hagynak rajta, előhoznak egy fehér lepedőt, azzal borítják be a földig.

Mintha csak most egyszerre eszmélne, hogy mi történik vele, felsikolt és minden régi ereje visszatér e pillanatban, e rémületben.

A cziinterem ajtajában kiszakítja magát hóhérai-nak körmei közül. A lepedőt ledobja magáról . . . és fut, fut vakon, menekül, nem nézve merre, nem nézve hova, csak messze, távol legyen az emberektől.

A két hűséges kis állat rohan utána.

Az erdők bokrai egyszerre elrejtik őket szem elől.

Üvöltenek utána, üldözik, mint egy fenevadat. De nem találják meg.

A kis medvebocsok jó barlangba vezették nevelő anyjokat . . .

Még a jó Marczi sem találja meg őket, pedig három-négy napja keresi már kétségbeesve.

Elmulik egy hét . . . Még sem talál rájuk, pedig felhajtja az egész erdőséget fel is, le is két napi járó földön.

Megint csak könyét törli a szegény Marczi.

Azóta meg kellett halni éhen a szegény leálynak.

S a mint ott az erdő sűrűjében, órák hosszáig szomorúan néz le a völgyre s arra az átkos falura . . .

Egyszer csak megüti a vállát valaki hátulról.

Hát a Hasszán, a harambasa!

És még nevet a szemébe, vigyorog is, mintha csak maga volna az ördög; arra biztatja, hogy gyújtsa föl azt a falut!

A baltájához kap, hogy ketté hasítsa a fejét . . .

Hasszán kikapja a baltát a kezéből, eldobja meszszi-
szire s aztán, mikorra eszmél, eltűnik, mintha ott sem
lett volna.

Marci megfenyegeti öklével a falut onnan meszszi-
sziról s azt mondja magában:

— Ah, ne kísérts, sátán.

— Nem! Nem! A szél sem fúj ma. Csak ma ne!

Óh az a sátán. Ugy utálok, gyűlölöm, megölném,
széjjeltépném; és még sem tudom, hogy hogy nem, ha
parancsol, nem tudok neki szót nem fogadni, meghaj-
lok, engedelmeskedem; rabszolgája vagyok; — mert ő
a népszabadulás vezére.

— Ah, hová lett szegény. Elveszett éhen az er-
dőben.

Aztán másnap megint ott áll a hegytetőn, ott áll
reggel, ott áll este és gyönyörködve néz le a völgybe.

Gyönyörrel nézi, a mit lát . . . és kaczag.

Ah, hogy csapkodnak a lángok, hogy repülnek a
zsarátnokok! . . .

Hasszán megint felgyújtatott egy falut.

Égj! Égj! . . . Pusztulj el, átkozott falu! . . .

Tanakodik, gondolkodik, ki gyújthatta fel? . . .

És a mint úgy néz, így bámúl le a völgybe, eszébe jut
Farkastelke égése is!

Felhallatszanak hozzá az egetverő sivalkodások.

Térdre dobja magát, arczát kezeibe temeti és síró, zokog fájdalmasan.

És mégis azt mondja, nem ezt a falut siratja, hanem a régít.

Ah, nem lehet többé megakadályozni. A szél rohan, vágat, könyörtelenül sívít és csapkodja a lángokat. A rőzsefalak, nádtetők ropognak. Az emberek ordítanak, haragosan, bőszerűen üvöltenek; az asszonyok sírnak, sivalkodnak, hajukat tépik, rohannak a lángok felé, hogy kis motyójukat megmenthessék. — Alig bírják a férfiak onnan őket elrángatni . . .

A tűz, a lángok növekednek a szél csapásaitól, melyet ők növeltek nagyobbá.

Az egész falu lángban áll a felvégtől az alvégig, nincsen ház, a mely nem égne.

A tiszteletes, mintegy fekete oszlop, kővé meredve áll a falu közepén, a harangláb mellett, melynek harangjait már levétette.

Az égre emeli kezeit . . . Imádkozik, s a könyek özöne csorog végig az arczán.

Csüggedten, szomorúan mondogatja:

— Soha sem fog felépülni többé!

Szegény Marczy, oda fenn a hegyen, a földhöz veri magát, jajgat, haját és ruháját tépi magán.

— Jaj! . . . jaj! . . . Mit cselekedtem!?

Pedig talán nem is ő cselekedte, hanem az a régi oláh rabló, a Nigró Gornik . . .

Talán nem is övé a bűn egészen, hanem Hasszáné.

a ki az ő boszúszomját felhasználta, és a szép asszony büne, a kik kezére játszanak Matulának, hogy a pórlázadást annál könnyebben megindíthassa, felszíthassa.

Egy földönfutó nép lázításra a legjobb propaganda.

A falu ég még másnap is.

Az asszonyok sírva tördelik a kezöket a fejük felett.

Óh, a jó isten keserves büntetése ez azért, a mit azzal a szegény ártatlan leánynyal cselekedtünk.

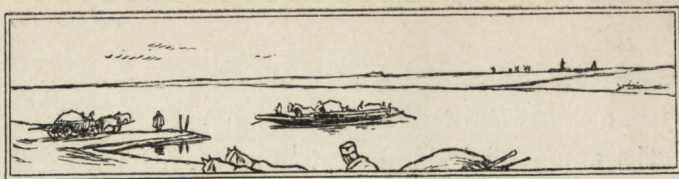
Berekút égésének fénye messze ellátszik a hegyeken keresztül.

Hogy Hasszán harambasa megint felgyújtott egy falut, a fényesség, az égés a hírnél hamarabb jelenti be Temesvárra.

Most már aztán száz császári arany díjat tűznek ki Hasszán fejére.

De Kukumusznak is kezébe lett adva a kulcs, hogy Ivulyval miként boldoguljon.

XIII.

A SZENTANDRÁSI SPEKTAKULUM.

A valaki ez időben Szolnokon keresztül Aradra vagy vissza utazott, Szent-András községét nem igen kerülte el, nem csak azért, mert legjobb kompja volt a Körösön, hanem azért is, mert ezen a vidéken nem igen volt nevezetesebb hely nála.

Nagyon jó forspontokat lehetett benne kapni.

Azután biz az lemaradt szegény, míg a szomszédságába eső helyek nagy, nevezetes városokká nőttek.

Pedig csak olyan nevezetes város lett volna belőle, mint Szarvas, csak olyan nagygyá nőhetett volna, mint Mező-Túr városa, ha ez a szomorú történet, mely e regény háttere, a földnépének ez a fájdalmas, nyavalyás álma nem éppen innen vette volna kezdetét.

Minden szükséges kellék meg volt hozzá, jómódú, értelmes nép lakta, melyet sem török, sem német sereg

nem élt ki, mivelhogy nem esett vár közelében, hogy örökké sarcolják, határa termékeny és nagy volt s ehhez aztán még egy néhány gazdátlan pusztá is maradt a nyakukon.

A szentandrászi határ szép és sok búzát termett, gulyájának, ménesének híre pedig elterjedt az egész országban.

Sárkányokon utazott, a ki ott forspontot kapott. Azért is szerettek arra járni. Ha pedig megeredt a tavaszi eső, alul pedig kibugygyant a föld árja s csak a madár volt boldog, hogy nem kellett neki a földön járni, — mindig akadt a helységben elég heverő ökör, a ki az utast akár Békés városáig elvontassa.

Különben semmi különös nem volt rajta; csak oly rendetlenül széthajigált sárházak tömkelege volt, mint minden alföldi helység. Egy kis templom volt a közepén, meg egy harangláb. Kőkéménynek, zsindeyes háznak, deszka-kerítésnek híre sem volt a faluban. Keresve sem lehetett egyetlen árnyatadó fát találni . . .

Nem is ilyen külső parádékban, hiábavalóságokban kellett ő kegyelmök jó módját keresni, hanem abban, a mitől szépen meggömbölyödik és megszínesedik az ember.

A kőkéményes ház úgy is csak a földesuraságnak, nemzeti Tolnay uramnak volna való, ha ő is egyszerűen meg nem elégednék a kürtővel.

Majd kicsattant az egész falu az egészségtől.

Mintha csak egyenesen ők lettek volna apái annak az igazi magyar fajnak, melyet ama gyönyörű nóta

szerint a három Kőrös látott játszani. A férfiak széles vállú, természetes, barna, nyílt, bátor nézésű emberek; a fehérség pedig egytől-egyik gömbölyű, piros, pozsgás, tűzrölpattant, bogár-szemű kaczkias teremtések voltak egytől-egyig, asszony és leány.

Hej, sokszor felsóhajtott a földesuraság, nemzetes Tolnay uram, csak egyszer valaha megtörténnék az, hogy egy napra csupán csak egyetlen férfi maradna az egész faluban!

És aztán úgy hozná a sors magával, hogy ő lenne ez az egyetlen egy férfiú.

Nem is gondolkozott arról, hogy aztán ilyen boldog dolog valaha beteljesedik.

Ugy kacsingattak, úgy pislogtak, úgy mosolyogtak a szemébe, kivált a menyecskék s legjobban, ha éppen az urok nem látta, hogy teljesen meg volt arról győződve, — ők sem kívánják másként a dolgot s nem azért nyájaskodnak, hogy eszébe se jusson a fehéregyházai, meg a bánrévei puszták határait firtatni. Vagyis igazabban szólva, ezen széles, nagy rónaságban, hol minden tenyérnyi föld olyan egyforma, hol és mely tájon léteznek ezek a puszták voltaképen?

Nemzetes Tolnay uram aztán olyan jó úri ember volt, hogy csakugyan nem is járt többé semmi máson az esze, mint a Pap Gáspár uram Zsuzsikájának piros ábrázatján és Vértesiné bíróné asszonyom gyöngy szemöldökén.

Ennyivel ama boldogabb idők reményében meg is elégedett . . .

Hiszen csak elküldheti egyszerre az egész falut úr dolgára . . .

Mesélnek a Tiszának, a Kőrösnek a mult század végén, — gondolja az 1687-ik évben történt — óriás árvízéről, mikor Szentés és Csongrád városát majd eltörölte a földszinéről.

Csak lesz még egyszer olyan víz az ő életében, akkor mind elküldi minden jobbágyát, egész faluját a szegény szentesieknek segíteni.

Addig is hagyta boldogan kacsingatni magára a menyecskeket, visszamosolygott rájuk, mosolygott apáikra, gyermekeikre, sőt még férjeikre is . . .

Igy aztán szépen megvoltak együtt falu és földesúr boldog egyetértésben.

Nem nagyon régen jött Tolnay uram, de hamar összeszoktak. A milyen keményen kezdte, úgy meglágyult, s a nélkül, hogy csak eszmélt volna is arra, hogy ismét és folyvást csak Vértesi uram, a bíró, volt az első ember a faluban, nem pedig a nemzetes úr.

Másképen is derekasabb ember volt. Szép délczeg ember. Gyöngy, barna bajusza mindég ki volt pederve csinosan. Haját nem fonta be, mint a parasztok, hanem fésű nélkül hátra csapta fürtökben, mint az urak.

Akkor még néztek arra is, hogy ne csak a legokosabb, de úgy nevezett personatus embert válasszának bírónak, a mi azt tette, hogy termetre és arczra is szép legyen. A bíró-süveg még senkinek sem illett úgy, mint neki; aztán sújtásos nadrágja, meg mentéje is ő kegyelmének!

Igazán illett ahhoz a gyöngy-asszonyhoz, mert hogy gyöngy volt, nemcsak szép szemöldökéről és gömbölyű vállairól, karjairól, piczi, piros csizmás lábairól mondhatjuk, hanem gyöngy volt arról is, hogy olyan csinosan, ékesen tudta a háza táját tartani, hogy azon a házon akadt meg a szeme annak, a ki a faluba jött. — Messziről, talán a negyedik faluból, kellett hozni a sárga csapót, meszes tót meg csak két esztendőben egyszer vetődött a faluba, de azért mindig olyan fehér volt a ház fala, akár a hó, az alja, meg a padkák, tűzhely, mindig szépen ki voltak mázolva.

Nem is csoda, ő kegyelme volt a legjobb módu ember a faluban, ezt szokták mondogatni, de nem azért, mintha talán irigyelnék ő kegyelme gazdagságát, hanem azért, mert arra ők maguk is kevélyek voltak, hogy ilyen bírójuk van.

Más egyéb külső fényűzés, az igaz, nem is volt sem ezen, sem más házon, a jó módnak, a gazdagságnak látható oldalát nem is itt kellett a háznál keresni, hanem kívül az úgynevezett kertekben.

De ne gondoljon itt senki a kertek nevezete alatt szép gyümölcsös berkeket. Nagy alomszalma garáddal övezett térségek voltak ezek, a középben egy-egy nagytetejű, alacsonyfalú istállóval.

Most már sok megváltozott azóta.

Akkori időben a falut minden oldalról, mint egy gyűrű, ezek a szérüs-kertek övezték. A szérüs-kertek búzával telt vermekkel és az évek során felszaporodott szalma, széna-kazal sorokkal voltak telve. A vermeken

a gyepesedés mutatta a régiebbséget. A kazlak között pedig minél feketébb volt egyik-másik a többinél, az mutatta, melyik az öregebb. Sorba lehetett számlálni az esztendőket.

Az istállók pedig tömve voltak szép, kövér szarvasmarhákkal, a parányi, bamba kis borjútól kezdve a nagy, villás szarvú, szilaj szemű ökrökig s nagy tőgyű tehenekig. A másik ajtó osztályában pedig szép simaszőrű lovak és borzas csikók vihogtak. A hodály pedig tele volt birkával.

A gazduram abban gyönyörködhetett, a miben akart.

Nem is csoda hát, ha ő kegyelmök, mivelhogy még akkor maguk is megfogták a dolog végét, kivált úgy Szent-György napjáig, míg a barmokat a legelőre ki nem lehetett hajtani, sokkal jobban szerettek itten időzni, mint otthon őrizni a gyermekekkel a kuczót.

Ez volt az ő igazi otthonuk éjjel és nappal. Itt volt rakva az istálló közepén a nagy tűz, az elfogyhatlan szalmakazlaktól, melyet az odacsődült szomszéd uramékkal körülültek és meséltek a régi jó időkről és intézték az ország dolgát.

A jó feleség ide hozta ki az ételt s ő csak, mint a pásztor ember a falut, akkor látta háza táját, ha tisztát venni szombat este haza ment, hogy vasárnap az úr Isten színe előtt illendően jelenhessék meg.

Most is, ezen 1735-ik esztendőben, úgy tavasz felé járt az idő, — a csikó már megfoghatta a fű hegyét, tegnap még esett az eső nagyon, ma már sütött

a nap és a vidám kis pacsirta nótájával, szárnyáival kedvére hasogatta az egeket.

Hanem azért még ilyen szurok fajta fekete földön irgalmatlan nagy sár volt, úgy hogy a mint a Pistika elszaladt édes apja urához a faluházától, a dagasz háromszor leszíppantotta a csizmát a lábáról, a míg odaért a kertekbe.

Vértesi bíró uram ott ült a tűznél, ott ültek Sebestyén uram, a ki katonaviselt ember volt valaha, meg aztán a Pap Gáspár uram, a Hirmondó András uram, úgyszólván az egész tanács ott divánkozott a tűz körül, nagy fontos országos dolgokról, különösen azokról a sertésekről, melyeket oda lenn a grániczon. Borsán vásároltak a ráczoktól.

Nyomta már a hátukat valami.

— Mit akar már az a Matula? Hiszen már régen elolvadt a hó.

Különösen Pap Gábor uram volt türelmetlen.

— No hiszen minket is hiába bolondítottak olyan messzire . . .

— Hát az a Matula mikor jön már el ismét Vársárhelyről? — duzzogott a másik.

A harmadik meg éppen azt szerette volna tudni, mikor is lesz az az indulás voltaképen?

Vértesi uram fel sem tette a süveget, csak a kalap volt a fején, mégis meg tudott mindenre felelni.

Az egyikre azt mondta:

— Az Isten áldja meg kegyelmeteket, ne bánják meg azt a fáradságot, bőven meg lesz jutalmazva.

A másikat azzal nyugtatta meg:

— Mindennek eljön az ideje. Matula uram is eljön, mihelyt egészen felszikkad.

Pap Gáspár uram elnevette magát.

— Régen halljuk már ezt s én azzal a Matulával már majd úgy vagyok, mint a garabonczás diákkal. Ha látom is, hiszem is, nem is, hogy van a világon. Hát még azt hogy hinném, a mit beszél. Tavaly is járt itt egy. Hát az nem azt profécziázta-e, hogy az esztendő utolsó szombatján elvesz a világ. Hogy is volt csak a rigmusa?

Vértesi uram felemelte mutatóujját és figyelmeztette.

— Pszt. Hagyja kegyelmed, ne emlegesse. Még utóljára valami avatatlan ember is meg találná tudni a titkunkat, s elrontana mindent, éppen akkor, mikor most már minden úgy készen van, hogy csak lóra, kocsira kell ülni.

Pap Gáspár mentegetőzött:

— Nem mondom egyébért, csak azért, hogy nem lett igaz, a mit széthordott, pedig minden úgy lett tavaly, a mint mondta. Husvét Márk evangélista napjára, pünkösöd Szent-Antalra, úrnappja pedig Szent-Iván napjára esett s aztán a világ még sem veszett el.

— Nem veszett el a világ, az igaz, édes Pap Gáspár uram, — felelt a bíró és mintha oda akarna célozni, hogy ez is a dolgukhoz tartozik, nagyokat bólintgatva folytatta, — nem veszett el, hanem legyek meggyőződve, hogy magasabb kezek, melyek dolgainkat intézik, mindig jól tudják, mit cselekesznek.

Sokszor azért küldik el a garabonczás diákokat is, hogy keserítsék el a föld népét, hadd bizgassák fel az indulataikat elremítő jövendöléseikkel. Így aztán könnyebb vele bánni.

Hirmondó András uram is közbeszólt nagy bölcsen.

— Értem, értem jól, a mit beszélnek kegyelmetek, hanem csak azt nem értem, hogy hát voltaképen ki küldte el tavaly a garabonczás diákot, . . . a török császár-e, vagy a burkus király?

— Hess te!

— Mit mond kegyelmed?

— Annak a tyúknak szólok, bele ne kaparja a tüzet a szalmába.

— No hát meg én azt kérdeztem, mikor még a Matula itthon nem volt, ki küldte azt a bizonyos embert, azt az ágról szakadt garabonczást ide a nép közé? A kinek olyan nagy orra volt . . .

— Ez éppen olyan, hogy mikor még sem ég, sem föld nem volt, hát a kukoriczaföld hol volt.

— Tudjuk, tudjuk, hogy az Isten kezében volt, hanem azt nem tudjuk, a mit kérdeztem.

— Csak nem nyugszik az a kotlós!

— Ijeszsen már rá kegyelmed. Rúgjon felé egyet.

Hirmondó uram csak folytatta tovább, nem hagyta magát zavartatni. Semmi csúfolódást nem akart elérteni.

— Mert, hogy azt mondják, hogy a török Ő Nagyságát, a Rákóczit nem hagyja, a burkus király ő

nagy fölsége pedig nem hagyja az eklézsiánkat. Melyik hát az igazi? Ki védelmez bennünket?

Az volt a felelet:

— Keze kettő.

Feje kettő,

Lába négy,

Körme pedig huszonnégy.*

Hirmondó uram semmiestre sem akarta elérteni, hogy kicsúfolják. Megint csak azt kérdezi:

— Mit mondott kegyelmed?

— Azt, hogy nem jó volna, ha a tyúk mindent tudna, könnyen kikaparná, a mi szépen be van takarva.

No hiszen lett erre nagy nevetés. kivált mikor Hirmondó András uram nagy kövér természetére utalva, egész komolyan mentegetőzött:

— Hát tyúk vagyok-e én?

Vértesi uram sietett engesztelni:

— Ne vegye kegyelmed rossz néven a tréfát. A tyúk nem rossz állat. Azután csakugyan hasonlít kegyelmedhez, a mennyiben ő is hírmondó, azonnal kikiabálja a titkát, a tojást. Tanulja meg kegyelmed, hogy nagy dolgokban csak titkokkal lehet czélt érni. Semmi esetre sem jó volna, ha az egész falu tudna mindent, a mit csak mi tudunk egynehányan.

Hirmondó uram megadta magát és parolát adott bíró uramnak.

— Igazsága van neki.

Nyomban azután nevetve elkiáltotta magát:

* Tréfás gyermekvers a lovas katonáról.

— Legyek hát valósággal hirmondó: Ime itt jön a kelmed fia, Pistika . . . És ugyancsak izzad az üstöke; jaj de szeretne szaladni, ha bírna ebben a sárban, meg a nagy csizmában. Sietős dolga lehet neki.

Pistika valóban alig várta, hogy a szénás kertbe érjen, hol mégis csak megejthetett egy kis futamodást, csak szaladt nagy kiáltozva:

— Jőjjék, jőjjék csak, édes apó; jaj de furcsa népség és jaj de furcsa szekér van a faluháza előtt; a szekérben pedig ül egy valami csoda, a mi majd olyan, mint egy ember.

A bíró uram oda fordult társaihoz:

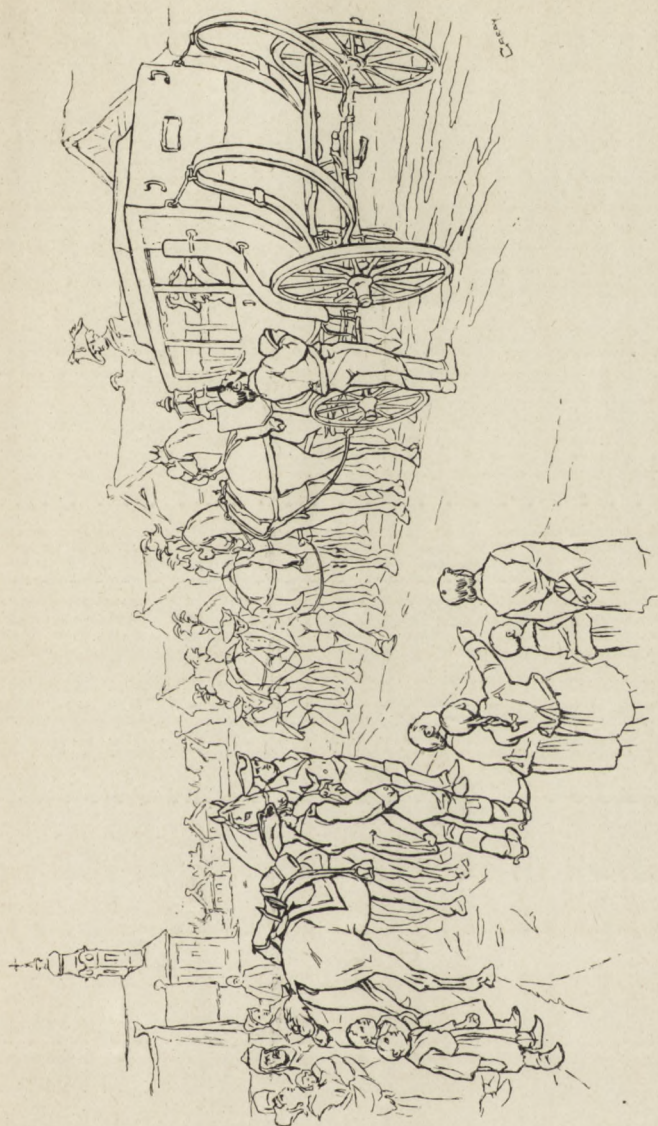
— No hát már mostan vége a tréfának. Idegenek vannak a faluban, ha ki lesznek kovártélyozva, vigyáznak a kegyelmetek, észre ne vegyenek valamit.

Valóban különös, itt még soha sem látott népség, megbámulni való Isten teremtései voltak, megtelepedve lovakon és három kocsin a faluháza előtt.

Oda is volt csődülve az egész falu népe bámulni.

Soha sem láttak még ilyen bolondos komédiát. Egy egész sereg ember, tarkábbnál-tarkább öltözetben. Némelyiknek a lábán térdig feszes fehér, azon fölül sárga, lötyögős volt a nadrág, felső ruhája vörös volt és nem volt eleje, de hátul hosszan lenyúlt a földig, akár csak farka lett volna, a fején pedig, mint valami madárnak hajlós piros és kék tollak himbálóztak.

A másiknak meg, a kik a kocsik előtt a lovakon ültek, elől is más színű, hátul is más színű volt a ruhájok és csak úgy ragyogott, csillogott a sok arany

gombtól; akár háromágú lábas, olyan volt a kalapjuk, melyeken csak úgy csillogott az arany paszománt. És mindegyik egy-egy nagy fekete puttonyba dugta a lábát, mikor felült a lóra . . . A mi legnevezetesebb, legbámulatraméltóbb pedig, hogy bármilyen kevélyek, czifrák, parádésak voltak is, mégis egyetlen egynek sem volt sem szakálla, sem bajusza.

Aztán még a lovuk is fel volt öltöztetve köpönyegbe s azoknak a fején is czifra tollak himbálóztak.

De mindannyi között legjobban megérdemelte a nézést, bámulást az a nagy, furcsa üvegoldalú kalitka, akkora volt, mint egy hombár; semmiesetre sem lehetett volna a faluban akkora szuszéket találni. Teteje, hátulja bőrből volt, a három oldala üveg. Ebbe volt a legczifrább hat ló fogva. Ezeken a lovakon ültek azok a puttonyos lábú emberek. — A lovak mögött, meg a kocsi mögött meg azok a veres farkúak. Mert jó felpakoltak, volt mit húzni annak a hat lónak.

Ebben a szuszékben ült aztán az a mindannyi közt legcsudálatosabb figura, melyről a bíró uram Pistikája és utána a falu többi gyermekei úgy szólottak, hogy majd olyan, mint az ember.

Mikor abból az üvegketreczből kinézett, el is lehetett ámulni ratja.

Mínta egy medve ült volna benn abban a ketreczben. A nagy sövények bozótjai között maradt két ujjnyi nyíláson csak egy veres végű orr kondikált ki és két apró szem pislákol.

Nézték, bámulták, nevelték; pedig valóságos em-

ber volt, sőt a mint a nagy parádéból gyanítani lehetett, hogy nagy úr. Talán éppen maga a Hérók.

Hanem hát bámulták és nevettek azért, mert ilyen figurát még ezelőtt nem láttak Szent-Andráson.

Nem csoda; az volt még a legnagyobb spektakulum, a mi falujukban megfordult, ha a kúnszentmártoni atyafiak czifra angélika papirosba, aranyos koronával három szent királynak öltözve átbarangoltak, vagy éppen elhozták a Betlehem kápolnát is.

Talán egyedül a bíró uram volt az egész faluban, a ki nem nevetett, hanem egész aggodalommal oda fordult az eszével, hogy hova fog ennyi rengeteg népet elkovártélyozni, ha a nemzetes Tolnay uramnak úgy jönne a gusztusa, hogy becsukassa a gerenda-kaput az orruk előtt.

Azon meg éppen elbúsulta magát, hogy ezekhez az alkalmatosságokhoz még forspontot is kell szolgáltatnia, hogy tovább utazhassanak.

Idáig csak eljöhettek, hanem ezeken a Békés vármegyei süppedékes útakon, ilyen időben nem tizenkét ló, hanem huszonnégy sem viszi őket tovább. Ha elviszi is, csak bőrüket hozzák haza.

Hej, pedig most lenne szükség nemsokára a jó lovakra.

Bosszúsan a levegőbe ütött az öklével.

Vigye hát őket ökor forspont . . . Akkor meg hogy megrontja a szegény gazdákat ilyen dolog időben.

Szomorú állapot ez!

Mit is kódorognak?

Aztán még hozzá németek a jámborok.

Elkeseredett ő kegyelme. S csak magában mormogott, a mit saját füleinek sem volt szabad hallani.

Majd másképen lesz rövid idő mulva!

Aztán mit volt mit tenni, mit nem, lenyelte a boszuságot, levette a nagy karimájú kalapot a fejről s lehajtott fővel oda lépegetett alázatosan az üveg bárkához . . .

Huh! Be szeretné ökleivel összezúzni azokat a fényes üvegfalakat s letépni, ide a sárba gázolni azokat a selyem bojtokat.

S még meg kell neki süvegelni ilyen idéetlen majmot, talán kezét is kell neki csókolni.

Ettől a gondolattól a kevély ember hirtelen meg-rázkódik, a fejét felveti s ekkor látja, hogy az üvegketrecz ura előtte milyen változáson ment át. Éppen akkor csavargatja le nyakáról azokat a prém-hurkákat, melyek a hideg ellen rá voltak csavarva, akkor teszi le azt a nagy süveget.

Most már az igaz, hogy egy fülig beretválkozott arcz bontakozott ki előtte, egy német ábrázat, de szája is volt, orra is volt, füle is volt; nem volt rajta semmi csodálatos, sőt nyájasan mosolygott a szemébe, mintha csak meg akarta volna magát vele kedveltetni.

Majdnem ismerős, meleg pillantást vetett reá, a azután a német ember egyszerre csak megszólalt magyarul:

— Bíró uram, ugy-e kapok jó forspontot és pedig mindjárt.

Bíró uram majdnem kiejtette a kalapot a kezéből bámultában. Csak kiszaladt a száján.

— Utána látok.

— Csak lásson is, — mert ilyen időben, mikor a világ vége közel van, mindenki csak igyekszik hazafelé.

De már erre aztán bíró uram megrándult egész testében és most már felnézett egészen.

Jól hallott-e? Mit mondott ezen idegen?

A német ember, a nagy úr elmosolyogta magát és aztán nagy elbámulására, minden hosszas teketória nélkül rákezdte, azaz, hogy folytatta:

— Hogy, hogy? Hát bíró uram nem tudná a jövendőmondást:

„Ha Márk Krisztust feltámasztja,
Püünkösd esik Antal napra
Mikoron Szent-Iván napja
Kenyért testté változtatja:
Az egész világ megjajgatja.“

Erre aztán bíró uram a szemébe nézett merőn az idegen nagy úrnak.

Hogy, hogy? Ez a nagy úr, ez a német úr egy óhajción van a szegény magyar paraszttal, a titkukat tudná?

Az mosolygott folyvást.

Vértesi uram pedig habozott, de azután csak neki durálta magát . . . Megkezdte a megállapított beszédformát.

— Elmaradt az, nagy jó uram. A tavalyra volt az a világvége mondva.

Amaz minden gondolkozás nélkül megfelelt:

— Elmaradt, de le nem maradt. Szent-Ivántól Szent-Ivánig meg kell annak történni.

Hm, hm . . . Mindent tud ez kerekre.

Vértesi uram hát megint feladta a másik kérdést.

— Honnan jön, nagyjó uram?

— Szent-Endréről Szent-Andrásra.

Vértesi uram nagyon megörült.

— Ugy igaz a! Aztán hova igyekszik?

— A gyulai vásárra.

Erre aztán Vértesi uram arca egészen kiderült.

Most már semmi kétség többé. Ez a Pérótól jön az izenettel; meg nem állhatta, hogy helybenhagyással ne fejezze be a diskurzust.

— Nagyon jól van!

És boldogan, gyönyörrel legeltette szemeit az idegenen. Ime, hát ilyen nagy úr a Péro választottja. Legalább is most jött be a Rákóczitól . . . Egyike bizonyosan az ő régi híres vezéreinek.

Most már megcsókolta volna a kezét szívesen.

Felé nyúlt.

Az idegen ekkor mosolyogva a vállára ütött.

— Nohát lássa, most már hát semmit se tartózkodjék kegyelmed; egy sem tud ez magyarul. Legyen egészen bizodalmas; én is voltam egyszer olyan szegény ember, mint kegyelmed; én is voltam oda lenn a grániczon sertéseket vásárolni. Nekem is van czédulám a borcsai vásárról.

És azután megmutatta a czédulát.

Vértesi uramból csak kitört a boldog bámulat kérdése.

— Hogy hívják nagyjó uramat?

A nagyjó uram mosolygott.

— Nekeresd Pálnak

Vértesi uramnak tetszett a tréfa, elnevette magát, vállat vont . . . oldalt nézett a német cselédségre.

A nagyjó úr elérte.

— Azok is csak azon a nevemen ismernek.

Vértesit egész jó kedvre hozta ez a kötekedés, folytatta tehát:

— Ej, nagyjó uram, a forspontok mégis csak meg fogják nekem a hírt hozni, hogy kegyelmét hova vitték.

A nagy jó uram erre nagyon komoly arcot öltött.

— Éppen ezt akartam a bíró uramnak mondani, hogy a legnagyobb gazembereket adja ide az ökrforsponttal, mert azok közül nem jön ám vissza többé Szent-Andrásra egy sem.

No Hirmondó uram, most kellene elmenni hírmondónak.

A bíró uram egyet legyintett kezével.

— Akkor hát csak tessék azokat az ökröket a maga embereivel hajtatni; mert itt minálunk nincsen a faluba egyetlen elveszíteni való gazember.

A nagy jó uram erre is csak mosolygott, kivette a selyemerszényét a zsebéből, aranytartalmát kiöntötte a bíró uram markába.

— Akkor hát kifizetem az ökrök árát is; mert azok sem jönnek vissza többet.

Csodálatos, furcsa egy ember.

Hanem azért tetszett a magaviselete Vértesi uramnak. Olyan kemény, határozott, szókimondó ember. — Elbeszélte aztán neki hirtelenében mindent röviden. Az meg elkezdett már beleavatkozni, — rendelkezni, parancsolni, hogy legyen, mint legyen.

Vértesi uram még soká ott állt a falu szélén, a meddig az utasokat kikisérté, hogy az utat megmutassa és nézett utánuk a tavaszi szürkületben.

— Tehát majd jelt kell neki adni, — mondogatá magában elgondolkozva.

Soká belátszottak a végtelen rónán. Az éj sötétének kellett reájok borulni, hogy végképen eltűnjenek.

Ugy tűntek el hát, mint egy álom.

És aztán Vértesi uram szintúgy, mint előbb, folyvást szent meggyőződéssel hitte, hogy ezt a nagy mozgalmat ők intézik, ők rendezik egyedül Péroval, Matula urammal.

Matula uram is csakhamar eljött Szent-Andrásra, majdnem szétszedték a nagy örömben, még mielőtt a lóról leszállhatott volna.

És aztán a következő hajnalon eltűnt valamennyi felnőtt férfi a faluból . . .

Csakugyan eljött egyszer az a nap, mikor nem maradt Szent-Andráson csak egyetlen férfi lakos otthon és nemzeti Tolnay uramnak megengedte érni a sors ezt a napot, hogy ő volt az az egyetlen ember.

Nem is napot, hanem engedett neki két hetet.

Hanem bizony megbánatta ezt Tolnay urammal.

Két álló héten keresztül reggeltől-estig le nem fogott a pofon és karmolás ábrázatáról . . .

Azt az ökörforspontos utast ott, a hova ment, különben fogadták.

A pompás kastély lépcsőzetén szép, tarka öltözetében egy gyönyörű szép racz menyecske ugrott, minden teketória nélkül, egyenesen a nyakába.

Az megfogta két kezét s úgy bámult a szemébe.

— Gyöngy asszony, hát már megérkeztek? . . .

Alig hogy megösmertem. Hozott-e aztán sok jó újságot?

— Hoztam. Az erdők ura, a vad medve, itt van.

— Jó, jó! De hát a mi gyöngyünket, álmaink ideálját nem bírta-e meghódítani, nem hozta el magával?

A gyöngy asszony sebesen folytatta:

— A leány azóta túl van a grániczon. Neki pedig még csak egy köve sem lészen, hova fejét lehajtsa . . .

— No, ez derék . . . Így hát feltartóztatlanul rohan a gyűrű után karjainkba.

BUDAPESTI HIRLAP.

... Ezt az elmét meg fogják érteni, ezzel a szívet együtt fognak érezni azok, a kik konzerválói, fentartói e szép hazában a „hajdan erős magyarságnak“. Ennél szebb életet a halál után nem kívánhatott a szerény költő. De élni fog az ifjuság szeretetében is; pedig ennek még fontosabb szerep jutott abban, hogy a poéta nyoma halálával el ne vesszen.

Sebestyén Károly.

AZ UJSÁG.

... És Abonyi Lajos a nép embere volt. A paraszt a maga eredetiségeivel, örömeivel és fájdalmaival: a kis és közép uri birtokos a maga családi életével, hazafias küzdelmeivel, olykor ósdias élitételeivel; a vármegyei középnemesség s egy-egy itthon magyarul élő főúr: ime ez volt az ő világa, a mit ismert és a mivel dolgozott, ama bizonyos „magyar légkör“, a melyben ő élt, örült és szenvedett... Abonyi Lajos hatalmas művészi tehetsége és életet ébresztő magyar lelke kétségtelenül túléli a korszellem divatos változásait.

Kenedi Géza.

EGYETÉRTÉS.

... S egy írói igéniummal megáldott magyar mennyi minden megfigyelni valót talál a magyarban! Különösen, ha elméjében úgy tükröződik a világ, mint Abonyi Lajos elméjében. A humor szemüvegén át látta a magyar világot. Még pedig a magyar humornak ama becses és mind ritkábbá váló szemüvegén át, a melyet táblabírói humornak neveznek...

Timár Szaniszló.

MAGYAR ALLAM.

... Vas Gereben vaskosabb, nyelve durvább, erősebb zamatu; Abonyi finomabb, nyájasabb, édesebb. Mert finomabb, szívesebben fogják ma olvasni, mint a sokszor rusztikus Vas Gerebent. Abonyi Lajos igenis kiváló magyar elbeszélő s kedves elbeszélő. A magyar közönség, ha elfelejtette volna szeretni életében, szeresse meg most halála után...

Dr. Sziklay János.

MAGYAR SZÓ.

Ő kétségen kívül nagy egyéniség volt. S a mit alkotott, annak becse, értéke nem hogy fogyna, de mennél inkább győz a mai beteges, ferde, szecsesszionista irodalmi ízlés, annál értékesebbé válik...

Sz. S.

PESTI NAPLÓ.

... Abonyi Lajos is romantikus volt, de a valóságnak egész tengerét árasztotta el a maga népies elbeszélésein. Ez az áradás termékenyítő volt, akár a Nilus híres áradása. Bőséges termést értelt. Abonyi Lajos a naiv humornak jeles mestere volt. Legigazabban a humorjával ábrázolt és a humort ábrázolta. Az ő írásában erősebb a valóságos élet derüje, mint a romantikus képzelet borongása.

Gerő Ödön.

MAGYARORSZÁG.

Abonyi könyvét olvasva, önérzettel telik el a magyar ember. Rajongás, bámulat, valóságos áhitat az, a mivel magyarságát megbecsüli ez az író. Nagyobb írónk akadt már nála, magyarabb azonban nem. . . .

Thury Zoltán.

BUDAPEST.

... Mai nap, a mikor a modernkedés s a dekadens majmolás, az idegen áramlat végkép tönkre nyomoritja irodalmunkat, ebben a kozmopolita világban valósággal üdítő, megújító forrás nyílik Abonyi Lajos műveivel, melyek az olvasó világot ismét a jóra való izlésnek nyerek meg. . . .

Prém József.

A NAP.

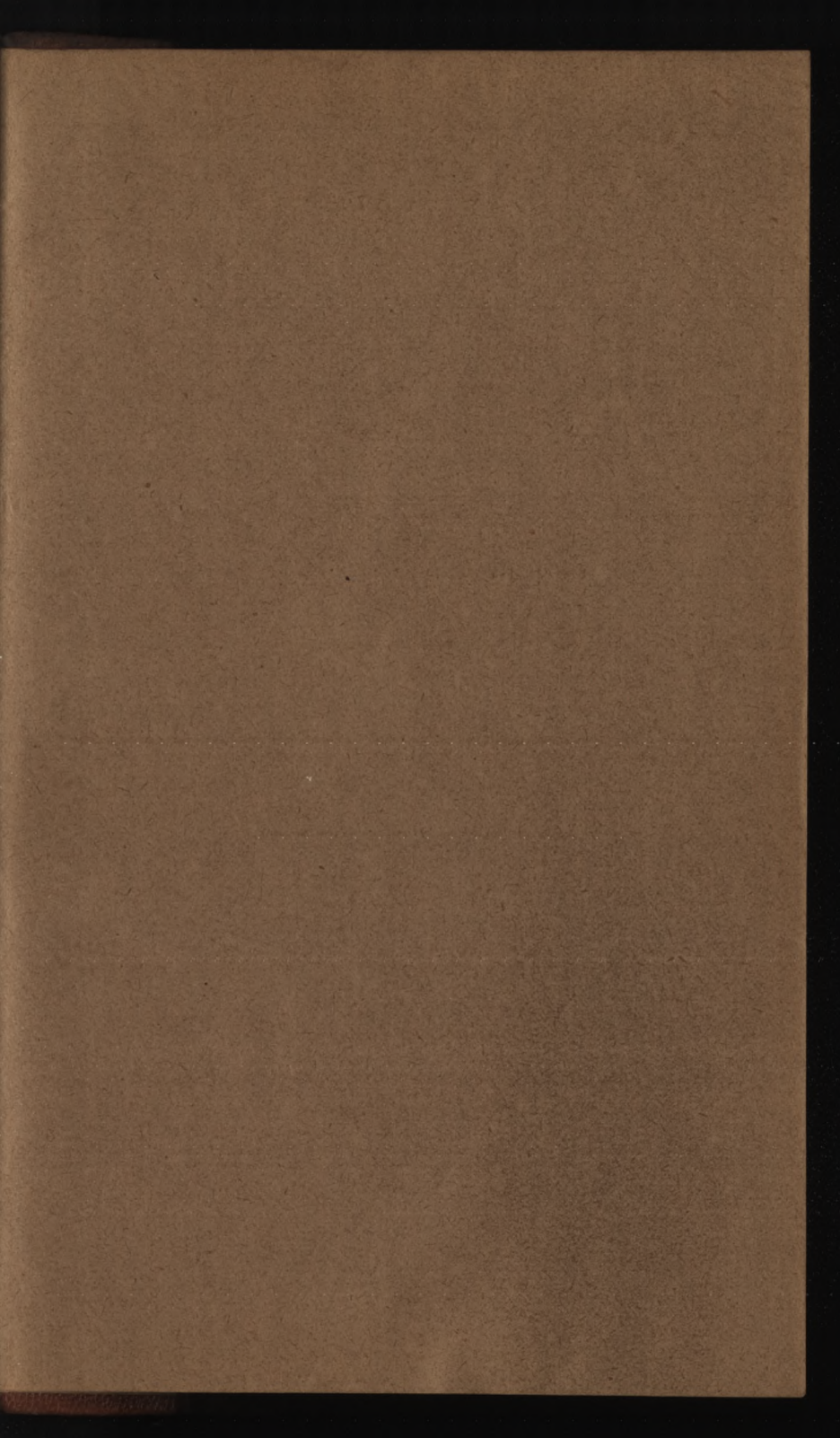
... Nemzeti vagyonnak tekintem azt, a mit Abonyi Lajos különböző regényeiben, elbeszéléseiben, szindarabjaiban ránk hagyott. Az Abonyi-kollekció fölér sok műtárlat híres- és népszerű gyűjteményével. Egyelőre öt kötet fekszik előttünk. Mindben duzzad az életerő és a magyar föld zamata. Mindben remek pikturák vannak a magyar faj jelleméről.

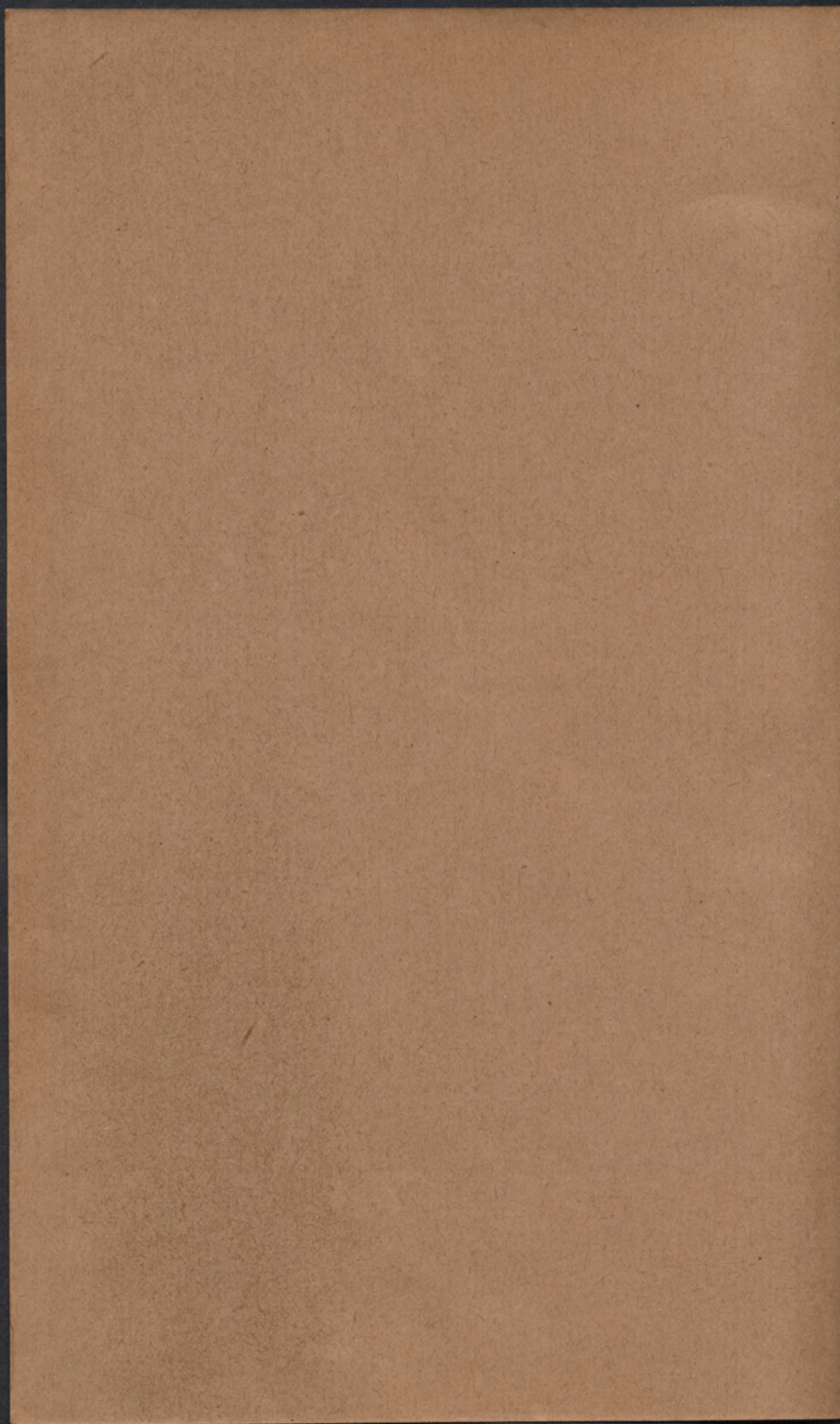
Ábrányi Emil.

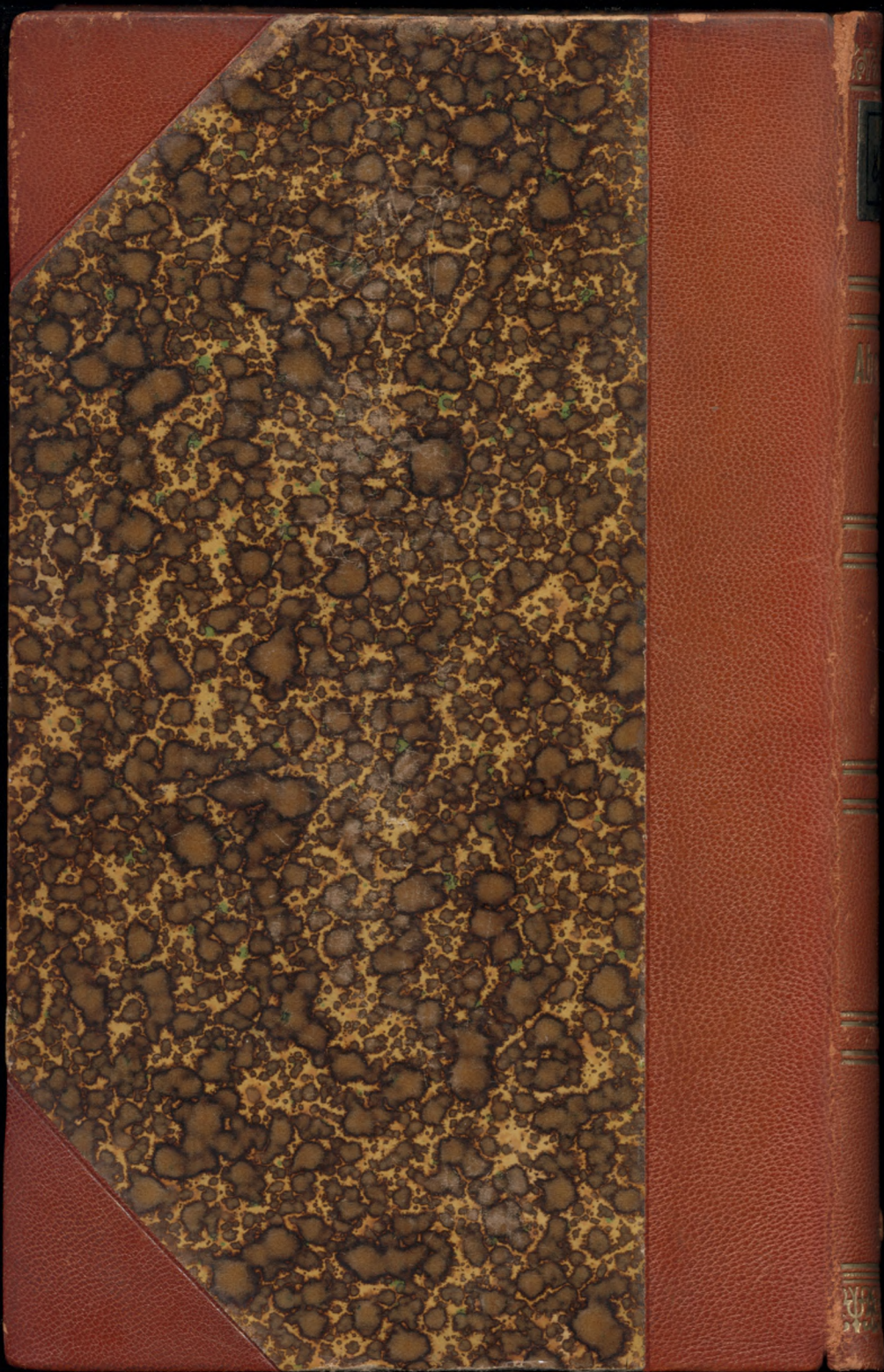
A POLGÁR.

... Abonyi Lajos a magyar regényírók legérdekesebbjei közül való, a kinek épugy ott kell szerepelnie a magyar irodalmat ismerni akarók könyvespolczán, mint akár Jókainak, akár Mikszáthnak, vagy a többi, már klasszikusul elfogadott írónak, a kik nélkül a literatura teljessége ma már nem képzelhető. . . .

Gábor Andor.

88772

Abonyi Lajos
munkái

—
16.

N. M.